This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 06819068 9

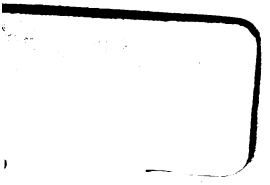

ZDs
Trail

Skrifter
Och
Handlingar,
Til
Uplysning i Swenska
Kyrko och Reformations
Historien.

Fjerde Delen.

UPSALA,
Tryckt hos Direct. J. Edmans Enka, 1791.

Poſt tantas auri opumque humanarum vires, poſt tot malarum artium victorias; animadvertite, quam tandem facile, quam ſimpliciter vicerit pietas.

RYDELII Oration.

Innehåll.

1. Ol. Petri Boock, ther vthi forclarat warder, hwar igenom menniſkian får then ewiga Saligheteña ꝛc. ſ *pag.* 1.
2. Laur. Petri Forclarning om Wijgdawatn. ſ ſ *pag.* 113.
3. Ejusdem Dialogus, om några ſtycker, Jeſu Chriſti Nattward anrörandes. ſ ſ *pag.* 149.
4. Ejusd. Hypotypoſes, pro formandis moribus miniſtrorum verbi Dei &c. - - - *pag.* 221.
5. Ejusd. Swenſka öfwerſättning af D. Mart. Lut. Vnderwijsning, huru Chriſtet folk må warda förmanat til Sacramentet ꝛc. ſ ſ *pag.* 269.
6. Regiſter påå Klocko Skatten öfuer Wpſala Stiigt. ſ ſ *pag.* 337.
7. Contracter, giorde medh Clerkerijdh uti all Stichten för theres Borgaleye. ſ ſ ſ *pag.* 344.
8. Regiſter på the Contracter, ſom giorde åro med Biſperne, Capitlen och Cloſtren i all Stichten ſ *pag.* 335.
9. Dal-Almogens Bref til Ärke-Biſkop Göſtaff Trolle, angående K. Chriſtiern och Reformation. ſ *pag.* 351.
10. Dito til Kon. Guſtaf I. om Kon. Chriſtiern och Ärke-Biſkop Trolle, 1522. ſ ſ ſ *pag.* 352.

11.

11. Dal-Almogens bref til Helsingarne, i anledning af Reformation, 1527. - - - pag. 357.
12. Riksens Råds Bref til Dal-Almogen, i anledning af Klocke-Skatten och Reformation, 1529. - pag. 359.
13. Borgmästare och Råds i Stockholm Bref til Dal-Almogen, i samma ämne, 1531. - - pag. 362.
14. Dal-Almogens Bref til Helsingarne, i samma ämne, 1531. - pag. 365.
15. Biskop Knuts visitation i Wastena Kloster, 1419. - - pag. 367.
16. Recommendations bref för en ifrån Munkalijfs kloster utskickad, 1440. - - pag. 370.
17. Ifrån Dito et Tiggar-bref. pag. 371.
18. Dito Dito til Sighwrd Joan. Dapif. Norvegiæ. - - pag. 372.
19. Nicolai Ep. Lincop. Aflats-bref för Thingstads Kyrka i Linköpings Stift, 1442. - - pag. 373.
20. Haquini. Prior. Scarens. Ordin. Prædicat. Literæ confraternitatis för Åke och deß Hustru, 1460. pag. 376.
21. Sten Stures bref til Ärke-Biskop Jacob Ulfson, 1495. - pag. 378.

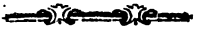

Een

Een liijten Boock,

ther uthi forclarat warder,

hwar igenom menniſkian får

Then Ewiga Salighetena,

om thet ſkeer

aff hennes fortieniſte,

eller

aff Gudz blotta nåde och barmhertigheet.

O. P.

Stocholm

MDXXXV.

Then ſich forſeer alt gott til Gudh,
Wiſt haller han gerna hans budh.
Then trona reett i hiertat båår,
Han haffuer ock ſin näſta kåår.

Haffuer wel j alla tijdher och j all folk aff naturlig fornufft wordet beſinnat, at menniſkionar icke aldeles ſå godha och froma wore, ſom them borde wara; thet haffuer wel lårit ſee ſich j alla theres åthåffuor, anſlagh och gerningom, at een art och beneghenheet lågh i hiertat, ſom allſtedes eggiade och ſkyndade til thet ſom ondt war, mykit ſnarare, ån til thet got war, ther fore ock alltijd haffuer j werldenne warit aff nödenne, at man ſkulle haffua tuctan, lårdom, lagh och ſtraff med menniſkiomen, ther ſådana ond art ſkulle med förtaghas och ſpåkias, och menniſkionar ther medh godha och froma warda; ja, ther om haffua monge merkelige mån, ſå wel hedningar ſom andre, mykit lårt och ſcriffuit, och wiliet vppå finna nogot beſunnerligit ſett, huru the ſkulle göra menniſkiona froma och godha; men the kunde doch med alt ſitt arbete och kunſt aldrig lenger komma, ån at menniſkian ther med wart

ret-

rettat och bätrat til hennes otwärtes gerningar, så at hon wel förde itt gott skinande leffuerne och oſtraffeligit omgengilſe for menniſkiom, men hiertat kunde ther med aldrig förwandlas, så at thet wart bätre, utan bleeff iw altijd qwart j samma ondſko, ſom thet förra war. Och ther fore, ee huru froma menniſkiona ther med ſyntes wara, så woro the doch aldrig ſanſkyldeliga och for gudhi froma och godha, ty gudh dömer om menniſkiones gerningar och leffuerne epter hiertat, är thet gott, ſå äro ock gerningana godha for honom, är thet ondt, ſå äro ock gerningana onda for honom; och ſå haffua tå gerningana ſina godheet aff hiertana, och icke hiertat eller menniſkian ſina godheet aff gerningomen, ſom her haffuer meent warit, ſåſom fructen haffuer ſina godheet aff träna ther thet på wexer, och icke träät ſina godheet aff fructenne; therfore når man ſökia wil epter ſanſkyldig fromheet, moſte man förſt och fremſt ſökia epter hiertans fromheet, ellies, ther thet icke gott och fromt är, bliffuer wiſt icke annat aff then fromheet och dygdeſamma leffuerne, ſom menniſkionar mena ſich haffua, än itt rett ſkrymterij, epter hiertat och gerninganar fölias icke åt, ſom the ſkulle. Så haffuer doch liſkwel thenna meningen så warit (ſom nw ſagt är), at tå menniſkian ſådana otwertes gerningar giorde, ſom hon godha reknade, och wel thet ſkijnet hade, at the woro godha, ſå ſkulle hon ock ther med

aldeles godh och rettferdig wara, thet doch haffuer faſt felat och är orett, och är ther aff kommit, at the ſom j thenna meningenne haffua warit, icke haffua retteliga beſinnat, eller beſinna kunnet then ſtora ondſkona, ſom j menniſkiones hierta ligger, och är ther ſå hart inbittin, at hon icke ſtår til at vtdriffuas med noghra gerningar, eller med nogot thet ſom menniſkian aff ſich ſielff åſtadhkomma kan, vtan gudh allene moſte thet werket bedriffua igenom ſin helliga anda, ſom her epter wel ſkal forclarat och bewiſat warda. Haffuer ock ſå thenna meningen wijdha nogh gongit och wijdha vthſprijdhat ſich ibland all folk, ey alleneſt ibland hedningarnar, ſom aff gudz ord intit wetat haffua, vtan ock ſå ibland iudanar och the Chriſtna, huilke doch gudz ord for ſich hafft haffua, ther the nogh aff motte forſtått om then onda art, ſom j menniſkiones hierta ligger, then hon aff ſina egna kraffter aldrig förtryckia eller fördriffua kan; och ther fore kan hon ey heller aff ſina egna kraffter nogon tijdh from och rettferdig warda.

Epter nw ſaken ſå haffuer hafft ſich med menniſkione, at hon plat ingen rådh wiſte eller finna kunde ther til aff ſigh ſielffuo, at hon motte from och rettferdig warda, annat än ſom hon meente wilia och kunna thet vtretta med ſina gerningar, thet doch en falſk grund war, och felade henne, ſom fortalt är;

ther-

therfore haffuer gudh aff ſijn ewigha godheet giffuit menniſkione itt annat ſett fore, ſom icke ſela kan, huru hon ſkal warda from och rettſerdig, och thet warder oß alleſtedes j ſcrifftenne foregiffuit, och iw beſunnerliga j S. Pauli ſendebreff til the Romare och til the Galater, ther ſom thetta ärende clarligare, än noghor annorſtedes j ſcrifftenne, forhandlat warder, ther S. Paulus clarliga beſluter, at rettferdigheten icke kommer aff nogra gerningar, vtan aff Jeſu Chriſti tro; och hwar man hade hafft nogot granna act på hans lärdom, tå hade j Chriſtenhetenne j thenna ſak mindre twiffuel warit, än nw är. Och än tå at han thenna materie liwſliga nogh j fornemda Epiſtler foregiffuit haffuer, ſå at man thet intit forbätra kan, ſyntes mich doch ſkola behöffuas, at ſamme grund och lärdom om menniſkiones rettferdigheet, ſom han ther forer, ſkulle foregiffuin warda med ſådana ſett, ord och taal, ſom j wort Swenſka tungomål brukas plegar, på thet at eenfaldiga menniſkior ſkola teſte bättre kunna beſinna, hwad Pauli grund och mening warit haffuer, och huru wij til then ſanſkyldiga rettferdighetena komma ſkolom; huilkit mich ock ſyntes for then ſkul mykit ſkola behöffuas, at epter thet nw är aff gudz nåde then rette lärdomen kommen j liwſet igen, och dagliga warder predicat, at menniſkian warder rettferdig och ſalig alleneſt genom then tro, hon ſetter til Jeſum Chriſtum, ſå tagha

ther monga oförſtondiga och wrångwiiſa menniſkior ena falſka mening vth, och föra thet widt omkring och ſeya, at med ſådana lärdom ſkola godha gerningar förkaſtada warda, än tå at faſt annorledes lärdt och predikat warder, thet the böker, beſunnerliga Poſtillan, ſom her tilforenne vtgongne äro, clarliga nogh bewiiſa. Therfore warder her och nw rette grunden foregiffuin, ſom S. Paulus och the andre Apoſtlana medh honom fört haffua; och giffues förſt fore om gudz lagh och budhord, hwad the kräffia, och huru menniſkian icke kan ther igenom rettferdig warda; ſedhan om gudz nådh och barmhertigheet, genom huilka menniſkian warder ſalig for then tro ſkul, hon ſetter til Chriſtum; ther näſt om trones fruct, ſom äre godha gerningar och itt gott liffuerne, ſom the föra, ther trona haffua; och ther epter warder ſwarat til noghra ſcriffter, ſom ſynas falla ther emoot, at troon ſkulle göra menniſkiona rettferdiga; och wid endan warder j een ſummo korteliga begripit alt thet, ſom tilforenne ſagt är, aff huilkit alt ſkal clarliga kunna bemerkias, at rettferdigheten och ſaligheten kommer aff gudz nåde genom Jeſu Chriſti tro, och icke aff fortienſte.

Och är nw förſt beſinnandes, at tå man rettzliga ſkal tala om rettferdigheet, ſå är then menniſkia rettferdig, ſom gudh haller ther före, och reknar for godha, froma och rettferdiga.

diga. Man finner wel monga, som reknas aff menniſkiom for godha och rettferdiga, them gud reknar for orettferdiga, ty menniſkian dömer epter anſictet, och gudh dömer epter hiertat; menniſkian ſegher them wara froma och rettferdiga, ſom hon ſeer haffua ſådana gerningar, ſom hon reknar for godha gerningar; men gudh reknar them for godha menniſkior, ſom haffua itt gott hierta til honom, ån tå at gerningana underſtundom icke mykit fulkomeliga åro; och ther fore haffuer man tweggia handa rettferdigheet, menniſkio rettferdigheet, ſom hon med ſina egna gerningar åſtadh komma kan, j thet at hon förer itt oſtraffeligit liffuerne otwårtes for menniſkio öghon, ån tå at hiertat reent och beſmittat är med all ond luſt och begier, och thetta är een otwårtes rettferdigheet, och när man bär henne in for gudh, tå haller han henne icke otan for ſkrymterij, epter thet att hon går aff itt ondt hierta. Then andra rettferdigheten är een inwårtes rettferdigheet, ſom ſtår j hiertat, ther hiertat haller ſich in til gudh, betroor honom om alt gott, forſeer ſich ock alt gott til honom, och ån tå at man haffuer med ſyndenne ondt fortient, ſå wenter man ſich doch alt gott ſkola wederfaras for Jeſu Chriſti pijno och dödh ſkul. Then ſom itt ſådana hierta haffuer til gudh, han reknas aff honom for en rettferdig menniſkio, och om thenna rettferdighetena talar ſcrifften alleſtedes, både i thet gamla och thet nyia

teſtamentit, ther man ock nw omtala wil, och tilſee huru wij henne offuerkomma ſkole; och ther fore wilie wij nw komma til then grund, ſom S. Paulus ther om förer.

Och är förſt merkiandes, at all hans grund, vpſåt och beſlwt, drabbar ther vppå, at rettferdigheten, ſyndernes forlatilſe, och then ewigha ſaligheeten, warder icke fortient med någhra gerningar, vtan alt ſådana warder oß giffuit och ſkenkt aff gudz blotta nådh och barmhertigheet for Jeſu Chriſti ſkul, ſom thet med ſin dödh och pijno ſå begått haffuer, at oß alt ſådana ſkulle giffuit warda; och giffuer han förſt fore, at menniſkian icke ſå ſkickar ſich emoot ſin gudh och ſkapare, at ſådana dråpelig ting, ſom är ſyndernes forlåtilſe och thet ewigha lijffuet, ſkulle henne wederfaras af fortienſt. Och än tå at både hedningar och iudar gåffuo ſich ſielffue thet tilforenne, at the mykit åſtadh komma och ſtor löön fortiena kunde (ty heedningana låtes mykit kunna vtretta med theres naturliga fornufft och forſtond, och iudanar meente ſich mykit kunna ſkaffa med Moſi lagh, ſom them aff gudhi giffuin war); ſå bewiſar doch Paulus clarliga til the Romare, at hwarken iudar eller hedningar ſtickade ſich, ſom them borde, for ty at än tå hedningana hade thet forſtond, at the kunde aff the ting, ſom ſkapat äro, kenna och forſtå, at han ſom ſådana ſkapat hade, war mectig och

godh,

godh, och well werd, at honom skulle skee prijs och åra, for thet the nwto honom åät til godho, lijkauel tackade och prijsade the honom intit, vtan wende then åro och prijs, som honom hade boordt haffua, in til creaturen, och giorde sich monga handa affgudhar, epter alla handa lijknelse, och dyrkade så the ting, som skapat woro, offuer honom, som them skapat hade.

Och epter thet at the icke wille bruka theres naturliga fornufft, som gudh them gifwit hade, honom til prijs och åro, som thet borde wara, ther fore kastade gudh them blindheet vppå, epter theres fortienta lön, och lät them komma på thet obestond, at the begynte bedriffua sådana olofflig och obeqwemelig ting, ther menniskiors naturliga forstond stygges widh, och komo så diwpt j ondzskona, at the hwarken actade gudh eller menniskior, vtan bedriffuo frijtt all odygd, lijka som ingen gudh hade warit til; och ån så at somlige wel woro så forstondige, at the hade kunnet lärt och vnderwijst then meniga hopen, som så vtan all skam och blygd syndade, så giorde the ther doch intit til, vtan sägho ther igenom finger med och samtyktet, och ån ther til bedriffuit med, och wiste doch well, at the woro epter gudz rettwiso werde döDhen, som sådana giorde.

Epter thet nw hedningana woro affgu-

öhadyrkare, och bedriffuo alt thet gudhi emoot war, och så offuerdådeliga förachtade honom, ån thå at the wel bätter wiste, så kan man iw icke seya, at the någhot gott hade fortient aff honom; men skulle them noghot gott wederfaras, tå skulle thet skee aff blotta gudz nådhe och barmhertigheet.

Ther nest begynnar S. Paulus handla om iudarna, huru theres sack stodh for gudhi, och war thet noghot swårare til at bewijsa, at the woro så wel syndare for gudhi, som hedninganar, for ty iudarna, som hade gudz lagh och budord for sich, woro icke så grofwe affgudhadyrkare, som hedningana, ey förde the heller så openbarligit ondt liffuerne, som the förde, och the wore omskorne epter gudz befalning, och höllo ena sådana gudz tienst uppe, som Moses them befalet hade, och ther fore låto the sich så tyckia, at the stodho wel med gudhi och woro mykit bättre ån hedningana, ther aff at the hade Mosi lagh, och leffde ther epter; men Paulus bewijsar them clarliga thet offuer, at the icke åro for then skul bättre ån hedningana, at the haffua Mosi lagh for sich, för ty hedningana haffua gudz lagh scriffuin i theres hierta, aff huilka the wel weta hwad gudhi med eller emoot är; och når the så fölia gudz wilia epter, som then naturliga laghen them fore segher, så kunna the iw stå så wel for gudhi, som iudarna, the ther göra thet Mosi

lagh

lagh innehaller. Men man ſeer wel, at then naturliga laghen icke haffuer kunnet giordt hedningana rettferdiga for gudhi; ſå gör icke heller Moſi lagh iudarna rettferdiga for gudhi, for ty ingen parten gör ſijn lagh fylleſt. The funnos vnderſtundom ibland hedningana, ſom förde, epter theres naturliga lagh och fornufft, itt erligit ſkijnactigt liffuerne vtwärtes, men hiertat war doch lijkauel argt. Nw lärer ock naturlig fornufft thet med, när man wil thet rett beſinna, at hiertat och wilien bör ock wara godh, ſå wel ſom the vtwärtes gerningar; doch haffuer aldrig ingen kunnet göra ſitt hierta ſådana, ſom thet borde wara, och therföre är aldrig ingen hedninge framkommen, ſom noghon tijdh haffuer ſå mykit giort, ſom then naturliga laghen kräffuer, ytan hon claghar iw altijdh ther offuer, at hon bruttin är.

Så är thet ock med iudarna, the föra (en part aff them) itt heligt liffuerne vtwärtes epter Moſi lagh, och bliffuer doch hiertat argt; men laghen kreffuer fulkomeliga gerningar, ſom gå vtaff itt gott hierta, och icke ſkryntare gerningar; och ſå lyktas thet ther med, at iudarna icke heller kunna roosa ſich ther aff, at the meera haffua hollet Moſi lagh rett, än noghre hedningar haffua hallet theres naturliga lagh rett, och bliffua ſå bådha parterna, ſå wel iudar ſom hedningar, ſyndare for gudhi. Ey bliffuer heller iudarnes

nes ſack teſte bättre, at the haffua then vtwärtes vmſkärilſen; ey bliffuer heller hedninganes ſack teſte werre, at the ſådana vmſkärilſe icke haffua; men then vmſkärilſe, ſom ſkeer i hiertana, (at then onde luſten och ſyndogha begierilſen, ſom ther inne är, warder genom then helga anda vtdriffuin), gör både hedningar och iudar godha for gudhi, och tå warder laghen hållen.

Gudz lagh, ee hwad hon är ſcriffuen, eller j menniſkiones hierta inplantat, tå kreffuer hon iw thet, at wij ſkole wara fulkomelige, ſå at wij ſkole rekna gudh ſå högt, och haffua ena ſådana godha ynneſt och wilia til honom, at wij huarken ſkola göra vtwärtes med ord eller gerningar, eller j noghon motto inwärtes i hiertat haffua luſt och wilia til thet, ſom honom är emoot, ty at ſå wel ſom onda gerningar äre förbudna, ſå är ock all ond luſt och wilie förbudhen; och therfore warder laghen icke hallen, med mindre at hiertat actar och haller ſå mykit aff gudhi, at thet icke eens tenker med then mijnſta tanka noghot, thet ſom är emoot hans wilia; men then menniſkia är icke än nw född, hwarken iude eller hedninge, ey heller her epter född warder, ſom ſå fulkomelighen är, vtan Chriſtus Jeſus aleena. Och reknar Paulus monga ſcrifftер vp vtaff thet gamla teſtamentit, ſom thet betygha, at ingen menniſkia är til på werldenne, ſom noghot gott gör; ty

ſå

ſå ſegher konung Dauid: then är icke til, ſom rettferdig är, icke en; ingen är then ſom forſtondig är; ingen är, ſom actar gudh. Alle haffua affwikit, alle ſamman äre onyttighe wordne; ingen är ſom gott gör, icke til en; Gudz reddhuge är icke for theres öghon. Pſ. 14 och 53. Romar. 3.

Aff teße och flere ſådana ord, ſom propheterna ſagt haffua, wil Paulus beſluta, at ingen menniſkia haller gudz lagh, vtan alle äro brotzlige for gudhi; och än tå at the vnderſtundom föra itt oſtraffeligit liffuerne vtwärtes, ſå at menniſkior them icke ſtraffa kunne, ſå är doch then godhe wilien och gudz fructanen borto, ſom j hiertat wara ſkulle, och ther är inne j ſamma ſtadhen igen gudz föractilſe, och annor ſyndigh luſte och begier, och lyktas ſå ther med, ſom Paulus ſegher, at ingen menniſkia warder rettferdig for gudhi aff the gerningar, ſom hon gör epter laghen, epter thet hon aldrig gör ſå mykit, ſom laghen kreffuer. Then kan epter laghen reknas och dömas for en rettferdig man, ſom gör alt thet laghen påbiuder; men then ſom noghot låter til baka aff thet ſom påbiudes, han reknas icke for en rettferdig man, vtan for en laghbrytare, och bör for then ſkul epter laghen ſtraffat warda aff honom, ſom laghen vtgiffuit haffuer. Epter thet nw, at alla menniſkior bryta gudz lagh, ſå warder iw ingen for ſamma lagh ſkul aff gudhi dömd, for ena rettferdiga menniſkio, vtan for en Romar. 3. Galat. 2.

ſyndare och til en ewig dödh, ſor ty döden är ſyndennes lön.

Wåre förſte forälder, Adam och Eva, wordo j Paradijs gudz lags offuertrådare, och therfore wordo the ock dödenom vndergeffne, ty the woro ſyndare, och for then ſynd ſkul the ther bedriffuo, miſte the then rettferdigheet, fromheet och godheet, ſom the woro ſkapade vthi, och wordo ſå onde och orettferdige, och oſkickelige til at halla thet gudh them bödh. Och epter thet the en gong hade wendt ſitt hierta ifrå gudh, och warit honom olyduge, ſå kunde the ock aldrig ſedhan aff theres eghen macht wenda thet ſå til honom igen, ſom thet förra war; och therfore bleeff altijd een föractilſe, itt agg och ogönſt j hiertat til gudh, ſå at the intit vndte honom ſå gott, ey heller reknade honom ſå högdt ſedhan, ſom förr, och for then ſkul war hiertat orettferdigt, for ty alt thet ſom icke är epter gudz ſinne, thet är orettferdigt. Ther nw hiertat är ondt wordet, ther kunna icke gerningana heller wara godha, ty hiertat är roten til gerningana, een ond root gör icke godha fruct; godh fruct ſeal wera på godh trå. Såſom nw wore förſte forälder woro ſielffue ſyndare och orettferdige wordne, ſå födde the ock ſådana fruct vtaff ſich; orettferdige forälder, födde orettferdig barn; och ſå är ſynden och orettferdigheten offuer alt mankönet kommit, at ſådana ſom förälderna äre, ſåda-

ſådana åre och barnen, gudhi lydige, then ene med then andra.

Nw bliffuer iw gudh altijdh widh jtt ſinne, och når honom år ingen förwanling, och therfore kräffuer han ån nw thet aff oß, ſom han kraffde aff wora förſta förälder förra ån the ſyndade, nemlig, at wij ſkole wara honom lydige, halla mykit aff honom, wara honom gönſtige och takſamelige. Sådana kraffde han förra ån ſynden vpkom, genom then naturliga laghen och forſtondet, ſom han i Adams hierta inplantat hade, for ty, han wiſte well hwad han ſinom gudh och ſkapare plictig war, och ſå lenge, ſom hans hierta höll ſich in til gudh, ſå giorde han ock fylleſt thet, ſom then naturliga laghen påkraffde, och war rettferdig; men ſtrax han wende ſitt hierta ifrå gudh, ſå wardt han orettferdig, j thet han giorde emoot laghen, ſom ſå påkraffde, at han ſkulle göra thet, ſom gudh wille giordt haffua. Så år nw thet rettferdigheet, göra alt thet gudh genom ſin lagh påkräffuer, och thet år orettferdigheet, icke göra alt thet han påkräffuer; men thenna rettferdighetena förſpilte Adam, och j honom kom orettferdigheten vp, hwilka wij aff honom årfft haffue, och åre ſå oſickelige worone, til at göra thet gudh biudher, at wij aldrig aff wor eghen macт kunne komma ther til. Nw giffuer iw all rett och ſkåål thet med, at menniſkione bör wara ſinom gudh lydig

och

och hörig, och at gudh gör henne ther med ingen orett, at han kräffuer thet aff henne, at hon ſcal fructa honom, haffua honom kääר, haffua honom j åro och wördning, tacka och priſa honom, och göra epter hans wilia; ſådana bör iw creaturet göra ſinom ſkapare? och ther fore gör han menniſkione ingen orett, at han thet påkräffuer, ſom honom med retto bör; men wij göre honom orett, at wij icke låte honom få thet, wij honom plictige åre, och ther åre wij werde ſtraff före. Och än tå at han kräffuer mera aff oß, än wij nw åſtadh komma kunne, ſå kräffuer han doch icke meer, än thet honom med retto bör; men ther wij icke kunne göra thet han kräffuer, för wåra oſkickeligherz ſkul, thet haffue wij ſielffue wollet, och icke han, for ty then menniſkio natur, ſom wij nw haffue, han war all ſamman j wora förſta forälder, tå the bruto gudz budh, alla menniſkior woro tå j them, och ther ſyndade the alle, och förſpilte then ſkickeligheet och krafft, ſom the ſkulle haffua til at göra gudz budord ſylleſt med. Icke haffuer gudh miſt ſin rett ther med, at wij haffue illa ſeedt oß före, vtan wij åre heller teſte mera brotzlige, at wij ey allena icke göre honom, thet wij plictige åre, vtan wij haffue och förſpilt then krafft, ſom wij thet ſkulle göra med, hwilka han oß ther til giffuit hade.

Thetta åר nw foregiffuit j then act, at man

man ſkal teſte båter kunna beſinna, aff hwad grund S. Paulus beſluter thet, ſom han offta omtalar, at ingen kan warda rettferdig for lagſens gerningar ſkul. Lagſens gerningar kallar han thet, ſom menniſkian gör epter laghen; men med ſådana gerningar, ee huru heliga the noghen tijdh kunna ſynas for menniſkio öghon, kan menniſkian icke bliffua beſtondandes for gudz doomſtol, lijka ſom hon hade alt giort fylleſt, thet hon epter laghen borde göra, utan når ther om rett ranſakat warder, finnes hon intit haffua ſå giort, ſom laghen kräffuer; ther haffuer intit warit ſådana kerlech och gudz fruetan j hiertat, ſom ther borde wara; och ther före kan ingen menniſkia dömas rettferdig aff gudhi for ſina gerningar ſkul, for ty the äro icke ſådana, ſom laghen påkräffuer. Hwar laghen aldeles ſkeedde fylleſt, ſå kunde menniſkian epter laghen dömas rettferdig; men her finnes ingen haffua giort fylleſt, ty dömas alla menniſkior for gudz laghs offuertrådare, och laghen claghar altijdh ther offuer, at hon bruttin är, och eſkar vppå ſtraff offuer them, ſom henne bruttit haffua, och thet är en ewigh dödh och förmaledijelſe, for ty ſådana äro the werde, och thet är theres retta löön, ſom bryta gudz lagh; och therfore ſade Paulus til the Galater, at alle the, ſom med gerningar vmgå, och ſkola dömas epter ſom gerningana til ſeya; the äro vnder förbannelſen, ty ſå är ſcriffuit: forbannat ware hwar och Galat. 3.

en, ſom icke bliffuer widh alt thet, ſom ſcriffuit är j laghbokenne, ſå at han thet gör. Nw finnes ingen menniſkia, ſom gör alt thet laghen innehålla, therfore liggia ock alla menniſkior vnder gudz lags förbannelſe, och är for then ſkul icke vnder, at Paulus gör itt ſådana almenneligit beſlwt, at ingen menniſkia kan warda rettferdig for laghſens gerningar ſkul, medhan ingen finnes, ſom gör fylleſt.

Och än til ytermera bewijs wele wij foregiffua noghra ſcriffter, ſom Paulus icke vpreknar, the ther beſlwta ſamma grund, ſom han förer. Förſt ſadhe gudh ſielff, ſom Moſes ſcriffuar j ſin förſta book: menniſkiones
Geneſ. 8. hiertas anſlagh är ondt, alt ifrå hennes vngdom; her giffuer iw gudh thet clarliga vth, at menniſkiones hierta är ondt, och therfore är ther inghen godh fruct formodandes vaff. Thet ſamma beryger gudh ock genom Hieremiam propheten, och ſegher: itt argt
Hierem. 17. och ſkalcactigt ting offuer all ting är hiertat, hoo kan vtgrundat? jach herren kan vtgrunda hiertat och pröffua niwrana. Hoo kan nw ſeya gerningana wara fulkomeliga, medhan gudh ſielff bär ſådana witnesbyrd om hiertat, ther gerningana gå vtaff? och ther-
Eſaie 64. fore ſade Eſaias, at alla menniſkionnes rettferdigheter äro ſåſom itt oreent cläde; och
Pſ. 116. Dauid ſade alla menniſkior wara lögnactiga. Och epter hwad ſkal man dragha her mong bewijs til, for ty både lagh och propheter,

ja

ja hela ſcrifften claghar öffuer menniſkiones ondſko och argheet? och ther wij än ingen annor ſkåål eller bewijs hade her til, ſå är doch menniſkiones egit ſamwet witne nogh, huilkit henne thet nogh öffuer betyghar, at hon icke ſå gör, ſom henne göra borde; och therfore mötte Paulus med godh rett thet almenneliga beſluta, at ingen menniſkia dömes aff gudhi rettferdig för ſina gerningar ſkul; ja, j thet armodh och vſållheet är menniſkian kommen, at hon aff ſich ſielff intet gott åſtadh komma kan, och ther öffuer beclagha alla heliga menniſkior, och begiera aff gudhi ſyndernes förlatilſe. Menniſkian är ſå bekaypat med ſyndenne, at hon kan henne aldrig aff ſijn eghen macт qwitt warda; och claghar Paulus öffuer thet ſamma, at ſynden raſar j honom, och kommer honom til at göra thet han icke göra wil. At ondſkan är ſå inkommen j menniſkiones hierta, haffua hedninganar ock wel beſinnat, och therfore haffua the ſå mykit ſcriffuet ther om, at menniſkian icke ſkal fölia ſitt kötzliga ſinne epter, vtan thet ſom hennes fornufft och retta ſkåål kräffuer, ſå at theres grund är then, at menniſkian ſkal göra, ſom then naturliga laghen kräffuer, ſom i hiertat inplantat är, och icke ſom the onda begierelſen kräffta; med hwilkit the nogh giffua tilkenna, at menniſkian annorledes gör, och annorledes borde henne göra. Och med thetta, ſom nw ſagt är, är nogh bewijſat, at menniſkian icke

Pſalm. 32.

Rom. 7.

kan for ſina gerningar ſkul bliffua beſtondandes for gudz dom, ther gudh ſkulle gå til retta med henne, och göra ſom fortient wore.

Så motte tå noghor ſeya: for hwar ſkul haffuer tå gudh giffuit menniſkione ſin lagh, beſynnerliga then beſcriffna laghen genom Moſen? Thet ſynes iw wara ſåſengt giffua then lagh vth, ſom ingen halla kan, beſynnerliga medhan gudh thet wel wiſte, at ingen ſkulle kunna halla henne; men thet kan iw icke wara, at gudh ſkulle ſåſengt haffua vtgiffuit ſin lagh, och ther fore epter gudh haffuer giffuit menniſkione laghen, är thet itt tekn, at menniſkian kan göra them ſylleſt? Een ſådana inſagha haffuer altijdh warit j werldenne emoot thet, ſom nw ſagdt är; och ſkeer ſådana inſagha och argument än j dagh, ther monge ſå ſeya: hwar wij icke kunde göra laghen ſylleſt, tå wore the ſåſengt giffuin. Ther ſwarar man ſå til: laghen kräffuer aff oß, thet wij gudhi plictige äre; men thet följer icke ther aff, at wij ſtrax kunne betala ſådana ſkuld. En fatig man, ſom enom androm ſkyldig är hundrade gyldene, och warder kraffder och ſtemder for lagh och rett, at han betala ſkal, han warder iw icke teſte mächtighare til at betala, at han kraffder warder; icke kan man heller ſeya om honom, han är kraffder, therfore kan han ock betala, vtan heller kan man ſå ſeya, han är kraffder, therfore får han icke glöma bort hwad

hwad han ſkyldig är; ſå är thet ock med laghen. Gudh kräffuer aff oß genom ſin lagh thet wij honom ſkyldige äre; men wij kunne icke ſtrax betala, at wij kraffde warde, utan warde heller ther illa til fridz med, at wij ſkole kraffde warda, och iw mera aff oß krafft warder, och iw offtare thet ſkeer, iw werre warde wij til fridz med honom, ſom oß kräffuer och hotar oß med thet, ſom ondt är; och therfore ſade Paulus, at laghen kommer wredhe åſtadh; thet är: menniſkian tagher thet illa wid ſich, at gudh kräffuer ſå mykit aff henne, ſom hon göra ſkal, och fortagher henne ther med then frijheet, ſom hon gerna haffua wille, at hon ſkulle frijt må göra och låta, hwad henne tecktes; hon wil iw icke gerna wara ynderkwſſuat? och therfore får hon for lagſens ſkul itt miſhagh och en ogönſt til gudh, ſom genom laghen ſå hardt kräffuer och hotar, och iw meera henne förbiudes, at hon icke ſkal fölia ſitt ſinne, utan gudz wilia epter, iw meera warder hon vpwekt, och iw mera luſt och wilia får hon til thet, ſom henne förbudhit warder, och iw större miſhag får hon til gudh, ſom henne ſådana förbiuder; och thet kommer then onda arten åſtadh, ſom är j menniſkiones hierta, then laghen icke lijdha kan, genom hwilka hennes frijheet, ſom hon wil haffua, henne förtaghen warder.

Her aff må man wel merkia, at laghen

hielper oß icke til rettferdigheet, vtan heller
Romar. 5. twärt om, ſom Paulus ſegher til the Romare, at laghen är inkommen på thet at ſynden wexa och offuerflödha ſkulle; och til the Galather ſegher han: laghen är tillagd for
Galat. 3. yttermera offuertrådelſe ſkul, ſå at menniſkian är icke rettferdigh worden for gudhi aff laghen, vtan hon är heller mera brotzligen worden. Motte tå åter någhon ſeya: mådhan laghen kommer thet åſtadh, at wij warde ſtörre ſyndare, och mera brotzlige genom henne, ſå wil thet följa ther aff, at hon är icke godh; men til en ſådana inſagho ſwarar S.
Romar. 7. Paulus, at laghen är helig och godh, och biudher ey annat vppå, vtan thet ſom heligt och gott är; men then ſyndiga arten ſom i hiertat är, ſom luſt och wilia haffuer til alt thet ſom gudhi är emoot, hon warder vpwäckt genom the godha laghen, ſom gott kräffuer, och begynnar til at ſträffua ther emoot, for ty laghen ſegher: tu ſcal icke haffua ſyndig begierilſe och annat ſådana; men then ſynda arten, j menniſkione är, ſträffuar emoot och ſegher: iach wil wara frij, til at haffua och begiera hwad mich teckes, och wil rädha ſielff, göra och lata hwad mich ſynes, och tagher ſå then ſynda arten tilfelle aff then godha och heliga laghen til all ond begiärilſe.

Och vppå thet at thetta kan warda tyſte forſtondeligare, wele wij ſettia her Chriſtum for itt exempel; han war helig och godh,

och

och kom til iudarna for theres bätzsta skul,
til at seya them fore huru the skulle salige Johan. 15.
warda; doch ijkauel sade han, at om han
icke hade kommit och talat med them, tå
hade the icke hafft synd. Så kallas ock Chri-
stus j scrifftenne en stöteſteen, ther monge stö-
ta sich vppå, och en förargelse clippa, ther
monge komma på skadha och förderff vtöff-
uer; och haffuer han doch ther ingen skul
vthi, vtan theres eghen ondska woller thet,
som honom föracta, ty han wille gott, och
thet kunde the icke lijdha, therfore wordo the
werre, och icke bättre aff honom. Så är thet
ock med gudz lagh, hon biudher vppå och
kräffuer thet, som gott är; men menniskiones
eghen ondska kan icke sådana lijdha (ty thet
onda kan aldrig lijdha thet godha), och ther-
före vpwäckes menniskiones hierta genom la-
ghen til mera gudz olydno, än tå at menni-
skian skulle teste mera wara gudhi lydigh, at
hon finge weta hwad honom leedt och liwfft
wore; nw gör hon twärt emoot, for ty la-
ghen kräffuer thet, som andeligit och gott är,
och menniskiones hierta och sinne är kötzligit
och ondt, och kan icke, ey heller wil, tijt vth
som laghen kräffuer, vtan sträffuar emoot la-
ghen, såsom thet onda altijdh sträffuar emoot
thet godha; och therfore sade Paulus, at
kötzligit sinne är en fiendskap emoot gudh, ey-
ter thet är icke gudz lagh vnderdånigt, ey Romar. 8.
kan thet heller.

Motte tå åter noghor seya: hwad gagn haffue wij tå aff gudz lagh mådhan wij icke kunne göra thet, som hon kräffuer, vtan heller bliffue mera brotzlige aff henne, som nw sagt är? Ther swarar man så til: laghen är menniskione storliga aff nödhenne, at hon ther igenom kan see sina synd och bräck, och lära så weta, at hon haffuer ondt och intit gott fortient, på thet hon må ödmiwkat warda, slå sitt stora och hogmodigha sinne nidh, och begiära nåde, och icke reuen; och laghen kommer menniskiona ther til, som Paulus segher, at hon moste stoppa sin mund til, och icke rosa eller prijsa sich aff stora fortienst och kosteliga gerningar; ja, hela werlden sinnes genom laghen wara brotzlighen for gudhi, ty at aff laghen kenner man syndena. Aff laghen lärer man weta, hwad som gudhi är med eller emoot; forstond så wij aff laghen, men mactena til at göra thet som hon biwdher, så wii icke aff henne; så haffue wij icke heller rettferdighetena aff laghen; och therfore wil itt sådana beslut icke tiena, ther man så segher: Gud haffuer giffuit oß sijn lagh, ther fore kunne wij ock göra thet hon kräffuer; vtan heller skal man så beslwta: Gudh haffuer giffuit oß sijn lagh, ther fore kunne wij icke haffua then orsegdt, at wij icke wiste hwad oß borde göra, ty then ther weet sin herres wilia och gör ther emoot, han är mera straff werd, än then som thet icke weet. Så är thet nw lagsens retta werk och thet

gagn

gagn, ſom hon gör, at ther hon retteligha befinnat warder, ther ſlår hon menniſkiones ſtålta ſinne nidh, och kommer henne til at bekenna ſich for en arm ſyndare, och ſeya ſåſom S. Paulus ſade: jach arm menniſkia, hoo ſkal löſa mich ifrå thenne dödzens kropp? Synden, döden och en ewig fördömelſe ligger mich på halſen, huru ſkal iach ſådana quitt warda? Skal menniſkione nådh och barmhertigheet wederfaras, ſå moſte hon bekenna ſin brott; men them kan hon icke bekenna, med mindre laghen driffuer henne ther til, och ty är laghen henne ganſka nyttigh. Rom. 7.

Aff thet nw ſagt är, kan man clarliga merkia, at the icke bruka gudz lagh rett, ſom tagha thet ſå fore, at the wilia med theres ytwärtes gerningar göra henne fylleſt, for ty the komma ther aldrig til; vtan the ſkulle ſå taga laghen fore, at the actade ther vppå, huru longt theres hierta och ſinne är ifrå then rettferdigheet, ſom hon kräffuer, och falla ſå til ſögho, och bidhia gudh aff itt ödmiwkt hierta, at han wille förlåta thet, ſom brutit är, och begiära then helga andes nådh til at båter epterfölia hans lagh och budhord epter thenne dagh, än her til ſkeedt är, och iw doch altijdh bliffua beſtondandes j then ödmiwkhet och bekennelſe, at the äre arme ſyndare, och haffua intit når giordt thet them borde göra, och begiära for then ſkul altijd nådena och icke retten, ſeyande ſåſom Dauid

ſade: herre gack icke til retta med tin tienare, for ty ingen liffuandes bliffuer rettferdig j tinne åſyn. Thet är icke nogh, at man fölier laghen epter med vtwärtes gerningar, vtan man moſte ock haffua ther itt gott hiertа med; och ther fore ſade Chriſtus: utan Matth. 5. idhor rettferdigheet går vtöffuer the ſcrifftlärdes och phariſeers rettferdigheet, tå ſkolen j icke komma j himmelrikit. The ſcrifftlärdes och phariſeers mening war thet, at the ſkulle göra gudz lagh fylleſt med theres vtwärtes gerningar, och hiertat actade the intit; men ther ſegher Chriſtus annat til, ſom nw ſagt är; och är merkiandes at ther ſå ſeyes, at man icke kan warda rettferdig for gerningenes ſkul, thet är och meningen, at man icke får thet ewiga liffuet for gerningenes ſkul, for ty honom hörer thet ewiga liffuet til, ſom rettferdig är. Och her med må nw nogh ſagdt wara om then förſta delen j thenna boock, at rettferdigheten icke kommer aff wora gerningar, ſom wij göre epter laghen, och nw wele wij ſee til, hwadan rettferdigheten retzliga kommer.

Then Andre Delen.

Thet är nw rikeligha nogh epter S. Pauli grund och mening bewijſat, at wij icke kunne warda rettferdige for wår forſkyllan och gerningar ſkul, ſå wille wij ock nw ytterligare epterfölia hans grund, och ſee til hwadan

dan rettferdigheeten tå kommer, och haffuer han thet j all sin ſcriffuelſe ſå clarliga foregiffuit, at icke dr wilt på tagha hwad hans mening år j then ſaak, nemliga, at wij warde rettferdige och ſalige aff gudz blotta nådhe och barmhertigheet; ia, her åre ey andre wåghar på fårde, vtan at thet iw moſte wara aff nådhe, mådhan thet icke kan ſkee aff fortienſt; thet wij ſielffue icke haffue, ey heller j noghon motto aff oß ſielffue bekomma kunne, thet moſte wißeliga oß aff androm giffuit warda, om wij thet elles noghon tijdh ſå kole. Epter thet nw wij åre arme, ålende ſyndare, och altijdh göre emoot gudz helga lagh och budhord, med hwilkit wij ey annat fortiene vtan hans wredhe och ewigh fördömelſe, ey kunne wij heller aff wor eghen mact annat fortiena; huru ſkulle wij tå annars kunna komma til gudz wenſkap, och få ſyndernes förlåtilſe och en ewigh ſaligheet, vtan genom hans blotta nådh och barmhertigheet? Thet moſte oß iw nådeliga giffuit warda, ſom wij ſielffue icke fortiena kunne? ja, gudh wil then åro haffua, at han aff ſin eghen nådh och godheet gör them gott, ſom ey annat ån ondt fortiena, ther wij nw wijdhare om tala wille.

Och ſkal man förſt beſinna, at menniſkiones ſaligheet och rettferdigheet henger förſt och främſt på gudz ewigha forſyyn och vtwelielſe, ty at gudh haffuer aff ſin ewigha nådh och gunſt vtwaldt och vpſcriffuit j lijffzens

boock

book så monga, som han wil haffua til then ewigha saligheeten, och thet haffuer han giordt förra än werlden war skapat, som S. Paulus segher til the Epheser, at gudh
Epheſ. 1. hade oß vtwaldt förra än werldenes grund lagder war. Om thenna ewigha gudz forsyyn och vtwelielse talas mongestedes j scrifftenne, bådhe j thet gamla och nyia testamentit; ia, retta grunden och förſta vphooffuet och begynnelsen til menniskiones saligheet är gudz vtwelielse; och thet segher ock Paulus, at
Roman. 8. hwilka gudh haffuer forseedt, them haffuer han och beskärdt, at the skola warda hans sons belete lijke ꝛc.; och ytterligare segher han, at thet icke står til noghor mandz wilia eller lop, vtan til gudz barmhertigheet; ia, summa summarum, på thenne grunden henger menniskiones saligheet, ty at ingen warder saligh vtan then gudh ther til forseedt haffuer. Och medhan thet så är, at saligheeten henger först och främst på gudz vtwelielse, moste man iw bekenna, at thet är aff nådhe, och icke aff fortienst, for ty menniskian kunde iw intit fortiena, tå hon icke än nw skapat war? och therföre kan ingen beröma sich her aff fortienste, vtan tacka gudh for sina nådh och godheet, at han j sitt ewigha rådh och vpsått wille kenna honom ther godh fore, at han j lijffzens book skulle inscriffuin warda.

Ytterligare skal man ock weta, at såsom gudh haffuer vtwaldt them, som han wille haff-

haffua til saligheeten, så haffuer han ock j sitt ewigha rådh och vpsått beleeffuat och beslutet, genom hwad sett och middel thet tilgå skulle, nemliga, at hans son Christus Jesus skulle thet werket bedrijffua, for ty så sägher S. Paulus, at gudh haffuer vtwaldt oß j Christo, förra än werldenes grund lagder war; j Christo, segher han, äre wij vtwalde, så at alt skal gå igenom hans hender, som oß til saligheet wara skal; ty at epter thet gudh sägh thet framföre åät j sin ewigha wijsdom, at menniskian skulle komma på fall genom dieffuulens äggilse och tilskyndan, ther före beleeffuade han strax ther emoot igen, at Christus Jesus hans elskelige son skulle wara then man, som med dieffuulen skulle giffua sich til kamp, och retta thet vp igen, som han nidherslaghit hade, for ty så haffuer thet warit gudz godha behaag och wilie, at såsom han all ting hade skapat genom sin son, Epheſ. 1.
så wille han ock vpretta genom honom the ting, som fallen woro, så at hwad som brut- Coloß. 1.
tit war, thet skulle han med sitt dyrbara blodh försona, och är doch alt samman thetta skeedt epter gudz eghen wilies godha behagh oß ofortient, epter thet wij icke än tå skapade woro, när gudh aff sin ewigha godheet thetta så beställte; ja, wij hade aldrig kunnet komma ther til, at wij skulle kunna noghot gott göra, hwar wij icke hade warit vtwalde til forenne j Christo ther til, at wij skulle wara genom honom skickelige til ther,

som

ſom gott är, at wij iw icke ſkole kunna ſeya oß haffua ſådana med wora gerningar fortient, ty ſå ſegher Paulus, at wij årom gudz werk, ſkapade genom Chriſtum til godha gerningar. Så haffuer iw gudz nådh gått fore, ſom oß til gott ſkapade! ja, epter hwad ſkal man leggia här mong ord uppå? aff gudz blotta nådhe och barmhertigheet är alt ſamman ſkeedt; och therfore ſade Chriſtus: ſå haffuer gudh älſkat werldena, at
Joh. 3. han gaff uth ſin eenda ſon, på thet at hwar och en, ſom troor på honom, ſkal icke förgåtz, utan få ewinnerligit liff; och Paulus ſegher:
Epheſ. 2. genom nådhe äre j frelſte genom troona, och thet icke utaff idher; gudz gåffua är thet, icke utaff gerningar, på thet at ingen ſkal beröma ſich. Item: gudz wor frelſares godheet och kerlech til menniſkionar låt ſich ſee, icke for rettferdigheetenes gerninga ſkul, ſom wij
Tit. 3. giort hadhom, utan epter hans barmhertigheet giorde han oß ſaligha, genom then nyia födhelſens baadh, och then helga andes fornyelſe, hwilkin han offuer oß rikeliga utgutit haffuer, genom wor frelſare Jeſum Chriſtum, uppå thet at wij ſkolom rettferdigade warda med hans nåde, och arffuingar bliffua til ewinneligit liff, epter hoppet; thet är iw itt faſt ord?

Så få wij nw ſyndernes forlatelſe, warde rettferdige for gudhi, undſlippe döden och then ewigha fördömelſen, och få itt ewigt liff,

alt

alt ſamman genom gudz blotta nådh och barmhertigheet, och alt ſådana är bedriffuit j Chriſto, ty han är aff gudhi giord ther til at han ſkal wara wor wijſdom, wor rettferdigheet, wor heligheet och återlöſn, ſå at ther wij ſielffue äre oförſtondige, orettferdige, ohelige och förtappade, ther ſkal han wara oß for wijſdom, rettferdigheet, heligheet och återlöſn. Och ther före, alt thet wij haffue miſt for ſyndennes ſkul j wora förſta förädrar Adam och Eva, thet ſå wij igen j Chriſto, at ſåſom alle död vti Adam, ſå ſola the ock alle j Chriſto liffuandes warda, ty han är liffuet; och ſåſom for Adams ſynd ſkul är ondt kommit offuer alla menniſkior til fördömelſe, ſå kommer ock for Chriſti rettferdigheetz ſkul, gott offuer alla menniſkior, til lijfftens rettferdigheet, for ty, ſåſom for eennes menniſkios olydno äre monge wordne ſyndare, ſå warda ock for eens lydno ſkul, monge rettferdige; ia, j Chriſto äre wij gudhi kåcke wordne, ty han är ſielff honom kådrkommen, och j honom haffuom wij återlöſning, genom hans blodh nemliga, ſyndernes forlatilſe epter hans nådhes rijkedomar.

1 Cor. 1.

1 Cor. 15.

Johan. 14.

Roman. 5.

Epheſ. 1.

Epter thet nw at Chriſtus är then man, ſom aff gudhi haffuer ther til ſkickat wordet, at han med ſin döDh och pijno wor ſaligheet begå ſkulle, hwilkit han ock ſå giordt haffuer, ſom honom aff gudhi befalet war, ſå är iw clart nogh på tagha, at wor ſaligheet är icke

aff

aff wor fortienſte, vtan aff gudz nådhe och barmhertigheet, ſom ſin ſon ſå for oß vtgiffuit haffuer, for ty, om wij hade ſielffue kunnet med wora gerningar thet vtretta, ſå hade thet warit fåfengt, at Chriſtus ſkulle lijdha
Galat. 2. ther döden före; men epter thet at han, ſom war gudz elſkelige ſon, moſte ſå mykit lijdha ther före, ſå är thet nogh forſtondandes, at wor ſaak war icke ſå, at wij ther någhot kunde göra til, ther fore moſte tå han görat, ſom ther til ſkickat war, och for then ſkul ſkole wij åra och prijſa honom, ſom ſådana wille göra for wåra ſkul, än tå at wij ſielffue alt ondt werde wore. Och her med må thet nw nogh bewijſat wara, at wor ſaligheet är aff nådhe och icke aff fortieniſte, ty thet är aff ſcrifftenne ſå clart, at ey ſkal behöffuas läggia her mong ord oppå; nw wilie wij tilſee, huru och hwar igenom wij ſådana nådh och ſaligheet vndfå och bekomma ſkole.

Så haffue wij nogh aff Euangeliſternes ſcriffuelſe, at ſedhan gudh hade aff ſin obegripeliga godheet och barmhertigheet ſendt ſin ſon Chriſtum Jeſum her til werldena, at han ſkulle wara en midlare emellan honom ſom förtörnat war, och menniſkionar ſom brutit hade, och göra fylleſt medh ſin dödh och pijno for theres ſynder, och thet alt ſå fult giordt war, ſij tå ſende han ſina apoſtler och ſendebudh vthi hela werldena, lät vtropa och forkunna for alla menniſkior, at gudh

gudh war nw til fridz ſtelt for thet han hade förtörnat warit aff ſynderna, och thet hade Jeſus Chriſtus med ſin dödh och pijno ſå begåått. Then ther nw wil halla ſich in til honom, ſettia tro och lijt in til honom, tagha doop och Chriſtendom, med honom ſkal alt offuertalat wara, ſå at han ſkal haffua gudz wenſkap och ſå ena ewiga ſaligheet, ſå at om wij ſå ſkole then dyrbara ſkat, ſom Chriſtus bereedt haffuer, tå ſkal thet ſkee igenom troona; och thetta är then grund, ſom S. Paulus lägger ſich ſå ſtor win om, at menniſkian ſkal kunna thet rett begripa, huru rettferdigheten icke kommer aff gerningenes forſkyllan, vtan vtaff Jeſu Chriſti tro, til alla, och öffuer alla them ſom tro. Dragher han ock ther mong bewijs til, beſynnerliga ſetter han Abraham vp for itt exempel j thetta ärende, then ther gudz löffte ther vppå fått hade, at han en fadher wara ſkulle til mykit folk, och bewijſar han thet, at ſamme Abraham icke wart rettferdig for noghra gerningar ſkul, vtan for then tro ſkul, ſom han ſatte til gudz ord och löffte, ty ſå ſegher ſcriften om honom: Abraham troodde gudhi, och thet wart honom reknat til rettferdigheet; Geneſ. 15.
ſom han wille ther aff beſluta: bleeff nw han, ſom fadhren är, rettferdig reknat for ſina tro ſkul, ſå bliffua ock the aff troone rettferdige, ſom barnen äre.

Så haffuer thet ſich och ytzliga med all

löffte, at the moſte med tro anammat warda, ty thet ſom vtloffuas, thet haffuer man icke ſtrax handa emellen, vtan at man moſte tro ſich ſkola få thet, ſom vtloffuat är, ſå at tro och löffte ſölias ſå åt, at thet ena icke kan wel wara thet andra forutan; for ty, hwad wore om löfftet, når ingen ſatte ther tro til? Så kan icke heller tro wara med mindre, at hon haffuer noghot löffte och tilſeyelſe för ſich, ther hon haller ſich widh och forlater ſich vppå. Nw haffuer gudh thet vtloffuat, at en man ſkulle födhas aff Abrahams affödho, ſom ſkulle welſigna och frelſa all folk; j thet at gudh vtloffuade, at then ſkulle komma, ſom welſigna och hielpa ſkulle, gaff han nogh tilkenna, at menniſkian icke war j welſignelſen, icke kunde heller ſielff hielpa ſich ther til, for ty, om hon hade thet med ſin fortienſt kunnit giort, tå hade iw icke gudh vtloffuat noghon annan, ſom thet göra ſkulle, ty at gudh gör intit ſåfengt löffte. Epter thet nw at gudh itt ſådana löffte och tilſeyelſe haffuer giort, ſå eſkar han iw på trona, at man ſkal forlåta ſich ther til, ſom han loffuat haffuer; han wil iw icke ſå warda föractat j ſitt löffte, at ingen ſkulle ſettia ther tro til? ja, then ther icke ſetter tro til löfftet, han wil göra honom til en liwghare, ſom löfftet giorde, och therfore, ther löffte görs, ther kräffues tro, och then ſom ſetter tro til löfftet, han är werd och honom bör ſå thet, ſom vtloffuat warder, ia, han får

thet

het och wißeliga, ty han är trofaſt nogh, ſom
tloffuat haffuer; men then ther ingen tro
tter til gudz löffte, han får intit thet, ſom
tloffuat warder. Nw är rettferdigheten, thet
r, ſyndernes forlatilſe, vtloffuat, thet ſcriff-
n kallar welſignelſe genom Abrahams af-
ddho; ther fore, then ſom ſetter tro til thet
ffter, ſom rettferdigheten vtloffuar, han får
enne genom ſamma tro, och for then ſkul
gher Paulus altijd, at genom trona war-
er menniſkian rettferdig, thet är, igenom
ona får menniſkian then fromheet och rett-
rdigheet, ſom löfftet haffuer med ſich.

Nw är rettferdigheet och ſyndernes for-
tilſe itt ting, ty then är rettferdig, ſom in-
n ſynd eller orettferdigheet haffuer, och then
affuer ingen ſynd, ſom gudh alla ſynder
lgiffuit och förlåtit haffuer; men ſyndernes
rlatilſe får man igenom Jeſum Chriſtum, i
et man förlåter ſich til honom, och ther fo-
kommer ock rettferdigheten aff Jeſu Chri-
i tro, for ty Jeſus Chriſtus war then man
leene, ſom ibland alla menniſkior ingen ſynd
dde, vtan han war from och godh och rett-
rdig, ſå at han aldeles war gudhi behage-
gen, och j honom wart intit funnit ther
dh kunde haffua noghot miſhag til, vtan
an war ſå täck, from, godh och rettferdig,
alle the ther j hans ſällſkap finnas och haff-
a honom medh ſich, når the komma fram
r gudh, med them warder offuerſeedt, och

löffte, at the moſte med tro anammat warda, ty thet ſom vtloffuas, thet haffuer man icke ſtrax handa emellen, vtan at man moſte tro ſich ſkola få thet, ſom vtloffuat är, ſå at tro och löffte ſölias ſå åt, at thet ena icke kan wel wara thet andra forutan; for ty, hwad wore om löfftet, når ingen ſatte ther tro til? Så kan icke heller tro wara med mindre, at hon haffuer noghot löffte och tilſeyelſe för ſich, ther hon haller ſich widh och forlater ſich vppå. Nw haffuer gudh thet vtloffuat, at en man ſkulle födhas aff Abrahams affödho, ſom ſkulle welſigna och frelſa all folk; j thet at gudh vtloffuade, at then ſkulle komma, ſom welſigna och hielpa ſkulle, gaff han nogh tilkenna, at menniſkian icke war j welſignelſen, icke kunde heller ſielff hielpa ſich ther til, for ty, om hon hade thet med ſin fortienſt kunnit giort, tå hade jw icke gudh vtloffuat noghon annan, ſom thet göra ſkulle, ty at gudh gör intit fåfengt löffte. Epter thet nw at gudh itt ſådana löffte och tilſeyelſe haffuer giort, ſå eſkar han iw på trona, at man ſkal forlåta ſich ther til, ſom han loffuat haffuer; han wil iw icke ſå warda föractat j ſitt löffte, at ingen ſkulle ſettia ther tro til? ja, then ther icke ſetter tro til löfftet, han wil göra honom til en liwgha-re, ſom löfftet giorde, och therfore, ther löffte görs, ther kräffues tro, och then ſom ſetter tro til löfftet, han är werd och honom bör få thet, ſom vtloffuat warder, ia, han får

thet

thet ock wißeliga, ty han är trofaſt nogh, ſom vtloffuat haffuer; men then ther ingen tro ſetter til gudz löffte, han får intit thet, ſom vtloffuat warder. Nw är rettferdigheten, thet är, ſyndernes förlatilſe, vtloffuat, thet ſcrifften kallar welſignelſe genom Abrahams afſödho; ther före, then ſom ſetter tro til thet löfftet, ſom rettferdighetena vtloffuar, han får henne genom ſamma tro, och för then ſkul ſegher Paulus altijd, at genom trona warder menniſkian rettferdig, thet är, igenom trona får menniſkian then fromheet och rettferdigheet, ſom löfftet haffuer med ſich.

Nw är rettferdigheet och ſyndernes förlåtilſe itt ting, ty then är rettferdig, ſom ingen ſynd eller orettferdigheet haffuer, och then haffuer ingen ſynd, ſom gudh alla ſynder tilgifft och förlåtit haffuer; men ſyndernes förlatilſe får man igenom Jeſum Chriſtum, j thet man förlåter ſich til honom, och ther före kommer ock rettferdigheten aff Jeſu Chriſti tro, för ty Jeſus Chriſtus war then man aleene, ſom ibland alla menniſkior ingen ſynd hade, vtan han war from och godh och rettferdig, ſå at han aldeles war gudhi behageligen, och j honom wart intit funnit ther gudh kunde haffua noghot miſshag til, vtan han war ſå täck, from, godh och rettferdig, at alle the ther j hans ſällſkap finnas och haffua honom medh ſich, når the komma fram för gudh, med them warder offuerſeedt, och

the warda for thet sälskap och brödherskap skul, som the haffua med honom, reknade aff gudhi for sådana menniskior, som han är, än tå at the j sich sielffue äre store och groffue syndare. Nw kan thet intit skadha them, at the j sich sielffue syndare äre, all then tijdh at gudh, som aleena mactena haffuer til at straffa syndena, seer ther igenom finger med, är til fridz med theres synder, och reknar them for froma, godha och rettferdiga menniskior; synden är aleena emot honom och hans budh. Ho wil tå beclaga offuer menniskionnes synd, mädhan han, som förtörnat är, claghar ther intit offuer, vtan reknar henne for rettferdiga, och sin godha wen? och ther fore sade Paulus: mädhan gudh är med
Romar. 8. oß, hoo kan tå wara emoot oß? ja, han står så fast med oß, och vnner oß så gott, at han icke haffuer skonat sin eghen son, vtan giffuit honom vth for oß alla. Och mädhan thet så är, at han icke haffuer skonat sin eghen son, vtan hafft honom ospaar for wora skul, och för oß giffuit honom j döden, huru skulle han tå noghor annor ting, som ringare äre, weeghra oß, vtan heller giffua oß all ting med honom? Hwilken wil nw beclagha them, som gudh sielffuer vtkorat haffuer, och så mykit kostat vppå? Han är doch sielff som reknar oß for rettferdiga, och segher oß wara sina wener; eller hwilken är then, som wil så dristigh wara, at han wil fördöma oß, mädhan Christus haffuer kostat ther så my-

mykit vppå, at han haffuer gåått j döden, på thet wij icke ſkulle fördömde warda? ja, han haffuer icke ån nw offuergiffuit oß, vtan han är vpſtonden aff döddha, och ſitter nw på gudz högra hand och manar gott for oß. Epter thet nw, at han manar gott for oß, ſom med gudhi beſt kender är, behöffue wij intit fructa for them, ſom oß beclaga wilia; ſå at når ſynden eller dieffuulen kommer och wil förſkreckia oß, och bär oß före, at wij ſå mykit ondt fortient haffue, tå ſkole wij ſwara honom igen och ſeya: gack bort tu ſwarte dieffuul, tu haffuer her med intit beſtella, ſaken geller icke tich vppå! all then tijd at gudh, ſom iach hade bruttit emoot, är til fridz med mich, och haffuer forlatit mich min brott, ſå haffuer tu her intit at ſkaffa.

Och (på thet wij komme til wor materie igen) haffue wij nw hördt, at Chriſtus är aleene then, ſom ibland alla menniſkior vtan ſynd är, och j hwilkom all rettferdigheet är, ia, all ſynd och orettferdigheet forſwinner j honom, ſå at ther han är, ther är icke mögeligit at noghen ſynd ſkulle kunna bliffua beſtondandes; han är thet lamb, ſom werldennes ſynd borttagher; then honom haffuer, han haffuer j honom alla rettferdigheet och ſyndernes forlatilſe; men honom kunne wij icke haffua vtan igenom troona, och på thet wij ſkulle få orſack och tilfelle ther til at få honom, ther fore warder oß gudz ord och

ſacramente foregiffuen, genom hwilken han oß biwdes. När wij nw anamme orden och ſacramenten, och ſettie ther fulla troo och lijtt til, ſå haffue wij Chriſtum; och tå wij honom haffue, tå haffue wij ſyndernes forlatilſe och rettferdigheetena j honom; for ty, epter thet gudh ſägh, at menniſkian icke kunde j ſich ſielff rettferdig warda aff laghen, ther fore ſende han tå henne the gladeliga tidhenden, at hon ſkulle kunna warda ſalig och rettferdig j Chriſto; och haffuer han thet vtloffuat, at hwilken ſom ſetter troo til honom, han ſkal for hans ſkul warda reknat rettferdig. Sådana gudz löffte kräffuer troona, och tå wij ſettie ther troo til, ſå haffue wij rettferdigheetena i Chriſto, ſom j löfftet vtloffuat warder; och for then ſkul. kommer rettferdigheeten genom troona, icke then rettferdigheet, ſom wij med wåra egna gerningar fortiene, vtan then wij få med Chriſto; wij reknes frome och godhe, och gudz wener for hans ſkul, och icke for wåra ſkul; wij taghe, och icke giffue. For then ſkul äre wij j gudz åſyn vtan ſynd, at gudh haffuer oß alla ſynder tilgiffuit, och icke for then ſkul, at wij hade ſielffue fylleſt giort; hwilkit Paulus och bewiſar med konung Dauidz ord,
Romar. 4. hwilken han til the Romare ſå införer, at ſaligheeten hörer the menniſkio til, hwilko gudh tilreknar rettferdigheetena vtan gerningar; och äre Dauidz ord ſå lydhandes: ſa-
Pſalm. 32. lige äre the, ſom theres wrongheeter äre forlåt-

låma, och theres synder äre offuerskylta; saligher är then man, som gudh icke forebrår syndena. Med teße ord wille Dauid clarliga tilkenna giffua, at saligheeten och syndernes forlatilse, thet är, rettferdigheeten, kommer ther aff, at gudh giffuer til och seer offuer med thet, som brutit är, och icke ther aff at fylleſt giort är, for ty ther som man kunde sielff göra fylleſt, ther giordes icke behoff at tilgiffuas skulle; men the seyas her wara saligha, som synderna forlåtna äre, och them forlåtas synderna, som troona haffua, som nw sagdt är, och ther fore wele wij nw någhot wijdhare tala om troona.

Och är besinnandes (som ock til forenne rördt är), at ther troo skal wara, ther moste gudz ord foregå, ther troon skal befesta sich vppå; och ther fore kan thet icke wara then tro, som gudhi behagar, then icke haffuer gudz ord for sich. Ther man haller sich widh noghor falsk lärdom, och setter ther troo til, thet är en falsk troo, genom hwilka man warder fördömd och icke salig, for ty ingen är til, som weet huru gudh är til sinnes med menniskionne, hwad han wil göra med henne, och hwad han wil haffua giordt och låtet aff henne, vtan han aleene sielff, ty at ingen haffuer noghen tijdh seedt gudh, som Johannes Baptista sade, vtan sonen, som är j fadhrens skööt, han haffuer hans wilia vttrykt; ther fore kan ock ingen men- Johan. 1.

niſkia, ia intit creatur giffua noghot fore om gudz wilia och ſinne, thet wiſt och faſt är, ſå at man kan forlata ſich ther vppå, vtan han ſielff, ſom ſin wilia och ſinne weet; och for then ſkul är icke mögheligit, at troon ſom rettferdigha gör, ſkulle kunna få noghon annan grund, än gudz ordh, genom hwilken menniſkian får wißeliga och fulkomeliga weta huru gudh är til ſinnes; ther någhor annar grund är än gudz ord, ther kan ock wißeliga aldrig wara en rett troo. Troon är ſådana, at hon haller ſich wid gudz barmhertigheet, och forſeer ſich alt gott til honom genom Jeſum Chriſtum; men hwilken kunde noghon tijdh weta hwad gudh hade j ſinnet göra med menniſkionne, antingen miſkund eller ſtrengheet, nådh eller rett? Thet wiſte man wel, at menniſkian hade intit annat, än ondt fortient, och wiſte ey annat formoodha ſich, än ſom fortient war; men at gudh hade thet j ſinnet, at han wille göra nådh och miſkund, kunde ingen weta, ia, icke änglanar j himmelen, hwar han icke hade thet ſielff tilkenna giffuit genom ſin helga ord, j hwilkom vtloffuat warder, at han wil göra barmhertigheet med allom them, ſom ſich halla in til hans ſon Jeſum Chriſtum. Sådana ord och löffte är en faſt och wiß grund, ther troon kan halla ſich widh, for ty, epter thet wij wete, at gudh haffuer ſå ſielff vtloffuat, ſå haffue wij en faſt grund på ſtå, ty han är troofaſt, och haller hwad han loffuar; men

hwar

hwar noghor annar, och icke gudh ſielff hade ſådana ord foregiffuit, tå hade thet ingen faſt grund warit, epter thet wij icke hade warit ther wiße vppå, om han hade så til ſinnes warit eller ey. Nw moſte iw troon haffua en faſt grund, så framt hon ſkal ſielff wara faſt, och kan så ingen annan grund haffua vtan gudz ord, ty hon weet, at hwad han ſegher, thet är wiſt och faſt.

Ytterligare, ſkal man ock j thenna ſack ſee ſich wijſliga fore, at man icke dictar ſich ena ſkrymtare tro, ther man ſegher ſich tro på Jeſum Chriſtum, och wil doch intit fölia hans ſinne och wilia epter. Then tro, ſom icke haffuer forbättring med ſich j liffuernet, hon är en döddh tro, och haffuer icke rettferdigheetena med ſich, ia, thet är ingen troo, epter thet hon icke tagher thet alffuarliga fore, til at föra itt ſådana liffuerne, ſom en troghen menniſkia bör at föra.

Men then retta troon, ſom oß gör rettferdiga for gudhi, är ſådana, at hon werkar genom kerleken, for ty ſåſom hon alffuarligha forlåter ſich ther vppå, at gudh haffuer forlåtit ſyndena, ſå tagher hon ſich ock alffuarligha fore vtan ſkrymtan, at hon icke wil förtörna honom meer. Hon är gladh ther åät, at gudh haffuer ſå ſlaghit ſyndena aff hiertat, at han icke eens wil mera tenkia ther vppå, at han haffuer förtörnat warit; ſå Galat. 5.

ſlår hon ock ſyndena vth aff hiertat, at hon icke eens wil tenkia på henne mera, til at bedriffua henne. Een ſådana troo år rettſinnogh och liffuandes, ty ther fölier noghor godh fruct epter, ther hon år; men then tro, ſom år vtan fruct, hon år dödh, ia, icke werd at heeta tro, ſom hon icke heller år tro, ſom nw til forenne ſagt år. Then retta och ſanſkyldiga troon haffuer then art, och kommer thet åſtadh, at menniſkian ſom for laghſens twång ſkul hade miſhagh til gudh, begynnar ſå en godh wilia och ynneſt til honom, epter thet hon beſinnar, huru mykit ondt hon hade med ſyndenne fortient, och nw ſeer hon i troone, huru godh och gönſtigh han haffuer warit henne, at han haffuer latit ſin ſon gå i dödhen, på thet hon icke ſkulle epter ſin fortienſt ſtraffat warda. Then menniſkia, ſom fulkomeliga troor, at gudh ſådana welgerningar haffuer giordt henne, och epter ſom han vtloffuat haffuer, ån nw meera gott göra aetar, hon får wißeliga en godh wilia til honom, och begynnar ſå haffua honom i wördning aff alt hierta, och fructar at förtörna honom, ſåſom itt gott barn fructar och haffuer ſin fadher i wördning, och gör gerna thet, ſom honom liwfft år.

Så år nw thet troones förſta fruct, at menniſkian begynnar ſå ena godha mening om gudh, at han år mild och godh, och hon får ſå en godh wilia och ynneſt til honom, for

for thet han haffuer så mykit gort bewijst henne, och så får hon then kerlech til honom, at hon icke wil j noghon motto wara honom emoot, vtan haffuer altijdh then fructan, at hon skal förſee ſich emoot honom; och then gudz fructanen kommer så thet åstadh, at menniſkian epter ſin ytterſta mact beflitar ſich til at fölia gudz budh och wilia epter. Och her aff må man kunna merkia huru thet tilgår, at troon kommer godha gerningar åstadh, for ty, genom troona anamme wij gudz dråpeliga welgerningar, och ther aff få wij ynneſt och wilia til honom, ther ſedhan mera gott epterfölier, och kommer så tron thet åstadh medh godho, at menniſkian fölier gudz wilia epter ſielffwiliandes, ther laghen aldrig kunde komma til med ſtrengheet och trwgh, ty at gudz lagh och budhord eſkar och begierar mykit vtaff oß, thet oß doch är omögeligit at göra, än tå at oß borde görat, och ther öffuer warde wij hotade med förbannilſe, om wij icke göre alt thet oß budhit är, och är än tå omögheligit, at laghen kan få thet aff oß, ſom hon kräffuer, ty hon warder iw för- Romar. 8.
ſwaghat aff kötit, så at wij altijdh bryte henne, ja, wij få igenom laghen ena ſtora ogönſt til gudh, och bliffue så mera brutzlige ſidhan än för, ſom nogh tilförenne bewijſat är; och therfore kommer gudz lagh och budhord aldrig thet åstadh, at wij fölie aff en kerlech hans wilia epter, ſom oß borde göra, men ther kommer troon oß til, for ty med laghen brukar gudh ſtreng-

ſtrengheet och kräffuer mykit vtaff oß, och ther fore fölier ther ingen godh wilie med, ty wij elſke icke gerna honom, ſom oß hardeliga tracterar ſom en ſtreng domare. Genom troona brukar han barmhertigheet med oß, giffuer oß oſeyeliga gåffuor, och tracterar oß ſom en godh och mild fadher tracterar ſin kera barn; och for then ſkul är icke vnder, at wij få bättre wilia til honom for troona ſkul, än for laghen ſkul; wij haffue iw altiidh större wilia til fadhren, ſom mild är, än til domaren, ſom ſtreng är. Genom laghen är gudh en ſtreng domare, men genom troona är han en mild fadher; och ther fore kommer troon thet åſtadh, at wij få luſt och wilia til at göra thet gudhi liwfft är, och kommer ſå thet åſtadh med, at laghen warder hallen, ther doch laghen med alt ſitt trughande aldrig kunde komma til, och ty ſegher Paulus,
Romar. 3. at laghen, ſom genom kötit förſwaghat och förkränkt är, hon warder genom troona vprettat och hallen.

Epter thet nw at troon kommer thet åſtadh, at menniſkian får igenom henne ena godha ynneſt och behagh til gudh, och luſt och wilia til at fölia hans ſinne epter, ſå är thet icke vnder, at han reknar troona högdt, och låter menniſkiona niwta henne ſå mykit gott åt; for ty, ſåſom han genom menniſkionnes ſynd och otroheet miſt haffuer then äro och wördning, ſom honom borde haffua

aff

aff henne, så kommer han åter genom troona til sina retta åro och wördning igen, som menniſkian bör at göra honom. Thet är honom een ſtor åra, at hans ord reknas for faſt och ſann, ther intit feel ſkal wara med, ther fore låter han ock menniſkiona få alt thet godha, ſom hon betroor honom om; epter thet hon betroor honom om gott, så wederfars henne ock gott. Doch icke ſå til forſtondandes, at troon ſkulle wara then gerning, genom hwilka menniſkian ſielff ſkulle forwerffua ſådana dråpeligh ting, ſom henne wederfars; utan hon är then, ſom tagher och anammar thet godha, ſom oß aff gudhi genom Chriſtum giffuit warder; hon tagher och icke giffuer; ſå vndfår hon ock thet med, at en godh wilie kommer j hiertat til gudh.

Ja menniſkian warder troone mykit gott åtniutandes, ſom alleſtedes j ſcrifftenne tijkeliga vttrykt är, och wille för longt wara alt vprekna; beſynnerliga giffuer ſcrifften thet fore, at the ſom troona haffua til Jeſum Chriſtum, the få then mact, at the bliffua gudz barn; äre the nw barn, ſå äre the ock arffuingar, nemlig gudz arffuingar, och Chriſti medarffuingar. Nw är Chriſtus gudz naturlige ſon, och honom bör for then ſkul med naturlig arffzrett alt thet fadhren ägher; men then oſeyeliga nådh ſkeer them, ſom troona haffua, at the ock warda arffuingar med Chriſto, och for hans ſkul til alt thet godha, ſom fadhren ägher, Johan. 1. Roman. 8.

the warda for thet sälskap och bröderskap skul, som the haffua med honom, reknade aff gudhi for sådana menniskior, som han är, än tå at the j sich sielffue äre store och groffue syndare. Nw kan thet intit skadha them, at the j sich sielffue syndare äre, all then tijdh at gudh, som aleena mactena haffuer til at straffa syndena, seer ther igenom finger med, är til fridz med theres synder, och reknar them for froma, godha och rettferdiga menniskior; synden är aleena emot honom och hans budh. Ho wil tå beclaga offuer menniskionnes synd, mädhan han, som förtörnat är, claghar ther intit offuer, vtan reknar henne for rettferdiga, och sin godha wen? och ther fore sade Paulus: mädhan gudh är med
Romar. 8. oß, hoo kan tå wara emoot oß? ja, han står så fast med oß, och vnner oß så gott, at han icke haffuer skonat sin eghen son, vtan giffuit honom vth for oß alla. Och mädhan thet så är, at han icke haffuer skonat sin eghen son, vtan hafft honom ospaar for wora skul, och för oß giffuit honom j döden, huru skulle han tå noghor annor ting, som ringare äre, weeghra oß, vtan heller giffua oß all ting med honom? Hwilken wil nw beclagha them, som gudh sielffuer vtkorat haffuer, och så mykit kostat vppå? Han är doch sielff som reknar oß for rettferdiga, och segher oß wara sina wener; eller hwilken är then, som wil så dristigh wara, at han wil fördöma oß, mädhan Christus haffuer kostat ther så

mykit vppå, at han haffuer gådt j döden, på thet wij icke skulle fördömde warda? ja, han haffuer icke ån nw offuergiffuit oß, vtan han är vpstonden aff döda, och sitter nw på gudz högra hand och manar gott for oß. Epter thet nw, at han manar gott for oß, som med gudhi best kender är, behöffue wij intit fructa for them, som oß beclaga wilia; så at når synden eller dieffuulen kommer och wil förskreckia oß, och bär oß före, at wij så mykit ondt fortient haffue, tå skole wij swara honom igen och seya: gack bort tu swle dieffuul, tu haffuer her med intit bestella, saken geller icke tich vppå! all then tijd at gudh, som iach hade bruttit emoot, är til fridz med mich, och haffuer forlatit mich min brott, så haffuer tu her intit at skaffa.

Och (på thet wij komme til wor materie igen) haffue wij nw hördt, at Christus är aleene then, som ibland alla menniskior vtan synd är, och j hwilkom all rettferdigheet är, ia, all synd och orettferdigheet forswinner j honom, så at ther han är, ther är icke mögeligit at noghen synd skulle kunna bliffua bestondandes; han är thet lamb, som werldenes synd borttagher; then honom haffuer, han haffuer j honom alla rettferdigheet och syndernes forlatilse; men honom kunne wij icke haffua vtan igenom troona, och på thet wij skulle så orsack och tilfelle ther til at få honom, ther före warder oß gudz ord och

ſacramente foregiffuen, genom hwilken han oß biwdes. När wij nw anamme orden och ſacramenten, och ſettie ther fulla troo och lijtt til, ſå haffue wij Chriſtum; och tå wij honom haffue, tå haffue wij ſyndernes forlatilſe och rettferdigheetena j honom; for ty, epter thet gudh ſägh, at menniſkian icke kunde j ſich ſielff rettferdig warda aff laghen, ther fore ſende han tå henne the gladeliga tidhenden, at hon ſkulle kunna warda ſalig och rettferdig j Chriſto; och haffuer han thet vtloffuat, at hwilken ſom ſetter troo til honom, han ſkal for hans ſkul warda reknat rettferdig. Sådana gudz löffte kräffuer troona, och tå wij ſettie ther troo til, ſå haffue wij rettferdigheetena i Chriſto, ſom j löfftet vtloffuat warder; och for then ſkul. kommer rettferdigheeten genom troona, icke then rettferdigheet, ſom wij med wåra egna gerningar fortiene, vtan then wij få med Chriſto; wij reknes frome och godhe, och gudz wener for hans ſkul, och icke for wåra ſkul; wij taghe, och icke giffue. For then ſkul äre wij j gudz åſyn vtan ſynd, at gudh haffuer oß alla ſynder tilgiffuit, och icke for then ſkul, at wij hade ſielffue fylleſt giort; hwilkit Paulus och bewiſar med konning Dauidz ord,
Romar. 4. hwilken han til the Romare ſå införer, at ſaligheeten hörer the menniſkio til, hwilko gudh tilreknar rettferdigheetena vtan gerningar; och äre Dauidz ord ſå lydhandes: ſa-
Pſalm. 32. lige äre the, ſom theres wrongheeter äre forlåt-

låtna, och theres synder äre offuerskylta; saligher är then man, som gudh icke forebrår syndena. Med teße ord wille Dauid clarliga tilkenna giffua, at saligheeten och syndernes forlatilse, thet är, rettferdigheeten, kommer ther aff, at gudh giffuer til och seer offuer med thet, som brutit är, och icke ther aff at fylleſt giort är, for ty ther som man kunde sielff göra fylleſt, ther giordes icke behoff at tilgiffuas skulle; men the seyas her wara saligha, som synderna forlåtna äre, och them forlåtas synderna, som troona haffua, som nw sagdt är, och ther fore wele wij nw någhot wijdhare tala om troona.

Och är besinnandes (som ock til forenne rördt är), at ther troo skal wara, ther moste gudz ord foregå, ther troon skal befesta sich vppå; och ther fore kan thet icke wara then tro, som gudhi behagar, then icke haffuer gudz ord for sich. Ther man haller sich widh noghor falsk lärdom, och setter ther troo til, thet är en falsk troo, genom hwilka man warder fördömd och icke salig, for ty ingen är til, som weet huru gudh är til sinnes med menniskionne, hwad han wil göra med henne, och hwad han wil haffua giordt och låtet aff henne, vtan han aleene sielff, ty at ingen haffuer noghen tijdh seedt gudh, som Johannes Baptista sade, vtan sonen, som är j fadhrens kööt, han haffuer hans wilia vttrykt; ther fore kan ock ingen men- Johan. 1.

niſkia, ia intit creatur giffua noghot fore om gudz wilia och ſinne, thet wiſt och faſt är, ſå at man kan forlata ſich ther vppå, vtan han ſielff, ſom ſin wilia och ſinne weet; och for then ſkul är icke mögheligit, at troon ſom rettferdigha gör, ſkulle kunna få noghon annan grund, än gudz ordh, genom hwilken menniſkian får wißeliga och fulkomeliga weta huru gudh är til ſinnes; ther någhor annar grund är än gudz ord, ther kan ock wißeliga aldrig wara en rett troo. Troon är ſådana, at hon haller ſich wid gudz barmhertigheet, och forſeer ſich alt gott til honom genom Jeſum Chriſtum; men hwilken kunde noghon tijdh weta hwad gudh hade j ſinnet göra med menniſkionne, antingen miſkund eller ſtrengheet, nådh eller rett? Thet wiſte man wel, at menniſkian hade intit annat, än ondt fortient, och wiſte ey annat formoodha ſich, än ſom fortient war; men at gudh hade thet j ſinnet, at han wille göra nådh och miſkund, kunde ingen weta, ia, icke änglanar j himmelen, hwar han icke hade thet ſielff tilkenna giffuit genom ſin helga ord, j hwilkom vtloffuat warder, at han wil göra barmhertigheet med allom them, ſom ſich halla in til hans ſon Jeſum Chriſtum. Sådana ord och löffte är en faſt och wiß grund, ther troon kan halla ſich widh, for ty, epter thet wij wete, at gudh haffuer ſå ſielff vtloffuat, ſå haffue wij en faſt grund på ſtå, ty han är troofaſt, och haller hwad han loffuar; men

hwar

hwar noghor annar, och icke gudh sielff hade sådana ord foregiffuit, tå hade thet ingen fast grund warit, epter thet wij icke hade warit ther wisse vppå, om han hade så til sinnes warit eller ey. Nw moste iw troon haffua en fast grund, så framt hon skal sielff wara fast, och kan så ingen annan grund haffua vtan gudz ord, ty hon weet, at hwad han segher, thet är wist och fast.

Ytterligare, skal man ock j thenna sack see sich wijsliga fore, at man icke dictar sich ena skrymtare tro, ther man segher sich tro på Jesum Christum, och wil doch intit fölia hans sinne och wilia epter. Then tro, som icke haffuer forbättring med sich j liffuernet, hon är en döddh tro, och haffuer icke rettferdigheetena med sich, ia, thet är ingen troo, epter thet hon icke tagher thet alffuarliga fore, til at föra itt sådana liffuerne, som en troghen menniskia bör at föra.

Men then retta troon, som oss gör rettferdiga for gudhi, är sådana, at hon werkar genom kerleken, for ty såsom hon alffuarligha forlåter sich ther vppå, at gudh haffuer forlåtit syndena, så tagher hon sich ock alffuarligha fore vtan skrymtan, at hon icke wil förtörna honom meer. Hon är gladh ther åät, at gudh haffuer så slaghit syndena aff hiertat, at han icke eens wil mera tenkia ther vppå, at han haffuer förtörnat warit; så Galat. 5.

ſlår hon ock ſyndena vth aff hiertat, at hon icke eens wil tenkia på henne mera, til at bedriffua henne. Een ſådana troo år rettſinnogh och liffuandes, ty ther fölier noghor godh fruct epter, ther hon år; men then tro, ſom år vtan fruct, hon år dödh, ia, icke werd at heeta tro, ſom hon icke heller år tro, ſom nw til forenne ſagt år. Then retta och ſanſkyldiga troon haffuer then art, och kommer thet åſtadh, at menniſkian ſom for laghſens twång ſkul hade miſhagh til gudh, begynnar ſå en godh wilia och ynneſt til honom, epter thet hon beſinnar, huru mykit ondt hon hade med ſyndenne fortient, och nw ſeer hon i troone, huru godh och gönſtigh han haffuer warit henne, at han haffuer latit ſin ſon gå i dödhen, på thet hon icke ſkulle epter ſin fortienſt ſtraffat warda. Then menniſkia, ſom fulkomeliga troor, at gudh ſådana welgerningar haffuer giordt henne, och epter ſom han vtloffuat haffuer, ån nw meera gott göra actar, hon får wißeliga en godh wilia til honom, och begynnar ſå haffua honom i wördning aff alt hierta, och fructar at förtörna honom, ſåſom itt gott barn fructar och haffuer ſin fadher i wördning, och gör gerna thet, ſom honom liwfft år.

Så år nw thet troones förſta fruct, at menniſkian begynnar ſå ena godha mening om gudh, at han år mild och godh, och hon får ſå en godh wilia och ynneſt til honom, for

for thet han haffuer så mykit gott bewijſt henne, och så får hon then kerlech til honom, at hon icke wil j noghon motto wara honom emoot, vtan haffuer altijdh then fructan, at hon ſkal förſee ſich emoot honom; och then gudz fructanen kommer så thet åſtadh, at menniſkian epter ſin ytterſta mact beſlitar ſich til at fölia gudz budh och wilia epter. Och her aff må man kunna merkia huru thet tilgår, at troon kommer godha gerningar åſtadh, for ty, genom troona anamme wij gudz bräpeliga welgerningar, och ther aff få wij ynneſt och wilia til honom, ther ſedhan mera gott epterfölier, och kommer så tron thet åſtadh medh godho, at menniſkian fölier gudz wilia epter ſielffwiliandes, ther laghen aldrig kunde komma til med ſtrengheet och trwgh, ty at gudz lagh och budhord eſkar och begierar mykit vtaff oß, thet oß doch är omögeligit at göra, än tå at oß borde görat, och ther öffuer warde wij hotade med förbannilſe, om wij icke göre alt thet oß budhit är, och är än tå omögheligit, at laghen kan få thet aff oß, ſom hon kräffuer, ty hon warder iw för- Romar. 8.
ſwaghat aff kötit, så at wij altijdh bryte henne, ja, wij få igenom laghen ena ſtora ogönſt til gudh, och bliffue så mera brutzlige ſidhan än för, ſom nogh tilförenne bewijſat är; och therfore kommer gudz lagh och budhord aldrig thet åſtadh, at wij fölie aff en kerlech hans wilia epter, ſom oß borde göra, men ther kommer troon oß til, for ty med laghen brukar gudh

ſtreng-

ſtrengheet och kräffuer mykit vtaff oß, och ther fore fölier ther ingen godh wilie med, ty wij elſke icke gerna honom, ſom oß hardeliga tracterar ſom en ſtreng domare. Genom troona brukar han barmhertigheet med oß, giffuer oß oſeyeliga gåffuor, och tracterar oß ſom en godh och mild fadher tracterar ſin kera barn; och for then ſkul är icke vnder, at wij ſå bättre wilia til honom for troona ſkul, än for laghen ſkul; wij haffue iw altiidh större wilia til fadhren, ſom mild är, än til domaren, ſom ſtreng är. Genom laghen är gudh en ſtreng domare, men genom troona är han en mild fadher; och ther fore kommer troon thet åſtadh, at wij få luſt och wilia til at göra thet gudhi liwfft är, och kommer ſå thet åſtadh med, at laghen warder hallen, ther doch laghen med alt ſitt trughande aldrig kunde komma til, och ty ſegher Paulus, at laghen, ſom genom kötit förſwaghat och förkränkt är, hon warder genom troona vpretat och hallen.

Romar. 3.

Epter thet nw at troon kommer thet åſtadh, at menniſkian får igenom henne ena godha ynneſt och behagh til gudh, och luſt och wilia til at fölia hans ſinne epter, ſå är thet icke vnder, at han reknar troona högdt, och låter menniſkiona niwta henne ſå mykit gott åt; for ty, ſåſom han genom menniſkionnes ſynd och otroheet miſt haffuer then äro och wördning, ſom honom borde haffua

aff

aff henne, så kommer han åter genom troona til sina retta åro och wördning igen, som menniſkian bör at göra honom. Thet är honom een ſtor åra, at hans ord reknas for faſt och ſann, ther intit feel ſkal wara med, ther fore låter han ock menniſkiona få alt thet godha, ſom hon betroor honom om; epter thet hon betroor honom om gott, så wederfars henne ock gott. Doch icke ſå til forſtondandes, at troon ſkulle wara then gerning, genom hwilka menniſkian ſielff ſkulle forwerffua ſådana dråpeligh ting, ſom henne wederfars; vtan hon är then, ſom tagher och anammar thet godha, ſom oß aff gudhi genom Chriſtum giffuit warder; hon tagher och icke giffuer; ſå vndfår hon ock thet med, at en godh wilie kommer j hiertat til gudh.

Ja menniſkian warder troone mykit gott åtniutandes, ſom alleſtedes j ſcrifftenne tijkeliga vttrykt är, och wille för longt wara alt vprekna; beſynnerliga giffuer ſcriffren thet fore, at the ſom troona haffua til Jeſum Chriſtum, the få then mact, at the bliffua gudz barn; äre the nw barn, ſå äre the ock arffuingar, nemlig gudz arffuingar, och Chriſti medarffuingar. Nw är Chriſtus gudz naturlige ſon, och honom bör for then ſkul med naturlig arffzrett alt thet fadhren ägher; men then oſeyeliga nådh ſker them, ſom troona haffua, at the ock warda arffuingar med Chriſto, och for hans ſkul til alt thet godha, ſom fadhren ägher, Johan. 1. Roman. 8.

ägher, och sådana skeer igenom troona, så at wij ey alleneſt bliffue syndenne, dödhenom och gudz wrede quitte, och warde rettferdiga menniſkior for trones skuld, vtan wij warde ock deelactige aff alt thet godha, som han j then ewiga saligheetenne til sina wener bereedt haffuer; ja, alt thet godha, som Christus med sin bittra dödh och pijno forwerffuat och fortient haffuer, thet är alt wort genom troona; han hörer oß ock sielff til genom trona, och bliffuer för then skul altijdh när oß, ee hwad som helst påkomma kan; han förlåter oß icke, epter han hörer oß til, och wij höre honom til. Ja, summa summarum, alt thet godha wij behöffue både til lijff och siel, thet wederfars oß genom troona; och nw wele wij tilsee, huru wij skole få troona, ty hon är ock een gudz gåffua, och icke aff oß sielffuom.

Och är beſinnandes (som ock tilförenne noghot omrördt är), at gudh wil göra menniſkiona saliga, j thet hon setter tro och lijt til Jeſum Christum. Nw kan hon icke settia tro til honom med mindre, at hon noghot weet seya aff honom, och huru saken haffuer sich med honom, och hwad gott hon skal formodha sich j honom, for ty så lenge han är henne okender, tå kan hon intit forlata sich på honom; och för then skul haffuer gudh skickat prediko embete j werldenne, genom hwilkit altijdh och alleſtedes menniſkione forkunnas skal, hwad nådh och barmhertigheet gudh

gudh gör med henne j ſinom elſkelige ſon Chriſto Jeſu, ſå at med prediko embete haffuer gudh thet vpſåt hafft, at menniſkian ther igenom ſkal lära kenna hans godheet j Chriſto, och ther före låter han henne ſådana förſtå, at hon ſkal ſettia ther tro til, ty han låter icke vtan ſack ſådana dråpelig ting forkunnas j werldenne, vtan med ſådana predican, hwilka ſcrifften kallar Euangelium, kallar ock lockar han menniſkiona til Chriſtum, j thet hon får höra huru mykit gott henne wederfars ther aff, at hon kommer til honom; och ſå giffs henne tilfelle genom ſådana predican, at halla ſich in til Chriſtum och ſettia troo til honom. Hwar hon ſådana predican icke hade fått, ſå hade hon icke heller kunnat hafft troona til honom, och ther före ſegher Paulus, at hwar och en, ſom åkallar herrans namn, ſkal warda ſalig; men huru ſkola the åkalla then, the icke haffua trodt vppå? och huru ſkola the tro honom, ſom the haffua intit hördt vtaff? och huru ſkola the höra vtan predicare? Aff teße S. Pauli ord är clart til at förſtå, at vtan predican kan man icke lära kenna Chriſtum, och ſå ey heller ſettia noghon troo och lijt til honom. Römar. 10.

Och for then ſkul warder gudz ord offuerliwdt vtropat, at menniſkian ſkal få orſack och tilfelle til at anamma Chriſtum med troone, och at troon ſkal haffua thet, ſom hon kan halla ſich widh. Ther nw gudz ord och Euan-

Euangelium vtropas, ther pläghar then helge ande wara med, hwilken som förer the ord, som vtwärtes clinga for öronen, innarst j menniſkiones hierta, och rootar them så ther inne, at the icke förfalla, och giffuer henne thet ſinne, at hon giffuer ſådana ord mact, och ſetter ther tro til. Orden clinga for hwars mandz öron; men the äro icke alle lydighe Euangelio. Thet vtwärtes ordet, som predicaren förer, kommer bådhe for onda och godha; men then helge ande, ſom med ordet är, drabbar aleenaſt på them, ſom aff gudhi ther til forſeedde äre. I orden, ſom predicas, och j ſacramenten, döpilſen och Chriſti natward, ſendes ſyndernes forlatilſe, gudz wenſkap, ja, Chriſtus Jeſus ſielffuer, med alt thet godha ſom han haffuer, vth aff gudhi til menniſkiona, och biudhes henne, at hon ſå mykit gott ſkal wedertagha, ſå at genom orden och ſacramenten föres Chriſtus til menniſkiona och ſtåår henne til budz; ſom gudh wille ſeya genom ſin ord til henne: ſij, epter thet tu ſielff alt ondt haffuer med fara, och intit gott åſtadh komma kan; ſå ſender iach tich nw her med min ord och ſacramente min ſon Chriſtum Jeſum, ſom tich til alt gott hielpa ſkal; tagh widh thet godha tich biudhes! Ther ſom nw then helge ande kommer med j hiertat, ſå beweekar han ſtrax menniſkiona ther til, at hon ſetter fulkommeliga troo ther til, ſom henne tilſagt warder; och j thet hon ſetter ther tro til, ſå anammar hon Chriſtum med

alt

alt thet godha, som han haffuer med sich; och med så ord seyandes: genom ordet och sacramenten kommer Christus til oß; med troone anamme wij honom.

Och ther före, then ther lust och wilia haffuer ther til, at wara sina synder quit, så gudz wenskap och itt ewigt lijff, han skal gerna gå tijt, som gudz ord predicat warda, for ty ther warder alt sådana vtskaffat, och skal han bidia gudh ther om, at then helge ande må giffua honom sådana in i hans hierta, at han må kunna settia ther tro til; men then som predican föractar, han föractar sin siels saligheet. Och behöffuer man icke wenta ther epter, at noghot annat sett skulle finnas til at warda salig, vtan genom gudz ord och troona, som nw sagdt är, ty så haffuer gudh thet sielff skickat och insatt, at han genom sin ord och sacramente wil vtskiffta alt thet godha, som han haffuer actat giffua menniskione. Sådana sin skickelse förwandlar han intit epter wort sinne, och therfore, ee huru ringa och föracteligit predico embete warder hallet aff werldenne, så är thet doch for gudhi så högdt reknat, at han icke wil giffua syndernes forlatilse och then ewigha saligheeten, vtan igenom thetta embetet, och for then skul kallar Paulus thet itt embete, genom hwilkit anden vtskiffter; ja, epter thet almenneliga sett och skickelse, som gudh sielff insatt haffuer, warder then helge ande ther vtgiffuin, som 2 Cor. 3.

gudz ord predicat warda, hwilkit nogh giffues ther med til kenna, som almenneliga ſkee pleghade förſt i Chriſtenheetenne; ther som Apoſtlana predicade, ther pläghade then helge ande ſkenbarligha komma offuer them, som predicanen hörde, med hwilkit gudh tå tilkenna gaff, at med ſådana predican ſkulle then helge ande giffuin warda.

Så haffue wij nw hördt, at ſyndernes forlatilſe, ſom är then ſanſkyldiga rettferdigheeten for gudhi, och then ewigha ſaligheeten kommer icke aff wor fortieniſt, vtan aff gudz nådh och barmhertigheet genom Chriſti dödh och pijno, och warder oß vtkifft genom gudz ord och ſacramente, och wij anamme thet genom troona aff then helge andes ingifft; och än tå at nw rijkeliga nogh bewijſat är vtaff retta grunden, hwadan thet kommer, at menniſkian fåår ſyndernes forlatilſe, och warder aff gudhi reknat froom och rettferdig, och kommer til thet ewigha lijffuet; ſyntes doch än nw behöffuas ſkola, at man dragher her noghre flere ſcrifter in, ſom lydha vppå troona, for theres ſkul beſynnerliga, ſom then grund ther nw foregiffuin är, gerna forſwara wilia for theres mootſtondare, och äre doch j ſcrifftene icke ſielffue ſå forfarne, at the thet ſammanhemta kunne, ſom her til tienar.

Och ſkal man iw altijdh haffua then grund faſt, at ther ſcrifften talar om troona, menar hon ena ſanſkyldiga, och icke noghon

ſkym-

ſkrymtare tro med; och thet är en ſanſkyldig tro, ſom menniſkian haller ſich in til gudh med, aff alt ſitt hierta, forlåter ſich fulkomeligha ther til, at alt thet han henne loffuat och tilſagdt haffuer, ſkal henne wederfaras, ia, hon är ther ſå wiß vppå, ſom hon hade thet handa emellen, och thet är then rettа troones art, at hon forſeer ſich alt gott til gudh, förtröſter på honom, och wenter ſich alt gott aff honom, ty han haffuer alt gott loffuat henne for ſin ſons Jeſu Chriſti forſkyllan ſkul; och om ena ſådana troo talar ſcrifften, och for en ſådana troo ſkul låter gudh menniſkione alt gott wederfaras, andeligit och lekameligit, ſom både aff thet gamla, och thet nyia teſtamentit nogh bewijſligit är.

Förſt giffuer Moſes före om then mer- Geneſ. 15.
keligha mannen och gudz vtkorade wen Abraham, at han trodde gudhi, thet är, han höll ſich fulkomeliga widh the ord, ſom gudh ſade honom til, och thet wardt reknat honom til rettferdigheet. Gudh reknade honom for en froom och rettferdigh man, therfore at han ſådana troo ſatte til hans ord; och än tå at thet ſyntes intit lijkt, ſom gudh ſade honom före, ſå gaff han doch honom then äro, at han mera trodde hans ordh, än ſitt eeghet ſinne och forſtond, och thet war gudhi mecta behageligit; och thenne grunden driffuer S. Paulus merkeliga nogh til the Romare, ſom til foremne berördt är.

Teſlikes talar konung Dauid alleſtedes j ſina pſalmer ther om, huru menniſkian ſkal ſettia ſina troo och tröſt in til gudh, och huru wel thet ſkal henne bekomma. J then andra pſalmen ſegher han ſå: ſalige äre alle the, ſom forlåta ſich på herran.

Pſ. 2.

Pſ. 27. Item, än ſegher han: iach tror iw, at iach ſkal få ſee herrans godha j landet, ther the liffuandes äre.

Pſ. 33. Item: Herrans ord är rett, och alla hans gerningar j troone; thet är: faſt och ſant är hans ord, och alt thet han gör, thet warder genom troona beſinnat och vndfonget.

Pſ. 116. Item: iach troor, ther fore talar iach; ſom Dauid wille ſeya: epter thet iach forträſter mich vppå gudh, ther fore talar iach ock driſteliga.

Pſ. 125. Item: the ſom forlåta ſich på herran, the ſkola icke omkull falla, vtan bliffua j ewigh tijdh, ſåſom berghet Zion. Ja, epter hwad ſkal man vtſökia beſynnerlig ord, vtaff konning Dauidz pſalmeboock, epter thet at all then grund, ſom ther inne är, länder och drabbar iw ther vppå, at alle the ſom ſettia troo och lijt, hopp och tröſt in til gudh, the få hielp aff honom, och them warder wel gongandes? och thet bekenner han ſich ſielff ſå offta forſöct haffua, at thet iw icke feelar.

Sapient. 1. Så ſegher ock wijſe mannen: Herren open-

openbarar ſich for them, ſom troona haffua til honom.

Item: the ſom fortröſta eller forlåta ſich på Herran, the ſkola forſtå ſanningena, och the ſom troona haffua, ſkola wara honom j kerlekenom lydige. Sapient. 3.

Item: j alla tijna gerningar ſå haff tinne ſiels troo, ty ſå warder budhorden hallen; then ther tror vppå gudh, han actar budhorden, och then ſom på honom forlater ſich, han ſkal icke förkomma. Eccleſ. 12.

Hieremias propheten ſegher: welſignat är then man, ſom forlåter ſich på Herran, och Herren hans tröſt är. Hierem. 17.

Segher ock gudh genom propheten Oſeam: uti troone wil iach forloffua mich tich, och tu ſkalt kenna Herran; ſom han wille ſeya til menniſkiona: j thet tu ſetter troo til mich, wil iach foreena mich med tich. Oſee 2.

Then merkelige konningen Joſaphat tröſte Iſraels almogha och ſade: hör her til Juda och j Hieruſalems inbyggiare, troor på Herran idhar Gudh, ſå warde j trygge, och troor hans propheter, ſå ſkeer idher lycka. 2 Par. 20.

Om troona talade Elizabeth til Mariam, och ſade: ſalig eſt tu, ſom trodde, for ty all ting warda fulbordat, ſom tich ſagd åre aff Herranom. Luce 1.

The ſom kommo til Chriſtum och vndfingo welgerningar aff honom, the fingo them for then tro ſkul, ſom the ſatte til honom, och ther fore pleghar han iw meſt ſeya til them: tijn troo haffuer frelzt tich; ſom tu troor, ſå ſkee tich, och annat ſådana; ſå at han betygar thet ſielff, at the haffua niwtit ther theres troo åt til godho, ſom them wederfarit år, och ther ſom han hade ſina kraffftiga gerningar fördragh, thet ſkedde for theres otrooheet, ſom han war når, ſom Matheus och Marcus ſeya.

Matth. 13. Marc. 6.

Marc. ult. Item: then ther troor och warder döpt, han ſkal warda ſalig; men then ther icke troor, han ſkal warda fördömder.

Johan. 3. Hwilken ſom troor ſonenom, han haffuer ewinnerligit liff; men hwilken ſom icke troor ſonenom, han ſkal icke ſå ſee lijffuet, vtan gudz wrede bliffuer offuer honom.

Johan. 5. Sade Jeſus til iudarna: ſanneliga, ſanneliga ſegher iach idher, hwilken ſom hörer mitt taal och troor honom, ſom mich ſendt haffuer, han haffuer ewinnerliget lijff, och kommer icke j fördömelſen, vtan går iſrå döden och til lijffuet.

Johan. 6. Item, ån ſade Jeſus: thetta år hans wilie ſom mich ſendt haffuer, at hwar och en ſom ſeer ſonen och troor vppå honom, han ſkal haffua ewinnerligit lijff, och iach ſkal honom vpweckia på ytterſte daghen.

Och

Och til Martham ſade han: jag är vp- Johan. 11.
ſtondilſen och liffuet, hwilken ſom troor vp-
på mich, han ſkal liffua, än thå at han dödh
bliffue; och hwar och en ſom liffuer och troor
vppå mich, han ſkal ey döö ewinnerliga.

Johannes ſegher om thet Euangelium, Johan. 20.
ſom han ſcriffuit haffuer: thetta är ſcriffuit
vppå thet j tro ſkolen, at Jeſus är Chriſtus
gudz ſon, och at j troende ſkolen haffua liff
j hans nampn.

Segher ock S. Petrus j apoſtla gernin- Act. 10.
gana om Chriſtum, at alla propheter bära
witneſbyrd med honom, ſå at hwar och en
ſom troor på honom, han ſkal få ſyndernes
förlatilſe genom hans nampn.

Then rettferdige ſkal bliffua aff troone. Habac. 2.

Chriſtus är laghſens fulbordan til rettfer- Romar. 10.
digheet, hwariom och enom ſom troor.

Scrifften haffuer alt beſlutat vnder ſynd, Galat. 3.
på thet at löfftet ſkulle komma genom Jeſu
Chriſti troo, them ſom troo.

Thetta är gudz budh, at wij ſkolom troo 1 Johan. 3
på hans ſons Jeſu Chriſti nampn. Item: och 4.
hwar och en ſom troor Jeſum wara Chri-
ſtum, han är födder aff gudhi. Item: alt
thet ſom är födt aff gudhi, thet öffuerwin- 1 Johan. 5.
ner werldena; och thetta her är ſeghren, ſom
offuerwinner werldena, wor troo. Hoo är
then ſom offuerwinner werldena, vtan then

som troor, at Jesus är gudz son? Och monga otaliga flere scriffter, som wore för longt uprekna, the ther lära oß, hwad wij warde troone åtniwtandes.

Så wille thet ock wara för longt at uprekna alla the scriffter, som eska och kreffia på troona, at wij henne haffua skole, for ty, hela scrifftennes grund wil dragha oß til troona. Gudz lagh och budhord, som aff oß for wor skröpeligheetz skul förkränkt warda, wijsa oß til Christum, at wij skola settia troo til honom, och få ther med then krafft, at wij budhorden halla kunne, ty the moste iw hallen warda; men aff wor eghen mact kunne wij them icke halla, ther fore wijsa the oß tijt, som wij så mactena, och så wijsa the oß til troona, epter thet at med henne warder maeten giffuin. Ther man nw finner j scrifftenne gudz budhord, som kräffuer aff oß thet wij icke åstadh komma kunne, så skole wij strax tenckia ther uppå, at thet lärer oß sökia troona.

Sammalunde ock all gudz löffte och tilsepelse kräffia troona, som her tilforenne berördt är, så at ther gudh noghot gott soffuar och tilsegher menniskione j scrifftenne, ther skal hon strax tagha then lärdom uth, at hon skal haffua troona. Så är thet ock med all the jertekn, som j scrifftenne upteeknat äre, the lära menniskiona troo, och for troones

skul

skul äre the skeedd, och ther fore sade Christus til iudarna, at hwar the ellies icke wille troo honom, så skulle the doch troo for the vnderliga gerningar skul, som the sågho honom göra. Teslikes kräffia ock troona alla the scriffter, som förmana menniskiona ther til, at hon skal wara widh itt gott modh, stå faste widh gudz ord, och icke låta dieffuulen eller noghor annor ting förskreckia sich ifrå thet, som rett är, ty sådana scriffter wilia iw, at menniskian skal forlåta sich på gudh, och halla sich in til honom, thet icke annars skee kan, vtan med troone; och med få ord seiandes, hela scrifften giffuer menniskiona thet fore, at hon skal haffua troona til gudh, for ty heela scrifftennes vpsåt och wilie är thet, at hon skal lära kenna honom for sin gudh, och halla sich in til honom; men sådana är omögeligit, at kunna skee vtan genom troona, ty at menniskian seer icke gudh lekameliga for ögonen, och är icke j lekamelig vmgengilse til taals med honom, ther fore kan han ingen handel haffua med honom, vtan med troone, thet är, at hon troor så wara och haller sich ther widh, som han låter seya henne til genom sin ord; än tå at hon icke seer thet for ögonen, så setter hon doch sin troo ther til. Johan. 10.

Ja, ey aleneſt hela scrifften lärer menniskiona haffua troona, vtan ock all gudz creatur, och alla the welgerningar, som han

henne daghliga bewiſar, locka och dragha henne ther til, at hon ſkal ſettia troo til honom; for ty, vtaff ſådana edela ting, ſom gudh giordt haffuer, och vtaff ſådana dråpeliga welgerningar, ſom han menniſkionne daghliga bewijſar, kan hon merkia hans ſtora godheet, och ſådana godheet lockar och dragher henne til at ſettia troo och lijt til honom, och formodha ſich alt gott aff honom, epter thet han ſå oſeyeliga godh är; ther plägher man formodha och wenta ſich gott, ſom noghot gott är; ther fore äre all gudz creatur, och alla hans gerningar, ſåſom predicare, hwart och itt epter ſitt ſkick, the ther lära menniſkiona halla ſich in til en ſådana godh och barmhertig gudh, ſom allom gör gott, och altijd är redeboghen til at göra gott, och bewijſa allom them welgerningar, ſom fortröſta på honom. Och än tå at all gudz creatur lära menniſkiona ſettia tro til honom, j thet at hans godheet ſkijn, och låter ſee ſich vti them, ſå ſkal hon doch lijkauel icke biwdha til ſielff gå fram for hans gudhdomeliga och höga maieſtet, med mindre, at hon haffuer then midlaren Chriſtum Jeſum med ſich, for ty gudh haffuer thet ſå ſkickat, at alt thet godha, ſom menniſkian aff honom ſå ſkal, thet ſkal gå genom hans ſons Jeſu Chriſti händer. Så ſkal nw menniſkian fortröſta ſich på gudh, ſettia alla troo och lijt på honom, ſåſom all ſcrifften, och all creatur lära henne; doch ſkal thet alt ſkee genom then midlaren

och

och godha mäclaren Christum Jesum, så at for hans skul skal hon forträsta sich på gudh och settia troo och lijt til honom, och wenta sich alt gott vtaff honom, såsom til förenna nogh bewijsat är.

Och aff thet nw sagdt är, haffuer man bewijs nogh til at forswara troona med, både at man bliffuer aff henne rettferdig, warder henne mykit gott åtniwtandes, och at hon altijdh aff oß kraffd warder. Och epter thet at man haffuer sådana grund for sich om troona, som nw sagdt är, så är thet icke pndrande, hwij man giffuer henne så mykit til forenne och reknar henne så högt; hela scrifften och all gudz creatur åre ther bewijs til, som man nw hördt haffuer, och then epistelen til the Hebreer med mong merkelig exempel thet nogh bewijsar, j thet hela elloffte capitelet, ther fore giffuit warder, huru monga j forttijdhen haffua genom troona intagit konninga rijke, giordt rettferdigheet, fongit löffte, igenstoppat leyoners mund, eeldzens krafft vtsläkt, swerdzens skarpheet vndkommet, åre krafftige wordne j strijd, haffua affwardt fremmande folks angrip, quinnar haffua fått theres döddha vtaff vpstondelsen ꝛc.; sådana är alt skeedt genom troona, som ther clarliga foregiffuit warder. Och thetta må nw sagdt wara aff then andra deelen j thenna boock, som är om gudz nådh och barmhertigheet och Jesu Christi troo;

följer

följer nw then tridie delen om godha gerningar, hwilka troonnes fruct äre.

Then Tridie Delen.

Medhan wij nw hördt haffue om troona, så wilie wij ock nw tilsee hwad troones fruct är, och huru hon aff troone vtgår; och som nw tilforenne sagdt är, troon kommer thet åstadh, at menniskian får ena godha tyckio och ynneſt til gudh, och begynnar haffua honom kär, och fructar fore at göra thet honom är emoot; och ther aff kommer tå, at hon begynnar wandra j hans helga budhord. Hon weet thet, at henne bör wara sinom himmelska fadher lydugh och hörugh; ja, epter thet at hon wil honom gott, och haffuer honom kär, så gör hon ock gerna, thet hon weet honom liwſſt wara, och är så ey aleena redeboghen til at göra thet han befaler, vtan ock lijdha och vmgella alt thet, som påkomma kan for hans ſkul, och all then ſorgh och bedröffuelſe, som han henne tilſooghar och vppålegger, thet lijdher hon toleliga, for ty hon bekenner j troone honom for ſin kere fadher, och troor fulkomeliga, at han intit legger henne vppå vtan thet, ſom honom kan wara til prijs och äro, och henne til nytto och ſaligheet. Och ſå är troones fruct ey annat, än en gudz lydhna och lydhactigheet; men ſådana lydhactigheet kommer icke aff menniſkiones eghen mact eller for-

formågho, vtan thet ar then helge andes werk, som kommer med troone, for ty, thet niwte wij Christum ock ar, at wij få then helga anda med then troo, wij settie til honom, som han sielff sadhe, at hwilken som troor vppå honom, aff hans qwidh skola flyta lijffuandes watnflodhar; hwilken ord euangelisten så vttydher, at thet skulle wara sagdt om andan, then the få skulle, som trodde vppå honom; loffuade han ock thet altijdh vt, at then helge ande skulle warda giffuen j hans nampn, thet ar, for hans skul; ia, then ther icke haffuer Christi anda, han hörer icke honom til. Johan. 7. Romar. 8.

Then ther Christen warda skal och gå in j himmelrijkit, han moste födhas på nytt, som Christus sielff sadhe, for ty then födhelse, som menniskian haffuer aff modherlijffuet, hon ar en kötzlig och syndaful födhelse, som döödhen epter följer, och aff then kötzliga födhelsen haffuer icke menniskian then mact, at hon noghon godh fruct göra kan, ther fore moste hon genom then helga anda födhas vppå nytt, thet ar, hon moste aff then helga anda fornyiat och vmwend warda ifrå thet onda, som hon ar beneghen och tilböyelighen til, epter then art, som hon fått haffuer aff then förSta födhelsen, och göras skickelig och beneghen til at göra thet, som gott och gudhi behageligit ar. Sådana fornyielse och vmuendning kallar scrifften ena nyia födhelse, så at then som förra war Adams barn

barn til dödz, han är nw gudz barn worden til lijfft, och såsom han war tilförenne beneghen til ondt, epter then födhelse, som han tå hade, så är han ock nw beneghen til thet som gott är, epter then nyia födhelsen. Och her aff kan man clarliga merkia, at hwilken ther noghra godha fruct göra skal, han skal födhas ther til, annars kommer han aldrigh
Johan. 3. ther til, ty thet som är födt aff kött, thet är kött, och kan ey högre komma, än til thet som kötzligit och synd är, och thet som är födt aff andanom, thet är ande, och haffuer then mact, at thet kan komma thet åstadh, som andeligit och gudhi behageligit är.

Nw kommer thenna nyia födhelsen, som skeer genom gudz anda, ther aff, at wij settie troo til Christum, som nw sagt är, ther före, alla the godha gerningar, som menniskian sedhan gör, thet är troones fruct, for
Galat. 5. ty Paulus segher, at troon werkar genom kerleken. Så kallas ock samma godha gerningar andans fruct, hwilkit doch kommer på ut vth, epter thet, at troon är icke vtan then helga anda; ia, troon är ock sielff then helga andas werk, ty at ingen kan tagha widh Christi euangelium, vtan han får then helga anda med ordet, som predicat warder, som her til förenne omtalat är. Och ther med är nw troones fruct och andans fruct itt ting, hwilkit ther aff kommer, at menniskian får ena godha ynneſt och wilia til gudh genom troo-

troona, ſom nw ſagt är, och ther före gör hon ock gerna thet, ſom honom liwſft är, och är honom j all ting lydig och hörig, ſom itt gott barn ſinom elſkeligha fadher; och aff thetta, ſom ſagdt är, kan iw nogh merkias huru thet tilgår, at troon haffuer godha fruct med ſich, ther hon är j hiertat.

Men nw wilie wij tilſee, hwad thet är for fruct, ſom hon gör; och än tå at thet kunde med kort ord vtſeyas, at göra thet, ſom gudh biudher, thet är troones fruct, doch wil man noghot wijdhare ſtreckia thet vth, at thet teſte förſtondeligare warda kan. Och är förſt beſinnandes, at ther menniſkian ſkal wara gudhi lydhactig, och göra thet honom liwſft är, ther moſte hon förſt weta hans wilia, hwad han wil haffua giordt eller låtit, for ty, når hon icke weet hans wilia, ſå är hon owiß, hwad hon ſkal göra eller haffua fordragh. Nw kan hon iw ingenſtedes bättre ſå weta hans wilia, än j hans helga ord, genom hwilken han ſin wilia haffuer rijkeliga nogh tilkenna giffuit; och ther före når menniſkian haffuer gudz ord med ſich, til thet hon for händer haffuer, ſå kan hon iw wara ther wiß vppå, at ſådana gerning är gudhi behagelig, och at han wil ſådana giordt haffua; men ther hon icke haffuer gudz ord for ſich, ther kan hon icke heller wara wiß vppå, at ſådana gerning är honom behageligen. Nw moſte iw menniſkian

haff-

The som kommo til Christum och vndfingo welgerningar aff honom, the fingo them for then tro skul, som the satte til honom, och ther fore pleghar han iw mest seya til them: tijn troo haffuer frelzt tich; som tu troor, så skee tich, och annat sådana; så at han betygar thet sielff, at the haffua niwtit ther theres troo åt til godho, som them wederfarit är, och ther som han hade sina kraffftiga gerningar fördragh, thet skedde for theres otrooheet, som han war när, som Matheus och Marcus seya.

Matth. 13. Marc. 6.

Marc. ult. Item: then ther troor och warder döpt, han skal warda salig; men then ther icke troor, han skal warda fördömder.

Johan. 3. Hwilken som troor sonenom, han haffuer ewinnerligit liff; men hwilken som icke troor sonenom, han skal icke så see lijffuet, vtan gudz wrede bliffuer offuer honom.

Johan. 5. Sade Jesus til iudarna: sanneliga, sanneliga segher iach idher, hwilken som hörer mitt taal och troor honom, som mich sendt haffuer, han haffuer ewinnerliget liff, och kommer icke j fördömelsen, vtan går ifrå döden och til lijffuet.

Johan. 6. Item, än sade Jesus: thetta är hans wilie som mich sendt haffuer, at hwar och en som seer sonen och troor vppå honom, han skal haffua ewinnerligit liff, och iach skal honom vpweckia på ytterste daghen.

Och

Och til Martham ſade han: jag är vp- Johan. 11.
ſtondilſen och liffuet, hwilken ſom troor vp-
på mich, han ſkal liffua, än thå at han dödh
bliffue; och hwar och en ſom liffuer och troor
vppå mich, han ſkal ey döö ewinnerliga.

Johannes ſegher om thet Euangelium, Johan. 20.
ſom han ſcriffuit haffuer: thetta är ſcriffuit
vppå thet j tro ſkolen, at Jeſus är Chriſtus
gudz ſon, och at j troende ſkolen haffua liff
j hans nampn.

Segher ock S. Petrus j apoſtla gernin- Act. 10.
gana om Chriſtum, at alla propheter bära
witneſbyrd med honom, ſå at hwar och en
ſom troor på honom, han ſkal få ſyndernes
forlatilſe genom hans nampn.

Then rettferdige ſkal bliffua aff troone. Habac. 2.

Chriſtus är laghſens fulbordan til rettfer- Romar. 10.
digheet, hwariom och enom ſom troor.

Scrifften haffuer alt beſlutat vnder ſynd, Galat. 3.
på thet at löfftet ſkulle komma genom Jeſu
Chriſti troo, them ſom troo.

Thetta är gudz budh, at wij ſkolom troo 1 Johan. 3
på hans ſons Jeſu Chriſti nampn. Item: och 4.
hwar och en ſom troor Jeſum wara Chri-
ſtum, han är födder aff gudhi. Item: alt
thet ſom är födt aff gudhi, thet öffuerwin- 1 Johan. 5.
ner werldena; och thetta her är ſeghren, ſom
offuerwinner werldena, wor troo. Hoo är
then ſom offuerwinner werldena, vtan then

som troor, at Jesus är gudz son? Och monga otaliga flere scriffter, som wore för longt uprekna, the ther lära oß, hwad wij warde troone åtniwtandes.

Så wille thet ock wara för longt at uprekna alla the scriffter, som eska och kreffia på troona, at wij henne haffua skole, for ty, hela scrifftennes grund wil dragha oß til troona. Gudz lagh och budhord, som aff oß for wor skröpeligheetz skul förkränkt warda, wijsa oß til Christum, at wij skola settia troo til honom, och få ther med then krafft, at wij budhorden halla kunne, ty the moste iw hallen warda; men aff wor eghen mact kunne wij them icke halla, ther fore wijsa the oß tijt, som wij så mactena, och så wijsa the oß til troona, epter thet at med henne warder macten giffuin. Ther man nw finner j scrifftenne gudz budhord, som kräffuer aff oß thet wij icke åstadh komma kunne, så skole wij strax tenckia ther uppå, at thet lårer oß sökia troona.

Sammalunde ock all gudz löffte och tilsepelse kräffia troona, som her tilforenne berördt är, så at ther gudh noghot gott loffuar och tilsegher menniskione j scrifftenne, ther skal hon strax tagha then lärdom uth, at hon skal haffua troona. Så är thet ock med all the jertekn, som j scrifftenne upteeknat äre, the lära menniskiona troo, och for troones

skul

ſkul åre the ſkeedd, och ther fore ſade Chriſtus til iudarna, at hwar the ellies icke wille troo honom, ſå ſkulle the doch troo for the
vnderliga gerningar ſkul, ſom the ſågho ho- Johan. 10.
nom göra. Teſlikes kräffia ock troona alla the ſcriffter, ſom förmana menniſkiona ther til, at hon ſkal wara widh itt gott modh, ſtå faſte widh gudz ord, och icke låta dieffuulen eller noghor annor ting förſkreckia ſich ifrå thet, ſom rett är, ty ſådana ſcriffter wilia iw, at menniſkian ſkal forlåta ſich på gudh, och halla ſich in til honom, thet icke annars ſkee kan, vtan med troone; och med få ord ſeiandes, hela ſcrifften giffuer menniſkiona thet fore, at hon ſkal haffua troona til gudh, for ty heela ſcrifftennes vpſåt och wilie är thet, at hon ſkal lära kenna honom for ſin gudh, och halla ſich in til honom; men ſådana är omögeligit, at kunna ſkee vtan genom troona, ty at menniſkian ſeer icke gudh lekameliga for ögonen, och är icke j lekamelig omgengilſe til taals med honom, ther fore kan hon ingen handel haffua med honom, vtan med troone, thet är, at hon troor ſå wara och haller ſich ther widh, ſom han låter ſeya henne til genom ſin ord; än tå at hon icke ſeer thet for ögonen, ſå ſetter hon doch ſin troo ther til.

Ja, ey aleneſt hela ſcrifften lärer menniſkiona haffua troona, vtan ock all gudz creatur, och alla the welgerningar, ſom han

henne daghliga bewiſar, locka och dragha henne ther til, at hon ſkal ſettia troo til honom; for ty, vtaff ſådana edela ting, ſom gudh giordt haffuer, och vtaff ſådana dråpeliga welgerningar, ſom han menniſkionne daghliga bewijſar, kan hon merkia hans ſtora godheet, och ſådana godheet lockar och dragher henne til at ſettia troo och lijt til honom, och formodha ſich alt gott aff honom, epter thet han ſå oſeyeliga godh är; ther pläghar man formodha och wenta ſich gott, ſom noghot gott är; ther fore äre all gudz creatur, och alla hans gerningar, ſåſom predicare, hwart och itt epter ſitt ſick, the ther lära menniſkiona halla ſich in til en ſådana godh och barmhertig gudh, ſom allom gör gott, och altijd är redeboghen til at göra gott, och bewijſa allom them welgerningar, ſom fortröſta på honom. Och än tå at all gudz creatur lära menniſkiona ſettia tro til honom, j thet at hans godheet ſkijn, och låter ſee ſich vti them, ſå ſkal hon doch lijkauel icke biwdha til ſielff gå fram for hans gudhdomeliga och höga maieſtet, med mindre, at hon haffuer then midlaren Chriſtum Jeſum med ſich, for ty gudh haffuer thet ſå ſtickat, at alt thet godha, ſom menniſkian aff honom få ſkal, thet ſkal gå genom hans ſons Jeſu Chriſti händer. Så ſkal nw menniſkian fortröſta ſich på gudh, ſettia alla troo och lijt på honom, ſåſom all ſcrifften, och all creatur lära henne; doch ſkal thet alt ſkee genom then midlaren

och

och godha mäclaren Christum Jesum, så at for hans skul skal hon forttrösta sich på gudh och settia troo och lijt til honom, och wenta sich alt gott vtaff honom, såsom til förenna nogh bewijsat är.

Och aff thet nw sagdt är, haffuer man bewijs nogh til at forswara troona med, både at man bliffuer aff henne rettferdig, warder henne mykit gott åtniwtandes, och at hon altijdh aff oß kraffd warder. Och epter thet at man haffuer sådana grund for sich om troona, som nw sagdt är, så är thet icke yndrande, hwij man giffuer henne så mykit til forenne och reknar henne så högt; hela scrifften och all gudz creatur åre ther bewijs til, som man nw hördt haffuer, och then epistelen til the Hebreer med mong merkelig exempel thet nogh bewijsar, j thet hela elloffte capitelet, ther fore giffuit warder, huru monga j fortijdhen haffua genom troona intagit konninga rijke, giordt rettferdigheet, fongit löffte, igenstoppat leyoners mund, eeldzens krafft vtsläkt, swerdzens skarpheet vndkommet, åre krafftige wordne j strijd, haffua affwardt fremmande folks angrip, quinnar haffua fått theres döddha vtaff vpstondelsen ꝛc.; sådana är alt skeedt genom troona, som ther clarliga foregiffuit warder. Och thetta må nw sagdt wara aff then andra deelen j thenna boock, som är om gudz nådh och barmhertigheet och Jesu Christi troo;

ſöllier nw then tridie delen om godha gerningar, hwilka troonnes fruct åre.

Then Tridie Delen.

Medhan wij nw hördt haffue om troona, ſå wilie wij ock nw tilſee hwad troones fruct är, och huru hon aff troone vtgår; och ſom nw tilforenne ſagdt är, troon kommer thet åſtadh, at menniſkian får ena godha tyckio och ynneſt til gudh, och begynnar haffua honom kär, och fructar fore at göra thet honom är emoot; och ther aff kommer tå, at hon begynnar wandra j hans helga budhord. Hon weet thet, at henne bör wara ſinom himmelſka fadher lydugh och hörugh; ja, epter thet at hon wil honom gott, och haffuer honom kär, ſå gör hon ock gerna, thet hon weet honom liwſſt wara, och är ſå ey aleena redeboghen til at göra thet han befaler, vtan ock lijdha och vmgella alt thet, ſom påkomma kan for hans ſkul, och all then ſorgh och bedröffuelſe, ſom han henne tilfooghar och vppålegger, thet lijdher hon roleliga, for ty hon bekenner j troone honom for ſin kere fadher, och troor fulkomeliga, at han intit legger henne vppå vtan thet, ſom honom kan wara til prijs och äro, och henne til nytto och ſaligheet. Och ſå är troones fruct ey annat, än en gudz lydhna och lydhactigheet; men ſådana lydhactigheet kommer icke aff menniſkiones eghen mact eller for-

formågho, vtan thet är then helge andes werk, som kommer med troone, for ty, thet niwte wij Christum ock åt, at wij få then helga anda med then troo, wij settie til honom, som han sielff sadhe, at hwilken som troor vppå honom, aff hans qwidh skola flyta lijffuandes watnflodhar; hwilken ord euangelisten så vttydher, at thet skulle wara sagdt om andan, then the få skulle, som trodde vppå honom; loffuade han ock thet altijdh vt, at then helge ande skulle warda giffuen j hans nampn, thet är, for hans skul; ia, then ther icke haffuer Christi anda, han hörer icke honom til. Johan. 7. Romar. 8.

Then ther Christen warda skal och gå in j himmelrijkit, han moste födhas på nytt, som Christus sielff sadhe, for ty then födhelse, som menniskian haffuer aff modherlijffuet, hon är en kötzlig och syndaful födhelse, som döödhen epter följer, och aff then kötzliga födhelsen haffuer icke menniskian then mact, at hon noghon godh fruct göra kan, ther före moste hon genom then helga anda födhas vppå nytt, thet är, hon moste aff then helga anda fornyiat och vmwend warda ifrå thet onda, som hon är beneghen och tilböyelighen til, epter then art, som hon fått haffuer aff then förSta födhelsen, och göras skickelig och beneghen til at göra thet, som gott och gudhi behageligit är. Sådana fornyielse och vmuendning kallar scrifften ena nyia födhelse, så at then som förra war Adams barn

barn til dödz, han ar nw gudz barn worden til lijfftz, och såsom han war tilforenne beneghen til ondt, epter then födhelse, som han tå hade, så ar han ock nw beneghen til thet som gott ar, epter then nyia födhelsen. Och her aff kan man clarliga merkia, at hwilken ther noghra godha fruct göra skal, han skal födhas ther til, annars kommer han aldrigh
Johan. 3. ther til, ty thet som ar födt aff kött, thet ar kött, och kan ey högre komma, an til thet som kötzligit och synd ar, och thet som ar födt aff andanom, thet ar ande, och haffuer then mact, at thet kan komma thet åstadh, som andeligit och gudhi behageligit ar.

Nw kommer thenna nyia födhelsen, som skeer genom gudz anda, ther aff, at wij settie troo til Christum, som nw sagt ar, ther fore, alla the godha gerningar, som menniskian sedhan gör, thet ar troones fruct, for
Galat. 5. ty Paulus segher, at troon werkar genom kerleken. Så kallas ock samma godha gerningar andans fruct, hwilkit doch kommer på ut vth, epter thet, at troon ar icke vtan then helga anda; ia, troon ar ock sielff then helga andas werk, ty at ingen kan tagha widh Christi euangelium, vtan han får then helga anda med ordet, som predicat warder, som her til förenne vmtalat ar. Och ther med ar nw troones fruct och andans fruct itt ting, hwilkit ther aff kommer, at menniskian får ena godha ynnest och wilia til gudh genom

troo-

troona, ſom nw ſagt är, och ther fore gör hon ock gerna thet, ſom honom liwſft är, och är honom j all ting lydig och hörig, ſom itt gott barn ſinom elſkeligha fadher; och aff thetta, ſom ſagdt är, kan iw nogh merkias huru thet tilgår, at troon haffuer godha fruct med ſich, ther hon är j hiertat.

Men nw wilie wij tilſee, hwad thet är for fruct, ſom hon gör; och än tå at thet kunde med kort ord vtſeyas, at göra thet, ſom gudh biudher, thet är troones fruct, doch wil man noghot wijdhare ſtreckia thet vth, at thet teſte förſtondeligare warda kan. Och är förſt beſinnandes, at ther menniſkian ſkal wara gudhi lydhactig, och göra thet honom liwſft är, ther moſte hon förſt weta hans wilia, hwad han wil haffua giordt eller låtit, for ty, når hon icke weet hans wilia, ſå är hon owiß, hwad hon ſkal göra eller haffua fordragh. Nw kan hon iw ingenſtedes bättre ſå weta hans wilia, än j hans helga ord, genom hwilken han ſin wilia haffuer rijkeliga nogh tilkenna giffuit; och ther fore når menniſkian haffuer gudz ord med ſich, til thet hon for händer haffuer, ſå kan hon iw wara ther wiß vppå, at ſådana gerning är gudhi behagelig, och at han wil ſådana giordt haffua; men ther hon icke haffuer gudz ord for ſich, ther kan hon icke heller wara wiß vppå, at ſådana gerning är honom behageligen. Nw moſte iw menniſkian

haff-

haffua sådana wißheet, at hon är ful wiß ther vppå, och troor thet, at sådana gerning, som hon for händer haffuer, är gudhi behageligen, så framt at thet skal stå wel til, och samwetet icke skal förkrenkt warda, for ty, hwar hon thet gör, som hon icke weet om thet är gudhi behageligit eller ey, ther är iw en twijffuelactigheet med; men aff sådana twijffuel och owißheet begynnar samwetet fructa och rädhas, at thet skal wara gudhi emoot. När nw menniskian gör then gerning, som sådana twijffuel är med, tå syndar hon och forkränker samwetet, j thet at hon gör then gerning, som samwetit icke kan tro wara gudhi behageligen, ty at alt thet som icke är
Romar. 14. aff troone, thet är synd, som S. Paulus segher; och for then skul moste iw samweret haffua en fast grund for sich, ther thet haller sich widh och kan tro, at then gerning, som giord warder, är gudhi behagelighen, och then grunden skal wara gudz ordh; och thet wil så gå her til, som tilforenne sagt är om troona, at ther troo skal wara, ther moste ock först wara gudz ord, som hon skal halla sich widh; så moste ock troones fruct haffua gudz ord och befalning for sich, ther hon haller sich widh, och weet så hwad hon skal göra eller låta.

Hwad gudh wil haffua giordt och latit, thet är allestedes j scrifftenne vttryct; thet är, at man skal giffua gudhi thet honom bör, och

och menniſkiomen thet them bör, ther man nw noghot wijdare omtala wil, och förſt ſee til hwad menniſkian ſkal göra gudhi, och hwad han på ſina wegna wil giort haffua; och thet haffuer han med få ord uttryckt i the förſta tre budhorden, the ther ſedhan med mong ord i hela ſcrifftenne wijdt utſtrekt äre, ſå at gudh iw clarliga nogh haffuer giffuit menniſkionne tilkenna, huru hon ſkal ſkicka ſich emoot honom. Thet är hans begier, at hon ingen fremmande gudh haffua ſkal, utan aleena wörda honom, halla ſich in til honom, ſettia alla ſina tröſt och lijt in til honom, ingeſtedes ſökia hielp och hughſwalelſe, hwarken i himmelen eller på iordenne, utan när honom aleena, elſka honom offuer all ting, tacka och prijſa honom bådhe for medhgong och mootgong, altijdh befliita ſich och leggia ſich ther wm om, at hon må weta hwad honom är behageligit; thetta är grunden och meningen aff thet, ſom the tre förſta budhorden innehalla, och thet kräffuer gudh aff menniſkionne, och wil at hon ſkal ſådana äro och prijs göra honom, epter thet han är hennes gudh och ſkapare.

Så är nw thet trodnes förſta fruct, at menniſkian begynnar ſkicka ſich ſå emoot gudh, ſom henne bör, och får een rett gudz fructan i hiertat, och en ſådana kerlech til honom, at hon icke kan haffua thet fördragh, medh mindre at hon iw altijdh tenkier på

honom, begrundar och offuerwegher natt och dagh, at all ting stå j hans wold, och for then skul weet hon til ingen sökia j sin nödh, vtan til honom, ty hon weet ock thet, at ther haffuer ingen så godh wilia til at hielpa henne, som han haffuer, ther fore setter hon ock all sin tröst och hopp til honom, och sökier ingenstedes hielp, hwarken j himmelen eller på iordenne, vtan när honom, och ee hwad nödh eller bedröffuelse som på komma kan, thet lijdher hon toleliga, på thet at gudh kan genom hennes sorg och bedröffuelse vphögd warda, och dragher gerna korset med Christo, dödhar och nidhertrycker the onda begierilsen och kötzliga lustar, som hon är född med, på thet at the icke skola komma noghot åstadh, som gudhi är emoot; ia, troon kommer thet åstadh, at menniskian får en sådana kerlech til gudh, at hon heller wil förtörna hela werldena, och låta hugga sich all j stycke sönder, än at hon skulle noghot göra, som honom wore emoot; och medhan hon thet troor, at gudh är henne godh och gönstig, och haffuer sådana oseyeliga welgerning giordt henne, at han heller wille låta sin son gå j döden, än at hon skulle förtapat warda, ther fore står hon altijdh ther epter, at honom kan skee åra, tack och prijs, och j allo motto winlegger sich ther om, at hon må få weta hwad honom behageligit är, at hon icke j noghon motto aff fåwitzsko och owetenheet skal göra thet, som honom är emoot;

och

och med få ord seyandes: troon kommer menniſkiona ther til; at hon laghar sitt hela liffuerne så, at thet skal wara en gudz prijs och tackseyelse; och thet är then retta åran, som gudh bör haffua vtaff menniſkionne, at hon aleenaſt haffuer honom for öghon och altijdh tackar och prijsar honom for hans welgerningar; som henne och wel bör at göra, for ty gudh haffuer j så margfalleliga motto bewijſt sich wel emoot henne, at henne altijdh bör tacka honom. Han haffuer så härliga och wel skapat menniſkiona, ther henne bör tacka honom före; han haffuer så otaliga mong annor creatur skapat for henne skul, ther hon skal haffua nytto och gägn och vppehelle vtaff, ther honom bör tack före. Henne bör tacka honom ther före, at hon daghliga, tijdh och stund, soffuande och wakande, brukar och haffuer gagn aff hans creatur; hon haffuer liws och dagh aff hans himmel; hon går och wistas på hans jord, och nyttiar hans watn, eeld och wädher; hon haffuer aff hans creatur klädhe, födho och all vppehelle, ther bör henne iw tacka honom före. Han haffuer giffuit sin son j dödhen for hennes skul, ther han stoor tackseyelse med förskyllat haffuer; han giffuer henne sin helga ord och then helga anda j hennes hierta, som henne fornyia skal, och öfftuer alt haffuer han tilreedt henne ena ewiga glädhi och saligheet, och med så ord seyandes: menniſkian kan icke leffua itt ögnableck

med mindre hon iw ſkal nyttia gudz creatur ſich til godho; ſåſom hon nw altijdh brukar hans creatur, ſå bör henne ock altijdh tacka honom. Så kommer nw troon menniſkiona ther til, at hon aff alt hierta beſinnar och offuerweghar ſådana oſeyeliga welgerningar, ſom gudh henne j hwar tijma och ſtund bewijſar, ther före ſå låter hon ock ſitt hela liffuerne ey annat wara, än en tackſeyelſe, gudz prijs och åra.

Så kommer nw troon thet åſtadh och thet är hennes retta fruct, at gudh kommer til then prijs och åro igen, ſom ſynden förſpilt hade. Han haffuer ſkapat all creatur ſich ſielffuom til prijs och åro; men ſynden kom thet åſtad, at all hans creatur kommo j miſsbruck, honom til wanprijs och förſmädelſe; nw kommer troon thet åter j ſitt retta lagh igen, at menniſkian ſå brukar creaturen, ſom them bör brukat warda, och tå ſkeer gudhi prijs j ſamma brukning, ty thet är honom ock een åra, at the ſå brukas, ſom han them ſkapat haffuer. Och thetta är nw troones förſta fruct, gudz prijs, tack, loff och åra, och thet är then retta fructen, vtan hwilka troon aldrig wara kan, ſå at ther ſådana fruct icke är, ther är ock wißeliga icke heller troon, ſom henne borde wara; och aff thenna fructenne kommer tå then andra fructen, at man gör menniſkiom hwad them bör haffua, for ty ingen ſickar ſich rett

emoot

emoot menniſkior, med mindre han förſt ſkickar ſich rett emoot gudh; then ther icke giffuer gudhi thet honom bör, han giffuer och aldrig menniſkiom thet them bör, ty at then kerlech wij ſkole haffua til menniſkior, ſkal haffua ſitt vrſprung aff then kerlech, ſom wij haffue til gudh; for gudz ſkul och gudhi til wilia ſkole wij elſka menniſkior. Epter ther at wij wete ſå wara gudz wilia, at wij ſkole elſkas inbyrdes ſom bröder, ſå ſkole wij och haffua hwar annan kär, på thet wij mäghe wara gudhi lydige, och göra thet honom liwfft är; och när wij ſå haffue hwar annan kär, tå elſkes wij j gudhi, och epter hans ſinne; men ther en annan kerlech är emellen menniſkior, än ſom gudh befalet haffuer, han är wißeliga oloſligen, och är icke troones fruct, for ty ingen ting ſkal göras emoot gudz wilia.

Så wille wij nw tilſee, hwad wij epter gudz wilia äre menniſkiom plictige, och thet haffuer han ock j ſin budhord nogh tilkenna giffuit, ther han ſegher: tu ſkal hedra fadher och modher; tu ſkal icke dräpa; tu ſkal icke ſtiela; tu ſkal icke göra hoor; tu ſkal icke bära falſk witnesbyrd; tu ſkal icke begiera tin näſtes huſtru; tu ſkal icke heller begiera noghot thet ſom honom tilhörer; teße äre gudz budhord j ſcrifftenne wijdt veſtreckt, och är doch alt ſummerat j kerlekenom, och kommer på then grund, ſom Chriſtus ſielff ſade: alt

Matth. 7. thet j welen at menniſkionar ſkola göra idher, thet gören j them, ty thet är laghen och prophéterna; ſåſom wij wilie haffua, ſå ſkole wij göra. Wor eghen fornufft lärer oß wel, hwad wij wor näſta göra ſkole, al then tijdh wij ſkole ſå göra honom, ſom wij wilie haffua igen; teſlikes pläghar ock S. Paulus j ſina Epiſtler ſettia oß Chriſtum for itt exempel, at wij ſkole ſå ſkicka oß emoot hwar annan, ſom han haffuer ſkickat ſich emoot oß alla. Nw haffuer han all ting hafft oſpar for wora ſkul, helſo och helbregdo, ja, ſitt eghit lijff med; ſådana kerlech haffuer han bewijſt oß, at förra än han wille, at wij ſkulle förderffuade warda, gaff han ſich ſielff uth för oß, och wille heller han fara illa, än at wij ſkulle fara illa; han leedh ſielff döddhen, på thet wij motte bliffua widh lijffuet, och bewijſte han ſin kerlech än ſå myckit meer, at han gaff ſich j döddhen for them, ſom ondt och intit gott aff honom fortient hade; men med ſådana welgerningar kom han ſina owener, ſom woro på en ond wägh, ther til, at the wordo hans wener, och kommo til rettilſe och på en godh wägh.

Så ſkal nw menniſkian ock haffua all ting oſpar ſinom näſta til godho och gagn, for ty kerleken, ſom hon ſkal haffua til ſin näſta, ſom gudh henne budhit haffuer, ſkal mera liggia henne på hiertat, än alla hennes ägodelar, ja, hon ſkal heller wilia miſta lijffuit,

uit, ån at hon ſkulle förkrenkia then kerlech, ſom hon ſkal haffua til ſin näſta; och när hon haffuer lijff och godz oſpart for kerlekens ſkul, ſå haffuer hon thet oſpart för gudz budhordz ſkul, ty thet är gudz budh, at hon ſkal haffua kerleken. Kerleken är itt ädla ting, och ſkaffar mykit gott; han gör wener aff owener, och kommer them på en rett wägh, ſom wille fara, ſå at the låra beſinna ſich aff the kerlefs gerningar, ſom them wederſaars; men thet ſkal man acta, at man icke ſtrecker kerleken wijdhare vth, ån gudz budhord kräffuer. Gudh wil at wij ſkole elſka wor näſta och bewijſa honom gott, doch icke ſå, at wij noghot göre honom til wilia, thet ſom gudhi är emoot; wor näſta ſkole wij wara til wilia, och göra gerna thet honom liwfft är och icke förtörna honom, doch ſå lenge ſom thet kan ſkee vtan gudz förtörnelſe; och j thetta ſtycke moſte man ſee ſich wijſſliga före, at wij icke för menniſkiors wenſkap ſkul falle ifrå gudz wenſkap, och ther före ſkole wij altijdh winleggia oß ther om, at wij kunne weta hwad gudz godhe wilie och behagh är, at wij icke för oförſtondigheet ſkul falle ifrå gudz wilia, och fölie menniſkiors wilia epter; men hans wilia ſå wij weta j hans helga ord, ther ſkole wij altijdh ſtudera vppå.

Epter nw menniſkian weet genom troona, ſom foreſagdt är, at gudh är henne godh

och gönstigh och haffuer så dråpeliga welgerningar giort och bewijst henne, och än her epter bewijsa wil, så kan hon icke haffua thet fordragh for then kerlech skul, som hon haffuer til honom, med mindre at hon moste iw bewijsa honom noghra welgerningar och wara honom noghet til godho igen, for thet han haffuer så wel giordt emoot henne. Nw är gudh j sådana äro och herligheet sielff, at han menniskiors gåffuor och welgerningar intit behöffuer; ey är han heller så lekameliga for handenne, at hon kan noghra lekameliga welgerningar bewijsa honom; ther före wender hon sich til sin nästa, och gör så honom thet, som hon gerna giorde gudhi, for ty hennes näste behöffuer welgerningar, honom kan hon ock bewijsa them, epter thet han är lekameligh såsom hon; och medhan hon icke kan göra herranom så til godho, som hon gerna giorde, så gör hon thet hans tienare for hans skul, och begynnar så haffua en godh ynneſt och wilia til sin nästa for then skul, at han hörer gudhi til, och honom bewijsar hon gott for herrans skul. Och her aff kan man merkia, huru then kerlech, som menniskian haffuer til sin nästa, flyter vth och haffuer sitt vrsprung vtaff then kerlech, som hon haffuer til gudh, for ty alt thet hon gör sinom nesta til godho, thet gör hon for gudz skul och gudhi til wilia; så bör thet ock wara, ia, gudh räknar sich ock teslikes thet til, som menniskian gör sinom nästa, ty

at

at på then yterſte daghen warder Chriſtus ſeyandes til ſina wenner: kommen j mins fa- Matth. 25.
dhers welſignade, och beſitter thet rike, ſom idher är tilreedt ifrå werldennes begynnelſe, ty iach war hungruger och j gåffuen mich äta, iach war törſtugher och j gåffuen mich dricka, iach war hwßwil och j herbergaden mich, nakwdh, och j clädden mich, ſiwker, och j ſökten mich, iach war j hectilſe, och j kommen til mich; tå ſkola the rettferdighe ſpöria honom til, når the ſådana welgerningar haffua honom bewijſt, och han ſkal ſwara och ſeya: ſannerliga ſegher iach idher, thet j haffuen giordt enom aff teße minſta mine bröddher, thet haffuen j giort mich. Teſſe Chriſti ord, och flere ſådana j ſcrifftenne, opweckia ock menniſkiona ther til, at hon får wilia och kerlech til ſin näſta, epter thet hon ther aff clarliga fornimmer, at gudh räknar ſich til alt thet godha, ſom hon gör ſinom näſta med ord eller gerningar.

Then ſamme kerleken är icke fåfeng, ther han är j hiertat, wtan han briſter uth och låter ſee ſich med gerningana, ſåſom S. Pau- 1 Cor. 13.
lus kerlekens art och dygd beſcriffuar, ſeyandes, at kerleken är toluger, han är miſkler, kerleken han affuundas intit, han ſkalkas intit, han hogmodas eller opbläſes intit, han ſtygges widh ingen, han ſöker icke ſin eghen, wtan ſin näſtas nytto och gagn, han wreedgas intit, han tenker intit argt, han

gladhes icke offuer orettferdigheet; men han frögdar sich offuer sanningen, han fordragher all ting, han tror all ting, thet är, han tror allom wel, han hoppas all ting, thet är, han forseer sich gott til hwar man, han lijdher all ting, kerleken han förfaller aldrigh, vtan bliffuer j menniskione til ewigh tijdh; och med få ord seyandes: kerleken han haller all gudz budhord, for ty, then ther kerleken haffuer, han hedhrar wel fadher och modher, han dräper intit sin nästa, han stiel eller bedragher sinom nästa intit ifrå, han gör icke sinom nästa then skadha, at han skulle bedrijffua hoor med hans hustru, han witnar icke falskeliga emoot honom; then som kerlech haffuer til sin nästa, han begierar intit hans hustru ifrå honom, ey heller noghot thet som honom tilhörer; ja, kerleken gör sin nästa intit ondt, vtan han är laghsens fulbordan,
Romar. 13. som Paulus segher, for ty thet laghen kräffuer, thet är kerleken, men kerleken han är
Romar. 5. troones fruct; ther troon är, ther är kerleken med, ty at then helge ande, som med troone kommer, ingiuter kerleken j menniskiones hierta; och ther kerleken är, ther bewijsar menniskian sinom nästa gott, som nw sagdt är; och her med må thet nogh wara om then andra troones fruct, som är kerleken til wär nästa.

Såsom nw troon kommer menniskiona ther til, at hon giffuer gudhi thet honom höör, och

och ſinom näſta thet honom bödr, ſå kommer hon menniſkiona ock ther til, at hon giffuer ſich ſielffuo, thet hon ſich på ſine perſones wegna, epter gudz wilia, plictig är. Och wilie wij förſt tilſee, hwad gudh budhit och befalet haffuer, at menniſkian ſich ſielffuo göra ſkal, hwilkit ock ſå j ſcrifftenne rikeliga vtryckt är, och är thet, at hon ſkal tucta, ſpäkia ſin gamla Adam, thet är then ſynda arten, ſom hon är född med, ſå at hennes iordiſka lemmar mågha wara them helga anda vndergiffna; och ther före ſade S. Paulus til the Romare: wij årom (kere bröder) Romar. 8.
werdſkylluge, icke kötena, at wij ſkole liffua epter kötit, ty är thet ſå, at j liffuen epter kötet, tå ſkolen j död; men är thet ſå, at j förödödhen kötzens kynde med andanom, tå ſkolen j liffua; ſegher han ock teſlikes på en annan ſtadh: ſå dödher nw idhra iordiſka Coloſ. 3.
lemmar, bolerij, orenligheet, luſta, onda begierelſe och girugheet, hwilken affgudha dyrkan är; och til the Galater ſegher han: the ſom Chriſto tilhöra, the haffua korsfeſt the- Galat. 5.
ras kött med teß luſtar och begierilſe; teſlikes ſegher ock S. Petrus: warer nöctere och waker, ty at idhar fiende dieffuulen går omkring ſom itt rytande leyon, och ſökier then han kan vpſluka; ſegher ock Chriſtus: wacten 1 Petr. 5.
idher, at idhor hierta icke förtungat warda med ſwalg och dryckenſkap, och med thetta Luce 21.
liffuernes vmſorg.

Aff

Aff teße och flere sådana ord, ther scrifften är full aff, är nogh merkiandes, huru menniskian sin eghen lekamen tucta och spåkia skal, thet är, hon skal förtagha honom hans lust och begierilse, fördödha och vnderkwffua then onda synda arten, som man plägher kalla then gamla Adam, så at then helge ande må haffua framgong med then godha wilian och begierelsen, som han in j hiertat ingutit haffuer, then man kallar then nyia Adam. Sådana pläghar skee med fasto och återhåld, med wakande och bidiande, och annor strengheet, ther then gamle Adam nidhertryckes och vnderkuffuas med, ther honom hans onda luste och begieran förhindrat och förtaghen warder; doch skal man j all ting haffua beskedeligheet, at man icke så förtrycker then gamla Adam med fasto och annor strengheet, at wij förderffue wor eghen kropp ther med, for ty wij skole förtryckia och döddha then synda artena, som vthi oß är, och icke förderffua kroppen, som man offta feedt haffuer, at monge haffua tagit sich sådana fasto och wakan före, at the antingen äre wille wordne, eller haffua fallet j noghon swår siwkdom, och ther före rådde S. Paulus sin leriunga Timotheum ther til, at han wijn, och icke watn dricka skulle for sin magha och wongahanda siwkdomar skul. Gudh haffuer giffuit oß kroppen, helso och helbregdo, at wij skole halla them widh mact, så at honom kan skee then tieniſt aff them, som

1 Tim. 5.

ſom honom bör haffua, for ty at han haffuer for then ſkul giffuit oß liff, helſo och helbregdo, at wij them granneliga forwara ſkole, och tiena honom ther med; och ſåſom wij plictige äre til at forwara ſådana dråpeliga gudz gåffuor, at wij them icke förſpille med offuerflödigheet, okyſkheet, offuerdådigheet, eller annat ſådana, ſå ſkole wij icke heller med mykin ſtrengheet förderffua them. Then gamle Adam ſkal vtdriffuas, men wor lekamen ſkal doch widh mact hallas, ſå at then helge ande, ſom j hiertat är, må haffua en helbregda lekamen, then han til gudz tienſt bruka kan; och ther fore ſkal menniſkian icke ſielff förderffua ſin helſo och helbregdo, hwarken j ena motto heller andro, vtan hon ſkal forwara them wel gudhi til tienſt, ty thet äre ädela gåffuor; och thetta är nw menniſkian ſich ſielffuo plictig.

Nw wele wij tilſee, huru troon gör och thenna fructena, och thet kommer alt aff ſamma grunden, ſom för berörd är, at epter thet menniſkian haffuer genom troona fått en godh wilia och ynneſt til gudh, ſå wil hon icke at noghot ſkal ſkee emoot hans wilia, vtan winlegger ſich ther om, at förtagha och förhindra all orſack och tilfelle til alt thet, ſom honom kan wara emoot; och medhan gudh pläghar medh offuerflödigheet, okyſkheet och annat ſådana förtörnat warda, ther fore tägher hon ſich wakan, arbete, faſto och återhåld

håld före, och vndflyr all orſack och tilfelle til thet, ſom gudh kan förtörnas med, ſpåker och haller ſin lekamen j twång, låter honom icke haffua ſin wilia, för ty han wil liggia blöt och ſoffua ſött, han wil kräſeliga åta och dricka, och annor welluſt haffua; men ſådana förtagher menniſkian honom, på thet han icke ſkal kåtas emoot then helga anda, ſom S. Paulus ſade ſich göra: jach ſpåker min lekamen (ſade han), och vnderkwffuar honom, på thet at, tå iach predicar androm,
1 Cor. 9. ſkal iach icke warda ſielffuer ſtraffeligen. Thet war en rett troones fruct j Paulo, ſå vnderkwffua och lekamenen j twång halla, at han icke ſkulle begynna kåtas och bedriffua noghot, thet ſom war emoot gudh, ty, ſom offta tilförenne ſagdt är, j menniſkionne är en ſådana ſynda art, at hon icke haffuer fördragh, at bedriffua thet ſom ondt är, när hon får ther tilfelle til; men tilfelle får hon nogh, tå kroppen haffuer all ſin welluſt, ſom han ſielff begierar, och för then ſkul kommer nw troon thet åſtadh, at kroppenom warder ſådana welluſt förtaghen.

Så haffuer man nw hördt, huru troon icke kan wara vtan fruct, ty hon kommer thet åſtadh, at menniſkian gör gudhi then åro ſom honom bör, ſinom näſta thet honom bör, och ſich ſielffuo hwad henne bör haffua. Och är thet icke mögeligit, at troon ſkulle kunna wara vtan ſådana fruct, och ſå

ſnart

ſnart ſom ſådana fruct icke är på färde, tå är ock wißeligha icke heller troon tilſtedes, utan är dödh, ſom S. Jacob ſegher, och utaff fructenne warder troon openbar, ther hon är. Så ſkal nw ingen haffua then mening, at godha gerningar ſkulle ther med föractada warda, ther troon ſå högeligha beprijſat warder, och ſeyes, at hon ſkal aleena göra menniſkiona rettferdiga för gudhi, for ty godha gerningar förkaſtas icke ther med, at man giffuer troone mykit til förenne, utan man giffuer heller ther med rätta ſettet före, huru menniſkian ſkal komma ther til, at hon godha gerningar göra kan, ty thet är omögeligit, at hon ſkulle kunna göra thet, ſom gott och gudhi behageligit wore, med mindre, at troon förſt wore j hiertat; thet är iw omögeligit, at teckias gudhi utan troona, ſom then Epiſtelen til the Hebreer innehaller. Med troones predican förkaſtas icke, utan heller ſtadhfeſtas godha gerningar, epter thet man iw moſte haffua ena godha troo til gudh, om wora gerningar ſkola honom noghot behageliga wara, ſom nw nogh bewijſat är; och thetta må ſagdt wara om troones fruet; nw wille wij komma til then fierde delen. Hebr. 11.

Then Fierde Delen.

Uff alt thet, ſom nw ſagdt är om laghen, nådena, troona och hennes fruct, ther nogh bewijſat är, at menniſkiones rettferdigheet,

heet, ſyndernes forlatilſe, och thet ewiga liffuet, är icke kommet aff hennes eghen förtienſt, pläghar vpkomma itt ſpörſmål och inſagha ther emoot för monga ſcriffter ſkul, bädhe aff thet gamla och nyia teſtamentit, ſom synas ſå lydha, at thet ſkal wara ock aff fortienſt, och icke aleeneſt aff nådenne, ſom nw ſagdt är, aff hwilka man noghra vpreckna wil. Konning Dauid ſegher: Herre, tu giffPſalm. 62. uer hwariom och enom epter ſina gerningar; och Chriſtus ſade: glediens och frögden idher, Matth. 5. ty idhor löön är ſtoor j himmelen; item: the ſom göra epter laghen, the warda rettferRomar. 2. dige holdne; item, än ſegher Paulus: frambeles är mich forwarat rettferdighetennes crona, hwilken mich herren giffuandes warder 2 Timot. 4. på then daghen, then rettferdige domaren. Teße och monga andra ſädana ſcriffter synas iw ſå lydha, at ſaligheeten ſkal wara menniſkiones fortienta löön, och wille ſå icke bliffua widh then grund, ſom nw foregiffuen är, at thet ſkulle ſkee aff gudz blotta nådh och barmhertigheet, for ty, thet ſom fortient löön är, thet kan man icke ſeya wara giffuit eller ſkenkt; thet ſom om ſus giffues och ſkenkes, thet är icke fortient, och thet ſom är fortient, thet är iw icke om ſus giffuit. Widh teße ſcriffter, ſom synas giffua menniſkione thet tilforene, at hon ſkal mykit kunna fortiena ſielff, haffua monge j forttidhen hallet ſich, ia, the finnas än j dagh, ſom thet göra, the ther ſå högt rekna menniſkios mact och förmägho,

at

at the berörffua Christo then äro, som honom bör aleena, ty then åra bör honom aleena, at han vtan allo andro tilhielp haffuer frelst, och hulpet menniskiona aff hennes nödh. Then ther nw segher, at han haffuer sielff tilhulpet med, han segher iw at Christus icke haffuer thet aleena giordt; haffuer han nw icke aleene giordt thet, så bör honom icke heller aleena haffua prijsen ther fore, vtan menniskian moste ock warda prijsat med, at hon haffuer hulpet sich vtaff sin nödh, och så lyktas thet ther med, at Christus icke bliffuer werldennes frelsare, vtan werldennes medhielpare; men scrifften giffuer likauel Christo then ärona tilforenne, at han aleena, och ingen annat, haffuer borttagit werldennes synder, ty han aleena, och platt ingen annar j himmel eller iord, är worden itt rett synda offer, och haffuer vtgutit sitt dyrbara blodh, på thet han skulle forsona och forlijka gudh och menniskiona, som S. Paulus segher, at en gudh är, och en midlare emellen gudh och menniskior, som är then menniskian Christus Jesus; ia, Christus är aleena gudz lamb, som borttagher werldennes synder, then äro- 1 Joh. 1.
na warder han wel behållandes, ee hwem thet är moot eller med, och then grund, som her til forenne lagder är, bliffuer wel beståndandes; thet än hela werlden wille settia sich med all dieffuuls mact ther emoot, så bliffuer än tå Christus aleena then man, som 1 Tim. 2.

menniſkiones ſaligheet med ſinom döödh och pijno begått haffuer.

Och ther fore wele wij nw tilſee, huru wij ſådana ſcriffter forſtå ſkole, ſom ſynas ſå lydha, at menniſkian ſkulle for ſina gerningar få ſyndernes forlåtilſe och ſtoor löön; och är förſt merkiandes, hwilkit man ock for en faſt grund halla ſkal, at ther ſcrifften talar om noghra gerningar, med hwilka menniſkian noghot fortiena ſkal, ther talar hon om ſanſkylliga gerningar, ſom gå aff itt gott hierta til gudh, och icke om ſkrymtare gerningar, ſom ſynas for menniſkiom godha, och gå doch aff itt ondt hierta, for ty ſkrymtare gerningar fortiena ondt och intit gott. Nw är thet ock tilforenne nogh foregiffuit och bewijſat, hwadan thet kommer, at hiertat warder gott, ty at omögeligit är, at menniſkian ſkal ſielff kunna göra ſitt hierta reent; men ſkal gerningen wara godh, ſå moſte iw förſt hiertat wara gott; gott kan thet icke warda, med mindre then helge ande gör thet gott; nw kommer then helge ande med Jeſu Chriſti troo, och lyktas ſå thermed, at the gerningar, ſom ſcrifften ſegher ſkola noghot gott fortiena, the äre godha for then ſkul, at the aff troone vtgongna äre, ſå at gerningana haffua theres godheet aff troone, och wore wißeliga icke godha, hwar the aff them helga anda genom troona icke vt-

vtgongna woro. Såsom nw gerningana haffua theras godheet aff troone och for hennes skul åre gudhi behageliga, så fortiena the ock godh löön for troones skul, och hade wißeliga ingen godh löön for gudhi, hwar the icke nwre thet troone och them helga anda åät til godho; ia, gerningana haffua bådhe godheet och löön for troones skul, så at gerningánas godheet hon är troones godheet, och gerninganas löön är troones löön, for ty, om troon icke wore med gerningana, så wore the synd, ty alt thet som icke går aff troone, thet är synd. Romar. 14.

Her aff må man nw kunna merkia, huru man sådana scrifter forstå skal, som tala om fortienst, ty at ingen fortienst kan wara, vtan then ther som troon är. Thet är wel itt sant ord: then ther wel gör, han får godh löön, och then som håller gudz budh, han går in j thet ewiga liffuet; men thet är ingen, som wel gör eller haller gudz budh, vtan then ther itt gott hierta häffuer; then haffuer itt gott hierta, som then helga anda haffuer, och then haffuer then helga anda, som troona haffuer på Jesum Christum; så lyktas thet än tå in på troona, ja, thet lyktas in vppå gudz nådh och gåffuo, for ty troon och then helge ande warda menniskionne giffuen aff gudz blotta nådh och barmhertigheet, vtan all fortienst, och thet wore henne omögeligit, at hon skulle noghot kunna fortiena, med

mindre at hon förſt hade then helga andes gåffuo, ther hon ſkulle fortiena med. Epter thet nw at kraffren ther menniſkian ſkal fortiena med är aff gudhi, ſå är ock fortienſten aff gudhi, och hörer honom til; ſå är thet ock med lönen ſom ther epterfölia, alt är thet ſkenct och giffuit, ty tå han löner menniſkione godha gerningar, tå löner han henne for ſina eghna gåffuor; thet war iw hans gåffua, at hon kunde noghot gott göra?

Thet bör tillåtit warda, at menniſkian kan med godha gerningar mykit fortiena, bådhe andeligit och lekameligit, for ty gudh haffuer ſå ſielff vtloffuat, at them ſkal gott wederfaras, ſom wel göra, thet warder han ock wel hållandes; men ſyndernes forlåtilſe, och then ewigha ſaligheetena, kan ingen med ſina gerningar fortiena, vtan thet hörer Chriſto til; han haffuer aleena thet embetet, at han ſkal forwerffua menniſkionne gudz wenſkap och itt ewinnerligit lijff, thet embete ſkal ingen biudha til at tagha honom ifrå; ia, menniſkian moſte alt haffua ſyndernes forlåtilſe, och wara gudz barn och arffuinge til hans rike genom troona, förra än hon får then helga anda, med hwilkes krafft hon godha gerningar göra ſkal, ty at then helge ande är gudz barnas ande, han warder ingom giffuin, vtan them ſom gudz barn äre. Then ther nw wil fortiena med ſina gerningar ſyndernes forlåtilſe och thet ewiga lijffuet,

uet, han wil beröffua Chriſto ſina åro, och tagha honom hans embete ifrå; och än tå at menniſkian icke kan, ſom hon ey heller ſkal biuda til, at wilia fortiena ſyndernes forlatilſe och thet ewiga lijffuet, ſå åre doch hennes godha gerningar, ſom hon gör genom troona, icke for then ſkul vtan löön; gudh haffuer mykit annat gott, bådhe andeliga och lekameliga gåffuor, ſom han löner ſådana gerningar med, och år intit twiflande, at then ſom flere godha gerningar gör, han får ock ſtörre åro och herligheet j gudz rijke, än then ſom mindre giort haffuer, ty gudh giffuer hwariom och enom epter ſina gerningar. Alle the ther ſalige warda, ſå itt ewigt lijff for Chriſti forſkyllan ſkul, doch haffuer then ene ſtörre åro än then andre, epter ſom gudh haffuer giffuit them her nådena til att föra itt gott liffuerne, och epter ſom S. Paulus ſegher, at ſåſom een ſtierna går offuer then andra j clarheeten, ſå ſkeer thet ock j vpſtondelſen aff dödha; men thet år än tå alt aff gudz nådh och barmhertigheet. Them han giffuer her j werldenne ſtörre nådh til itt gott liffuerne, them giffuer han ock j ſino ewiga rike ena ſtörre åro til löön, och ſådana kallar ſcrifften löön, epter thet hon fölier epter itt gott liffuerne, och warder ſådana löön j ſcrifftenne offta vtloffuat, på thet at menniſkian ſkal weta, hwad ſom ther epter fölia pläghar, at man haller thet, ſom gudh budhit haffuer, at hon ſå ſkal ſå teſte ſtörre luſt och 1 Cor. 15.

wilia ther til; doch är thet än tå gudz gåffua, så wel löön som gerningar, the ther haffua löönen medh sich, ty then ena gåffuan, som epter kommer, är hennes löön, som tilförenne giffuin war, och gåffua löones med gåffuo.

Her aff må man nw clarliga merkia, at menniſkian aldrig kan med sina gerningar så mykit åstadh komma, at gudh bliffuer henne noghot plictigh, annars än nw sagdt är, at han löner then ena gåffuona med then andra, thet haffuer han ock sielff vtloffuat, och är for then skul rett och tilbörligit, at han thet haller, som han vtloffuat haffuer, hwilkit han ock wißeliga hallandes warder; men thet är än tå aff hans nådh och godha wilia, for ty menniſkian hade iw icke fortient thet med honom, at han med sin ord och löfte skulle forplicta sich til at giffua henne löön for sina gerningar, ty hon är hans creatwr, och bör for then skul wara honom lydigh och hörigh, än tå at han aldrig hade loffuat henne noghor löön, såsom himmel och jord och annor creatwr tiena honom hwart i sitt sätt ther fore at han them skapat haffuer, och han haffuer doch icke loffuat them löön ther fore; for then skul är thet aff hans nådh och barmhertigheet, at han haffuer vtloffuat löön, och hwar han skulle bruka strengheet med menniſkionne, tå bliffue hon honom plictig med sina gerningar, och icke han henne, ty at hennes godha gerningar äre hans

gåff-

gåffuor. Nw bliffuer iw then plictigh, ſom gåffuor vpbär, och icke han, ſom them vtgiffuer; men ſå godh och gönſtig haffuer doch gudh warit emoot menniſkione, at han haffuer beplictat ſich til at löna henne for thet han henne ſielffuer giffuit haffuer; och lyktas än tå ther med, at menniſkian intit haffuer, thet hon kan berömma ſich vtaff, ſom Paulus ſegher: hwad haffuer tu, thet tu icke vndfongit haffuer? haffuer tu thet vndfongit, hwij berömer tu tich, lijkerwijs ſom tu thet icke vndfongit hade? men then ſich berömma wil, han berömme ſich j herranom, ty han haffuer en godh och gönſtig gudh, ſom honom alt gott giffuer. 1 Corint. 4

Och therfore ſkal man nw icke ſå forſtå the ſcriffter, ſom lydha på löön och fortienſt, at the ſkola ſtreckia ſich til ſyndernes forlåtelſe och thet ewiga lijffuet, lijka ſom man thet fortiena kunde, for ty thet wore ſlå nidher Euangelium; men ſådana ſcriffter giffua tilkenna hwad them tilſtundar, ſom föra her j werldenne itt gott liffuerne, och epter ſina gerningar warder menniſkian dömd; haffuer hon godha gerningar, tå dömes hon til en ewig ſaligheet; icke ſå forſtondandes, at gerninganar thet fortient haffua, vtan the åre witnesbyrd om menniſkiona, at hon är from och godh, haffuer ena godha troo til gudh, och är for ſamma troo ſkul gudz barn och arffuinge, ther fore dömes henne gudz rijke til;

teſlikes ock, then ther onda gerningar haffuer, han dömes til en ewig maledielſe, for ty han är onder och haffuer itt ondt hierta til gudh, ther bör honom ſtraffas före. Så är thet nw en wiß och faſt grund, at then ther wel gör, han går til en ewig ſaligheet, och then ther illa gör, han går til en ewig pijno och dödh, ty at menniſkian dömes epter ſom gerningana tilſeya, hwilka thet witnesbyrd bära om henne, hwad hon är ond eller godh, lijka ſom fructen bär witnesbyrd, om trädh är wærdt bliffua beſtondande, eller ſkal thet ock affhuggas och kaſtas j eelden. Och när man thenne grunden, ſom nw foregiffuen är, wel beſinnar, tå kan man letteliga ſwara til alla the ſcriffter, ſom ſynas lydha ther yppå, at menniſkian ſkulle kunna mykit vtretta med ſina gerningar; och än tå at thet wore her med nogh ſwarat, så wil man doch for theres ſkuld, ſom thenna almenneliga ſwar icke så driffua kunne, ſom thet behöffues, giffua her och noghor beſynnerlig ſwar.

I. The ſom giffua theres gerningar ſtora mact, och icke wilia gilla thet, at troon ſkal aleena göra oß rettferdiga for gudhi, the kaſta her emoot thet, ſom S. Paulus ſcriffuar
1 Cor. 13. til the Corinther och ſegher: hade iach alla troo, ſå at iach förförde berg, och hade iach icke kerleken, ſå wore iach intit. Her ſeer man (ſeya the), at Paulus giffuer kerlekenom

mera

mera macт ån troone; nw är kerleken then, ſom gerningana åſtadhkommer, ther fore kan han meera ſkaffa för gudhi, ån tron.

Ther ſwarar man ſå til och giffuer her förſt fore, ſåſom ena almenneliga reglo, at then ſom Paulum eller noghon annan, ſom talet förer j ſcrifftenne, rett forſtå och hans ord til bewijs och witnesbyrd rett bruka wil, han moſte haffua granna act uppå, til hwem ſådana ord, ſom han bruka wil, ſagd äre, och j hwad act och mening the ſagd äre, och hwad han, ſom orden ſade, ther med bewijſa och beſluta wille; hwar thetta icke actat warder, kan ſcrifften offta komma j miſbruck, och orden kunna wendas twärt emoot hans ſinne, ſom them ſade, och ſå går thet her til med teße Pauli ord, for ty thet är openbart aff hans heela grund och lärdom, ſom han förer j alla ſina epiſtler, at hans mening iw wißeliga war then, at ſyndernes forlåtilſe, rettferdigheeten och then ewiga ſalligheeten kommer aff gudz blotta nådh och barmhertigheet, genom Jeſu Chriſti troo, vtan alla gerningars tilhielp och förſkyllan; och ther fore kan iw icke thet haffua warit Pauli mening j the ord, ſom her foregiffuin äre, at rettferdigheeten ſkulle komma genom menniſkiones eghen fortienſt, for ty thet wore ſlå hans hela lärdom och grund nidher; och for then ſkul moſte man epter then reglo ſom nw foregiffuen är, giffua ther act uppå,

til hwem han sådana ord segher, hurudana the wore, och hwad vpsåt han hade ther med och hwad han ther med vtretta wille.

Och är merkiandes, at ibland the Corinther wore noghre, som låte sich så tyckia, at the wore froma Christna menniskior, och hade ena retta troo, som Christna menniskior borde haffua, och reknade sich sielffua mykit wara, ther sedhan twist och twedregt, haat och kijff affkom, och then ene reknade sich bettre än then andre, och then som flere then helge andes gåffuor fåt hade, lät sich så tyckia, at han bettre war, än then som sådana gåffuor icke hade, ther stoor osemya affkom, som nogh är forstondandes aff then heela epistelen, som thenna ord vtdragen äre. Når nw Paulus sådana fornam, wille han gerna retta them, som the och stoorliga rettelse behöffde, therfore screff han them til och straffade them, at the togho the gudz gåffuor, som them til inbördes tienist och kerlech giffna woro, och brukade them så, at ther kom osemya traff; och än tå the sådana osemyo hade, så låte the sich doch tyckia, at the hade ena retta troo, och wore for then skul godhe Christne; men han segher ther ney til, ty then ther Christen skal wara, han moste haffua kerleken, annars är thet intit werdt; och ther fore segher han nw emoot thenna falska mening, som the Corinther hade, at inga helge andz gåffuor kunna noghot hiel-

hielpa, ther som kerleken icke ar med, och ty lydha nw teße ord på samma grunden, ther han segher: hade iach alla troo, så at iach förförde berg, och hade icke kerleken, så wore iach intit; som han wille seya: så stoorliga ar kerleken aff nödhenne, at om thet an mögelighit wore (thet doch icke ar), at man hade alla trpo, så wore thet doch intit wärdt, ther kerleken icke wore med; icke så til forstondandes, at en rett troo kan wara utan kerleken, utan Paulus giffuer thet nw så for itt exempel, ther han wil giffua tilkenna med, huru storliga kerleken ar aff nödhenne, så at troon icke kan wara rett, med mindre at kerleken följer strax med, och ther fore bedroge the sich sielffua ther med, at the låte sich tyckia wara retta Christna menniskior ther aff, at the meente sich haffua ena retta troo, then the doch icke hade, all then tijdh thet icke bewijstes med kerlekenom; och setter han högh exempel fore, at om thet an mögeligit wore, som doch icke ar, at en kunde tala med ängla tungor, weta all hemlig ting och haffua alla trpo, så wore thet doch intit bewendt utan kerleken, for ty man moste iw winleggia sich ther om, at halla gudz budhord, hwilken ther kerleken kräffia. Och må man nw wenda Pauli ord hijt eller tijt huru man wil, så kommer man doch icke lenger ther med, an at kerleken ar storliga aff nödhenne; thet bekenner man ock. Så storliga ar kerleken aff nödhenne, at troon ingalun-

lunda kan blijffua beſtondandes, med mindre at han är med; och om man än hade fått troona, så fölle hon aff igen, om kerleken icke wore, ty hon moſte iw werka genom kerleken, och en ſåfeng troo är en dödh troo, ja, thet är ingen troo.

Men thet wille icke wara itt gott argument, ſom wel beſluta ſkulle, ther man så wille ſeya: kerleken är ſtorliga aff nödenne, ther fore gör han oß rettferdigha for gudhi, ty at icke dråpa, icke ſtiela, icke göra hoor, och annat meer, är ſtorliga aff nödhenne, men ſådana gerningar göra oß icke for then ſkul rettferdiga for gudhi, ſom nogh tilforenne bewijſat är; så gör icke heller kerleken oß rettferdiga, än tå at han ſtorliga aff nödhenne är, for ty, ſom man nogh tilforenne bewijſat haffuer, rettferdigheeten ſom menniſkian ſkal haffua in for gudh, hon kommer icke aff henne ſielffuo, vtan aff Chriſto, så at thet är en fremmande, och icke eghin rettferdigheet, then gudh giffuer oß, och icke then wij giffua honom. Nw är icke thet retta kerlekens art at tagha, vtan heller giffua, och troones art är twert om, tagha aff gudhi thet, ſom han vtgiffuer, och icke giffua honom; hwar thet ſå wore, at rettferdigheeten ſtodhe i menniſkiones eghna gerningar, ſå at hon wore rettferdig for gudhi vtaff thet, ſom hon ſielff gör, tå wore hon wißeliga rettferdig aff kerlekenom, ſom gerningana kommer åſtadh,

åstadh, och thet stödhe tå i giffuande, som kerlekens retta art är; men thet är omögeligit at menniſkian ſkulle kunna warda rettferdig for ſina eghna gerningar ſkul, ſom man til forenne hördt haffuer, ſå är thet ock omögeligit, at hon ſkulle wara rettferdig for kerlekens ſkul, ty at han haffuer all ſin handel med thet, ſom menniſkian gör och vtgiffuer, thet doch aldrig ſå fulkommeliga ſkeer, at ther kan komma then rettferdigheet vtaff, ſom gudhi fylleſt gör.

Men troon hon vmgåås och handlar alt med thet, ſom Chriſtus giordt haffuer, och hans gerningar anamnar hon til ſich och them bår hon fram for gudh, och ſå ſom kerleken haffuer beſtella med menniſkiones gerningar, ſå haffuer ock troon beſtella med Chriſti gerningar, och bår them fram. Nw åre the gerningar, ſom kerleken vmgåås med, ofulkommeliga, och the gerningar, ſom troon vmgåås med, åre fulkommeliga; ther fore gör tå troon menniſkiona rettferdiga, ſom fremmande och fulkomeliga gerningar haffuer med fara, thet kerleken icke bekomma kan, for then ofulkommeligheets ſkul, ſom finnes i hans gerningar. Thetta är nw ſagt i then act, at man ſkal weta göra en rett åtſkildnat emellen troona och kerleken; och än tå at troon icke kan wara vtan kerleken, ſå haffuer hon doch ena andra art, än kerleken haffuer, ty hon ſtår i taghande, och kerleken ſtår i giffuande.

Och

Och her med ſwarar man nw ſå til forberörda Pauli ord, at troon är intit rett, om kerleken icke är ther med, for ty, then troo ſom icke werkar genom kerleken, hon är icke en rett Chriſten troo, utan en dödh och ſielffdictat troo. Om troon ſkal wara rett, ſå moſte kerleken wara med; doch icke ſå forſtondandes, at troon får then krafft aff kerlekenom, at hon kan göra menniſkiona rettferdigha, ſå at kerleken ſkulle hielpa til med, at menniſkian worde rettferdigh, ty hon blifwer aleneſt rettferdig for Chriſti gerningar ſkul, hwilka troon aleena anammar, och icke kerleken, ſom nw ſagt är; men kerleken är ther itt bewijs til, at troon är rett, han gör icke henne krafftiga, utan han bewijſar thet, at hon krafftig är, ſåſom fructen icke gör träd fructſamt, utan hon bewijſar thet, at träd är fructſamt, och thet wore doch icke fructſamt, utan thet gioorde fruct; doch gör icke fructen träd fructſamt, men thet haffuer then krafft j ſich ſielfft, at thet fructſamt är, och then krafften briſter vth, och bewijſar ſich med fructenne, at hon är ther inne; ſå gör icke heller kerleken troona krafftiga, men han bewijſar at hon är krafftig, och hon wore wißeliga icke ſanſkyllugh och rett, hwar thet icke bewijſtes med kerleken, och hon haffuer doch ſina art och krafft j ſich ſielffua. Så är icke nw Pauli mening med forberörda ord, at kerleken gör menniſkiona rettferdiga, ty han talar intit

ther

ther om på thet rumet, huru menniſkian ſkal rettferdig warda, vtan huru thet haffuer ſich med then helge andz gåffuor, at the intit hielpa kunna, ther kerleken icke är, och at troon icke rett är, ther hon icke werkar genom kerleken; ther the Corinther foro wille vti, ther rettar han them med teße ord.

Plägher och kaſtas emoot then grund, ſom her foregiffuin är, the ord, ſom Paulus ſegher, at kerleken är större, än troon och hoppet; är han större, ſå moſte han göra menniſkiona rettferdiga. Swarar man ſå her til, at the ſom wilia leggia kerlekenom thet til, at han ſkal göra menniſkiona rettferdiga, the weta platt intit hwad troones rettferdigheet är, ther före leggia the kerlekenom thet til, at han ſkal göra oß rettferdiga; men leggia thet kerlekenom til, thet är leggia thet wora gerningar och fortienſt til, för ty kerleken vmgåß med gerningana. Nw är thet omögeligit at menniſkian kan wara rettferdig dömd, epter gudz lagh aff gerningana, ſom nogh bewijſat är; man bekenner thet wel, och ſegher thet ſamma, ſom Paulus ſegher, at kerleken är större än troon och hoppet, ty han ſtrecker ſich wijdhare vth och är waractigare; troon och hoppet ſtreckia ſich icke wijdhare än til gudh aleena, och wara icke lenger, än til teß at menniſkian med kropp och ſiel går in j then ewiga ſaligheetena, för ty hon får tå thet händer emellen, ſom hon trodt och hop- II.

hoppats haffuer; men kerleken ſtrecker ſich både til gudh och menniſkior, och han faller aldrig aff, vtan bliffuer til ewig tijdh, och ther före prijſar Paulus kerleken ſå högt, at han wille dragha the Corinther ther til; men thet följer icke ſtrax ther aff, at kerleken ſkulle för then ſkul göra menniſkiona rettferdiga för gudhi, at han är ſtörre än troon; ſåſom gullet icke doghер för then ſkul göra yxar och ſwerd vtaff, at thet är bättre och dyrare än iern, ty iernet haffuer then art och brukning, ſom guldet icke haffuer; ſå haffuer ock troon then art och brukning, at hon kan komma rettferdigheetena åſtadh, thet kerleken icke göra kan, än tå at han är ſtörre än troon.

III. Somlige bära ock thet före, at Paulus Coloß. 3. til the Coloßer kallar kerleken fulkomligheetennes band, ther the aff beſluta wilia, at kerleken gör menniſkiona fulkommeliga; gör han henne fulkommeliga, ſå gör han henne ock rettferdiga. Swar: the ſom thenna och andra ſådana ſcriffter dragha her emoot, the låta clarliga påſkijna, at the icke ſee ther epter, hwad mening är j orden, vtan hurv the kunna dragha them epter ſitt ſinne, til then grund the ſtadhfeſta wilia, ſå at orden ſkola ſynas lydha med them, än tå at han faſt annat meente, ſom orden tilhöra, och ſå ſkeer thet med teße Pauli ord, för ty han talar icke ther om then fulkomligheet, ſom men-

menniſkian ſkal haffua in for gudh, vtan om then kerlech, ſom Chriſtna menniſkior ſkola haffua inbördes, ty the äre alle en lekamen, ther före ſkola the elſka hwar annan; och när the haffua kerleken inbördes, ſå bliffuer ther en erlig forſamling vtaff, ther fridh och eendregt är, ty kerleken är fulkomlighetenes band, ſom them binder j hoop och vtslår all twiſt och twedregt, och kommer them ther til, at the icke haſteliga förtörnas hwar på annan, therfore kallar Paulus kerleken fulkomlighetenes band; men om menniſkiones rettferdigheet in for gudh talar han her intet j theße ord.

Kaſtas her ock emoot thet S. Petrus ſe- IV.
gher, at kerleken hölier hela ſynda hopen; 1 Petr. 4.
men hölia ſynderna och tagha them bort, thet är göra menniſkiona rettferdiga. Swar: thenna ord lydha ock på then kerlech, ſom Chriſtne menniſkior ſkola haffua inbördes, och haffuer ſamma grund och mening, ſom Pauli ord, ther kerleken kallas fulkomlighetenes band, thet är, then ſom kerleken haffuer til ſin näſta, han lijdher och vmgeller med honom, och ee hwad han bryter honom emoot, ther ſeer han offuer med; ſå hölier kerleken alla ſynderna; icke ſå forſtondandes, at han hölier menniſkiones eghna ſynder in for gudh, ty thet gör Chriſtus aleena, men han hölier ſin näſtes ſynder, nidherſtoppar them och förtörnas icke på honom, och thet war Pe-

tri mening med thenna ord, ſom texten ther om kring ſtår clarliga tilkenna giffuer; menniſkiones rettferdigheet in for gudh komma thenna ord intit widh.

V. Synes teſlikes falla her emoot thet, ſom Chriſtus ſade om then ſynderſkona: henne warda monga ſynder forlåtna, ty hon elſkade mykit; thenna Chriſti ord (ſeya the) giffua kerlekenom thet tilforenne, at ſynderna warda for hans ſkul forlåtna. Ther ſwaras ſå til, at aldrig haffuer warit Chriſti mening med teße ord, at then qwinnan ſkulle warda rettferdig och få ſyndernes forlåtilſe for kerlekens ſkul, ty man moſte iw thet bekenna, at the kerleks gerningar, ſom hon bewijſte Chriſto, icke woro ſå krafftiga, at the kunde tagha hennes ſynder bort, ty hon hade tå intit behöfft Chriſti hielp, och hade tå Chriſtus ſagt emoot ſich ſielff, ther han ſtrax epter ſade til henne: tijn troo haffuer frelſt tich; men til phariſeen rörde han om kerleken icke vtan ſack, ty han föractade qwinnona och hennes tienſt; ther emoot ſwarar Chriſtus honom, och prijſar henne med then tienſte, hon honom giorde med ſmöriande, twående och törkande, hwilkit alt itt rett tekn och bekennelſe war, at hon hade then troo om honom, at han ſkulle wara then rette Meßias, aff hwilkom hon ſich formoodde ſyndernes forlatilſe, och thet war then ſtörſta dyrkan, ſom hon honom noghon tijdh göra kun-

Luce 7.

kunde; men ena sådana mening hade phariseen icke om Christum, ån tå han giorde honom stora åro, bödh honom til gest och hölt honom for en merkelig man med thet förſta, så begynte han doch foracta honom, och hölt honom intit for then man, som han skulle få syndernes forlatilse vtaff, som qwinnan giorde, ther före wart ock hans tienst icke så högt reknat, som hennes tienst reknat wart. Så wille nw Christus seya: tu behöffuer icke föracta henne med hennes tienst, hon haffuer bewijst mich större kerlech och dyrkan, ån tu, ty hennes kerlech haffuer gongit aff retta grunden, thet är, aff then troo hon haffuer til mich, med hwilkin hon ock får syndernes forlatilse; men tijn tienst är icke lijka med hennes, epter thet at tu icke haffuer sådana tro til mich, som hon haffuer; och therfore sade tå Christus thet rett vth til qwinnone, at hennes tro hade giordt henne saliga. Hon hade iw intit dristat sich på sina gerningar, såsom thet war med phariseen, ty giordes intit behoff, at röra om hennes kerleks gerningar til henne sielffua, vtan han sade thet clart vth, at hon hade fått syndernes forlatilse for sina tro skul; emoot phariseen, som sich fordristade på sina gerningar, reknade han qwinnones gerningar yppare, och ther med lät han honom forstå, at hans gerningar icke woro så högt reknandes, som han sielff meente, ty ther war icke sådana kerlech med, som thet war med qwinnones gernin-

gar, hwilka ther gingo vth aff en ſanſkylliga tro. Och ån tå at Chriſtus aleena talar om qwinnones kerlech til phariſeen, så meente han doch heela dyrkanen, troona med hennes fruct, for ty ſådana ſett brukas offta j ſcrifftenne, at itt warder vtnembt, och menas bådhe, ſåſom ther: giffuer almoſo, så bliffuer idher all ting reen; ther kreffies icke almoſan aleena, vtan ockſå troones rettferdigheet j hiertana, vtan hwilka almoſan intit wil gella; ſammalunda ock her: henne forlåtas mongha ſynder, ty hon elſkade mykit, thet år, hon dyrkar mich med enne retta tro, ther ſådana ſtoor kerlech går vtaff, ther fore forlåtas henne monga ſynder; hon trodde mykit, ty elſkade hon ock mykit, ther fore wart henne mykit forlåtit; och aff thet nw ſagt år, ſeer man wel, at teße ord icke falla emoot then grund, ſom foregiffuin år.

VI. Bådhe her ock emoot ſthet, ſom S. Jacob ſegher, at menniſkian warder rettferdig
Jacob. 2. aff gerningana, och icke aff troone aleena. Swar: hwar teße Jacobi ord ſå ſlått forſtås ſkulle, ſom the her tå draghin warda, tå ſlogho the hela Euangelium nidher, och beröffuade Chriſto ſina åro, for ty iw mera mact man giffuer menniſkiones gerninger, iw mindre bliffuer Chriſti prijs, ſom her tilforenne bewijſat år, och ther fore moſte iw wißeligha ther aldrig haffua warit hans mening, at gerningana ſkulle göra oß rettferdi-

ga

ga in for gudh, epter thet at hela ſcrifften faller ther emoot; men han giffuer clarliga tilkenna emoot hwem han ſådana ord ſagt haffuer, nemliga emoot them, ſom ſådana ſinne hade, ſom the Corinther, the ther låte ſich ſå tyckia, at the woro godhe Chriſtne, och hade ena retta tro, och wille doch intit öffua ſich j godha gerningar; emoot them talar nw Jacobus och ſegher, at troon är dödh, om hon icke haffuer gerningar med ſich, ja thet är ingen rett troo, ty en dödh troo är ingen troo. Så moſte man nw merkia hans grund och mening aff theres weſende, ſom han ſcreff emoot, ty han ſtraffar them, och giffua hans ord nogh tilkenna j hwad the woro ſtraffande, nemliga ther aff, at the låte ſich tyckia haffua troona, och meente ther med wara nogh, men han ſegher ther ney til, och ſetter them Abraham for itt exempel, ſom lådt med gerningana påſkijnd, at han hade troona, ty han war redeboghen til at offra ſin ſon Iſaac, aff hwilka gerningar man döma kan, at han war rettferdig, och hade man icke kunnat dömdt honom rettferdig aff troone, med mindre at man hade ſedt hans gerningar, aff hwilka man merkia kunde, at then retta troon wißeliga war ther. Så haffuer nw thet warit Jacobi mening, ther han ſegher, at menniſkian bliffuer icke aleneſt rettferdig genom gerningana, ſom han wille ſeya: man kan icke halla henne ther fore at hon ſkulle wara rettferdig, med

mindre at thet kan på gerningomen merkt warda; han talar intit med teße ord ther om, huru man bliffuer for gudhi rettferdig, vtan huru man skal weta, hwilken som ena retta tro haffuer eller ey, och hwad thet ar for ena tro, som gillas skal j thet Christna wesende, som Christna menniskior haffua skole, och thet ar then troo, som haffuer godha gerningar med sich, ty at then tro, som icke haffuer godha gerningar med sich, hon ar dödh, och ar icke sådana troo, som Christit folk bör haffua, och ther fore segher han ock at dieflana troo och beffua, ty the troo wel, at sådana ar skeedt med Christo, som scrifften segher om honom, och weta at så sant ar, men the haffua icke then tro, at thet skal wara them til godho giordt, som han bedriffuit haffuer; aff hwilkit man merkia kan, at then tro, ther man troor en ting så skeedt wara, som ther om seyes och scriffues, som man troor enne cröneke eller historie, then kunna både onde och godhe haffua, och therfore troo dieflana, at Christus ar kommen til werldenne, och haffuer lijdhit dödh och pijno, men the troo icke, at thet ar skeedt them til godho, ty ar thet ock icke een rett tro. Thet ar en rett tro, ther man ey alleenast troor så skeedt wara, vtan at man ock forlåter sich på thet som Christus giort och bedriffuit haffuer, ther wij troo alt wara oß til godho giordt, som han giordt och lijdhit haffuer, som forberördt ar, och then troon

haff-

haffuer godha fruct med ſich, men then andra troon pleghar wara vtan fruct, och ther om talade S. Jacob; och tå man forſtår hans ord widh thetta ſinnet, ſå kunna the wel bliffua beſtondande med S. Pauli lärdom och heela ſcrifftenne; men emoot honom, ſom them annorledes forſtå wil, ſetter man Paulum och hela ſcrifftena, ſom tå högre moſte reknat warda.

Thenna ſcriffter, ſom nw vpreknade äre, ſynas måſt falla emoot then grund, ſom om troona her foregiffuin är; men alla andra ſcriffter, ſom lydha på gerningar, the kunna lätteliga forſtondna warda aff thet, ſom her tilforenne ſagdt är. Thet är wel ſant, at ganſka monga ſcriffter j thet gamla och thet nyia teſtamentit giffua fore huru mykit gott them ſkal wederfaras, ſom godha gerningar göra, och itt gott liffuerne föra, ſåſom Chriſtus ſade, at them ſkulle himmelrikit tilhöra, ſom andeliga fatige äre; item: giffuer, och idher ſkal warda giffuit; forlåter, och idher ſkal warda forlåtit; giffuer almoſo, och idher ſkal all ting warda reen; och Daniel ſade til konningen j Babel: gör tich quitt widh tina ſynder genom rettferdigheet, och widh tina miſgerningar genom welgerningar emoot the fatiga, ſå haffuer gudh tolamod med tina ſynder; Tobias ſegher ock: almoſa frelſer ifrå allo ſynd och ifrå döddhen, och andra ſådana flere ſcriffter; men thet wil icke fölia Dan. 4. Tobie 4.

her vtaff, at menniſkian ſkulle for then ſkul kunna ſtrax ſådana göra, at thet henne budhit och befalet warder och at ſtoor löön vtloffuas, for ty ſcrifften wil icke haffua ſkrymtare gerningar, vtan ſådana, ſom gå vtaff itt gott hierta, och thet kan menniſkian icke haffua, med mindre at hon haffuer troona på Jeſum Chriſtum och haffuer fått then
Hebr. 11. helga anda, ty at vtan troona är omögheligit at teckias gudhi; och ſade Chriſtus ſielff, at the ſom äre j honom, the ſkulle kunna gö-
Johan. 15. ra fruct, och honom forvtan ſkulle ingen kunna noghot göra; och ther fore lyktas thet ther med, at the gerningar ſom haffua ſå ſtoor löön med ſich, ſom nw vpreknade äre, äre aleena troones gerningar, ſom ſkee j Chriſto, for ty alla andra gerningar äre ſkrymtare gerningar, the ther intit ſådana fortiena, ſom teße ſcriffter foregiffua; men the gerningar ſom j Chriſto genom troona giorda äre, the niwta thet honom ått til godho, at ther fölier löön epter, och är doch retzliga icke annat, än nådh och gunſt alt ſamman, ther gudh giffuer gåffuo for gåffuo, ty at gerningomen moſte man ingalunde giffua then mact, at the noghot aff ſich ſielffua kunna fortiena, hwar the icke hade thet aff Chriſto.

Ther nw ſcrifften talar om almoſor och andra ſådana gerningar, ther meenar hon the gerningar med, ſom ſkee j Chriſto, epter thet at the aleena, och inga andra äre gudhi behage-

hageliga; och ther fore wiisa iw sådana scriffter til Christum, at gerningana mogha j honom giorda warda, och så fölier ock thet med j honom, som vtloffuat är. Alleenaſt troones gerningar, och platt inga andra, äro gudhi behageliga, och the som sådana gerningar haffua, the få och the lödn j Christo, som vtloffuat warda, som nogh her tilförenne bewiisat är, for ty at menniſkian kan aldrig bliffua beſtondande for gudhi med sina gerningar, med mindre, at hon är så foreenat med Christo genom troona, at hon haffuer honom med sich och är j honom rettferdig, som Paulus segher: nw medhan wij rettferdige wordne äre aff troone, haffuom wij fridh med gudh genom wor herra Jeſum Christum, genom hwilken wij haffuom en tilgong j troone til teßa nådhe, som wij vti ſtåndom; ja, ſumma ſummarum, alt thet godha menniſkian aff gudhi vndfår, thet är aff hans oſeyeligha mildheet och barmhertigheet, genom hans elſkeliga son Jeſum Christum; honom wari prijs j ewigheet, Amen. Romar. 5.

Och vppå thet at alt thetta, som j thenna boock foregiffuit och bewiisat är, må teſte bättre beſinnat och behallet warda; så wil man thet nw ſummera j korta reglor och beſlwt, ther man altidh må öffua sich vti, så lenge man heela grunden teſte bättre beſinna kan. — Alla menniſkior födhas ſyndare her til werldenne, och äre sådana, at in-

gen gudz fructan är j theres hierta. — Then byrd och födhelſe, ſom menniſkian haffuer aff modherlijffuet, är oreen, och hon födhes wredzens barn, ty at then ene ſyndaren födher then andra vtaff ſich. — Epter thet at menniſkian är ond och orettferdig aff modherlijffuet, ther fore är henne omögeligit, at hon ſkulle ſielff kunna göra ſitt hierta froomt och gott, ty moſte hon födhas på nyt. — Medhan menniſkian haffuer itt ondt och wrongt hierta aff modherlijffuet, ther fore kommer hon aldrigh ther til, at hon gör gudz budh fylleſt aff ſin eghen mact. — Epter thet menniſkian aldrigh gör gudz lagh och budhord fylleſt, ther fore kan hon ock aldrigh dömas rettferdig epter laghen, ty then ther dömas ſkal epter laghen for from och godh, han moſte halla alt thet j laghen ſtår. — Genom laghen finnes alla menniſkior brotzlige wara for gudhi. — Laghen giffua menniſkione fore, hurudana hon wara ſkulle, thet hon doch icke är, och ſå lärer hon kenna aff laghen hwad henne fattas, och at hon är en ſyndare. — Ther laghen ſkal ſkee fylleſt, moſte hiertat wara gott, ty gudh är icke til fridz med godha gerningar vtwärtes, han wil at hiertat ſkal ockſå wara gott til honom. — Epter thet at menniſkian aldrig gör gudz budhord fylleſt, vtan är altijdh bruzlighen for honom, ſå kan hon iw icke wenta ſich ſaligheetena for ſina gerningar ſkul. — Medhan menniſkian icke kunde ſielff göra gudz lagh fylleſt,

ſå

ſå ſende han aff ſin ewiga godheet ſin ſon her nidh, ſom for henne ſkulle göra laghen fylleſt. — Så ſkeer nw gudz lagh fylleſt, doch icke vtaff oß, vtan vtaff Chriſto for oß. — Chriſtus haffuer aldeles giordt laghen fylleſt, then ſom ſetter troo til honom, honom hörer thet til, ſom Chriſtus giordt haffuer, och offuer honom haffuer laghen inrit clagha, ty henne är ſkeedt fylleſt. — Chriſtus är rettferdig, froom och godh j gudz åſyn, then ther troona haffuer til honom, han är itt med honom, och reknas froom och godh for hans ſkul. — Så bliffuer tå menniſkian genom troona rettferdig for Chriſti gerningar ſkul, ſom for ſina eegna gerningar icke rettferdig warda kunde. — Menniſkiones rettferdigheet, ther hon bliffuer beſtondande med for gudhi, är en fremmande rettferdigheet, then henne aff Chriſto genom troona giffuin warder, och icke then hon ſielff giordt haffuer. — Menniſkian är rettferdig j thet hon anammar til ſich genom troona thet Chriſto tilhörer, och icke j thet hon ſielff gör, aff taghande och icke aff giffuande är hon rettferdig. — Och ſå är menniſkian rettferdig aff nådh, och icke aff fortienſt, epter thet rettferdigheeten är henne giffuin och ſkenkt aff enom androm. — For then ſkul reknas troon menniſkionne til rettferdigheet, at hon tagher Chriſti rettferdigheet til ſich. — Gudz förtörnilſe war ſtörre offuer menniſkiona, än at hon ſkulle med ſina gerningar kunna blijdka honom, ther fore

mo-

moſte thet Chriſtus göra. — Chriſtus är for then ſkul vtſender aff gudhi, och thet är hans retta embete, at han menniſkiona frelſa ſkal och forlijka henne med gudhi. — Then ther ſielffuer biwdher til at forlijka ſich med gudhi, med ſina eegna gerningar, han förſmädher Chriſtum och beröffuar honom hans embete, och kommer doch aldrigh ther til, ſom han actar. — Then är Chriſten, ſom ingen annor hielp eller tröſt weet, vtan Chriſtum. — Hwar menniſkian hade kunnet frelſt ſich ſielff, hade Chriſtus icke kommet. — Gudhi ſkeer icke fylleſt for ſyndena med thet ſom menniſkian gör, vtan med thet ſom Chriſtus giordt haffuer, och ſå anammar hon ſyndernes forlatilſe genom troona, for thet han giordt haffuer. — Then ſom twiflar ſich haffua genom Chriſtum fått ſyndernes forlatilſe, han förſmädher Chriſtum, lijka ſom hans dödh och pijna ſkulle icke göra fylleſt nogh. — Vtan Chriſtum går menniſkian til gudh ſåſom til en ſtreng och wredh domare, then hon förtörnat haffuer; men for Chriſti ſkul går hon til honom, ſom til en mild och barmhertig fadher. — Omögeligit är thet, at menniſkian ſkal kunna haffua en godh wilia til gudh, ſå lenge hon weet honom wara wredhan; men når hon troor honom wara genom Chriſtum blijdhan worden, ſå får hon ena godha ynneſt til honom. — Genom troona bliffuer menniſkian gudz barn och hans arffuinge til hans rijke; och ſå faller then ewi-

ga

ga ſaligheeten henne til j arff, och icke aff fortienſt. — Himmelrikit är menniſkionne tilfallet j arff, förra än hon noghot fortiena kan. — Menniſkian kan intit gott göra vtan then helga anda, och genom troona warder anden giffuen, ſom henne til godha gerningar hielpa ſkal; men hon warder ſtrax med troone gudz barn och arffuinge. — Epter thet at menniſkian är genom troona worden gudz barn och arffuinge, for then ſkul warder henne giffuin gudz ande til itt gott liffuerne, thet annars icke ſkeer. — Och ſå kan icke menniſkian göra fylleſt med ſina gerningar for ſynderna, eller fortiena himmelrikit, for ty hon haffuer ſyndernes förlåtilſe och är gudz barn förra än hon noghet gott göra kan. — Thet hörer Chriſto til göra fylleſt for ſynderna, och thet hörer menniſkionne til anamma ſyndernes förlatilſe genom troona, och tacka honom for ſina nådh och mildheet. — Thet är oppenbart, at en dödh menniſkia icke kan göra liffactiga gerningar; ſå kan icke heller menniſkian göra noghot gott förra än hon får then helga anda, ſom liff giffuer j hiertat. — Men then helge ande hörer aleenaſt them til, ſom ſyndernes förlåtilſe fått haffua och gudz barn wordne äre. — Predica Euangelium, thet är predica, at ſynden warder förlåten och Chriſti rettferdigheet warder vtgiffuen. — Menniſkian ſkal icke göra godha gerningar j then act, at hon ther med wil göra gudhi fylleſt for himmelrikit, men epter thet at hon är gudz arffuinge wor-

worden, skal hon föra itt gott liffuerne sinom himmelska fadher til åro och prijs, på thet hon arffuet icke med itt ondt liffuerne förspilla skal. — Än tå at menniskian haffuer fått then helga anda, som henne hielpa skal til godha gerningar, så åre lijkawel aldrig gerningana så fulkomliga, som them borde wara, for then gamla Adams skul, som medwerkat haffuer. — Och än tå at gerningen icke är så fulkomlighen, som henne borde warq, så seer doch gudh ther igenom finger med for troones skul, som menniskian haffuer til Christum. — Menniskian moste troo, at hennes gerningar åre gudhi behageliga for Christi skul, än tå at the ofulkomliga åre, såsom hon moste troo sich sielffua wara gudhi behageliga for Christi skul, än tå at hon mykin brist haffuer. — Intit är reknande for godha gerningar, utan thet som går utaff troone och är hennes fruct. — En rett Christen menniskia sökier icke stoor löön med sina gerningar, och får them lijkawel. — En skrymtare sökier stoor löön med sina gerningar, och får them doch intit. — En rett Christen menniskia trätter icke mykit om sina fortienst, utan bekenner sich for en arm syndare och tackar gudh for sina barmhertigheet. — Then löön menniskian får for godha gerningar, är icke annat än gudz gåffua, ty han löner sina eegna gåffuo. — Såsom thet icke wil besluta sich wel, ther man segher: menniskionne är sådana budhit, ther fore kan hon thet ock göra, så besluter thet ock icke: Gudh haff-

haffuer ſtoor lööN vtloffuat och kallar thet ſielff lööN, therfore kan menniſkian aff ſich ſielff them fortiena. — Alt thet menniſkian får aff gudhi, thet är henne ſkenkt och giffuit, ther henne bör tacka honom fore. — Alle the ſom ſalige warda, moſte thet bekenna, at gudh haffuer giffuit them ſyndernes forlåtilſe och thet ewiga liffuet vtan alla fortienſt, ſå at j then motten är ingen åtſkildnat, vtan med allom är nådh giort. — Men j åronne är ſtoor åtſkildnat, ty then ther meera gott giordt haffuer, honom ſkeer större åra och herligheet, än them, ſom mindre giordt haffuer. — Epter thet at menniſkian får gudz wenſkap for Chriſti forſkyllan ſkul, ther fore kan hon wara wiß på wenſkapen, ty hon weet iw at hans gerningar göra fylleſt nogh for ſynderne. — Men med ſina egna gerningar kunde menniſkian aldrig wara ther wiß vppå, når gudhi wore fylleſt giordt, ty ſamwetet knorrade iw altijdh och ſade: thet är icke än nw nogh fylleſt giordt, ther fore ſkal hon halla ſich widh Chriſti gerningar, ty ther aff kan hon wara wiß på gudz wenſkap. — Strax at Adam ſyndat hade, loffuade gudh thet vth, at en annar ſkulle komma, ſom ſyndena nidherſlå ſkulle, ſå at thet är ſkeedt epter gudz löffte, at ſynden är nidherſlaghen. — Menniſkiones eghen fortienſt är alt for ringa ther til, at hon ſkulle kunna ſtilla gudz wredhe, ther fore görs her Chriſtus behooff til. — Hwar thet än ſå wore, at menniſkian med ſina gerningar noghot

gott

gott vtretta kunde, så wore thet ån tå bettre, och hade mindre farligheet med sich, at man toghe then åro, som henne borde, och lade then gudhi til, ån at man skulle tagha gudz åro, och leggia henne menniskione til. — Alleſtedes ther som ſcrifften kräffuer troona, ther menar hon then tro, som icke är såfeng, vtan werkar genom kerleken. — Alleſtedes ther som ſcrifften eſkar vppå godha gerningar, ther menar hon the gerningar med, som gå vtaff itt gott hierta, och icke skrymtare gerningar. — Heela menniſkiones liffuerné skal icke annat wara, ån en gudz prijs och tackſeyelſe for hans welgerningar, nådh och barmhertigheet; honom ware prijs och loff i ewigheet. Amen.

Endat på S. Marie Magdalene dagh.

Then ſom nógbot gott göra wil,
Han ſkal haffua gudz nådh ther til.

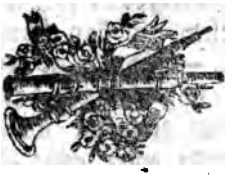

Een

Een forclarning
Om
Wijgdawatn.

MDXXXVIII.

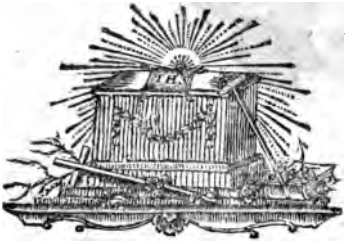

Allom thetta kan förekomma, önſkar iach Laurentius, Biſcop j Upſala, wors herres Jeſu Chriſti nåd och kundſkap. Man haffuer nw lenge tijdt och offta ſport, god chriſten wen, och ån nw ſpör, huruledes faſt monge ropa och ſkriya ther offuer, at nogra förwandlingar göras med the ting, ther mykit och long tijd haffua warit j brwk, lijka ſom gudz tienſt och wyrdning ther med worde förminſkat, chriſtendomen til ſå dråpelig ſtor ſkada ꝛc., j huilka motto the ock wijka wilia alla ſkuld in vppå them, ſom nw predica och låra wid annat ſett, ån tilforenne haffuer warit ſidwenia; ſå åndoch wel finnes ibland the, ſom ſich aff ſlijkt löſt och fåfengt anſkrij intit taga, wel wetandes ther om ſanningen, lijkauel medan teße ropare haffua ſtoort ſkijn och anſeende, ſå at fare år om them, ſom ån nu liten, eller ock alzingen forfarenheet haffua j ſakenne, at the må med ringa ting ther aff warda bedragne; ſyntes for then ſkul wara for nödhenne,

at

at skäl och orsaker, som ther til beueka och dragha, hwij slijka förwandlingar skee moste, worde nogot flijteliga vptekknade och j ljwset vtgiffne, serdeles the stycke, om huilken än her til dags aff prentit intit är vtgongit, och ther samma ropande mest vppå går, ibland huilken är itt icke thet ringaste, her j landet tilseyandes, wijgdewatnet, ther en stoor part nw så mykit aff haller, och så hädzskeliga skriyar och bulrar, lijker wijß som ock så sant wore, at all saligheet j himmelen, och vppå iordenne ther vti stode; ty är iach, serdeles på mitt ämbetis wegna, nw nogh förorsakat til at göra thet, som iach icke haffuer fornumit nogon annan annerstedz heller än her j landet giordt haffua, (thet är) til at vtgiffua om samma watn nogor besynnelig skäl och vnderwijßning, än tå iach wel bekenner, at thenna saak fast ringa är, så at icke borde retzliga nogor besynnelig eller annor skäl foregiffuas, än the med huilkom all annor slijk misbruklig stycke samfelt warda niderlagd, huar thenne forsagda legligheet icke wore på ferde; men thet iach nw sådeles j sinnet haffuer om wijgdewatnet, skal wara, om Gud wil, een liten forclaring ther vppå, at thet ingelunde så gott, heligt och krafftigt är, som thet gemeenliga segs och her til dags är hallit fore, vtan at thet heller är itt krafftlöst, onyttigt, ia affgudiskt ting, och vppenbarligit bedregerij, emoot then heliga scrifft, och all redelig skäl, aff blotta menni-

ſkio tanckar och påfund, ſåſom ock monge annor flere ſlijk ſtycke vpkommit, chriſtendomen til alſom ſtörſta ſkada, Gudi til ſmåleck och wanheder, men dieffuulen til een behageelig tienſt. Men effter her om nw ſå faſt een annor mening är, begierar iach icke, at mich ſkal j thenna mijn ſcriffuelſe mera mact giffuas, än ſom man fornimmer och kan pröffua, at iach warder ſakena fylleſt görande med faſt och grundlig ſkäl, ſåſom iach ock twert emot igen thet begierar, ther ſlijk ſkäl äre på ferde, at iach må them ock ſå niwta.

Förſt giffua nogre före om wijgdewatn, at thet ſkal wara lijka ſom itt ſacramente, eller itt ting, ſom gör en bequemlig til at vndfå nogot ſacrament. Somlige ſeyat wara itt åminnelſe tekn til döpilſen; men han ſom thet vpſatt, och wijelſen ther vppå giffuit haffuer, giffuer thy clarliga med vttryckom ordom then krafft och thet ämbete, at ſynd och dieffuulen med alt ondt ſkal ther igenom warda fördriffuen, och at thet reenſar och helgar all the ting, ſom thet på ſtenckies, ſå at intit kranckt ſkal kunna them j nogro handa motto tilhengia eller ſkada; aff huilka mening wijgdewatnet ock är ſå longt framkommit, och ſå mykit affhallit wordit, ſom nw är for ögonen, ty thet faller menniſkionne, ſom ſich altijd gerna på creaturen forlåter, ſå offuermotto wel j ſinnet, än doch thet med retto borde teß mindre gella, at menniſkior halla ther mykit aff, for ty at all menni-

ſkio

ſkio godhtyckia eller dom j the ſaker, ſom Gud anrörandes åre, är farlig och altijd ſeelar; S. Påuel tillåtande, ſom ſeger: een naturlig menniſkia begriper icke the ting, ſom Gudz ande tilhöra; lijka ſom thet ock wißeliga haffuer her j thetta ſtycket feelat, huilkit man nw teß better beſinna kan, at then helga ſcrifft nogot meer är j brwk kommen, än hon tilforenne warit haffuer, med huilka thetta wijgdewatnet widh then mening aldrig beſtå kan, ändoch wel ſant är, at ſcrifften talar om nogra handa watn, thet man ocksåmå någroledes kalla wijgt, eller heligt, men thet kommer teße woro wijgdewatne intit widh, ſåſom wij wilie nw få höra.

Så är nw merkiande, at j ſcrifftenne findz icke meer än tweggia handa ſådana watn; thet ena j gamla teſtamentit epter Gudz befalning ſtictat genom Moſen, for then Judiſka almogan, hwarfore ock thet icke kan wara itt med the watne, ſom Chriſtne (epter ſom the hetas) nw bruka, til at ther med fordrijffua ſynd och dieffuulen ꝛc., ty ſådana kunde Judarnes watn ingalunde göra, vtan thet war j then act inſatt, at ther nogor ibland them wart oreen, ſå at han icke motte wara j vmgengelſe med folkena, ſom heetz effter lagen wara reent, ſkulle han ſtenckias med the ſamma aſkoblandade watnena (ty ſå plegade thet wipas) och warda ſidhan teſlikes han reen. Men med döpilſen, ſom nw är thet andra (ther wij om rörde) och thet ſan-

ſkylloga wijgdewatnet, drager thet mykit mindre öffuer eens, hwarföre ock ingen haffuer dyrffdz til at kalla thet döpilſe, eller draga thet ther in til, än doch at wel ſomlige finnas, ſom haffua thet draghit in til förnempda Moſi watn, doch haffua the lijkawel giffuit thy wel ſå mykit tilförenna ſom döpilſen, eller ock meer, ſom framdeles ſkal warda bewijſt; ty ſkal man nu thetta weta och faſt holla, at huar nogorſtedz j ſcrifftenne röris om wijgde, reenſe, ſkäre eller helge watn, (om thet moſte proprie (thet är) eenfalleliga ſom thet lyder, och icke parabolice (thet är) j lijknilſe wijß förſtådz) är thet antingen thet watnet, eller eens med thy watnena, ſom förſt om talas, och kan for then ſkul ingalunde komma teße woro wijgdewatne widh, ſom ſagdt är, eller ock at thet är döpilſens watn, och kommer thy än ſå mykit mindre widh, huarfore thet tå alztingen grund haffuer vtaff ſcrifftenne. Men hwad görs behooff faſt forclara, hyruledes thet aff ſcrifftenne icke beſtår, epter wij moſte ſielffue bekenna, at thet vpkom ſå longan tijd epter Apoſtlanar, nemlig tiugu är och hundrade, om elles thet icke än meer är, och ſant ſcal wara ſom ſcriffuas, at Alexander, then förſte aff thet nampnet, ſom ſå longan tijd epter Apoſtlanar war påwe, thet ſtictade; och än tå wij haffue rett nogh til at förachta i ſlijka ſaker, hwad ſom helſt aff ſcrifftenne icke beſtår, giffuer man ſich lijkawel til fridz med godh och redelig

ſkäl,

ſkål, thet nogor kunde them heller bekomma, och wiliom nw ther med ſee til, hurudana the ſkålen åre, ſom ſtictaren, forſcriffne Alexander, eneſtadz j ſijn ſcriffuilſe foregiffuer, och andre, the ther om wijgdewatn nogot tala, teſlikes fatta vppå, huilken ock warda indragne j påwans lagh, och haffua ſich j ſijn eghen forma eller ſkickilſe altſå:

Formotte (ſegher han) thet watn, ſom med koaſkonne bemengt war, helga och rena folkit, huru mykit meer formå thet watn, ſom ſalt år vti kaſtat, och med böner helgat, rena och helga folkit; och kunde propheten Heliſeus bota thet ohelſoſamma watnet med ſalte, ſom han ther inkaſtade, huru mykit meer må thet ſalt, ſom gudeliga böner helga, borttaga hwad ohelſoſamt år, aff the ting, ſom man haffuer ſich til godo, helga och rena them ſom beſmittade åro, foröka alt gott, affwenda dieffuulſens förſåår, och for all ſpökilſens liſt bewara. Thetta år både ſompt och alt, (ſom plegar ſeyas) ther wijgdewatn år vppå grundat. Nw at man låter thet beſtå, hwad ſaltet formå, ſom han her ſynes faſt mera giffua til forenne ån aſko, ſammaledes huru gudeliga teße böner kunne wara, ſom her ſå högt loffuas moſte, nw ranſakas, hwad lempo teße ſkålen haffua, eller huru the föliias åt; och ſegher iach thet faſt, att ee huru andre her til dags haffua ſeedt vppå them, eller ån ſee wilia, må the ther med betämia; mich kan iw icke annars ſynas (ſå mykit ſom De Con. di. III. Aquam ſale.

lach beſinna må), än at the äre doch ſå alz-
tings oſandelig och plumpactig, at huar och
en ſom ſijn ſkål haffuer, må wämia ther wid;
ty ſee doch huru lempar ſich och fölier thet-
ta: thet aſkoblandade watn ſom aff Gudi war
inſatt, affreenſade vtuertes ſmitto, ſå at en
Jude motte återkomma j ymgengelſe med ſi-
nom landzmannom Judomen, therfore må
ockſå myckit meer mitt watn (ſeger han) reent
göra Chriſtit folk vtaff ſynd, for ſaltet ſkul
ſom ther inkaſtas, och for bönener ſkul, ſom
han ther offuer läß. Hwad är thetta ſagt an-
nat, tå tu rett tilmerker, än at epter Gudh
alzwollig giorde aff nogor orſak thet ringa
tinget, ſom war med thet judiſka ſtenckie
watnet, ſå ſkal ock een menniſkia, thet är, en
amectig, ſyndaful och ſtinkande mulſeck kun-
na göra vtan all orſak, när honom lyſter,
ſlijk ſtoor och dräpelig ting, ſom her foregiff-
uas, aff ſaltet och ſina beſuerningars krafft?
I thenne wederliknilſe ſegs iw clarliga, at
een menniſkia aff ens creaturs tilhielp och
ſijn egen ordz, ſom ock är itt ärmt creatur,
formå mykit bettre göra ſtoor och dräpelig
ting, än Gud kan förmå göra ringa ting.
Sammalunda ock j thet andra ſtycket, ſom
lyder: epter then helge propheten och krafft-
werkaren Heliſeus giorde aff en beſynnerlig
Gudz gåffuo thet iertekne med watnena, bru-
kandes ther til (epter ſom honom tå ſyntes)
ſalt, mykit meer kan een ſlett menniſkia, ia
vnderſtundom en löös bowe, allenaſt med ſina

ſalta

ſaltà och trylta watne bota allahanda, bå-
de andeliga och lekamliga briſter, dieffuulen
fördriffua, och for alt ont bewara. Hwad är
ock thetta annat ſagt, än at ingen menniſkia
är ſå arg och ſlem, then ther icke ſkulle for-
må göra ſå myckit större eller heligare werck,
än then helge fornemde propheten Heliſeus,
förſt at honom icke fattas thet krafftiga ſal-
tet? Om ſådana är ſkål, ſå weet iach icke
hwad oſkål är, ther Gud ſå förſmådes, at
een yſel menniſkia hetz ſkola kunna göra ſtoor
ting, ther han ſielffuer icke annat än ſmå och
ringa ting gör, och ther hans helge prophe-
ter aff beſynnerlig gåffuo göra mottelig ting,
ſkal hwar och en dåre kunna göra (ſådana
Gudz gåffuo förutan), aff itt ringa creaturs
tilhielp, ſå offuermottona dråpelig ting, ſom
är, ſynd fördriffua, förjäga dieffuulen och all
freeſtilſe, bota allahanda kranchet på menni-
ſkiom och på all annor creatur, och ſnaraſt
til ſeyande, forſkaffa hwad til wor ſaligheet
hörer både til liff och ſiel, at ſådana we-
derſtyggelſe emot Gud och hans helga andes
krafft, then intit chriſteligit modh eller hier-
ta nogon tijd lijda kan, warder her vpſatt
allo werldenne for en grund, ther på hon
ſich ſkal tryggeliga forlåta. Ja, Judar och
Heedningar, Turkar och Rytzſar moſte wämi-
ia widh ſlijke gruffuelig ſtycke, ſom fölia aff
teße foregiffna ſkål; huru mykit meer må the
Chriſtne ſkämmas ther widh, ther ſlijkt ſå
vppenbarliga och tryggeliga forehaffs?

Ey tå (seger nogor), gör icke så myckit ther aff; mon thet ock wara så vnderligit, om een menniſkia segs göra aff Gudz krafft så ſtoor ting, ſom Gudh ſielffuer? Eller huar fore seger tå Chriſtus, Joh. 14, at the ſom på honom tro, ſkola göra ock wel större gerningar, ån han ſielffuer tå giorde? Teſlikes hwij ſkulle tå thet wara så illa ſagt, at een menniſkia, eller ock itt ringare creatur, må göra större ting ån en helig prophete, medhan så clart är om döpilſens watn, j huilko ån tå thet är tolkit ſamma ringa creatur och giffs aff ena ſletta menniſkio, lijkawel werkas ther igenom ſaligheten och ewinnerligit lijff, thet är, the ting, ſom faſt större äre, ån bota thet watnet, ſom Heliſeus propheten giorde? Swar: ney min wen, thet war icke ſå ſagt tilſorenne, ſom tu her ſeger, aff Gudz krafft, eller aff Gudz befalning och krafft, ſom thet ſich haffuer med döpilſen. Wij twijflom intit ther vppå, at Gudh iw wel kan göra ån nw större ting ån the wore, ſom Chriſtus giorde och nw om talades, eller ock ån thet war ſom Heliſeus giorde; her om (ſeger iach) twijflar ingen, at Gudh iw gör, huad han wil; men thet kunne wij icke gilla, ſom j ſtictilſen clarliga föregiffs, at ſalt och böner, thet är, menniſkios ordh ſkal ſkijk dråpelig ſtycke affſtadh komma; eller kom ther fram med, at gudz krafft, thet är then helge ande, ſå ſanneliga werkar vti wijgdewatnena, och vti them ſom thet wiya, ſom han thet gör vti

the

the trogna och froma menniſkior, om huilka wor herre Chriſtus ther talade, ſom han thet ock gör j döpilſen, then han ſielffuer ſtictat haffuer; gör oß (ſeger iach) ther vppå wißa, ſå wiliom icke heller wij epter thin begierilſe, göra mera ther aff, vtan ganſka wel giffua oß til fridz, ty annat ſöker man her intit, ån at ſlijkt må warda bewijſat; men ther ſkäl och bewijsning ſkulle frambäras, kommer tu fram med ſtoor och myndig ord, ja med ſlijk ofandelig och oſkickelig ord, ſom wij nw på ſtaden hörde; therfore ſeger man icke ån nw annat, ån ſom tilforenne ſagt är, nemlig, at vtaff the ord, ſom ſtictaren foregiffuer, intit annat kan beſlutes, vtan ſädana gruffuelig ſtyggelſe, ſom wij hörde; eller ſegh, om man ån ſkulle thet tillata, ſom orden icke kunna lijda, at gudz ande och krafft ſkulle hetas werka genom wijgde watnet; aff huad ſaak ſkulle han thet tå göra? Mon han ock thet watnet forutan, icke kunna nogot göra på werldenne? eller haffuer han ther til ſå enkannerlig ſtora luſt, at han icke annars gitter giort, vtan wil iw genom ſlijkt medel göra huad han ſkal? Men huru bewijſas ock thet, ſerdeles medhan nogh clart är aff alla ſcrifftenne, at en medlare then menniſkian Chriſtus Jeſus är vpſatter ther före, at Gudh genom honom ſyndernes förlatilſe och alla ſalighet werka ſkulle? och huar wij wilia åndeligha flere medel före nempna, ſå haffue wij tå Sacramenten, döpilſens och herrans natwards,

wards; annor ting låther ſcrifften oß icke til rekna för medel.

Men iach merker wel, huad tu wil her ſwara: ingen ſeger thet, at Gudh icke ſkulle annars förmå, icke heller at han kan ſå enkannerligha ſtora luſt haffua til ſalt och watn, men han ſeer til the helga böner, ſom ther öffuer läſas, och ther haffuer han luſt til; ja, ſee thet är meningen, heller hoo ſkulle icke wilia wara til fridz med ſå merkelig ſkål? Men lijkawel wilia wij åter gerna weta, huarföre Gudhi är ſå mykit om the leſningar, at han för theres ſkul ſå ſtora kraffter wil werka, och intit ſkal nu wilia acta eller ſköta, ſom ellies hans plegſijd är, om perſonen, ſom läß eller bider, ee huad hon haffuer trona eller icke; ſammaledes at han intit heller actar eller wyrdar, huad thet är för ſtycke ſom han warder om bidin, om han haffuer ſådana befalat bidia eller ey, och om thet nogot tienar til hans åra och menniſkiones gagn. Mich är intit tuijffuel ther vppå, at Gudh iw gerna hörer, ſå wel fatiga ſyndige menniſkios bön, ſom helga propheters; men iach finner altijd ſtå ther iempte: om man bider epter hans ſinne, om man ſeger: ſkee tin wilie Herre ꝛc. Twert emot haffuer iach än aldrig funnet, och är wiß ther vppå, at ingen heller kan finna, at Gudh ſkal för nogrohanda böns ſkickelighet, eller lempelighet ſkul nogot giffua, ee hoo han är ſom honom bider, och ee huad thet är, ſom han ombidin

war-

warder. Thet står wel offta til finnande, at Gudh förkaſtar bönena, så skön ſom hon nogon tijd kan wara, faſto, offer och annat ſlijkt, för perſonens oſickeligheet ſkul, ſom och ſcriffuit står Eſ. primo: når j faſt haffue til mich idra monga böner, ſkal iach doch intit höra ꝛc.; men ingalunda finner man, at Gudh ſkulle anamma perſonens oſickeligheet, eller och bönenes omögheligheet, therföre at hon åleenaſt ſynes wara helig, thet är, at han henne anamma ſkulle för hennes ſagra öghon ſkul (ſom ſeyas pleghar). Nej, Gudh hörer ingha omögheliga bön, än tå at hon är ſager och ſynes helig. Leeffuierſkor, ſpåkerlingar och trulkarlar haffua och degeliga böner j theras wijſkeple, the nempna offta helga mån, helga änglar, ia Gudh ſielff; men bort thet, at Gudh ſkulle för then ſkul bönhöra them, vtan teß mera the thet göra, teß werre göra the, epter at the föra thet förſkreckeliga och werdiga nampnet, icke honom til äro och prijs, vtan til förſmädilſe, emot thet andra budhordet, ſom lyder, at man icke ſkal misbruka Gudz helga namn; therföre drijſte ingen ther vppå, at bönen är degeligen, och för then ſkul, at ther vthi offta kan nempnas Gudh, Jeſus, Maria, ꝛc. ſynes wara helig, ty thet är icke alt gul, ſom glimmar.

Men her ſkola wel nogre ſeya: the böner the äre doch icke ſå omögheliga eller onda, ſom tu them illa målar. Swar: theras retta ferdo haffuer iach iw nogorshoff tilforenne vtſtrö-

ſtrukit; finnas the nogot bättre j theras eghen forme eller ſkickelſe, än wij tilforenne aff ſtic-telſen, ſom theras retta grund är, hörde, ſko-la the thet wel på mina wegna niwta. Hu-rudana åre the tå? thet wille her bliffua för-longt förtälia alt huad ther vti ſtår, och na-gelfara huart ord ſå grant; ther före är thet-ta ſumman på alt thet, ſom man läß öffuer ſält och watn, och theras beblandelſe, at man förſt beſwär the tw creaturen högeliga widh the helge trefolligheţ nampn, at the öffuer och emoot theras naturliga werkan ſkole få een nyy kraft til at kunna fecta för oß emoot the gruffueliga tyranner ſynden och dieffuu-len ꝛc.; ſidhan man ſich ſåledes faſt eedhat haffuer, wender man ſich til Gudh, och ta-ger til at bidia honom faſt nogh, at han ſkal ock göra ſitt ther til, at om til euentyrs ſådana edhar icke kunna hielpa, ſom illa lijkt är, ſkulle tå Gudh nödga thet olydiga ſal-tet, ſå at thet vtan ſina tack moſte wara beſuäriarenom lydigt. Her haffue wij korteli-ga fattat, huad och hurudana ting teße bö-ner innehölla, nemlig, at för beſuäriarens eedher och ord ſkul, moſte wijgdewatn göra ſådana ting, ſom wij hörde, ſidhan Gudh then helge ande haffuer nidherſtigit ther vthi och ther bliffua moſte ſå lenge, ſom beſuäria-ren wil, eller ſå lenge nogot är åter aff wat-nena, och ſå oåtſkilieliga bliffua, at huar ſom helſt thet kan ſtenkias epter theras wilia ſom thet bruka, moſte anden ſittia redho och wer-

ka

ka så faſt och så wijdt vt, ſom han föreſeger, ſom ſtenkier, ee huru obequemligit tinget är, ſom han ſtenkier vppå, och ee huru oſkickelig han är, ſom ſtenkier. Skodha nw grant til om ſådant handel är mögeligit för Gudhi. Tycker tich tå lijkt eller erligit wara, at Gudh ſkal ſåledes låta mana ſich eller lyckia ſich vthi watn, ſom fogel j bwr, och lata bruka ſich til alla the ſlettio, ſom enne menniſkio epter hennes löshet och affgudiſka wanart kommer i ſinnet? eller är thet ock mögeligit, at Gudh ſkulle giffua teße ringa creaturen alt thet, han förmå bådhe i himmelen och på iordenne, och göra them ſå ſich iemlijk, thet är, Gudhar med ſich? eller huad är thet tå annat, ther tu begierar, at watnet ſkal få macht til at vthſleckia ſynd, fördriffua dieflar och alt ondt, än at thet må wara öffuer all creatur, och iemlijkt Gudhi? ty alt ſådant kan ingen creaturs mact bedriffua, vtan Gudz alenaſt, worom herra Chriſto tillatande, ſom enkannerliga för then ſkul moſte menniſkia bliffua och ſlijkt göra, at intit creatur kunde finnas, ſom thet förmotte. Så warder iw her bidit, at then högſta krafften, ſom är Gudz alena, ſkal bliffua j watnena; men ſådant begiera, huad är thet annat, än ther epter ſtå, at watnena må ſkee then wyrdning, ſom Gudhi ſielffuom tilbör? medhan man therföre bekenner honom för Gudh, och ſå loffuar honom, at han alena formå ſådana krafftер göra och gör, ſom her

på

på på watnsens wegna bidhna warda. Wore nw Gudh så litit til werz, at han låte sich med sagor ord locka, och toghe widh then slåttio, som tu honom biuder, når tu begierar sådant aff honom, thet är, at han affhende sich thenne mact, och gåffue henne salte och watne; kunde icke med mindre wara, än at han iw först giorde sig sielff ordlöös, emot ther han genom propheten seger:
Es. 42. jach bortgiffuer icke mina åro nogrom androm; ther til ock åröldös med, och lyctades så ther med, at tå han huarken ord eller åro sielffuer igen behölle, moste han wißeliga warda ey allenast förglömder och föractader, utan ock intit heller meer hollen for Gudh, ty watnet, som miactena och årona vndfått hade, finge tå på sidzstonne Gudz nampn ock med. Thet är iw nw icke wilt vppå taga, huad thenne biddaren aff Gudi bedhes på watnsens wegna, med sina så dygeliga bönet; eller faller han iw icke ther epter, at Gudh skal settia sich sielff vtaff sätit, och vpsettia ther igen itt vthaff sijn ringa creatur, och göra thet til en affgudh? Segh än nw om tich synes sådana begieran mögeligen wara for Gudh? eller tror tu, at Gudh skulle wilia så dårliga handla med saltena eller watnena, medhan tu i titt eghit hwß ingom, icke tinom bästa wen, thet stedia wille, at han skulle wara hwßbonde, och tu skulle skiutas vthfor dörena? eller huad är thetta annat? Kan tich tyckia, så wara welbidit? Skulle Gudh ock hö-

ra

ra en tolkan ogudhactigan och skamlösan dåra, som slijk gruffuelig wederstyggilse aff honom bedes? Ja wel, åffuen så, som konning Salomon bönhörde sin broder Adoniam, 1 Reg. 2. huilken han, for hans försåtiska och förrädiska bön skul, strax lät förgöra. Her brukas doch (Gudh bettret) affguderij nogh, at Gudh icke sielffuer betorff thet j nogro handa motto stadhfesta. Nw seger åter nogor: hoo wore så galen, at han hölle watn för Gudh, tilbåde och tackade thy? vtan heller Gudh j himmelen tackom wij, aff huilkom wij troo watnena wara giffna then krafft; teslikes tå wij stenckiom oß, står altijd troon til Gudh. Swar: man hörer wel, at tu så segher; men ther bredho widh merker man ock wel, at tu icke sant seger, vtan at tu j sanningenne fast annorledes gör, ia, göra moste, ellies hade tu ingen tilfelle at begiera eller haffua wijgdewatn; ty huar nogor haffuer then retta troona, som altijd holler sich til Gudz ord, och troor at Gudh j himmelen är sielffuer iemliga och j huario rumme wid handena, mykit meer beredhan til hielp, än nogot creatur är eller wara kan, huad görs honom behoff begiera, vtan Gudz ord, andra hielpare, som är creaturen, the ther huarken så mykit formå, eller så när och beredho wara kunna, som Gudh? Ney, her ligger annat vnder; och än tå tu seger: jach troor på Gudh, så är thetta lijkawel skarpa sanningen, at tu thet gör watnena, som tu haffuer for ögonen och

kan teß bettre betro, och icke Gudi, som tich for ögonen icke så swäffuer; ty så går thet til, tå tu än faſt hörer orden, at Gudh wil wara når tich i andanom och ſanningene, och förſtår doch ſådant kötzliga, thet är ſå, at han j nogor lekamlig omgengilſe ſkal ſeya ſich wilia wara når tich; men tå tu merker, at ther warder intit aff, och wil icke then wäghen vth, ſom tu epter titt kötzliga ſinne meente, wender tu åter troo ordomen, och thet teß heller, at tu faſt ſtörre luſt haffuer til thet tu ſeer, begierar ſå i titt hierta, at tu motte få någon hielpare, ſom tu kunde haffua for ögonen, ſå at tu icke kulle trengias til at wåga tich på blott ord, ſåſom Gud j himmelen aff tich begierar och tu nöduger gör. Når nw Gudh icke heller wil tich ſådant tillåta med några befalning, ſpringer tu ſielffuer til vtan befalning, fattar itt creatwr, huilkit tich tå ſynes likaſt wara, och giffuer thy ſå then mact, at thet ſkal formå hielpa, thet är, at tu gör thet tich for en Gudh, ſetter ſå ſedhan driſteliga tina falſka troo ther til, epter tu kan alleſtedz haffua thet för ögonen; aff huilko fölier, at icke tå ſant är, ſom tu ſeger: man troor rett på then ſanſkylliga Gudh, tå man ſich ſtenckier, vtan thet tu ſtenckier tich med, ſetter tu then wronga troona til, thet wari Gudhi leedt eller liwſſt; men huru wijſliga tu bär tich åt j ſlijk handil, ſee doch til. Gudh wil ſielffuer altijd wara når tich j andanom och ſanningene, thet är, j then

then ſkickelſe, ther han vtan alt hinder altijd och alleſtedz må tich hielpa; men thetta hans goda tilbud anammar tu intit, ther fore at tu icke ſeer, huru thet kunde wara mögeligit, medhan han iw icke är for ögonen, och icke heller troor honom, vtan går til ſå fåwijſliga, ſom Iſraels almoge giorde, tå the begierade aff Aaron, at han ſkulle göra them gudhar, huilka them motte weghleda åter igen til Egypten; ſå går tu til (ſeger iach) och begierar j titt hierta, at Gudz krafft motte wara i något creatur, thet tu for ögonen ſeer, ſåſom nw är wijgdewatn eller annat ſådana, och ſetter tich ſå fåſengeliga före, at thet ſkulle kunna tich wara til ſtörre biſtond, ändoch at thet j ſanningena icke ſå är, ty at hwar än faſt ſådana krafft wore j watnena, kunde hon lijkawel intit meer, eller wijdare wara tich til hielp, än ſom watnet kunde vtſtenckias til. Hwar nw Gudh än giorde, ſom tu begierar, hwad båtade tu, eller huad fordel hade tu vthi ſlijka byte, ſom tu ſå bytte koo i werre nöät (ſom ſedher är ſeya), ia, en dyrabar ſkat bortbytte j een fögo ting? Huad geller, tå tu lärde rett forſtå, tu ſkulle bliffua ångerbytter; och huru ganſka illa ſtode tå til med oß, ee huru mykit wijgdewatn eller andra ſlijka helgedomar wij nogon tijd hade, hwar Gudz krafft icke kunde wara, eller were oß närmer än the? Wijgdewatn kan iw ingelunde wara med oß altijd, och i hwart rum; och hwar wij än faſt wmförde med oß

ena flaſko wijgdewatn på halſen, ſå är doch mykit ther innan före, ſom än tå gitter ſtondit j faran; teſlikes tå man ſich ock faſt ſtencker, kommer thet icke lenger än på clädhen eller kroppen; menniſkiones ſiel bliffuer alt oſtengt, ty kan hon icke heller haffua then ſtyrkilſe och vndſetning j ſinne nödh aff watnena, ſom hon wel haffua kan aff then heliga anda. Men låt oß åter komma ther til, ſom man nw ſtrax ſade, at huar Gudh än wille göra thet byte, och gåffue ſådant krafftigt watn, ſom wij nw omtalte j then ſtadh wij haffua ſkulle hans anda, medhan watnet lekamligit och ſå oſkickeligit är, at thet ganſka ſiellan och ofulkomliga hielper, moſte wij iw ångra bytet; huru wil thet tå wara, medan Gudh, ſom nogh clart är, ſlått intit wesla eller byta wil, vtan når man icke wil med troone taga wid andans gåffuo, j ſådana ſickliſe, ſom hon j ordomen vtbiudz, kommer hon intit heller j watn, ty at Gudh wredgas ther widh, at hans goda tilbwd warda föractat, och giffuer ſå hwarken thet ena eller thet andra, vtan heller låter komma ſtraffet, ſådana ſom the föractare tient haffua, lijkerwijs
Luc. 14. ſom ſcriffuit ſtår om then koningen, ſom ſå j ſin wredho ſwor, at ingen aff them, ſom hans budh föractade, ſkulle nogon tijd ſmaka hans natward. Thet kan man ock altijd wel merkia vppå them, ſom ſich ſå förlåta på creaturen, at tå nöden vppå kommer, j huilka the for otrowheten ſkul ingen then helga

ga andes tröst fornimma, at the icke heller kunna stadigt forlåta sich vppå the ting, som the ellies så fast beröma; aleenast sambla the om sich, som en blinder, och sökia mongahanda hielpare, nw wijgt watn, nw palm, wax och andra slijka flettio, och finna doch aldrig noghon roo eller lijsa j sitt hierta, ty thet står ock så scriffuit: the ogudactiga skola ingen fridh haffua. Aldeles så gick ock til med konning Saul, huilken (tå Gudh hade for hans olydno och tolken samma galenskap skul wijkit honom ifrå, och latit honom tröstlöös blijffua) ther sökte sich tröst och hielp j sinne nödh mongaledes, så at han på sijdstonne begynte bruka spådom och truldom, then han doch sielffuer tilforenne så hädzliga förfolgt hade; men iw lenger han sökte tröst j sådana motto, iw mindre han fann; ty seger iach ock, at the göra teslikes som dårar, som icke troo orden, och åre til fridz med then helga andes osynliga bijstond, som Gudh vtloffuar, vtan begiera synligit bijstond aff wijgdewatn, thet Gudh aldrig giffuer, ee huru fast the ther aff sich beröma. Huru mykit bettre wore thet, at wij låte bliffua ther widh, som Gudh thet laghat haffuer, giffuandes honom then åro och troo, at han så wel haffuer thet lagat och giordt, at ingen annan thet j noghro handa motto kunde forbettra.

Offuer thetta, hade wijgdewatn warit så högdt för nödenne och så kosteligit, som

man thet nw haller, hade wißeliga wor herre Christus ibland annor stycke, som han lärde och stictade oß til godho, thet icke heller förgätt, ey heller låtit thet vthe bliffua. Eller huad hulpe tå the Christne sich med, som wore ifrå thet Christendomen begyntes, alt in til wijgdewatnet stictades? Huru wordo the quitte sina nådeliga, så wel som dödeliga synder? Huad friyade them, reensade och helgade, tå thetta watnet icke ån war til? Så moste iw the haffua hafft itt ondt köp fram för wij, och för slijka brist skul, moste the icke kunna haffua bliffuit så helige, som någor på thenne tijd, ändoch man ther emoot icke kan neka, at the Christne på then tijd mykit rijkare wore på alla andeliga gåffuor och dygder, thet är, på rett och sanskyldig heligheet, ån nogon tijd sidan thetta watnet vpkom, nogor warit haffuer; och ther med är clart nogh, at slijk brist på wijgdewatn ey aleenast intit kunde them skada, vtan heller så mykit meer war til godo, at the teß bättre och fastare sich in vppå then retta hielparen och Guden forlåta kunde, medan the sich inghen hielp eller tröst kunde förse til teße monga hielpare och gudhar, som christit folk sich sidhan giort haffuer.

Hwar nogor trettodryger ännw wille seya, at thet är iw vppenbarligit om döpilsen och annor sacrament, at then helige andes krafft är ther med, och ther vti eller igenom helgar menniskiona; hwar fore segs icke tå

en

en ſom ſlijkt troor, och ſå wel förſmåda Gudh, ſom then thet ſamma troor om wijgdewatn ꝛc.? Thet är allaredo tilförenne ſagt om döpilſen, huruledes faſt annor ſkäl är med then ther Gudh ſielffuer, icke effter nogon fåfeng menniſkios begier, beſwerning, manilſe eller bön ſtiktat haffuer, utan heller, för än han någon tijd ther om kunde bidhin warda, aff ſitt egit godha behagh inſatte han döpilſen, then han ock icke annorledes wijgde, än med ſinne egna befalning, lydandes, at menniſkian troo ſkulle, och lata ſich döpa; ther til ſatte han thet löffte, at huar och en ſom thet ock ſå giorde ena reſo, honom ſkulle alla hans ſynder, (forſtondandes) både the ſom för döpilſen giorde wore, ock ſå the ſom ther effter aff menniſkionnes ſkröpligheet råkade göras, ee huru offta thet henda kunde, förlåtas til ewigh tijd, uppå thet at wij ock platt ingen tilfelle haffua ſkulle, til at åſtunda eller begiera aff Gudhi någhot watn, eller annat, ther man kunde med daghliga ſynder affplana. Thenna ſamma Gudz ſtictilſe och befalning orſakar oß nogh, ther wij ſålunda troo om döpilſen; ja, hon forplictar oß ther til, at wij ſå och icke annorledes troo moſte. Men wijgdewatn ſtår blott, och haffuer inga Gudz befalning for ſich, aleenaſt grundat uppå tanckar och drömer, theres ſom Gudi och hans helga döpilſe wederſade, tå the thet ſtictade, och thet uptogo ſich for en annor nyy döpilſe, effter thet the icke kunde bruka thet andra ſå offta,

som the wille; ty är ock thenna mishandel med wijgdewatnena teß större, at thy ey aleeneſt warder tillagt falſk och lögnactig krafft, lijkerwijs som aff Gudhi, vtan ock vnder samma ſkijn warder döpilsena then ſanſkyldiga krafften beröffuat, j så motto, at thet icke segs länger gella med ſinne krafft, än til then tijd thet förſt gaffs, ſidhan moſte wijgdewatn alt vtretta; och är for then ſkul thenna handel itt ſanſkyldigt affguderij, ſerdeles medhan thet ock är alſtings så her med tilgongit, som med all annor affguderij tilgå plägar, nemlig så, at menniſkian, for ſin otrooheet och förvitenheet ſkul, förſt får ena leedho til Gudz werck, och ther med til Gud ſielff, och föractar honom; men ſidan effter hennes saak så står, at hon iw altijdh behöffuer fremmande hielp, moſte hon tå ther effter begynna ſökia, och tå hon fornimmer, at ee hwart hon ſökier, finner hon doch intet thet faſt är, och lärer så ſeendt om ſijdher beſinna widh ſich ſielffua, at ingen ſanſkyldig tröſt är på ferde, vtan när Gudh, och vnder Gudz nampn; lijkawel medhan samma otrooheet och Gudz föractilſe ligger henne quart j hiertat oſmelt, kan hon icke teß heller, at hon ſlijkt haffuer beſinnat, retzliga falla til Gudh och hans werck igen, vtan tenckier tå ſielff til göra ſich nogot, thet ſom hon kan haffua tröſt och hwgnat aff, vpſetter ſå itt creatur, ſådana som hon tå är ſielff til ſinnes, giffuer thy then mact, at thet ſkal hielpa i alla nödh; och vppå thet at hennes

nes handil ſkal haffua nogot ſkijn och ſynas teß better kunna göra fylleſt, ther fore tagher hon een efterlijknilſe aff the ſanſkyldiga Gudz werck, och fulbordar ſå j alla motto ſin affgudh. Men effter alt ſådant icke är vtaff Gudh, vtan aff menniſkionne ſielffua, och är for then ſkul icke annat, än lögn och bedrägerij, moſte thå ther med förförde warda, både han ſielff ſom thet vpkom, och ſå alle the, ſom honom ther vti efterfölia, huilkit the förſt fornimma, tå nödhen vppå kommer; ty ſåſom the ingen rett Gudh, eller Gudz åkallan tilforenne hade, vtan war aleneſt een ſåfeng lijknilſe ther effter, aff otrogna och ogudhactiga menniſkior vpſatt, ſå warder thet ock med them gongandes, at the ingen ſanſkyldig tröſt fornimma, än doch ſå wel ſyntes ſkee ſkola, når the ſå faſt prålade j ſina ſkijnactiga och egna Gudz tienſt. Thetta ſamma må wij ſee lijkerwijs ſom vti en ſpegil med the Baals propheter, ſom wij ock haffuom i handom rön med wijgdewatnet och andra flere wora affgudar; ty then thet watnet ſtictade, trodde icke at döpilſen, ſom icke meer än ena reſo och meſtadeels fremmeſt j menniſkios liffuerne giffs, ſkulle med then heliga andes krafft förſona ſyndena, ſå offta ſom wij ther vti ſidan fölle, therfore vpſatte han ſich wijgdewatn til een ny och daghlig förſoning; men effter han ſåg, at ther med wär ingen Gudz befalning, dictade han ſich then wiſelſe, ſom nw pleghar brukas, at hon ſkulle ſynas nogh 1 Reg. 18.

fylleſt göra for ena Gudz befalning, thet ock så aff Gudz rettwijſa dom otrognom menniſkiom for theres otacnemlighet och foruitenheet ſkul widerfarit är; ty huar icke så altztings hade warit beſkärt, at werlden ſkulle warda förblindat, så at ſlijk iemmerlig willa vpkomma ſkulle, hade man letzliga kunnit merkia, at thenna handil med creaturen icke ſkulle kunna wara noghor wijelſe, vtan heller een förſkreckelig Gudz förſmädilſe. Thet är doch så ganſka olijkt ther til, at her igenom ſkulle nogot warda helgat, eller ock at thet ſkulle ſynas wara nogh for ena Gudz befalning, at intit kunde noghon tijd vptenckias olijkare Gudhi, och lijkare dieffuulen, än thenna ſamma wijelſen är, ther dieffuulen vti, ſampt med ſalt och watn, så faſt beſworen warder.

Eller huad ſkäl är thå thetta, at man ſkal så gruffueliga och förfärliga eedha ſich med ſaltena, thet mana, twinga och vnder Gudz nampn så iemmerliga pläga? Han biwder ther offuer weldeliga widh then högſta Gudh, lijka ſom han nykommen wore med ſlijk befalning nidher aff himmelen, så at ſalt och watn moſte nw for honom intit wara thet, ſom thet är naturliga, vtan moſte alt vppå tagha ſich then ſyſlo, at thet fördrijffua ſkal ſynd och dieffuulen, ia, han tryllar och kiwſer thet arma creaturet så ſwåra, at thet for honom haffuer ingen annor rädh; och tå han alt tolkit j ſin offuerdådigheet ther vp-

vppå begått haffuer, kallar han på Gudh, begierandes aff honom ſtadhfeſtilſe, lijkerwijs ſom alt wore wel beſtelt; men man troor wel, at han ther ſkal ſå ſå ſwaren til, ſom han helſar til, thet är, maledielſe heller än welſignelſe, epter han ſich ſå ochriſteliga med creaturen hafft haffuer, j thet han them eedhade och beſwor, trugade och twingade ther til, ſom the icke wore ſkapat, offuer thet, han them förſt ſå beryctat och förſmådat hade, lijka ſom the med monga otalige dieflar hade beſatte warit, ia, aldeles ſå ſtickade ſich emoot them, ſom en trulkarl, och icke ſom noghor chriſten menniſkia. Men epter ſalt och watn äre olijſligen creatur, och kunna for then ſkul intit twingas eller dragas til nograhanda werk emoot ſin natur, och höra ingens röſt, vtan hans aleena, ſom them ſkapat haffuer, och moſte for then ſkul bliffua thet the äre, ſå lenge the ſå nogor annor befalning, andelig eller lekamlig, aff honom ſielffuom; therfore vtrettar then beſueriaren med ſin ogudhactiga beſwerning lijka ſå mykit ſom the Baals propheter, ther litit tilforenne omtalat war, vtrettade med theres troldöſa bidiande och ſåfenga ſkriyande, ther them ingen huarken hörde eller ſwarade. Eller kan man med beſuerningar och maningar driffua creaturen huart han wil, hwij driffuer man tå icke ſalt och watn, och annat ſlijkt, ſå wel til andra nyttiga och nödtorfftiga brukningar, nemlig, at aff watne wordе wijn, aff ſalte ſue-

ker,

ker, och aff steen bliffue brödh? Thetta är iw så mögeligit och mögeligare, än at samma ting fordriffua skulle synd? men man haffuer än nw ingen funnit, som sådant kunde göra med wijgdewatn, mykit mindre gör han tå thet andra. Steen bliffuer wel steen, ee huru fast tu honom med titt watn stenckier; så mykit meer bliffuer wel en skalk then han är, for tina watne. Ja, huad seger man ther om, at wijgdewatn skulle fordriffua synd och dieffuulen ꝛc., medhan wij haffue nogh clart aff forfarenhetenne, at thet icke heller affstadh kommer noghot aff the ringare werk, som thy warder tillagt? Man segher fast aff j stictningen och j bönernar, at wijgdewatn skal bota krancheet och ofructsamheet j all creatur, som menniskione skola tiena til godho; men trotz at thet ock så gör, och må tu så merkiat. Thet är een almennelig claghan, och (thet Gudh bettre) intit fåfeng, at all ting så gott bakſas, och tappa j theres naturliga fruct och dregt; jorden bär litit, watnet giffuer och litit; wedhret är iemliga fult med pestilentie och förgifft. Kunde man tå her komma til vndsettning med the ting, som så litit är fore, som nw är wijgdewatn, hwij lider tå menniskian j slijka motto så dråpelig stoor och obotelig skada? Wij motte ock gerna mong ting twå och skiölia j wijgdewatn, ia, igenom bläta, huar thet kunde hielpa; men thet är clart på tagha, at pestilentier och andra kranckheeter, med then ofructsamheet, som

Gudh

Gudh låter komma offuer sin creatur, menniskione til plågho for syndene skul, icke bliffuer borttaghen med wijgdewatn, vtan menniskian, som syndat och sådana plåghor fortient haffuer, moste falla til Gudh med en san bekennilse, bettra sitt liffuerne och bidhia honom ther om med itt ödmiwkt hierta, at han wille wenda henne sina plåghor ifrå, ty han aleene, och ingen annar, kan thet göra.

Men her wil åter sagt warda aff mongom: thet wijgdewatnet nw så litit werkar j slijka motto, wolla the, som på then mact icke wilia troo, epter som tu ock lårer. Swar: så bruka tå tu, som troor, titt besta ther med; försumma ingalund grant bestenckia tin åker, ång, fiskewatn, skoog, hws och heeman ꝛc., vppå thet, at huar noghor fare kan vpkomma i forsagda motto, behöffuer tu tå intit fructa; men man haffuer alt for ögonen, at huar nogot obestond vpkommer, år ingen åtskilnat emellan stenckt och ostenckt. Så snart brinner thet hwß, ther icke wijgdewatn fattas, som itt annat; en åker eller ång bår och icke meer fruct for then skul, man them stenckier med watn, ån andra, som icke stenckias, med mindre thet stenckiande worde så stort, at thet giorde fylleſt for en godh skwr. Men huad görs behooff göra her meer vtaff? Wil presten som wijer watnet, at wij skulom ock giffua thy then mact, som han affseger, göre så han, som nogra lekiare eller apotheeare plegha göra, tå the wilia bewijsa krafftena,

som

ſom the ſeya wara j theres medicijn eller lekedom; the tagha eeter och forgifft til ſich, och ſtrax ther vppå tagha the lekedomen, ſå at them warder intit ſkadande. Kunde teße ock ſå göra, ſtodhe til troende, at thet noghot wore ſom the affſeya; men thet driſtar ingen vthaff them göra, med huilko the watnena ingen maet giffua, och troo ſielffue icke theres eghen ord; huru ſkulle tå en annar betroo them, ther ſå rundeliga talas, och doch alzintit ſkaffas? Aff alt thetta ſom nw ſagdt är, hoppes mich nogh wara bewijſt, at ſåſom wijgdewatn icke beſtår aff then helga ſcrifft, ſå finnes ock inga ſaker, huarfore thet ſkulle haffua then krafft, ſom the föregiffua, ther thet vpſatte och än nw wiya, vtan at thet intit annat är, än vppenbara lögn och bedrägerij, ſåſom ock mong annor tolken ſamma ſtycke, ſom är, wijgd palm, wijgd kyndersmeßo liwß, wijgd aſka och eld, ther med dieffuulen haffuer ſå kiwſit och förruilt werldena; men ther vppå må the vndra, ſå lenge ſom them lyſter, och thetta icke troo, ſom lenger wilia wara bedragna och med ſeendes ögon icke ſee; ty at the, ſom gladeliga och tackſamliga anamma then kundſkap, ther Gudh nw j thenna tijden aff beſynnerlig nådh haffuer oß igenſå latit, vndra intit, at ſå j werldene gongit är, ſom the nw ſee och merkia aff ſcrifftenne gå ſkulle, vppå thet wors Herris helge propheters och apoſtlars ord bliffua i ſå motto ſannat.

Så

Så är icke heller annat, än itt hielpare-de, och dragher heller intit, thet nogre foregiffua, at wijgdewatn skal wara döpilsens åminnelse tekn, ty om så wore, huad behöffdes thet, at man slijka besuerningar ther vtoffuer bruka skulle? Skulle thet icke kunna tiena for sådana tekn, med mindre än thet först så formanat och forbidit wore, så wel som the sanskylliga scrifftennes tekn eller sacramenten obesworen therfore tiena? Thet til lyder thet ock så ganska selsynt, at döpilsen, som sielff är tekn, skal haffua itt annat tekn vnder sich, thet heta moste, icke signum gratie, thet är, nådatekn, som the retta teknen eller sacramenten heta och äre, vtan signum signi, thet är, tekna tekn; eller hoo kan forgåta döpilsen, then en haffuer stendigt for ögonen, så wel som wijgdewatn? Så moste man ock tå sammalunda haffua åminnelse tekn til annor sacrament; men ther skola the icke bidia Gudh om, ty huar så skedde, worde them wißeliga thet samma offuergongande med slijk theres åminnelse tekn, som wij nw claghe, at döpilsen skeet är, nemliga, at the vnder tekn förlagde the retta och sanskylliga tekn, ty så lenge haffuer wijgdewatn beteknat döpilsen, at thet haffuer them afteknat, så at man nw må bettre kallat döpilsens forgåtelse tekn, än åminnelse tekn; och huar wij än wille tillåta, at wijgdewatn skulle hollas for sådana tekn, tå tillater icke han thet, som thet vpsatte, ty stictelsen

ſen holla iw clarliga oß thet fore, at wijgdewatn haffuer ſå ſtora och obegripeliga krafft, ſom foreſagdt är. Man ſcriffuar och i alla kirkior (ſå gott), högt vtöffuer wijgdewatns kårillen, en titel eller öffuerſcrifft, huilken wel ſå ſtoora mact och åra ſalſkeliga vtropar om wijgdewatnet, ſom j ſanningene giorde then titel, ther vpſatt war på korßet offuer wors Herris hoffuudt.

Kan man tyckia, at ther ſlijkt görs, ſkulle wijgdewatn for intit annat warda hallit, än itt tekn, ther med alſom eneſt eens ſacramentz j hugkommilſe worde begongen? Eller huad är thet for itt tekn, huilko man mera och ſtörre åro tillegger, än ſielffua tingena, ſom beteeknas? Ty ändoch döpilſen ſeyas wel mykit göra, ſom ock wißeliga ſant är, lijkawel moſte man altijd ſettia ther til, om tu troor ꝛc., ſå framt nogot ſkee ſkal; icke döper man heller nogot annat creatur än menniſkiona; ſå ſegs ock döpilſen icke heller annas werka, än thet andeligit är; men wijgdewatnet eſkar på ingen troo, ſå tilſeyandes, vtan heetz werka ſå ſnart och ſnarare ther ingen rett troo är, eller ock wara kan. Man frågar intit epter hoo thet är, godh eller ond, ſom thet brukar, forſt at thet iw är i bruck; thet helgar både j andeliga och lekamliga motto, ſlett vtan åtſkilnat alla menniſkior, och icke them aleenaſt, vtan huad ſom helſt annat thet vppå ſkenckies, koo och ſoo, ſtock och ſteen, och huad man wil ſidan forenempna.

na. Så mykit hals thet formeer ån döpilsen; och huru kunde thet for intit annat reknas, ån döpilsens åminnelse tekn?

Men her seer iach ock wel, at the icke soffua, som skola kunna seya: wardt doch tillatit in Concilio, som for nogor åår sidan stodh j Örebro, at man motte wel beholla wijgdewatn vnder thet nampn, at thet skulle wara en åminnelse til döpilsen. Teße skola twert emoot weta, at the ock wel waka, soin swara kunna thet samma, Christus swarade the Phariseer. J the samma Concilio wart om wijgdewatn intit vppåbudit, eller befalat, vtan for theres hardheet skul, som så tröghit stodhe ther epter, wardt thet vnder forberörda nampn åndoch eendels nödigt tillåtit, serdeles medan man forhoppades, at med tijdhen, tå Gudz ord kunde komma sich mera fore j landet, skulle thet wel aff sich sielfft falla och affkomma; men ee huad man tå j then sak giorde eller hoppades, år doch wijgdewatn ibland then meniga man lijka fast sidhan, som tilforenne, bliffuit j sitt gamla misbruk; ty hielper ock Concilium her til intit annat, ån at man aff forfarenheten år worden så mykit wißare, at slijkt misbruk och affguderij, som sich så fast rotat och inbitit haffuer j menniskios hierta, aldrig nogon tijd återwender eller affkommer, för ån sielffua watnet niderlegs. Matth. 19.

På thet ytterſta skal thet ock synas wara een skål, som nogre foregiffua, at wijgdewatn

icke är ſacrament, vtan haffuer een lijkniſſe ther epter, och gör een til ſacramenten bequemlig, fördriffuandes alt thet, ſom theres werkande kan förhindra; men thetta må ſynas huru thet kan, är doch j ſanningene åfuen ſå gott, ſom thet wij nw allaredho hördt haffue; eller hoo troor man, ſom thet wil medgiffua, at wijgdewatnet ſkal kunna göra nogon bequemlig til ſacramenten, epter thet ſielfft ſå krafftlöſt är och j ſlijka andeliga motto obequemligit? eller hoo kan warda reen aff oreno, eller helig aff ohelgo? Så ſkulle ock nw then helge ande intit kunna göra j menniſkios hierta genom ordet och ſacramenten, for än wijgdewatn ther wel ſopat och tilpyntat hade. Gudh hade doch j gamla teſtamentit faſt monga wener och helga menniſkior, teſlijkes och j thet nyia, j huilkom then helge ande vtan tuijffuel war och werkade, än doch wijgdewatn intit war på ferde. Och om faſt noghot wore, thet menniſkiones hierta for Gudhi bereda ſkulle, är lijkare at hon giorde thet ſielff; men thet ſkeer icke heller, ja, intit creatur j himmelen eller på iordene kan ther göra, vtan ſielffuer han, ſom ſegs j ſcrifftene aleena ranſaka hierta och niura; ſåſom ock then helige propheten Dauid nogh tilkenna giffuer, ther han ſå bider: ſkapa itt reent hierta j mich, herre; lijkauel driſta ſich teße til ſeya, at en amectig, ſtinckande ſaltlaki (ty ſå må man wel nempnat) ſkal kunna göra ſlijk merkelig och then heliga andes eghen werk. Teße ſkola

ock

ock wel vtaff samma driſtigheet, ia, vrſinnigheet tora ſeya, wijgdewatn ock göra thet, ſom then helige ande icke kan, ſå tilſeyandes; the ſeyat och wel, når man ſeer grant til; eller huad år thet annat, når the ſeya at watnet tager all hinder aff wegenom, på thet ſacramenten må haffua ſitt frij werkande? Synden emoot then heliga anda år ock itt hinder, thet anden aldrig borttager, ſom Chriſtus ock ſielff ſeger. Mon ån nw noghot ſattas, at wijgdewatn icke ſkulle må kallas Deus Deorum, thet år, Gudh offuer alla Gudhar? Man ropar faſt kiettare och troſpillare. Mon tå thetta intit kietterij wara eller troſpild? Ja, år thet icke thet allaſtörſta och gruffueligaſta förſmådelſe emoot Gudh, ſå år aldrig intit ſådant til; therfore ſynes wel teße ſijdſte ſkola wara nogot litit nödhöffuiſke och icke giffua wijgdewatne ſå mykit tilforenne, ſom the andre, och giffua the doch mera, om elles mera kunde wara. Men them thet nempna döpilſens efterlijknilſe, kan iach icke ſå hardt ſtraffa, efter ſom ſagt år, at alt affguderij åmar, famlar och apar efter Gudz werk och wil wara Gudhi lijkt, at thet ſkal warda teß högre reknat, och lijdha teß mindre anfectan, ty the åre få, ſom weta rett åtſkildnat emellom thet ſom ſant år, och thet ſom år ſannolijkt. Så berömer man ock faſt nogor ierteckne, ſom hetas ſkeedd wara aff wijgdewatns krafft. Ther til höffuer ingen ſwar bettre, åtj thet S. Påuel giffuer fore om antichriſti tij-

ke och wåsende, och lyder så: hans tilkommelse skeer effter dieffuulsens werk, med alla lögnactiga kraffter och wijdvnder, och med all
2 Theß. 2. orettferdighetzens förförilse ꝛc. Icke kan heller ibland slijk skål, som foregiffne äre, nogot draga, thet man seger, at så haffuer länge warit sed, ty thet är ock altijd bättre ny helsa, än gammal siukdom.

Epter thet nw wijgdewatnet ingen scrifft haffuer for sich, huarken i nyia eller gamla testamentit, vtan är en slett menniskios påfund, vtan all orsaak och redelig skäl, aff itt affellogt affgudisk modh, Gudhi til en så stoor småleck och hans helga doop til föractilse, och christendomen til en slijk dråpelig skada vptagit, hollit och brukat; så är min troliga förmaning til alla them, som Christum och hans helga Euangelium kiär haffua, och wilia for Gudz sanskyldiga wyrdning och tienist skul nogot göra eller låta the fatiga wilfarande fåår til godho och bistond, at the samma wijgdewatn eller annor slijk styckier icke lenger nogor macht giffua, eller j nogra handa motto med wiyande eller stenckiande bruka eller bruka låte, vtan heller, så mykit huariom och enom står til görande, med lijka beskedelighect och lempo, suermerij och buller forvtan, epter leghligheten forlate och forleggie, vppå thet at then stoora och forfärliga Gudz grymheet, huilka slijkt gruffueligit mißhandel vpreet haffuer, motte warda offuer oß forblijdkat, så at wij motte få nådena til at låra honom rett kenna, hans wilia epterfölia, och j andanom och j sanningene tiena och tilbidia; han for sin stora nådh och barmhertighet, vnne och giffue thet snarliga. Amen.

Om någor ſtycker, wårs Herras Jeſu Chriſti Nattward anrörandes,

DIALOGVS.

LAVREN. VPSALEN.

Pſalm. CXIX.

Rätta min gång efter ditt ord,
Och låt ingen orettwijſo råda öfwer mig.

DIALOGVS.

Chriſtophorus, Georgius.

Chriſtophorus. Thet är j thenna tijdhen vpkommen (ſåſom tu wel weeſt Georgi) en ganſka ſtoor twiſt om noghor ſtycker, anrörandes ſacramentet eller Herrans Jeſu Chriſti Nattward, ſå, åhwar någhre komma tilſammans, twå, tree eller flere, ſkeer ſiellan annars, än at thenna ſaken iw medh ibland kommer på taal. Therföre medhan ock nw tu och iagh äre här ſå komne til taals, wore wel mijn begäran, at iagh här om måtte få höra tina mening, hwar thet ellies wore tigh ſå beläghet.

Georgius. Thet är ſant, ſom tu ſägher, om thetta ärendet warder offta, och mykit talat, och vndertijdhen faſt obeſkédeligha, ia ock ochriſteligha, ſå at thet wore mykit bättre otalat, än talat; doch effter tu åſtundar weta, huru ock iagh ſkal wara til ſinnes j thenna ſakenne, wil iagh ock wara obeſwärat til at lata tigh thet förſtå, ſå fierran ſom tu migh någhot ſpöriandes warder, ſynnerligha nw, medhan wij bådhe haffue tijdh ther til.

Tu

Tu ſägher wel. Så ſkal iagh tå ock för- Chriſtoph.
modha, at tu icke tagher migh til wederwilia,
ther iagh någhot talar, ſpör eller ſwarar,
hwad ſaken tyckes kräffia.

Hwij ſkulle iagh thet göra? Tala man el- Georgius.
lies hwadh tu wilt, doch medh ſå ſkäl, at tu
later migh niwta ſamma welkor hoos tigh.

Gerna. Så ſkulle tå wel thetta haffua Chriſtoph.
waret mitt förſta ſpörſmål til tigh: hwadh
mening tu ſå fierran haffuer om Herrans
Nattward, om wij ock ther wthi ſkole medh
retto hetas haffua Jeſu Chriſti ſanna leka-
men och blodh, ſåſom man alment wthi Chri-
ſtenheterne nu ſå long tijdh hållet haffuer,
hwar iagh icke förmoodde, at medh tinne troo
wthi thenna motton ingen briſt wara ſkal.

Jagh är (Gudh ſkee loff) medh the ſa- Georgius.
cramenterares förkömda mening aldeles obe-
kymbrat, och troor fulleligha, at wij wthi Chri-
ſti Nattward äte och dricke hans ſanna och
wäſentligha lekamen och blodh.

Thetta hörer iagh gerna; men hwar före Chriſtoph.
haffuer tu tå thenna meningen och troon
här om?

Then haffuer iagh icke ſå eenkannerligha Georgius.
för then ſaak ſkul, ſom tu omrörde, nemliga,
at man nw ſå long tijdh j Chriſtenhetenne
thetta alment troodt haffuer, ändoch thet är
wel någhot; wthan heller, at Chriſti eghen
ord, ſom Euangeliſterna och S. Paulus oß
beſcriffua, giffua klarligha tilkenna, at ſå j
ſanning är, och at iagh icke håller thet wara

tryggelighit, at man frå famma ord, nemligha thenna: thetta är min lekamen ꝛc., thetta är min blodh ꝛc., trådha och menniſkiors blinda förnufft och owiſſa meningar fölia ſkal, lijka ſom the ſacramenterare öffuerdådheligha giordt haffua och än göra, wrengiandes ſamma Chriſti klara ord iſrå theras retta och naturliga förſtånd til itt annat fremmanda, och förfalſkandes them medh gloſor och vthtydhningar, ſom icke åro effter ordzens och troonnes retta art, vthan menniſkiors wanart vptenckta; ther medh ſamma ſacramenterare iemmerligha bedragha bådhe ſigh ſielffua och andra.

Chriſtoph. Thetta titt taal behaghar migh aldeles wel, och vnſkar aff Gudhi, at bådhe tu och alle andre, ſom Chriſti namyn bekenna, mågha ock ſå altijd ſtadeligha bliffua hår widh. Men huru ſynes tigh tå om thet andeligha åtandet, medh hwilko the ſacramenterare ſå mykit haffua til at ſkaffa?

Georgius. Thet moſte ock wara med, ſå framt thet lekamligha åtandet ſkal kunna ſkee til förbåttring och ſaligheet. Ty åndoch the onde och ſkrymtare åta Herrans ſanna lekamen och dricka hans blodh lekamligha, ſå wel ſom the godhe, lijkwel medhan the thet icke göra ock ſå andeliga och j troone, haffua the ther aff mera ſkadha än froma; effter ſom ock S. Paulus clarligha betyghar, ſåyandes: then owerdeligha åter och dricker, han bliffuer ſaker til

1 Cor. 11.

Her-

Herrans lekamen och blodh. Item: han äter och dricker sigh sielffuom domen.

Thenna är ock een rett och reen bekennelse, twert emoot the sacramenterares willo, som neka, at onde så wel som gode skola äta och dricka Herrans lekamen och blodh. Men huadh håller tu tå ther aff, som the Påweske kalla Transsubstantiationem eller Annihilationem? Mon ock brödh och wijn så förwandlas vthi Christi lekamen och blodh, som theras mening är, at thenna elementen skola thes förinnan platt bliffua bortto? Christoph.

Thet thor iagh ingalund säya, effter scriften clarligha och vthtryckeliga ock så nempner, thet wij äte j Herrans nattward brödh; ty så sägher Paulus: thet brödhet som wij bryte, är thet icke Christi lekamens deelachtigheet? Item: så offta j äten aff thetta brödh ꝛc. Georgius. 1 Cor. 10. 1 Cor. 11.

Alt thetta lijkar migh wel. Men bekymrar tu tigh ock intet ther om, huru thet skal kunna wara möghligit, at wäsentlighit och naturlighit brödh skal ock så wara Herrans Jesu Christi wäsentlighe lekamen, såsom doch bådhe the Påweske och the sacramenterare göra? hwarföre ock hine aldeles förneka brödz wäsende vthi thetta sacramentet, på thet the mågha ther vthi behålla Herrans lekamen; men theße, nemligha, the sacramenterare, twert om, neka ther wara Herrans sanna lekamen, på thet the jw mågha ther behålla wäsentlighit brödh, ty slijkt rymer sigh icke wel tilsammans effter menniſklig förnufft. Christoph.

Georgius. Thetta weet iagh ock wel; men iagh later migh thes heller thet intet bekymra, vthan efter ſcrifften bådhe betyghar, troor iagh ock bådhe, nemligha, at brödhet, ſom wij bryte, är Herrans lekamen ꝛc., ändoch iagh icke förmå ſådana gudhdomligh heemligheet förnuffteligha begripa; ty iagh är på Gudz wägna theß wiß nogh, at åhwad ſom helſt han ſägher och loffuar, thet wil och förmå han ock ſå göra, åhwad iagh kan begripat eller ey.

Chriſtoph. Bätter och chriſteligare hadhe ingen kunnet här til ſwara. Och efter thet tu til all theßa ſtycker ſå wel och chriſteligha ſwarat haffuer, är iagh widh een godh förhopning, at tu vthi alla andra articlar, Herrans Nattward anrörandes, ſkalt ock ſå haffua rettſinnigha meningar. Doch icke thes mindre, efter (ſåſom iagh ſpordt haffuer) nägre ock ſå ſkole nyligha wara vpkomne, the ther ſigh göra ſtoor twiffuelsmål, och faſt trätta om tijdh och ſtund, på hwilko Herrans lekamen och blodh ſkal egentligha wara tilſtädhes vthi thenna Nattwarden, begärar iagh för then ſkul ock här om weta tijn mening.

Georgius. Thetta haffuer ock iagh aff nägrom hördt, och kan icke ſanningen dölia, at theras mening faller ock migh flux til ſinnes.

Chriſtoph. Hwadh mening?

Georgius. At när Förſamblingen äter och dricker thet, ſom vthi Nattwarden warder vthſkifft, ſkal äwen tå Herrans lekamen och blodh wara tilſtädhes, och ſå äten och drucken warda.

Så

Så ſkal tå ſamme Herrans lekamen och blodh ingen tijdz punct tilförenna wara j Nattwarden tilſtädhes, ån åwen widh man thet åter och dricker? Christoph.

Effter ſom theras mening år, och teſlikes migh ſynes. Georgius.

Medh them må wara huru thet kan, på tigh vndrar iagh meſt, ſom så frijtt tilförenna bekendt haffuer, at man jw om eens bliffua ſkal widh Chriſti ordh, och ingalund wijka ther ifrå. Christoph.

Ja, ther på ſtår jagh ån nw. Georgius.

Theſta meer vndrar iagh på tigh, ty effter tu troor, at wij haffue Herrans Jeſu Chriſti ſanna lekamen och blodh j Nattwarden, therföre, at hans gudhdomligha ord thet clarligha betyghar, ſynes migh, at tigh medh ſamma grund och ſkål ock ſå troo boorde, at wij thetta ſå haffue, icke ſå eenkannerligha aldraförſt på then ſtunden, tå man åter och dricker, vthan heller ſtrax at ſamma Chriſti ord åro j Nattwarden förtald och kungiord; ty ſå clarligha, ſom the betygha om ſielffua närwarelſen, ſå clarligha ſynas the ock betygha om tijdh och ſtund. Orden lydha jw icke ſå: thetta ſkal warda min lekamen (förnimmandes tå aldraförſt, når j åten)? vthan ſå lydha the: thetta år min lekamen; ſom han wille ſåya: nw allaredho år thet ſå, vthaff mina hender, j idhra. Christoph.

Är tå thet tijn mening, at thenna orden, (thetta år min lekamen ꝛc.) ſå munligha förtald, Georgius.

tald, ſkola haffua j ſigh then krafft, at brödh och wijn ther aff ſtrax warda Chriſti lekamen och blodh? lijka ſom leffiare giffua ſinom läsningom och leffioordom någhot ſådant tilförenna. The Påweſke göra ock ſå, och för then ſkul kalla ſamma ord, verba conſecrationis.

Chriſtoph. Leffiare mening haffuer icke iagh (åhuru the Påweſke och menat), vtan thenna är min mening här om, hwilken (ſåſom migh hoppas) intet fehla ſkal, at Chriſtus för ſin ordning ſkuld, ſom han giorde och ſtadhgade j förſta Nattwarden, then han höll medh Apoſtlanar, alt ſådant ſielffuer genom ſin ord och welſignelſe werkar än nw i dagh alleſtädz, ther man retzliga begår hans Nattward; ty lijka ſom Gudh än nw årligha thet werkar, at jorden är fruchtſam och bärande för ſin ordning ſkuld, then han giorde vthaff begynnelſen, ſåyandes: bäre iorden allahanda fruchtſam trä; ſå werkar han ock än nw vthi alla förſamblingar, ther hans Nattward hållen warder, thenna heemlighetena, at brödh och wijn warda hans lekamen och blodh, effter han thet en gång ſå haffuer ordinerat.

Georgius. Thenna meningen haffuer ock iagh; men effter thet tu bekenner, at Chriſtus ſielffuer ſådant werkar, hållandes ſin ordning altijdh och alleſtädz widh macht, hwadh kan tu tå om tijdh och ſtund beſluta aff hans ord, ſom tå til Apoſtlanar talat wordo?

Hwar

Hwar aff wilt tå tu beſluta, at wij haffue Herrans ſanna lekamen och blodh tilſtådhes j Nattwarden? Chriſtoph.

Ther aff, ſom tu ſadhe, nemligha, at Chriſtus ſielffuer effter ſin gudhdomligha ordning ſådant werkar. Georgius.

Hwar aff weeſtu thet, at thetta är Chriſti ordning, och at han än nw altijdh och alleſtädz theßa dråpeligha ting werkar? Chriſtoph.

Aff hwadh annat, än aff hans eghen ord, genom hwilken han thet betyghar? Georgius.

Beſlutar tå tu aff Chriſti ord, ſom Euangeliſterna och Paulus haffua oß beſcriffuit, at wij hans ſanna lekamen och blodh haffue vthi hans Nattward; hwij ſkulle tå iagh icke medh lijka godh ſkäl ther aff thetta beſluta, nemligha, at ſamma Chriſti lekamen och blodh åwen tå äro vthi Nattwarden tilſtädes, når orden thet betygha? Hwilket jw ſkeer, förr än man ther äter och dricker. Chriſtoph.

Thetta wore wel någhot, hwar ſamma Chriſti ord endeligha ſkulle ſå förtälias, ther hans Nattward hållen warder, och hwar Chriſtus intet ſkulle hetas kunna wercka, vthan genom thenna orden munliga förtald. Georgius.

Hwadh Chriſtus kan eller förmå, är een ſaak för ſigh; men iagh begärar nw tijn ſwar här vppå: åſtu ock tå widh then meningen, at Chriſti ord, genom hwilken thenna Nattwarden ſtichtat är, icke ſkola nw må eller behöffuas wara medh, når ſamme hans Nattward aff oß hållen warder? Chriſtoph.

Iagh

Georgius. Jagh nekar icke, at the jw wel må wara medh, vthan wil thet säya, at ther man än thenna orden icke brukadhe, kan Christus lijkwel vthi Nattwarden wercka, hwadh han en gång stadgat och ordinerat haffuer, lijka som Gudh årligha werckar, at iorden är fruchtsam effter sin förstа ordning, ändoch platt ingen ther til talar the ord, som han vthi förstа skapelsen taladhe, nemligha, the samma som tu förtalde: bäre iorden allahanda fruchtsam träd ꝛc.

Christoph. Så merker iagh doch, at tigh är lijka mykit, hwadh man brukar, eller icke, stichtelse orden, när man håller Christi Nattward.

Georgius. Jagh finner intet bodh ther vppå, at man vthi Nattwarden bruka skal så enkannerliga samma ordasett, som Euangelisterna scriffua, at Christus sielffuer vthi förstа Nattwarden brukat haffuer.

Christoph. Lijkwel haffue wij ther bodh vppå, at wij hålla skole Herrans Nattward honom til åminnelse, och förkunna hans dödh; til hwilket höra jw ord?

Georgius. Thet är sant; men ther til kan man ock så wel bruka annor ord, och giffua lijkwel samma grunden tilkenna.

Christoph. Ja, ther man kunde vpfinna noghor the ord, som bequemlighare, tienlighare och wißare woro j sakenne, än the äro, som Christus Jesus Gudz son sielffuer ther til brukat haffuer och vthaff Euangelisterna äro bescriffuen. Men betröster tu tigh ther til?

Thet

Thet gör icke iagh. Georgius.

Tijt lendar lijkwel titt taal, når tu wilt göra alla frij til at bruka, hwadh ord the wilia, vthi ſacramentzens beredelſe eller wijgning, och ſägher, at Chriſtus icke haffuer budhet nägrom bruka the ord, ſom han ſielffuer vthi förſta Nattwarden brukadhe. Chriſtoph.

Mijn mening war, at han icke ſå vthtryckeligha haffuer thet budhet. Georgius.

Migh tycker lijkwel ſå, at Chriſtus thetta noghſambliga vthtryckte, når han bödh thet göra, ſom han giorde; ty ibland annat, ſom han tå giorde, moſte man ock rekna hans taal. Icke kan iagh heller troo, at tu thor ſäya nägot ſacrament kunna wara rett och fulbordeligit vthan ordhet, effter ock S. Auguſtinus clarligha ſägher: accedit verbum ad elementum & fit ſacramentum; når ordet kommer til elementet, ſå bliffuer ther aff itt ſacrament. Chriſtoph. Super 15. cap. Joh. Trac. 50.

Jagh ſägher thet icke heller, vthan gillar thet S. Auguſtinus ſäledes talat haffuer. Georgius.

Sammalund, at her intet annat ord will gella, än Gudz eghit ord; ty genom menniſkio ord och wilia ſtichtar jw Gudh intet ſacrament, eller huru? Chriſtoph.

The Päweſke haffua wel hafft, och än haffua then meningen, ther före rekna the ock ſå mong ſacrament; men iagh bekenner, at thet hörer allena Gudhi til ſtichta ſacrament, och ingo menniſkio. Georgius.

Thet-

Georgius. Jagh nekar icke, at the jw wel må wara medh, vthan wil thet säya, at ther man än thenna orden icke brukadhe, kan Christus lijkwel vthi Nattwarden wercka, hwadh han en gång ſtadgat och ordinerat haffuer, lijka ſom Gudh årligha werckar, at iorden är fruchtſam effter ſin förſta ordning, ändoch platt ingen ther til talar the ord, ſom han vthi förſta ſkapelſen taladhe, nemligha, the ſamma ſom tu förtalde: bäre iorden allahanda fruchtſam träå ꝛc.

Chriſtoph. Så merker iagh doch, at tigh är lijka mykit, hwadh man brukar, eller icke, ſtichtelſe orden, när man håller Chriſti Nattward.

Georgius. Jagh finner intet bodh ther vppå, at man vthi Nattwarden bruka ſkal ſå enkannerliga ſamma ordaſett, ſom Euangeliſterna ſcriffua, at Chriſtus ſielffuer vthi förſta Nattwarden brukat haffuer.

Chriſtoph. Lijkwel haffue wij ther bodh vppå, at wij hålla ſkole Herrans Nattward honom til åminnelſe, och förkunna hans dödh; til hwilket höra jw ord?

Georgius. Thet är ſant; men ther til kan man ock ſå wel bruka annor ord, och giffua lijkwel ſamma grunden tilkenna.

Chriſtoph. Ja, ther man kunde vpfinna noghor the ord, ſom bequ[illegible]re, tienlighare och wißare woro j ſaken[illegible] the äro, ſom Chriſtus Jeſus Gudz ſ[illegible]uer ther til brukat haffuer och vthaf[illegible] Men betröſt[illegible]

Thet gör icke iagh. Georgius.

Tijt lendar lijkwel titt taal, när tu wilt göra alla frij til at bruka, hwadh ord the wilia, vthi ſacramentzens beredelſe eller wijgning, och ſägher, at Chriſtus icke haffuer budhet nägrom bruka the ord, ſom han ſielffuer vthi förſta Nattwarden brukadhe. Chriſtoph.

Mijn mening war, at han icke ſå vhtryckeligha haffuer thet budhet. Georgius.

Migh tycker lijkwel ſå, at Chriſtus thetta noghſambliga vthtryckte, när han bödh thet göra, ſom han giorde; ty ibland annat, ſom han tå giorde, moſte man ock rekna hans taal. Icke kan iagh heller troo, at tu thor ſäya nägot ſacrament kunna wara rett och fulbordeligit vthan ordhet, efter ock S. Auguſtinus clarligha ſägher: accedit verbum ad elementum & fit ſacramentum; när ordet kommer til elementet, ſå bliffuer ther aff itt ſacrament. Chriſtoph. Super 15. cap. Joh. Trac. 50.

Jagh ſägher thet icke heller, vthan gillar thet S. Auguſtinus ſäledes talat haffuer. Georgius.

Sammalund, at her intet annat ord will gella, än Gudz eghit ord; ty genom menniſkio ord och willia ſtichtar jw Gudh intet ſacrament, eller huru? Chriſtoph.

The Päweſke haffua wel hafft, och än haffua then meningen, ther före rekna the ock ſå mong ſacrament; men iagh bekenner, at ther hörer allena Gudhi til ſtichta ſacrament, Georgius.

ikio.

Thet

Christoph. Thetta är rett bekent. Therföre säger iagh ock, at lika som thet hörer allena Gudhi til genom sitt ord stichta sacrament, och ingom androm; så moste thet ock wara hans eghit ord, och ingens menniskios dict, genom hwilket han sin stichtelse widh macht hålla skal. Therföre, om wij wilie hålla Christi Nattward rett, så wij icke låta fara hans stichtelse ord, och bruka j then stadhen antinghen alzingen ord, eller ock huilken oß sielffuom synes, såsom tin mening synes wara, och en part aff the Sacramenterare och Anabaptister göra; vthan wii moste bliffua widh Christi eghen ord, så wel vthi thetta sacramentet, som j döpelsen, aldeles såsom alla rettsinniga Christna förſamblingar allestädz in til thenne dagh giordt haffua, och än nu göra, hållandes thet wara Christi eghen befalning. Thet tu ock litet tilförenne her til brukade then liknelsen om iordennes fruchtsamheet ꝛc., är ock så förgeffues, efter Gudh ingen sådana befalning tå vthgaff widh then naturligha ordningen om iordennes fruchtsamheet, som han här giorde, når han stichtade sacramentet, säyandes: thetta görer til min åminnelse.

Georgius. Låt tå thetta så wara; lijkwel sägher iagh, at man vthaff samma Christi ord än tå icke synes kunna besluta, thet tu wilt, nemligha, at strax the framtalat äro, äwen på samma tijdh och ögnableck skola Herrans lekamen och blodh wara tilstädhes j nattwarden, medhan kraff-

krafften icke går vthaff någhor ord, thenna eller annor, vthan (såsom wij bådhe bekenne) allena aff Christo, som her sielffuer werkar.

Lijkwel kan tu icke neka, at til Herrans lekamens och blodz närwarelse j Nattwarden hörer jw någhor wiß tijd. Christoph.

Thet haffuer iagh tilförenne sagdt, at then samme tijdhen är, när man ther äter och dricker, ty tå är Herrans lekamen och blodh wißerliga tilstädes, och (såsom migh synes) icke förr. Georgius.

Hwarföre synes tigh thetta så skola wara? Mon tå wärt ätande och dricande föra medh sig thenna krafftena? Christoph.

Krafften och werkander kommer allena aff Christo, såsom tilförenne offtermeer bekendt är; therföre wil iagh nu icke annat säya, än at Christus sin gudhdomligha krafft tå bewijsar och thet werkar, at hans lekamen och blodh äro tilstädes j Nattwarden, äwen widh wij äte och dricke. Georgius.

Hwarföre så eenkannerligha tå och icke förr? Eller hwadh scrifft lärer thet? Vthaff stichtelse orden kan thet iw ingalund warda beslutet, vthan heller twert om? ty effter samma ord haffua jw aff Christo warit framtalat och förkunnat, förr än Apostlarna åto och drucko, moste thet ock haffua warit förra skeedt, som orden betygha, nemligha, at Christi lekamen ꝛc. woro medh brödh och wijn tilstädes, icke thes mindre, at Christus sielffuer sådant werckade; ty åndoch Gudz Christoph.

tryggelighit, at man frå samma ord, nemligha thenna: thetta är min lekamen ꝛc., thetta är min blodh ꝛc., trädha och menniſkiors blinda förnufft och owiſſa meningar fölia ſkal, lijka ſom the ſacramenterare öffuerdådheligha giordt haffua och än göra, wrengiandes ſamma Chriſti klara ord iſrå theras retta och naturliga förſtånd til itt annat fremmanda, och förfalſkandes them medh gloſor och vthtydhningar, ſom icke äro effter ordzens och troonnes retta art, vthan menniſkiors wanart vprenckta; ther medh ſamma ſacramenterare iemmerligha bedragha bådhe ſigh ſielffua och andra.

Chriſtoph. Thetta titt taal behaghar migh aldeles wel, och vnſkar aff Gudhi, at bådhe tu och alle andre, ſom Chriſti nampn bekenna, mågha ock ſå altijd ſtadeligha bliffua här widh. Men huru ſynes tigh tå om thet andeligha åtandet, medh hwilko the ſacramenterare ſå mykit haffua til at ſkaffa?

Georgius. Thet moſte ock wara med, ſå framt thet lekamligha åtandet ſkal kunna ſkee til förbåttring och ſaligheet. Ty åndoch the onde och ſkrymtare åta Herrans ſanna lekamen och dricka hans blodh lekamligha, ſå wel ſom the godhe, lijkwel medhan the thet icke göra ock ſå andeliga och j troone, haffua the ther aff mera ſkadha än froma; effter ſom ock S. Paulus clarligha betyghar, ſåyandes: then ower-
1 Cor. 11. deligha åter och dricker, han bliffuer ſaker til Her-

Herrans lekamen och blodh. Item: han åter och dricker sigh sielffuom domen.

Thenna är ock een rett och reen bekennelse, twert emoot the sacramenterares willo, som neka, at onde så wel som gode skola åta och dricka Herrans lekamen och blodh. Men huadh håller tu tå ther aff, som the Påweske kalla Transsubstantiationem eller Annihilationem? Mon ock brödh och wijn så förwandlas vthi Christi lekamen och blodh, som theras mening är, at thenna elementen skola thes förinnan platt bliffua bortto? Christoph.

Thet thor iagh ingalund säya, effter scriften clarligha och vthtryckeliga ock så nempner, thet wij åte j Herrans nattward brödh; ty så sägher Paulus: thet brödhet som wij bryte, är thet icke Christi lekamens deelachtigheet? Item: så offta j åten aff thetta brödh ꝛc. Georgius. 1 Cor. 10. 1 Cor. 11.

Alt thetta lijkar migh wel. Men bekymrar tu tigh ock intet ther om, huru thet skal kunna wara möghëligit, at wäsentlighit och naturlighit brödh skal ock så wara Herrans Jesu Christi wäsentlighe lekamen, såsom doch bådhe the Påweske och the sacramenterare göra? hwarföre ock hine aldeles förneka brödz wäsende vthi thetta sacramentet, på thet the mågha ther vthi behålla Herrans lekamen; men theße, nemligha, the sacramenterare, twert om, neka ther wara Herrans sanna lekamen, på thet the jw mågha ther behålla wäsentlighit brödh, ty slijkt rymer sigh icke wel tilsammans effter menniſklig förnufft. Christoph.

Georgius. Thetta weet iagh ock wel; men iagh later migh thes heller thet intet bekymra, vthan efter ſcrifften bådhe betyghar, troor jagh ock bådhe, nemligha, at bröddhet, ſom wij bryte, är Herrans lekamen ꝛc., åndoch iagh icke förmå ſådana gudhdomligh heemligheet förnufftteligha begripa; ty iagh är på Gudz wägna theß wiß nogh, at åhwad ſom helſt han ſägher och loffuar, thet wil och förmå han ock ſå göra, åhwad iagh kan begripat eller ey.

Chriſtoph. Bätter och chriſtelighare hadhe ingen kunnet här til ſwara. Och efter thet tu til all theßa ſtycker ſå wel och chriſteligha ſwarat haffuer, är iagh widh een godh förhopning, at tu vthi alla andra articlar, Herrans Nattward anrörandes, ſkalt ock ſå haffua rettſinnigha meningar. Doch icke thes mindre, efter (ſåſom iagh ſpordt haffuer) någhre ock ſå ſkole nyligha wara vpkomne, the ther ſigh göra ſtoor twiffuelsmål, och faſt trätta om tijdh och ſtund, på hwilko Herrans lekamen och blodh ſkal egentligha wara tilſtädhes vthi thenna Nattwarden, begärar iagh för then ſkul ock här om weta tijn mening.

Georgius. Thetta haffuer ock iagh aff någhrom hördt, och kan icke ſanningen dölia, at theras mening faller ock migh flux til ſinnes.

Chriſtoph. Hwadh mening?

Georgius. At när Förſamblingen äter och dricker thet, ſom vthi Nattwarden warder vthſkifft, ſkal åwen tå Herrans lekamen och blodh wara tilſtädhes, och ſå äten och drucken warda.

Så

Så ſkal tå ſamme Herrans lekamen och blodh ingen tijdz punct tilförenna wara j Nattwarden tilſtådhes, ån åwen widh man thet åter och dricker? Christoph.

Effter ſom theras mening år, och teſſlikes migh ſynes. Georgius.

Medh them må wara huru thet kan, på tigh vndrar iagh meſt, ſom så frijtt tilförenna bekendt haffuer, at man jw om eens bliffua ſkal widh Chriſti ordh, och ingalund wijka ther ifrå. Christoph.

Ja, ther på ſtår jagh ån nw. Georgius.

Theſta meer vndrar iagh på tigh, ty effter tu troor, at wij haffue Herrans Jeſu Chriſti ſanna lekamen och blodh j Nattwarden, therföre, at hans gudhdomligha ord thet clarligha betyghar, ſynes migh, at tigh medh ſamma grund och ſkål ock ſå troo boorde, at wij thetta ſå haffue, icke ſå eenkannerligha aldraförſt på then ſtunden, tå man åter och dricker, vthan heller ſtrax at ſamma Chriſti ord åro j Nattwarden förtald och kungiord; ty ſå clarligha, ſom the betygha om ſielffua närwarelſen, ſå clarligha ſynas the ock betygha om tijdh och ſtund. Orden lydha jw icke ſå: thetta ſkal warda min lekamen (förnimmandes tå aldraförſt, når j åten)? vthan ſå lydha the: thetta år min lekamen; ſom han wille ſåya: nw allaredho år thet ſå, vthaff mina hender, j idhra. Christoph.

Är tå thet tijn mening, at thenna orden, (thetta år min lekamen ꝛc.) ſå munligha förtald, Georgius.

tald, ſkola haffua j ſigh then krafft, at brödh och wijn ther aff ſtrax warda Chriſti lekamen och blodh? lijka ſom leffiare giffua ſinom läsningom och leffioordom någhot ſådant tilförenna. The Påweſke göra ock ſå, och för then ſkul kalla ſamma ord, verba conſecrationis.

Chriſtoph. Leffiare mening haffuer icke iagh (åhuru the Påweſke och menat), vtan thenna är min mening här om, hwilken (ſåſom migh hoppas) intet fehla ſkal, at Chriſtus för ſin ordning ſkuld, ſom han giorde och ſtadhgade j förſta Nattwarden, then han höll medh Apoſtlanar, alt ſådant ſielffuer genom ſin ord och welſignelſe werkar än nw i dagh alleſtädz, ther man retzliga begår hans Nattward; ty lijka ſom Gudh än nw årligha thet werkar, at jorden är fruchtſam och bärande för ſin ordning ſkuld, then han giorde vthaff begynnelſen, ſåyandes: bäre iorden allahanda fruchtſam trä; ſå werkar han ock än nw vthi alla förſamblingar, ther hans Nattward hållen warder, thenna heemligheten, at brödh och wijn warda hans lekamen och blodh, effter han thet en gång ſå haffuer ordinerat.

Georgius. Thenna meningen haffuer ock iagh; men effter thet tu bekenner, at Chriſtus ſielffuer ſådant werkar, hållandes ſin ordning altijdh och alleſtädz widh macht, hwadh kan tu tå om tijdh och ſtund beſluta aff hans ord, ſom tå til Apoſtlanar talat wordo?

Hwar

Hwar aff wilt tå tu beſluta, at wij haffue Herrans ſanna lekamen och blodh tilſtådhes j Nattwarden? Chriſtoph.

Ther aff, ſom tu ſadhe, nemligha, at Chriſtus ſielffuer effter ſin gudhdomligha ordning ſådant werkar. Georgius.

Hwar aff weeſtu thet, at thetta är Chriſti ordning, och at han än nw altijdh och alleſtädz theßa dråpeligha ting werkar? Chriſtoph.

Aff hwadh annat, än aff hans eghen ord, genom hwilken han thet betyghar? Georgius.

Beſlutar tå tu aff Chriſti ord, ſom Euangeliſterna och Paulus haffua oß beſcriffuit, at wij hans ſanna lekamen och blodh haffue vthi hans Nattward; hwij ſkulle tå iagh icke medh lijka godh ſkäl ther aff thetta beſluta, nemligha, at ſamma Chriſti lekamen och blodh åwen tå äro vthi Nattwarden tilſtådes, når orden thet betygha? Hwilket jw ſkeer, förr än man ther äter och dricker. Chriſtoph.

Thetta wore wel någhot, hwar ſamma Chriſti ord endeligha ſkulle ſå förtälias, ther hans Nattward hållen warder, och hwar Chriſtus intet ſkulle hetas kunna wercka, vthan genom thenna orden munliga förtald. Georgius.

Hwadh Chriſtus kan eller förmå, är een ſaak för ſigh; men iagh begårar nw tijn ſwar här vppå: åſtu ock tå widh then meningen, at Chriſti ord, genom hwilken thenna Nattwarden ſtichtat är, icke ſkola nw må eller behöffuas wara medh, når ſamme hans Nattward aff oß hållen warder? Chriſtoph.

Iagh

Georgius. Jagh nekar icke, at the jw wel må wara medh, vthan wil thet säya, at ther man än thenna orden icke brukadhe, kan Christus lijkwel vthi Nattwarden wercka, hwadh han en gång ſtadgat och ordinerat haffuer, lijka ſom Gudh årligha werckar, at iorden är fruchtſam efter ſin förſta ordning, ändoch platt ingen ther til talar the ord, ſom han vthi förſta ſkapelſen taladhe, nemligha, the ſamma ſom tu förtalde: bäre iorden allahanda fruchtſam träd ꝛc.

Chriſtoph. Så merker iagh doch, at tigh är lijka mykit, hwadh man brukar, eller icke, ſtichtelſe orden, när man håller Chriſti Nattward.

Georgius. Jagh finner intet bodh ther vppå, at man vthi Nattwarden bruka ſkal ſå enkannerliga ſamma ordaſett, ſom Euangeliſterna ſcriffua, at Chriſtus ſielffuer vthi förſta Nattwarden brukat haffuer.

Chriſtoph. Lijkwel haffue wij ther bodh vppå, at wij hålla ſkole Herrans Nattward honom til åminnelſe, och förkunna hans dödh; til hwilket höra jw ord?

Georgius. Thet är ſant; men ther til kan man ock ſå wel bruka annor ord, och giffua lijkwel ſamma grunden tilkenna.

Chriſtoph. Ja, ther man kunde vpfinna noghor the ord, ſom bequemlighare, tienlighare och wißare woro j ſakenne, än the äro, ſom Chriſtus Jeſus Gudz ſon ſielffuer ther til brukat haffuer och vthaff Euangeliſterna äro beſcriffuen. Men betröſter tu tigh ther til?

Thet

Thet gör icke iagh. Georgius.

Tijt lendar lijkwel titt taal, når tu wilt göra alla frij til at bruka, hwadh ord the wilia, vthi ſacramentzens beredelſe eller wijgning, och ſägher, at Chriſtus icke haffuer budhet någrom bruka the ord, ſom han ſielffuer vthi förſta Nattwarden brukadhe. Chriſtoph.

Mijn mening war, at han icke ſå vthtryckeligha haffuer thet budhet. Georgius.

Migh tycker lijkwel ſå, at Chriſtus thetta noghſambliga vthtryckte, når han bödh thet göra, ſom han giorde; ty ibland annat, ſom han tå giorde, moſte man ock rekna hans taal. Icke kan iagh heller troo, at tu thor ſäya något ſacrament kunna wara rett och fulbordeligit vthan ordhet, effter ock S. Auguſtinus clarligha ſägher: accedit verbum ad elementum & fit ſacramentum; når ordet kommer til elementet, ſå bliffuer ther aff itt ſacrament. Chriſtoph. Super 15. cap. Joh. Trac. 50.

Jagh ſägher thet icke heller, vthan gillar thet S. Auguſtinus ſåledes talat haffuer. Georgius.

Sammalund, at her intet annat ord will gella, ån Gudz eghit ord; ty genom menniſkio ord och wilia ſtichtar jw Gudh intet ſacrament, eller huru? Chriſtoph.

The Päweſke haffua wel hafft, och ån haffua then meningen, ther före rekna the ock ſå mong ſacrament; men iagh bekenner, at thet hörer allena Gudhi til ſtichta ſacrament, och ingo menniſkio. Georgius.

Thet-

Christoph. Thetta är rett bekent. Therföre säger iagh ock, at lika som thet hörer allena Gudhi til genom sitt ord stichta sacrament, och ingom androm; så moste thet ock wara hans eghit ord, och ingens menniskios dict, genom hwilket han sin stichtelse widh macht hålla skal. Therföre, om wij wilie hålla Christi Nattward rett, så wij icke låta fara hans stichtelse ord, och bruka j then stadhen antinghen alzingen ord, eller ock huilken oß sielffuom synes, såsom tin mening synes wara, och en part aff the Sacramenterare och Anabaptister göra; vthan wii moste bliffua widh Christi eghen ord, så wel vthi thetta sacramentet, som j döpelsen, aldeles såsom alla rettsinniga Christna församblingar allestädz in til thenne dagh giordt haffua, och än nu göra, hållandes thet wara Christi eghen befalning. Thet tu ock litet tilförenne her til brukade then liknelsen om iordennes fruchtsamheet ꝛc., är ock så förgeffues, effter Gudh ingen sådana befalning tå vthgaff widh then naturligha ordningen om iordennes fruchtsamheet, som han här giorde, när han stichtade sacramentet, säyandes: thetta görer til min åminnelse.

Georgius. Lät tå thetta så wara; lijkwel sägher iagh, at man vthaff samma Christi ord än tå icke synes kunna besluta, thet tu wilt, nemligha, at strax the framtalat äro, äwen på samma tijdh och ögnableck skola Herrans lekamen och blodh wara tilstädhes j nattwarden, medhan kraff-

krafften icke går vthaff någhor ord, thenna eller annor, vthan (såsom wij bådhe bekenne) allena aff Christo, som her sielffuer werkar.

Lijkwel kan tu icke neka, at til Herrans lekamens och blodz närwarelse j Nattwarden hörer jw någhor wiß tijd. Christoph.

Thet haffuer iagh tilförenne sagdt, at then samme tijdhen är, när man ther äter och dricker, ty tå är Herrans lekamen och blodh wißerliga tilstädes, och (såsom migh synes) icke förr. Georgius.

Hwarföre synes tigh thetta så skola wara? Mon tå wärt ätande och drickande föra medh sig thenna krafftena? Christoph.

Krafften och werkandet kommer allena aff Christo, såsom tilförenne offtermeer bekendt är; therföre wil iagh nu icke annat säya, än at Christus sin gudhdomligha krafft tå bewijsar och thet werkar, at hans lekamen och blodh äro tilstädes j Nattwarden, äwen widh wij äte och dricke. Georgius.

Hwarföre så eenkannerligha tå och icke förr? Eller hwadh scrifft lärer thet? Vthaff stichtelse orden kan thet iw ingalund warda beslutet, vthan heller twert om? ty effter samma ord haffua jw aff Christo warit framtalat och förkunnat, förr än Apostlarna äto och drucko, moste thet ock haffua warit förra skeedt, som orden betygha, nemligha, at Christi lekamen ꝛc. woro medh brödh och wijn tilstädes, icke thes mindre, at Christus sielffuer sådane werckade; ty ändoch Guds Christoph.

krafft icke så egentligha vthgår aff menniſkio
taal eller röſt, lijka ſom hon ther widh ſkul-
le bunden wara, så beſinne wij lijkwel i ſcrifft-
tenne, at Gudh ſigh tå pläghar krafftеliga
bewijſa, når hans befalningsmän på hans
wegnar något förkunna; ſåſom når han ſigh
efter Moſe ordh ſå krafftеligha bewijſte på
Exod. 7, 9 ꝛc. konung Pharao och hans land Egypten ꝛc.
Ther til haffuer ock Chriſtus clarligha ſagdt:
hwadh j binden och löſen på iordenne, thet
Matth. 16. ſkal wara bundet ꝛc. j himmelen; therföre är
ock ingen Chriſten ſom thet nekar, at then
helge Ande jw äwen tå werckar j menniſkion-
ne, ſom döpes, når döparen efter Chriſti be-
falning nempner Gudz Faders, Sons och thens
helge Andz nampn ther til. Sammalund häl-
ler man ock, at ingen ſkal medh någon godh
och rettſinnigh grund kunna neka Chriſti ſan-
na lekamen och blodh tå ſtrax wara tilſtädes
j Nattwarden, når kyrkiotienaren på hans
wegna förkunnat haffuer hans ord, genom
hwilken han ſielffuer ſlijkt werckar; ty häller
iagh ock thet wel wara mögeligit och til lij-
dhande, at ſamma Chriſti ord kallas verba
conſecrationis, wielſe ord eller welſignelſe
ord, ſåſom tilförenne haffuer warit ſedher
them kalla; ty ändoch the ingen krafft kun-
na haffua aff ſigh ſielff, eller aff tienarenom
ſom them framförer, så äro the lijkwel kraff-
tigh aff honom, ſom befalat haffuer ſlijkt ta-
la, och reknäs för then ſkul för hans eghen
ord, öffuer hwilken Gudh ſägher ſigh wilia

wa-

waka, at han them fulborda skal, såsom Propheten Jeremias scriffuar; och är thetta orsaken hwarföre S. Augustinus så talar, som tilförenne berördt är, nemligha: när ordet kommer til elementet, så bliffuer ther aff itt sacrament. Han sägher icke, när bruket kommer til elementet, så bliffuer ther aff sacrament, uthan, såsom wij her hörde, när ordet kommer til elementet ꝛc.; ty ändoch bruket moste och wara medh, så gör eller beredher lijkwel icke thet sacramentet, uthan undfår och nyter sacramentet, som genom ordet bestelt och bereedt är. Jerem. 1.

Skulle jagh än giffua thet medh, at Christus thetta werckade, och än nw werckar genom stichtelse orden, så kan thenna min mening än tå bliffua beståndandes. Georgius.

Huru skulle thet tilgå? Christoph.

Så, at man förstår thenna ordhen (thetta är min lekamen ꝛc., samt med the andra som efterfölia) haffua warit aff Christo talat, icke förr än äwen tå Apostlanar åto; men the orden som föregå, haffua och tilförenne talat waret. Georgius.

Thetta bär icke heller åt, ty thet talet, som Christus tå hadhe til Apostlarna om sacramentet, lijdher ingalund thenna syndringen, som tu her införer, nemligha, at han först skulle haffua sagdt, (tagher och äter), och sedhan haffua hållet uppe medh the andra orden (thetta är min lekamen ꝛc.), så lenge hwar hade fått sin part och nu begynnat Christoph.

åta; vthan theß retta art och natur sägher så til, at thet wißerligha haffuer folgs åt, aldeles såsom thet aff Euangelisterna samfelt förtaldt är, och såsom alt sedhan haffuer plägat tilgå vthi alla Christeligha församblingar, ther man haffuer hållet, eller håller Herrans Nattward, så at man först förtälier all stichtelse orden, och sedan anammar sacramentet. Teslikes hwar Christus icke skulle samtlijka thetta haffua talat, och således kundgiordt Apostlomen, hwadh thet retzligha war för spijs, som han them tå gaff til at åta, och för hwadh orsaak skul han thet så giorde, hadhe the icke heller kunnet thet weta, och för then skul thet icke heller annorlunda taghet och åtet, än såsom annat brödh, och ther medh anammat och åtet thet owerdeliga, hwilket the doch ingalund giordt haffua.

Georgius. Lijkwel håller thenna ordningen j orden, at Christus säyes haffua vthskifft brödh och wijn och bidhit åta och dricka, förr än han kundgiorde, hwadh thet war, som ther åtas och drickas skulle.

Christoph. Thetta haffuer icke heller någhot på sigh, ty så mykit som thenna ordningen vthi orden tilkommer, är thet lijka mykit, hwilket förr eller effter ståår, medhan thet jw är wist, at alt thetta talet haffuer (såsom sagdt är) folgs åt, och waret samtligha talat, för än Apostlarna åto; men iagh wil ock her frägha tigh någhot.

Georgius. Thet må tu wel göra.

Hwadh

Hwadh synes tigh om thet, som wår Herre Christus gaff Låriungomen, når han sadhe: tagher, åter; item: tagher och dricker ꝛc.? Mon thet ock tå intet annat skola haffua waret, ån slett brödh och wijn? Christoph.

Så synes migh, effter then grund, som tu her tilförenne aff migh hördt haffuer. Georgius.

Ja, iagh haffuer wel hördt thet; doch år migh thetta een ganska selsynt ting, at tu eller någhor Christen dristar sigh til at slijkt tagha j sinnet, ån sidher vppenbarliga bekenna, synnerliga ther ingen fastare grund år på ferde, ty ock tu sielffuer wel weest, at thenna meningen år alztinges nyy och ohörd, icke allenast hoos the Påweska, vtan iemwel vthi hela Christenhetenne, longt förr ån man någhot wiste såya aff Påwans wilfarelse och groffua mishandel; ty alment haffuer man thet så hållet, at vthi Herrans Nattward icke allenast icke åtes, vthan ock så icke heller aff kyrkiotienarenom vthskifftes slett brödh och wijn, vthan ock ther medh hans helga lekamen och blodh, hwarföre man ock ånnu allment så talar: presten gaff honom Christi lekamen; men ingen sågher: han gaff honom brödhet. Och hwar thenna tijn farligha mening skulle så tilstadd ock för menigha man vthgiffuin warda, kant tu ock sielffuer letteligha besinna, hwadh ther aff wille fölia för een gråseligh förarghelse; ther til, lijka som hon icke kan bliffua beståndandes medh insettielse orden, såsom tilförenne nogh bewijst år, så Christoph.

rymer hon sigh icke heller medh S. Pauli ord, nemligha thenna: thet brödhet, som wij bryte,
1 Cor. 10. är thet icke Christi lekamens deelachtigheet? ty merck doch, at han her icke sägher: brödhet, som wij äte, (hwilket han hadhe most göra, hwar han hadhe waret til sinnes i sakenne som tu), vthan han sägher: brödhet, som wij bryte ꝛc., at tu och hwar och en ther aff görligha må förnimma, huruledes thet allaredho tå är Herrans lekamen, när thet brytes, thet är, vthskiffres, och icke aldraförst tå så bliffuer, när thet ätes; för then skul thor ock S. Augustinus säya, at Chri-
In Ps. 34. stus baar sigh sielff vthi sina eghna hender, tå han j Nattwarden hanterade och vthskiffte sacramentet; men iagh haffuer her vthinnan til tigh än nu itt spörsmål.

Georgius. Lät höra.

Christoph. Tu haffuer jw tilförenne bekendt, at Herrans lekamen och blodh är tilstädes j Nattwarden, aff hans gudhdomligha krafft och welsignelses werkan, eller huru?

Georgius. Jagh wil thet icke vndfalla.

Christoph. Thet är så gott; men när eller wid hwadh stund menar tu tå, at Christus bewiiste sins welsignelses krafft på brödhet? mon thet haffwa skeedt aldraförst, widh Läriungana hadhe thet j munnen och äto, eller förr?

Georgius. Skulle ordningen vthi orden något haffua gollet, så stå the wel så aff Euangelisterna beskreffuen: Jesus togh brödhet, welsignadhe, bröt thet, och gaff sina läriungar ꝛc.

Tu

Tu hörde tilförenne, at slijk ordning vthi orden är her intet til achtandes; doch effter clart är, at all insettielse orden haffua förr waret talat, än Låriungarna åto, så faller thet ock j sigh sielfft, at Christus förr haffuer giffuit sin welsignelse öffuer brödh och wijn, än Låriungarna åto och drucko, och moste så hans lekamen, som genom samma hans welsignelses krafft bleff förskaffat, förr haffua waret tilstädhes j Nattwarden, än han aff Låriungomen ther kunde warda åten. Christoph.

Hwadh förstår tu tå her retzligha medh thetta order (welsignelse?) Georgius.

Thenna welsignelsen förstår iagh så, at hon skal wara Gudh Faders, Sons och thens helga Andas nådighe, krafftighe och werkande wilie, genom hwilken thet skeer, som Gudz ord betygha; effter som thet ock tilgick j förssta creaturens skapelse, om hwilken Moses så scriffuar: Gudh welsignadhe iordena; item, menniskiona ꝛc.; sammalunde ock tå Christus welsignade brödh och wijn, wordo theßa elementen hans lekamen och blodh, såsom insettielse orden clarligha betygha. Christoph.

Doch kant tu icke thes heller vndfalla, at thenna orden (welsigna, tacka och loffua) j scrifftenne fulloffta merckia alt itt, såsom ock här, hwilket ther aff nogh är förståndandes, at ther then ene Euangelisten haffuer thetta ordet (benedixit, han welsignade), ther haffuer then andre (gratias egit, han tackade). Georgius.

Christoph. Jagh vndfaller thetta icke heller; men hwadh sedhan?

Georgius. Andoch orden så lydha, at Christus tackade eller welsignade, röres her lijkwel intet om någhor sådana welsignelse, som aff tigh her liter tilförenne beskriffuen war, nemligha, genom hwilka krafften så strax på stadhen werckas och med fölia skulle.

Christoph. Huru? kan thet ock tå icke bådhe til lijka skee? eller plåghar icke altijdh bönen och tackſägelsen, och som offtaſt bönhörandet, följas åt? Ja, ther Christus tackade och badh sin himmelska Fader om någhon deel, hafſuer thet wißeligha strax waret ja, och skeedt såsom ombidhit war, efter som han ock sielfſuer betygade, ther han vpreeste Lazarum, sägandes: fadher, iagh tackar tigh, at tu
Johan. 11. haffuer hördt migh; doch weet iagh, at tu hörer migh altijdh. Sammalund tackade han ock, och badh, then tijdh han spisadhe the fem
Johan. 6. tuſend folck j öknenne; therföre moste thet ock så wara tilgånget j Nattwarden. Ther haffuer han lijka som een sann menniſkia tackat och bidhit sin himmelska Fader, och icke theß mindre medh thet samma lijka som sanner Gudh, samt medh Fadrenom, krafftelighа welſignat bröödh och wijn, til sin lekamen och blodh, såsom han än nu thet samma gör genom tienaren, som på hans wegna förer hans welsignelſes ord; ty man moste jw så hållat, at hwadh kyrkiotienaren så fieran talar och gör, thet är Herrans eghet taal och gerning,

så

så at når han sägher: (thetta är min lekamen ꝛc.), är thet lijka som Herren sadhet sielff, och consecrerade brödh och wijn til sin lekamen och blodh; therföre talar ock S. Paulus så: welsignelsens kalck, then wij welsigne, 1. Cor. 10.
är han icke Christi blodz deelachtigheet? Hwadh wil Apostelen medh thenna orden (then wij welsigne) annat, än at wår welsignelse skal reknas för Christi eghen welsignelse, efter hon skeer efter hans ord och befalning.

Låt nw så warat, som tu sagt haffuer om thenna welsignelsen; lijkwel kan thet fehla medh thet, tu her aff wilt besluta. Georgius.

Huru tå? Christoph.

Ty ändoch Christus säyes förr haffua welsignat, än Apostlarna åto, kan lijkwel wara, at hans welsignelses krafft sigh icke bewijste på brödhet, förr än äwen tå the åto; såsom ock tilgick medh Lazari vpreesning, ther Christus säyes först haffua tackat och bidhit, doch bewijstes krafften sedhan j vpreesningenne; så äro her ock wel ellies några orsaker til. Georgius.

Sådana exempel, som thetta är om Lazaro, finnas wel flera, ia, ganska mong i scrifftenne; men efter the gå på lekamligha saker, hwilka Gudh efter lägenheten offta fördröyer, komma the thenna sakenne, som andeligh är och ingen fördröyelse lijdher, intet widh; therföre må tu och tå säya, hwadh tu her til ellies haffuer för orsaker. Christoph.

Tu kant jw ingalund thet neka, at sacramentzens bruk, som ståår j åtande och dric- Georgius.

kande, moſte jw, lijka ſom itt medh the förnemligaſta ſtycker j ſakenne, wara medh, ſå at ther thet fehlar, kan Chriſti Nattward icke gå rett til och wara fulkommen.

Chriſtoph. Thet nekar iagh icke heller; men hwadh tå?

Georgius. Kommer thet tå aff bruket, ſom ſtår j ätande och drickande, at Herrans Nattward ſkal hetas gå rett til, ſå är jw thet lijkaſt, at krafften, genom hwilka brödh och wijn warder Chriſti lekamen och blodh, ſigh äwen tå och thes förinnan bewiſar, at man äter och dricker; effter ſom thet ock tilgår medh döpelſens ſacrament, ther bruket och krafften fölias åt.

Chriſtoph. Thetta är icke heller faſt, ſom tu ſielffuer ſtrax må förnimma, när tu giffuer acht uppå, förſt, huruledes thet äro tw åtſkillieligh ting, bruket på någhon deel, och then ſamme delen, ſom brukat warder, och ſedhan, at thet ſom brukas ſkal, moſte jw förr wara til, än thet antinghen rett brukas eller mißbrukas kan; ty är ock tå thet faſt lijkare, at Chriſtus genom welſignelſe orden, ſom kyrkiotienaren förtälier, och förſamblingen hörer och medh troone ſamtycker, förſt beredher oß thenna dyrbara ſpijſen och drycken, och låter oß ſedhan äta och dricka, effter ſom ock thenna ordningen warder oß föregiffuen uthi bröllops lijknelſen, medh thenna orden:

Matth. 22. min måltijdh är tilreedd; item: kommer, all ting äro nu redho; och uthi Ordſpråken: kom-

Prov. 9. mer, äter aff mitt brödh, och dricker aff wij-

wijnet, som iagh idher inſkencker; ty ſkal man äta och dricka, ſå moſte thet jw wara förſt til och bereedt, ſom ätas och drickas ſkal. Men thet tu ock dragher Döpelſens ſacrament her til, är ſå fierran förgeffues, ty hwart ſacrament haffuer jw någhot eghit och beſynnerligit, hwilket thet andra icke haffuer, och kan för then ſkul vthi alla motto icke ther widh lijknas, ſåſom man ock her görligha merckia må.

Nu thet må her om wara huru thet kan, lijkwel är thet än tå wißare, at Chriſti lekamen och blodh tå är tilſtädes i Nattwarden, når thet warder åtet och drucket, än thet andra, ſom tu vppå ſtår. Georgius.

Wißare, ſägher tu; hwarföre? Werkar tå Chriſtus genom wårt ätande och drickande? Ja, haffuer tu icke moſt tilförenne bekenna, at han werckar genom ordet? ty kommer ock all wißheet ther aff; ſå at hwar Chriſti ord icke woro, hadhe wij platt ingen wißheet om hans lekamens och blodz närwareſe i Nattwarden, hwarken når wij äte och dricke eller förr. Ja, then ſom Gudz ord ſlepper, han kan ſlett om ingen ting vthi Gudhdomligha ſaker wara wiß, vthan faller ther ock offta twert emoot, lijka ſom the Sacramenterare nu göra, ändoch the theß förinnan bruka blotta elementen brödz och wijns, ther the wilia låtas hålla Herrans Nattward. Chriſtoph.

Jagh ſtår icke heller ther vppå, at Chriſtus ſå eenkannerligha ſkal wercka genom wårt ätan- Georgius.

ätande ꝛc.; vthan thet ſägher iagh, at wiſt äret, och kan icke fehla, at Chriſti lekamen och blodh jw tå är tilſtädhes, när wij vndfå ſacramenter.

Chriſtoph. Ja, iagh hörer wel hwadh tu nu ſägher; men hoo nekar thet? eller hoo trätter ther om? Jagh bekenner thet altijdh, ſå wel ſom tu, at Chriſti lekamen är tilſtädes, när wij vthi Nattwarden äte och dricke; men iagh ſägher ock, at thet är ſå wel tilſtädhes förr, nemligha, ſtrax Chriſti ord thet haffua betyghat, ſåſom hela Chriſtenhetennes mening altijdh warit haffuer. Hwar tu och tine medhhållare thet ſamma göra willen, ſå hadhe wij intet trätta om; men j fallen her twert emoot, medh ingen grundeligh ſkäl. Hwadh ſamwet j kunnen haffua j ſakenne, thet må Gudh weta; een farligh ting är thet jw, ſåſom migh ſynes.

Georgius. Nu efter all ſaken ſkal hetas ſå enkannerligha hengia på ſacramentz orden, mon tå ock alt thet brödh och wijn, ſom kan wara framſatt på altaret, then ſtund ſamma ord förtälias j meßonne, ſtrax ſkola warda Herrans lekamen och blodh?

Chriſtoph. Thet haffuer icke iagh ſagdt, at all ſaken ſkal hengia på ordet, ändoch Chriſtus ther igenom werckar, vthan at elementen brödz och wijns ſamt medh bruket hörer ock her til, ty går ock Chriſti welſignelſe, ſom genom ordet oß warder forkunnat, på brödh och wijn, ſom empnat och affſyndrat warder til bruks, lijka

lijka som man kan wel pröffua, at vthi then förſta Nattwarden, ſom Chriſtus höllt medh Apoſtlarna, och tilgånget är, ther (vtan twijffuel) wel mera brödh leghat haffuer på boordet, än thet Chriſtus vthſkiffte ibland Apoſtlarna för ſacrament.

När ſkeer tå thenna affſyndringen hos oß vthi Nattwarden eller meßonne? Georgius.

När och huru ſkeedde hon j förſta Nattwarden? ſcriffua icke Euangeliſterna ſå: Chriſtus togh brödhet ꝛc.? Chriſtoph.

Thet är clart. Georgius.

Så ſägher man och än nu ſkee, ther Preſten widh ſamma grund och mening tagher och taghandes warder brödh och wijn, aff thet ſom framſatt är. Chriſtoph.

Så moſte tå Chriſti lekamen och blodh wara tilſtädhes medh brödh och wijn, när, ſå offta, ſå fierran, och hwar ſom helſt menniſkior föreleggia? Georgius.

Thet kan ingen rett Chriſten neka, doch vnder then beſkedh, ſom förbemelt är; ty när Chriſtus ſade: ſå offta j thetta gören, gaff han thenna ſakena aldeles vthi ſinne förſamblings och hennes tienares hender, vthaff obegripeligh kärleek, lijkawiſt ſom han och himmelrikes nyklar gaff henne i hender. Chriſtoph.

Thetta må wara huru thet kan, lijkwel later thet äwentyrs nogh. Georgius.

Ther ſtår jagh tigh til om, at thetta ſynes wara äwentyrs och ſelſynt för menniſkiors öghon och förnufft; men wij Chriſtne Chriſtoph.

rette

rette oß intet effter menniſkligh förnufft j gudhdomligha ſaker (ſåſom tu ock wel weetſt, och tilförenne bekendt haffuer), vthan wij rette oß allenaſt effter blotta Gudz ord och werk, ſom allſammans för wår öghon åro vnder-
Pſ. 119. ligh, ſåſom i Pſalmen ſtår; hwilket effter the Sacramenterare och andre kettare icke göra wilia, ſtöta the ſigh iemmerligha, och komma på ſå gråſelighit fall och willo, ſom nu är för ögonen.

Georgius. Icke är theß heller menniſkligh förnufft ſå platt borttkaſtandes, effter hon jw är een gåffua aff Gudhi.

Chriſtoph. Man förkaſtar henne heller icke annars, än ther hon ſetter ſigh emoot Gudz ord, ſåſom gerna pläghar ſkee, och nu ſker j thenna ſakenne; ellies ther hon giffuer ſigh vnder
2 Cor. 10. Chriſti lydhno fången (ſåſom Paulus lärer), ſägher man, at hon är itt koſtelighit och dyrbara ting, nyttigh bådhe j andeligha och werldzligha ſaker.

Georgius. Huru? om ſå råkade henda, ſom möge-ligit är, och vnder tijdhen wel ſkeer med brödh och wijn j Nattwarden eller meßonne, at thet, thes emellan ſacreringen ſkeedd är och thet kan warda anammat, förſpiltes, förkomme eller ock förmengdes och beſmittades medh förgifft, ſå at theß bruk worde ther igenom platt förhindrat, hwar bleffue tå, eller huru wille tå tilſtå medh Herrans lekamen och blodh? Man thor jw icke

ſäya,

säya, at alt slijkt skal thy kunna wederfaras, och huru är thet thes förinnan j bröd och wijn?

Ändoch thenna äro förweten spörsmål, och haffua ibland eenfolligt folck fögho förbättring medh sigh, likwel medhan tu slijkt rörer, moste iagh ock ther til swara; och säger iagh thetta til thet första, at Christi lekamen och blodh, som så heligh är och platt oförgengeligh, kan hwarken förspillas eller besmittas, och kan lijkwel wara j bröd och wijn, såsom sagdt är, tå ock, när någhot sådant, som tu her föregiffuer, wederfores thessa förgengeligha elementen; lijkawist som när man talar Gudz ord, förswinner rösten och bliffuer likwel Gudz sanning ewinnerligha, såsom ock S. Auguſtinus sägher: in ipso verbo aliud eſt ſonus tranſiens, aliud virtus manens; wthi sielffua ordena, är annat rösten som gåår sin koos, och annat krafften som bliffuer. Men migh förundrar doch, hwarföre tu her gör tigh så stoor bekymmer, och kommer theß förinnan intet ihogh, huru thet tilgåår medh sacramentet, när thet ån medh lekamligh mun, både aff onda och godha, warder anammat; ty hwar man skulle fölia naturligh förnufft effter, haffuer saken samma anseende och fahra medh sigh, nemligha, at Christi lekamen och blodh skulle tå förfaras, spillas och besmittas; men bortt thet, at een rett Christen menniſkia skulle slijka tanckar inryma; ty lijka som solennes strijmor

Christoph.

In Johan. cap. 15.

mot icke meer beſmittas eller förkrenckias, når the drabba på leer och träck, än når the drabba på ſilff och gull; ſå bliffuer ock Chriſti oförwanſkelighe lekamen altijdh reen och obeſmittat, åhwad han heller aff onda eller godha tracterat eller anammat warder, och åhuru ſom helſt medh the förgengeligha elementen, medh hwilkom han timligha föreenat är, gå kan.

Georgius. Hwad wilt tu tå ther til ſåya, om någhor toghe ſigh före conſecrera ſacramentet, thet han doch hwarken ſielffuer achtadhe anamma, eller någhrom androm giffua, eller ock ellies mißbrukade thet, ſåſom the Påweſke i monga handa måtto giordt haffua, och än nu göra; mon ock tå ther aff ſkola warda Chriſti lekamen, therföre at welſignelſe orden ther öffuer läſen eller ſungen bleffuo?

Chriſtoph. Medh ſacramentet kan wara tweggiahanda misbruk; itt ſådana, ſom tu nu omrörde, hwilket ock ſkeer hoos the Påweſka, når the conſecrera ſacrament icke til at anamma, uthan allenaſt til theras monſtrantz, borttleggiandes ock ſå then ena delen ther aff, ſåſom ock hoos the Sacramenterare ſkeer, hwilke, thet ſom rette kernan är j bådha delarna på ſacramentet, nemligha Herrans lekamen och blodh, borttleggia; medh ſlijkt mißbruk kan Herrans lekamen och blodh, eller ock någhot rett ſacrament ingalund wara tilſtådes. The Corinthers misbruk tyckes ock haffua ſådant waret, ty Paulus ſägher, at thet icke war

Her-

Herrans Nattward, som the höllo. Thet andra misbruket är, når någhor consecrerar wel sacramentet någralunda til thet retta bruket, som står vthi ätande och drickande ꝛc., lijka som Christi sanna lekamen och blodh; later thes heller icke bliffuat ther widh, såsom Christi ordning clarligha vthwijsar, vthan menger ther ock så någhra andra falska meningar in medh, såsom the Påwiske göra, når the vthropat för itt syndoffer för leffuandes och döddha. Ther nw så skeer, kan iagh icke annat besinna, än at ther medh än tå, lijka som medh thet retta sacramentet, är Herrans lekamen och blodh; ty her synes thet retzligha haffua rum och platz, som man säya pläghar: abusus non tollit rem; misbruket gör icke een ting om intet. Men alt mißbruk haffuer lijkwel straff medh sigh; ja, ther än någhot sådant aff förſumelse skeedde, som tu tilförenne omrörde, at sacramentet eller thes element förkomme, förspiltes eller ock ellies mißfores, bleffuo the icke heller alldeles vthan skul, som sliikt woro wollandes, ty medh flijt och tilbörligh wårdnat skal man omgå vthi gudhdomliga saker.

Tu haffuer jw thet medhgiffuit, at Christi lekamen och blodh icke kan, för blotta welsignelse orden skul, wara medh bröd och wijn tilstädes, når thet ellies ingom wordt ernat til bruks; eller huru? Georgius.

Thet består iagh. Christoph.

Hwarföre skal tå samma Christi lekamen Georgius.

och blodh meer hetas wara tilſtädhes medh brödh och wijn för orden ſkul, förr än bruket kommer ther til?

Chriſtoph. Ty thet är faſt annat, når en på föracht går til och förkrencker Herrans ordning, borttleggiandes then deel, ſom hörer til ſacramentzens fulbordan; och annat, når ther medh in til beqwemligh tijdh fördröyes, ſåſom ſkeer, når man förſt conſecrerar, och ſedhan j beläghen tijdh äter och dricker; ty hint är een gråſeligh ſynd och oordning, twert emoot Gudz retta ordning; men thetta efterfölier Chriſti eghit exempel, ſom förſt welſignadhe brödh och wijn til ſin lekamen och blodh (ſåſom tilförenne bemelt är), och ſedhan vthſkiffte thet ibland läriungarna.

Georgius. Efter theße ſtycker vthi Chriſti Nattward, ordet, elementen och bruket, allſammans höra til en handel och gudhdomligh ceremonia, then man kallar ſacrament, tycker migh ſå, at thet än fögho giordes behooff, ſå grant fara her medh, klyffuat, ſpetzat och wäghat ſå nögha.

Chriſtoph. Thetta kan til äwentyrs wel ſå wara j ſanningenne, ty vthi gudhdomligha ſaker, är eenfalligheten aldrabeſt; men hwem ſkal man medh retto ſkylla her före? The haffua jw thetta wollet, ſom ther igenom ſökia äro, at the kunna ſynas någhot beſynnerlighit vthi ſlijka ſaker haffua vptenckt; och efter ſådana theras tanckar och påfunder dragha icke öffuer eens medh Gudz ord och troone, warde

de wij nödhtrengde til at ſettia oß her emoot, och moſte ock ſå wij handla the ſaker, ſom man ellies icke gerna rörde, ſåſom ock thenna är: de tempore præſentiæ corporis & ſanguinis Domini in ſacra coena; widh hwadh tijdzpunct Herrans lekamen och blodh ſkal hetas wara vthi hans Nattward. Tu och thine medhållare haffuen luſt til theras nyia påfund, ſom ſåya, at theße ſtycker icke ſkola wara tilſtädes för än äwen tå, når man äter och dricker, intet achtandes, at thenna meningen är alztinges nyy, partieſk och inſettielſe orden platt oeenlig; ther före moſte man ock her til ſwara, hwadh ſaken kräffuer, och fara her grannare medh, än ellies behöffdes. Wij late idher thet wel til (ſåſom tu nw j lengden hördt haffuer), at man äter och dricker Herrans lekamen och blodh vthi hans Nattward; later ock j oß thet til igen, ſom j medh ingen grundeligh ſkäl kunnen oß förwegra, at man icke allenaſt äter och dricker, vthan ock ſå medh henderna tracterar och vthſkiffter wårs Herras lekamen och blodh, ſå haffue wij icke behoff ſå nögha wäghar, ſom tu ſadhe.

Latom nu thetta beſtå, hwar tigh ſå ſynes, ſå lenge wij någhot meer handle om ſacramentzens mißbruk, om hwilket tilförene någhot rördt war. Georgius.

Såſom tigh teckes. Chriſtoph.

Huru ſynes tigh tå om the mißbruk, ſom ſacramentet under Påwan haffuer vthi waret Georgius.

och ån nu år? boorde them icke allſammans warda affſkaffat?

Chriſtoph. Hoo nekar thet, eller ſtår ther emoot?

Georgius. Hwarföre legger man tå icke bortt, och affſkaffar vphöyelſen j meßonne, efter ther med år itt ganſka ſtoort mißbruk; item, thet tilbidiandet, ſom allment ſkeer, tå ſacramentet förhandlas?

Chriſtoph. Så hörer iagh, at tu alldeles åſt widh then meningen, at ſlijk ſtycker ingalund ſkola ſtå til lijdhandes, och kunna wara vthan mißbruk.

Georgius. Hwadh andra mening ſkulle man her om kunna haffua, medhan the haffua waret vthi ſå ſtoort mißbruk hoos the Påweſka; ther til haffua the ock hwarken ſkåål eller ſcrifft medh ſigh; ja, the åro i ſcrifftenne clarligha förbudhen.

Chriſtoph. Thet theße ſtycker, ſamt medh mong annor, haffua waret hoos the Påweſka vthi mißbruk, nekar iagh icke, lijkwel anfechtar thet migh icke ſtoort.

Georgius. Icke! Hwij ſå?

Chriſtoph. Ty wij få icke för then ſkul alt bortkaſta, ellies moſte wij ock bortkaſta ſielffua ſacramentet, ſom the Påweſke ſå gråſeligha ock haffua mißbrukat och ån nu mißbruka; therföre må tu ock tå wijſa migh, hwareſt thetta ſkal wara förbudhet j ſcrifftenne, ty om thet warder befunnet, ſå behöffuer man ſedhan icke ſtoort ſpöria efter ſkål eller ſcrifft.

Georgius. Thet år jw clart, at ſacramentet icke ther til

til ſtichtat och inſatt är, at man thet höya eller tilbidia ſkal, vthan at thet ſkal warda åtet och drucket Chriſto til åminnelſe, ſåſom han ock ſielffuer ſägher: tagher och åter ꝛc.; men icke ſägher han: tagher och vphöyer, eller tilbidhier.

Thet later iagh tigh wel til, at thetta ſacramentet förnemligha ther til ſtichtat är, at man thet åta och dricka ſkal ꝛc.; doch kan iagh theß heller icke beſinna, huru wel thet andra, ſom tu ther aff beſluter, ſigh wil ſticka j ſakenne, nemligha, at man för then ſkul ingalund ſkulle må höyat eller tilbidhiat; giffuer tigh ock therföre thes mindre mact, ſå lenge tu wijſat haffuer, hwareſt ſcrifften thetta clarligha förbiudher, ſåſom tu ſadhe. Chriſtoph.

Thet är jw clarligha förbudet, leggia någhot til Gudz ord, och tagha ther någhot ifrå, ſåſom man måå ſee vthi then femte Moſi book; item, j Salomons Ordſpråk. Georgius. Deut. 4, 12. Prov. 3.

Thetta kan ingen vndfalla eller neka. Chriſtoph.

Så kant tu icke heller neka vphöyelſen wara förbudhen, effter intet Gudz ord är, ſom ther om någhot vthtryckeligha befaler. Georgius.

Så förſtåår tu tå Moſi och Salomons ord ſå (ſom iagh mercker), at hwadh ſom helſt i ſcrifftenne icke vthtryckeligha är befalat, thet ſkal altſammans genom thenna ſcrifftenna wara förbudet. Chriſtoph.

Ja, thet är min mening. Georgius.

Likwel haffuer tu behooff (ſom migh ſynes), ſee tigh wel om, huru beſtändigha ſa- Chriſtoph.

hana tina meningar wara kunna. Jagh kan ingalund så förstå Mosi och Salomons ord, ty man merker görligha, huruledhes otaligha mong stycker äro, bådhe j andeligha och lekamligha saker, vthi almenneligh brukning, om hwilken scrifften doch platt intet talar eller biudher; skulle tå alt slijkt wara synd och emoot Gudz bodh och scrifftenne, woro thet alt för mykit. Ellies må tu säya, hwar scrifften vthtryckeligha biudher byggia kyrkior, hålla ther döpelse, predikan, meßo, afftonsong, ottosong, såsom nu är sedher; eller hwarest biudher scrifften ringia medh klockor, antinghen til een deel eller annan? item, hålla helghedaghar, söndaghar. eller andra? och annat sådant otaligha mykit, som är hoos Christet folck ån nu j brukning, och reknas för ingen synd, eller emoot Gudz bodh, åndoch scrifften ther om platt intet j synderheet rörer; ty må tu ock tå sökia tigh andra meningar j sakenne, och itt annat förstånd på Mosi och Salomons ord; aff theßa, som tu här föregaff, haffuer tu intet.

Georgius. Doch är thet icke förgeffues, at Moses förbiudher leggia någhot til Gudz ord, som han til folcket talat hadhe.

Christoph. Thet sägher iagh icke heller.

Georgius. Hwadh skal tå Moses medh sådana ord haffua meent?

Christoph. Såsom migh synes haffuer thetta waret hans mening, at man ingen annor nyy Gudz tienst skulle tagha sigh före, eller ock någhot, ge-

genom hwilket man ſyntes wilia förbättra och fulkompna then Gudz tienſt, ſom Gudh genom Moſen budhet hade, ſåſom konung Hierobeam och andre vthi framtijdhen giorde, och Påwen thet ſamma vthi mongahanda mått, bådhe medh theßa ſtycker och annor, giordt haffuer; men ther aff fölier icke, at man ellies och vthan thenna grunden intet ſkulle må vptagha och bruka ibland Gudz folk, thet ware ſå gott och nödhtorfftigt, ſom thet kunde, effter ſom doch tin meningh vthwijſar.

Här aff må fölia, hwadh ſom fölia kan, Georgius.
ſå ſee wij doch j euangelio, at Chriſtus ganſka hårdeligha ſtraffar menniſkio ſtadhgar, therföre (vthan twiffuel), at the icke haffua Gudz bodh för ſigh; ſå ſtraffe ock wij ännu Påwan och hans hoop för thet ſamma.

At menniſkio ſtadhgar warda aff Chriſto Chriſtoph.
ſtraffade, thet kan ingen neka; men at ſamma ſtraff ſkal vthan åtſkildnat gella alla menniſkio ſtadhgar eller ordningar vppå, eller ock the ſtadhgar, ſom ſåledes ſtraffade warda, icke ſkulle ſå fierran j ſcrifftenne wara vthtryckeligha förbodne, thet later man tigh ingalunda til, effter ſå ganſka mongha aff theßa menniſkligha ordningar åro, ſom wij hwarken j andeligha eller lekamligha saker kunne vmbåra, nemligha, ſådana ſom tilfö-renna omtalat är, hwilke til godh fickelſe, höffueligheet och tucht tienlighe åro, ſåſom ock S. Paulus til the Corinther lårer; om hwil- 1 Cor. 4.
ka ſtadhgar ſcrifften intet ſynnerlighit biudher,

efter Christus slijkt giffuit haffuer vnder sinne Församblings frija welkor; therföre kan ock Christi straff ingalund komma them widh, vthan allenast the andra stadhgarna, som j scrifftenne vthtryckeligha äro förbodhne.

Georgius. Hwarest förbiudher tå scrifften twetta hender och annat? Lijkwel warder thet aff Christo straffat, såsom clart är aff Euangelisternas, synnerligha Marci scriffuelse.

Marc. 7.

Christoph. Skola tå the Phariseer hetas ther medh haffua syndat och för then skul wordet strafsadhe, at the twettade hender och kärille, efter at the ther vppå j scrifftenne icke hadhe någhot vthtryckeligh befalning?

Georgius. Thet är jw klart, at slijkt war them förekastat.

Christoph. Jagh nekar icke, at medh thenna twettan och annat slijkt jw någhot war, thet Christo misshagade, hwilket ock orsaken war, hwarföre han them thet förwijtte; lijkwel giffuer iagh tigh thet icke medh, at Christus skulle slijkt haffua straffat, lijka som itt ring, thet vthaff sigh sielfft och naturligha är synd; ty Christus haffuer vthan twijffuel sielffuer thetta brukat, och bruka latet hoos sina Lärjungar, efter som thet är en almenneligh och höffueligh sedh medh handatwettan; ty sägher iagh ock, at Christi straff gick retzligha ther vppå (såsom han ock ther sammestadz clärligha betyghade til thenna Phariseer), at the borttkastade Gudz bodh, och låtos ther aff wara godhe nogh, at the thes-

sa

ſa ringa ting (hwilken them icke heller ſåledhes budhen woro), ſå nögha och til pricka höllo, ſijladhe myggiorna, och opſwolghe camelan helan; item, förtröſte ſigh på theßa ringa othwertes gerningar, lijka ſom på een ſynnerligh Gudz tienſt, emoot thet Moſes hadhe lårdt, ſåyandes: tu ſkalt intet leggia til hans ord ꝛc., och achtadhe theß förinnan intet then retta och ſanſkylligha Gudztienſten, ſom ſtrengeligha budhen war, nemligha troon, kårleken och barmhertigheten. Ther medh år ock tå thet, ſom Chriſtus the Phariſeer ſtraffadhe före, ſå fierran othi ſcrifftenne clarligha och othtryckeligha förbudhet, efftet ſom han ock tå indrogh Eſaie Prophetens ord, emoot ſådana theras mißhandel och falſka Gudz tienſt, then han kallade menniſkio låro och een ſåfeng Gudztienſt. Kunde ock tå tu bewijſa, at wij widh en ſådana grund hår tildags haffuom behållet, eller ån behålle opphöyelſen j meßonne, ſom the Phariſeer höllo ſina ſtadhgar, eller ock the Påweſke ånnu behålla, bådhe thenna och andra ſådana ſina ſtadhgar, thet år, at wij giorde ther igenom aff ſacramentet itt ſyndoffer, eller ock ellies een ſynnerligh Gudz tienſt, medh hwilka wij mykit wille aff Gudhi förſkylla, then wij ock othan ſynd icke tycktes kunna falla lata; förmåtte tu (ſåghes iagh) thet bewijſa, ſå wille ock iagh bekenna, at tu medh retto kallade wår opphöyelſe mißbruk, tillegning, ſåfeng Gudz dyrkan, ja, ock ſå affgudherij; men thet år tigh och allom

wårom förtalarom omögheligbit, ty alle the, som wilia rett bådhe höra och föra, kunna icke annat säya, än at wij sådana vphöyelse hålle för een frij ceremonia, och aldeles itt welkorlighit ting, lijka som ock meßokläddher, altarekläddher, chorsång ꝛc.; så at når oß efter wår läghenheet så syntes, kunne wij henne medh itt gott samwet falla lata, så wel som thetta vthi annor land skeedt är; theslikes kunne wij henne ock theß förinnan medh itt gott samwett behålla och bruka, latandes hela församblingene såå see thet Christi ord omröra.

Georgius. Ja, hwar alle hadhe thetta förståndet j sakenne, som tu och en part medh tigh, woro thet wel en ting; men huru monge äro wel the än nw, som här om haffua fast een annor mening, nemligha sådana, som the Påweske? ther före skötа the ock icke mykit om sacramentzens retta bruk, vthan fara aldeles ther effter, at the må seet och tilbidhiat, når thet höyes, menandes sigh göra Gudhi ther medh een synnerligh tienst.

Christoph. Thetta kan iagh icke aldeles vndfalla; ty ändoch theß helgha euangelij reena lära här hoos oß nw en godh tijdh haffuer waret predicat, är thes heller then gamble Påweske surdeghen icke så aldeles wel vthrensat hoos en stoor part, som man gerna wille och wara borde; ty thet går jw altijdh och alleståds så til j werldenne, som S. Paulus sägher:

Rom. 10. alle lydha icke euangelio. En stoor part aff menigha hopen äro ock fast groffue och seen-

kalla-

kalladhe til thet retta förståndet, bådhe j thenna och andra saker. Men hwadh kunne wij meer göra hår til? Planta och watna (såsom Paulus sägher) hörer oß til; men wexten giffuer Gudh allena, hwem, och når honom synes; ther effter wij ock bijdha moste, vndragandes medh the swagha, så lenge ock the genom Gudz nådh kunna starckare, och vthi förståndet skickeligare warda. Doch lijkwel kan tu ock wel sielff thet besinna, at itt ting, som j sigh sielfft icke år ondt, bör jw icke thet vmgella, at nägre genom oförstånd thet mißbruka, eller oretta meningar ther om haffua; ellies wille ther aff vthi mongahanda mätto fölia en dråpeligh skadha; eller hwadh år thet, som icke nägra ledhes genom menniskios oförstånd och wanart kan warda mißbrukat? Thet år ock tigh intet okunnogt, at then största trätta, som j thenna tijdhen år emellan the Päweska och oß, går fast ther aff, at the sitt wronga förståndh och mißbruk vthi godha gerningar förfecta och förswara wilia, så at then tros och tröst, som man medh retto bör settia til wår frelsare Jesum Christum, then samma wilia the, at man skal settia til sina godha gerningar ꝛc.; lijkwel effter godha gerningar äro nödhtorfftigha, så wij icke för the Päweskas wronga förstånd och mißbruk skul them förkasta; vthan straffa moste man mißbruket, lära thet retta bruket, och icke theß mindre låta godha gerningar bliffua widh macht och haffua sin retta gång. 1 Cor. 3.

Jagh

Georgius. Jagh bekenner wel, at så skee moste medh the gerningar och saker, som författadhe äro vthi Gudz bodh; men effter icke så är satt medh thenna vphöyelsen, vthan hon är (som tu wilt haffuat) een wilkorligh ting, må hon wel för mongs manz oförstånd och mißbruk skul warda nedherlagd, effter the som förståndet haffua, kunna henne wel vmbära.

Christoph. Så mykit som migh och mina wedherlijkar (hwilkom Gudh itt rett förstånd j saken ne giffuit haffuer) tilkommer, måtte wel strax så skee, bådhe medh vphöyelsen och annat, som tu sägher, på thet wij ock j thenna måtton kunde wara eens medh the församblingar j fremmande land; men spörsmålet henger icke nw egentligha ther vppå, om slijkt måtte nägghralunda skee, vthan först, om thenna vphöyelsen moste så bortlagd warda, som thet ting, hwilket j sigh sielfft är ondt, aldeles olijdhelighit ibland christet folck och twert emoot Gudz bodh, såsom moord, hoor, tiuffuerij ꝛc. är emoot Gudz bodh, effter som tu j förstonne föll hårdt vppå, hwilket aldrigh kan doch medh skäl bewijsas; vthan wil man, eller ey, så moste thet lijkwel tillatet warda, at samma vphöyelse, så wel som meßoklädher, och andra sådana aff the gambla ceremonier, som hoos oß än nu äro j brukning, äro aff sigh sielff wilkorligh ting, hwilken een förståndig Christen menniskia wel lijdha kan; ther näst, om thet ock skal wara bekomlighit (såsom wår läghenheet haffuer sigh än nw her j Swe-

Swerige), lata samma vphöyelse falla, för än folcket kan warda yterlighare vnderwijst j sakenne, så at the ther öffuer icke så swårligha förarghades, som nu är til befruchtandes.

Åhwadh och henda kunde med wårt eghet folck, om vphöyelsen worde nedherlagd, så är lijkwel thet wist, at fremmande folck, som hijt til landa söker, storligha ther öffuer förarghas, när the see, at wij ännu behålle vphöyelsen, then hoos them lenge sedhan haffuer waret nedherlagd, ty the hålla thet för Papisterii. Georgius.

Thetta kan til åwentyrs wel så wara; doch är thet wist, at thet partiet, som sigh här öffuer så swårligha förarghar, när the see, at sacramentet hoos oß warder vphögdt, icke äro vthi ringare wilfarelse stadde, än wårt eenfalligha Swenska folck, som slijkt reknar för nödhtorfftelighit, ty bådhe parterna handla emoot then christeligha frijheten, och emoot then läro, som (saligh) D. Martinus här om giffuit haffuer, hwilken eenstadz så talar: hoo som helst sacramentet vphöyer, twingat aff samwetet, lijkwist som han om eens moste vphöyat, then samme är en Jude; twert om, then som ther til wil twingha, at man thet ingalund vphöya skal, lijka som slijkt, thet är, icke vphöyat, wore aff nödhenne, han är een Hedninge; men then som thet vphöyer, eller icke vphöyer, vthaff itt frijtt samwet, effter som honom sielffuom teckes, han är een Christen. Aff thenna D. Martini Christoph. In libro contra coelestes Prophetas.

tini ord är clart, at the intet mindre fara wille j ſakenne, ſom ther öffuer förarghas, at man höyer ſacramentet, än the andre, ſom förarghas, ther man icke höyer thet. Men migh hoppas, at tu icke nekar, at oß jw meer bör achta wårt eghit folks förarghelſe, ſå at wij them ſkone, ſå lenge the kunna här om bekomma någhot fulkomlighare förſtånd, än theras, ſom här äro fremmande, ſynnerligha medhan vphöyelſen ingalund j ſigh ſielff är ſynd eller emoot Gudz bodh, ſåſom tilförenna nogh bewiiſt är.

Georgius. Hwarföre haffua tå meſt alla Chriſtna förſamblingar j fremmande land, the ſom widh then rena euangeliſka låron taghet haffua, lagdt vphöyelſen nedh?

Chriſtoph. Åhwadh ock the förſamblingar, ſom ſamma vphöyelſe aldraförſt nedherlagde, hafft haffua för orſaker ther til, thenna kan thet jw ingalund haffua waret, nemligha, at thet ſkulle aldeles hetas wara ſynd vphöya, och ſåledhes betee folkena ſacramentet, myckit mindre thet, ſom tu tilförenna haffuer om trått, at Chriſti lekamen och blodh, icke ſkulle hetas tå warn tilſtådhes j brödh och wijn, når ſacramentet höyes, ty bådhe är falſkt; men wilt tu egentligha weta, hwarföre hon bleff nedherlagd j Wittenberg (ther hon doch, mong åår ſedhan then rena euangeliſka låran j then ſtadhen förſt vpkommen war, medh D. Martini ſamtycke höltz widh macht, äwen ſå wel ſom än nw hoos oß), tå må tu låſa hwadh för-

förbemelte D. Martinus ther om ſcriffuit haffuer, ty vthi ſamma ſcriffuelſe giffuer han retta grunden clarligha tilkenna, nemligha thenna, at thet för platt ingen annor orſaak ſkul ſkeedde, än at the förſamblingar, ſom ther vppe j landen woro, måtte ock j thenna ceremonien fördragna warda medh theßa andra, ſom här nedhre vthi the Saxeſka städher och annorſtädz boodde, hwilke ſtrax medh thet aldraförſta at the anammade euangelium, thenna vphöyelſens ceremonia, ſampt en ſtoor part aff the andra gambla ceremonier, aff chriſteligh frijheet hadhe falla latet; icke fördömer han heller lijka ſom Papiſtiſka, the förſamblingar, ſom ſamma vphöyelſe hoos ſigh aff chriſteligh frijheet och effter theras lägenheet än nw behålla, ſåſom tu och thine wedherlijkar vthan all ſkäl haffuen thet före, vthan lärer, at man ſkal giffua ſigh ther medh til fridz, och lata ſigh ſå fierran nöya ꝛc. Men wij wilie nu lata thetta beſtå medh vphöyelſen, och ytterlighare tala om ſacramentzens wyrdning och tilbidielſe, hwilka tu ock ogillar; ty effter thet, at ſaken medh thetta ſtycket haffuer ſigh någhot annorlunda, än medh vphöyelſen, ſynes migh ſkola behöffuas vthi ſynderheet här om någhot tala.

In lib. germanico, cui titulus: Breuis confeſſio.

Huru annorlunda? Georgius.

Så, at migh ſynes icke liggia ſå ſtoor mact vppå ſacramentzens vphöyelſe, åhwadh man henne behåller eller falla later, ſom på theß retta och tilbörligha wyrdning, ty hoos Chriſtoph.

förſtåndigha chriſtna år lijka mykit (ſåſom tilförenna ſagt år), hwadh man höyer eller icke, effter bådhe kan ſkee vthan ſynd, effter ſom ock hoos oß bådhe ſkeer, ther wij vthi förſamblingenne höye, men hoos the kranka icke; men vthan ſynd kan ingen (ſåſom migh ſynes) ſynia eller förwåghra Chriſto och hans helgha lekamen och blodh ſin retta gudhdomligha åro och wyrdning; effter ſom ock
In Pſ. 99. S. Auguſtinus ſägher: ingen kan åta Chriſti lekamen, medh mindre han honom tilbeder; och ſynde wij icke allenaſt intet, når wij honom tilbidie, vthan heller, når wij honom icke tilbidie.

Georgius. Åſtu tå fulleligha j then meningen, at wij endeligha ſkole tilbidhia Chriſti lekamen och blodh?

Chriſtoph. Tu hörer jw hwadh Auguſtinus haffuer för mening j ſakenne.

Georgius. Thet förnimmer iagh wel; men iagh ſpör nu, hwadh tijn mening år hår om.

Chriſtoph. Jagh år ock widh ſamma meningen.

Georgius. Hwad förſtår tu tå medh thetta ordet (tilbidia)?

Chriſtoph. Tu weeſt wel, at ſcrifften brukar thet ordet åtſkilieligha; men hår förſtår man ther medh then tilbörligha ödmiukt wyrdning och tienſt, ſom wij gudhdomligha werdigheet ſkyllighe åre, åhwadh heller thet ſkeer allena medh hiertat och inwertes tanckar, eller ock ſamfelt medh vthwertes lekamligha åthåffuor, ſåſom medh bughande, knåfall, henders vphåffning ꝛc. Eko-

Skole wij tå alt ſlijkt göra Chriſti leka- Georgius.
men och blodh?

Efter ſom iagh tencker. Chriſtoph.

Hwadh ſcrifft lårer thet? Georgius.

Scrifften lårer jw, at wij ſkole tilbidia Chriſtoph.
Chriſtum; ſåſom j Pſalmen: alle konungar ſkola tilbidia honom; item: alla hedningars Pſalm. 72.
ſlechter ſkola tilbidia för honom ꝛc., och ſå- Pſalm. 22.
dant j ſcrifftenne ganſka mykit.

Thetta vndfaller ingen Chriſten; men wij ta- Georgius.
le nu egentligha om Chriſti lekamen och blodh.

Mon ock tå thet, ſom ſcrifften ſåledes Chriſtoph.
talar om Chriſtum, platt intet komma hans lekamen och blodh widh? Eller monne wij ſkola ſyndra Chriſti lekamen och blodh ifrå honom ſielffuom?

Thet år jw någhor åtſkildnat emellan Georgius.
Chriſtum ſielff och hans lekamen och blodh?

Faſt hår ån wara moſte någhor åtſkild- Chriſtoph.
nat, ſådana ſom år emellan itt ting heelt och någhra aff theß förnemligha deelar, lijkwel ſynes migh, at thet intet hindrar, vthan heller fordrar min mening j ſakenne.

Huru ſkulle thet tilgå? Georgius.

Så, at lijka ſom Chriſti lekamen och Chriſtoph.
blodh haffua deelachtigheet, eller åro en naturligh och weſentligh deel vthi hans gudhdomligha perſon, ſå moſte the ock haffua deelachtighet vthi hans gudhdomligha wyrdning.

Thetta wil iagh icke heller ſå aldeles neka. Georgius.

Ja, tu kan icke heller medh ſkål nekat, Chriſtoph.
ty thet år jw clart, at then åra, ſom man

gör Chriſto ſielff, lender jw in til alt thet, hans gudhdomligha perſon tilhörer.

Georgius. Thet må ſå wara.

Chriſtoph. Twert emoot ſynes migh, at then åra, ſom man gör någhon then deel, ſom ſamma hans gudhdomligha perſon naturligha och weſentligha tilhörer, ſkal ock ſå lenda in på hela hans perſon och honom ſielff.

Georgius. Thet weet iagh icke.

Chriſtoph. Weetſtu thet icke; hwij ſå? Är thet tå ſå wilſamt oppå tagha? Så ſägh migh tå, om någhor ſlogho tigh på titt been, hand, hoffuud, eller hwar thet kunde drabba på kroppen, wille tu ock tå rekna then ſkadhan eller ſlaghet tigh ſielffuom eller tin hela perſon til, eller ey?

Georgius. Hwar iagh annars giorde, måtte hwar man medh retto hålla migh för en geck.

Chriſtoph. Än om någhor ſkenckte tigh någhot til kläder, hatt, hoſor, ſkoor, eller för någhra andra aff tina naturligha lemmar, ſkulle thet medh retta hetas wara tigh ſielffuom, eller tine hela perſon ſkenckt, eller ey?

Georgius. Hoo wille annat ſåya?

Chriſtoph. Nu wel, allan bådhe ſkadha och froma, ſom ſkeer någhrom aff tina lemmar, reknar tu tigh, thet är tin heela perſon til; hwij ſkulle ock tå thet icke warda reknat Chriſto til åro och wyrdning, ſom man bewijſar hans årofulla lekamen och blodh?

Georgius. Thetta tyckes wel någhot wara, ſom tu

hår

här sägher; men iagh hörde gerna aff tigh någhor synnerligh scrifft här om.

Wille tu rett betenckiat, så låte tu tigh wel benöya medh the scriffter och skål, som tu här om nu hördt haffuer; doch wilt tu ock endeligha haffua här vppå een synnerligh witnesbörd aff scrifftenne, så giff acht på thet, S. Paulus til the Corinther scriffuar, säyandes: ther en lem någhot lijdher, ther lijdha alle lemmarna, och ther en lem bliffuer årat, ther frögda sigh alle lemmarna. Är tå ock thetta tigh icke nogh? eller huru skulle Apostelen haffua kunnet clarlighare betygha, at hwar och en lem för sigh må årat warda; och at ther jw är alla lemmarnars, thet är, hela kropsens åra, når en lem årat warder? Mon tu tå än nu wilia twiffla, om man medh retto skal må åra och wyrda Herrans lekamen och blodh? eller om Christus ther medh skal årat, och icke wanårat bliffua, når man samma hans gudhdomligha lekamen och blodh retzligha årat? Christoph. 1 Cor. 12.

Thet wil iagh icke heller så slett haffua nekat, at Christi lekamen jw medh någhra handa åro bör wyrdas, effter ock ingen ting är på iordenne, som icke är sin åro werd; men wij tale nu om sådana åro, som tilförrenne aff tigh berördt är, thet är, om gudhdomligh åro. Georgius.

Gudhdomligh åra, sägher tu; hwadh? Är tå Christi lekamen icke en gudhdomligh lekamen? eller kallar han ock icke sielff sin leka- Christoph.

Johan. 6. men thet ſanna himmelſka bröödhet, ſom giffuer werldenne lijff? Thetta lijffuet kan jw ingen tigh giffua, vthan thet ſom gudhdomligh̃it är?

Georgius. Thet är wel ſå; lijkwel kan man icke ſå åkalla Chriſti lekamen, ſom man åkallar honom ſielff.

Chriſtoph. Then åtſkildnat, ſom egentligha är emellan Chriſti hela perſon, och hans gudhdomligha lekamen, ſom är en weſentligh deel theraff, haffuer iagh allaredho bekendt; doch efter thet een ſådana förening är kommen emellan gudhdomen och mandomen i Chriſto, ſom ſcrifften oß mongeſtädz giffuer tilkenna, moſte wij ther aff beſluta, at åhwadh ſom helſt åra hans gudhdom tilkommer, then ſamma kommer ock hans mandom til; och twert om, then åra, ſom wij göre hans helga mandom, hans werdigha lekamen och blodh, then ſamma åra bör för hela Chriſti perſons åro reknat warda. Egentligha til talande, ſåye wij wel vthi wår bön: o! Jeſu Chriſte förbarma tigh öffuer migh, heller än, o! Jeſu Chriſti lekamen förbarma tigh ꝛc.; lijkwel åro theß heller icke the til ſtraffandes, ſom ſå bidhia: Chriſti lekamen och blodh beware migh, efter thet ſett, ſom Preſten ock brukar, tå han vthſkiffter ſacramentet, ſåyandes: Jeſu Chriſti lekamen ꝛc., beware thin krop och ſiel; ty ändoch Chriſtus ſielffuer thetta egentligha gör, nemligha ſigh förbarmar, hielper och bewarar, lijkwel efter thet han ſlijkt icke annars gör,

gör, ån genom sin helgha lekamen och blodh,
thet år, genom sigh sielff, såsom S. Paulus
til the Epheser thet vthtydher, säyandes först Ephes. 2.
så: han borttogh owenskapen genom sitt kött,
och strax ther effter, han haffuer dödhat o-
wenskapen genom sigh sielff; ther före år så-
dana bön icke heller til ogillandes; ty ändoch
man så talar: Christi lekamen beware migh,
så år doch meningen retzligha icke annor ån
thenna: Christus genom sin lekamen beware
re ꝛc.; såsom ock then helghe Job sadhe: Her- Job. 10.
re, thina hender haffua giordt migh, och scriff-
ten ellies sådana sett til at tala, brukar gan-
ska offta. Och hwadh skal man här om meer
säya? Hoo år then, som Christi werdigha le-
kamen thet wil förtagha, som sielffuer Gudh
honom giffuit haffuer, ther han sigh medh ho-
nom vthi een person så vnderligha haffuer
föreenat, och sedhan vphögdt öffuer alla himb-
lar, såsom S. Paulus betyghar? Ephes. 4.

Lät tå skee, at Christi lekamen medh så- Georgius.
dana äro, som tu nu sagdt haffuer, må
wyrd warda, ther han sitter på Gudz fadhers
höghra hand j himmelen, effter S. Pauli ord
til the Philipper, som lydha, at vthi Jesu Philip. 2.
nampn skola sigh all knå böya ꝛc.; är ån tå
twiffuelsmål, om thet samma medh honom
skee skal, såsom han år i sacramentet.

Thetta moste migh åter wara itt selsynt Christoph.
taal; eller hwij skulle thetta icke må skee? Är
thet tå icke alt en och samme lekamen, then
som sitter på Gudz högra hand j himmelen,

och then ſom är j ſacramentet? Eller faller tu här in til then meningen, at Chriſti lekamen och blodh icke ſkal ſannerligha wara j ſacramentet?

Georgius. För en och then ſamma lekamenen håller iagh then, ſom j himmelen ſitter, och lijkwel weſentligha är j ſacramentet; ſå är iagh ock fierran ifrå the Sacramenterares fördömda meningh, ſåſom tu hörde aff migh i begynnelſen.

Chriſtoph. Är thet ock tå alt en och ſamme lekamen, hwij ſkulle han ock icke alleſtädz behålla ſamma åro? Eller mon han ſkola ther aff wara worden ſämbre och mindre åro werd, at han är oß giffuen j bröddhet til at äta, thet är, at han aff obegripeligh kärleek, ſom Chriſtus haffuer til ſin förſambling, ſå är förnedrat? O! hwilket itt otackſamt hierta moſte thet wara, ſom ſlijka tankar wille inryma; doch är werlden ſådana, theſte större ödmiukt och tienſt Gudh henne bewijſar, theſte hogmodighare hon warder emoot honom, och teſte werr hon tackar.

Georgius. Jagh wil icke heller thet ſåya, at Chriſti ſanne lekamen och blodh ſkal wara theß ſämbre, at han är j ſacramentet; vthan efter Chriſtus icke finnes ther på haffua ſerdeles j Nattwarden giffuit någhor vthtryckeligh befalning, at man hans lekamen ther tilbidja moſte, ſåſom han vthtryckeligha befalte, at man honom ſkal äta; icke heller at Apoſtlanar tilbådho thet the åto; twiflar iagh ock, om thet för then ſkul må ſkee, ſynnerligha me-

medhan han ock ſielffuer betyghade, at han kommen war hijt til werldena, icke til at lata tiena ſigh, vthan til at tiena.

Åter kommer tu nu på tin gamla wijſo, ty må tu ock åter ſwara migh til thet iagh wil ſpöria: gaff tå Chriſtus någhor befalningh vth j Nattwarden, eller ock ellies, at Apoſtlanar, eller ock andre, ſkulle tilbidia honom perſonligha, antinghen ther j Nattwarden, eller ock annorſtådz? Chriſtoph.

Thet finner iagh icke. Georgius.

Tilbådho tå Apoſtlanar honom, ther han ſatt j Nattwarden? Chriſtoph.

Ther om haffuer man intet heller förnommet, ſynnerligha ſå mykit, ſom vthwertes åthåffuor tilkom. Georgius.

Om Apoſtlanar lijkwel ſå hadhe giordt, effter then grund, ſom clarligha nogh ellies är j ſcrifftenne om Chriſtum föregiffuen, ſåſom ock the wijſe mån vthaff Österlanden tilbådho honom j Bethlehem, och ſedhan monge andre, ſynnerligha S. Petrus j båten ꝛc.; monde the ock ther medh ſkulle haffua ſyndat? Chriſtoph. Matth. 2. Luce 5.

Thet wil iagh icke ſåya. Georgius.

Ja, thet moſte tu alt ſåya, ſå framt besynnerligh befalning ſkulle här haffua waret aff nödhenne, ſåſom tu tilförenne haffuer latet tigh höra. Men effter tu nu bekenner, at lärjungarna icke hadhe ther medh giordt synd, om the Chriſtum ſielff j Nattwarden hadhe tilbidhet, åndoch ther på ingen vthtryckeligh befalning widh ſamma tijdh giffuen wardt; Chriſtoph.

hwij ſkulle thet tå meer haffua waret, eller ån nw wara ſynd, åra honom, ſamt medh hans helgha lekamen och blodh vthi ſacramentet, ån tå at ther på icke ſå eenkannerligha på ſamma tijdh gaffs befalning; lijka ſom meer hadhe waret aff nödhenne biudha om thet ena, ån om thet andra? Ther före moſte man ock ſå förſtå ſakenna, at thet han icke bödh Låriungomen eller androm, antinghen j Nattwarden, eller ock ellies, ſåledes wyrda ſin lekamen, eller ock ſin hela perſon, ſkeedde icke för then ſkul, at han icke ſkulle reknat ſigh eller ſin gudhdomligha lekamen gudhdomligh åro werd wara, eller icke welet, at någhor honom ſkulle åra, vthan at han ſigh j ſå måtto (ſåſom Paulus ſågher) förnedhradhe; lijkwel wille thet ſigh icke ſkicka eller wara chriſtelighit, om wij för then ſkul honom och hans helgha lekamen och blodh ſådana hans retta och ſkylligha åro wille förweghra.

Georgius. Låt tå ſkee, at man (ſåſom tu ſågher) må ſåledhes vthi Nattwarden åhra Herrans lekamen och blodh; lijkwel ſölier icke ån tå ther aff, at man moſte görat, widh ſynd til vndwijkandes, effter ſom tu wilt.

Chriſtoph. Ja, iagh ſågher thet ån nw, hoo ſom helſt på föracht thetta later, icke wiliandes giffua Chriſto och hans helgha lekamen ſin tilbörligha åro, han gör wißerligha een ſtoor ſynd, ſåſom ock S. Auguſtini mening är, ther om man tilförenne rördt haffuer.

Hwadh

Hwadh meningh ſkal thet haffua, ſom tu ſägher (på föracht)? Georgius.

Sådana ord brukar iagh til en åtſkilnat, ty thet kan wel henda vnder tijdhen, at ſacramentzens tilbörligha wyrdning, ſerdeles medh vthwertes åthäffuor, bliffuer hoos een part tilbaka antinghen aff eenfalligheet, eller aff nägghrahanda hinder och förfall, hwarföre thet tå icke reknas til ondo; men ther nägghor wel weet och lätz troo, at wårs Herras Jeſu Chriſti ſanne lekamen och blodh är tilſtädhes j Nattwarden, kan theß heller icke ſäät aff ſigh, at han forfalla löſt gör Chriſto vthi ſamma hans lekamen ꝛc. ſin tilbörligha wyrdning, antinghen medh hierta eller vthwertes åthäffuor, ja, förmenar ock ſå androm ſädana wyrdning göra; then ſå ſtickar ſigh j ſakenne (wil iagh ſäya), warder inghalund oſkylligh hällen, vthan thet kommer en dagh wißerligha ther til, at Chriſtus efterfrägha wil, hwareſt the niyo bleffne äro, ſom icke wille komma ighen och giffua Gudhi äro- Christoph.

na, efter ſom vthi euangelio om the ſpittelſka ſcriffuit är. Luce 17.

Lijkwel moſte tu thet tillåta, at ſacramentet icke egentligha j then acht aff Chriſto ſtichtat war, at man j Nattwarden ſkulle thet tilbidhia, vthan honom til åminnelſe i troone bruka. Georgius.

Thet ſamma haffuer iagh tilförenna bekendt, och lijkwel bewijſat, thet tu nu hördt haffuer; och på thet tu icke mena ſkalt, at Christoph.

iagh allena ſådana ſinne och tanckar haffuer om thetta ärendet, ſå må tu ock wel förweta tigh här om medh andra lärda män och rettſinnigha ſcribenter, ſom j thenna tijdhen äro och waret haffua, ſynnerligha medh D. Martino, then eenſtadz ſå ſcriffuar: hoo ſom troor, at Chriſti lekamen och blodh är j Nattwarden, ſåſom nogh bewijſlighit är och man troo moſte, then ſamme kan ingalund vthan ſynd förwegra ſamma Chriſti lekamen och blodh ſin tilbörligha äro; ty iagh moſte jw bekenna, at Chriſtus ſielffuer är ther tilſtädhes, när hans lekamen och blodh är ther; hans ordh kunna icke liugha för migh; icke är han heller ſkild widh ſin lekamen och blodh ꝛc. Annorſtädz ſcriffuar han ock här om på latin ſå: In eucharistia, ſacramento venerabili & adorabili, & exhibetur & ſumitur vere & re ipſa corpus & ſanguis Chriſti, tam a dignis, quam indignis; vthi thet höghwerdigha Altarens ſacramente, hwilket man medh all wyrdning tilbidhia ſkal, warder giffuen och vndfången Chriſti ſanne lekamen och blodh, bådhe aff werdigha och owerdigha. Item annorſtädz: Bonum eſt, quod ſacramentum Altaris colitur inflexis genibus, quia ibi eſt verum corpus & ſanguis Domini; item, preſentia Spiritus ſancti, & promisſio, ſeu verbum diuinum, quod reuerenter eſt audiendum; thet är tilbörlighit, at man Altarens ſacramente dyrkar medh knäböyelſe, ty ther är Herrans ſanne lekamen och

In libro ad Valdenſes.

Contra articulos Louanien.

In Gene. cap. 47.

och blodh; item, thens helgha Andes närwarelse, och löfftet, eller Gudz ord, hwilket man medh wyrdning höra moste.

Så är än tå nogh fahra werdt, at man sigh här icke förgriper och bedriffuer affgudherij, når man tilbedher sacramentet, effter ther intet annat kan seedt warda, än brödh och wijn, hwilket ock så sännerligha ther är tilstädhes. Georgius.

Thet är wel sant, at hwar man tilbädhe brödh och wijn, lijka som brödh ꝛc., wore thet wißerligha itt stoort affgudherij; men hoo wore så galen, han thet gioorde? Man anseer jw här j sacramentet brödh och wijn icke såsom thet är naturligha, eller för blott element, vthan såsom thetta författat är j Gudz ord, intet rettandes sigh effter, hwadh wår lekamligha öghon och annor wår vthwertes sinne begripa och vthwijsa, vthan hwadh troon, som sigh grundar på Gudz ord, oß sägher och lärer. Wår öghon kunna intet annat see, än brödh och wijn; the andra wår vthwertes sinne förnimma icke heller annat; men troon förnimmer her någhot annat, nemligha, sielffuan Herran Jesum Christum närwarandes, hwilken här genom tienarens hand vthskiffter sin helgha lekamen och blodh. Samme wår Herre Jesus Christus, som närwarandes är medh sacramentet, doch osynligh och fördold, warder här aff the troogna samt medh sin lekamen och blodh tilbidhen; så at hwar man än wille frägha någhon aff the al- Christoph.

dra-

dra eenfalligaſta, hwadh han tilbedher j ſacramentet, worde han wißerligha ſwarande, at han icke tilbedher ther brödh och wiin, vthan Jeſum Chriſtum, ſom han troor ther ſannerligha wara tilſtädhes; ty äro ock the icke annat än klaffare och oppenbara liughare, ſom ſäya, at wij vthi ſacramentet tilbidhie brödh och wiin; låta ock ſå ther medh förſtå, at the ſielffue äro beſmittade medh the Sacramenterares ſwrdeegh, hwilke för then ſkul icke wilia tilbidhia ſacramentet, at the icke troo, at Chriſti ſanne lekamen och blodh och ther medh Chriſtus ſielffuer är tilſtädhes j Nattwarden. Thet är icke affgudherij, ſettia troo til Gudz klara ord, och medh werket fölia them effter, ſåſom wij göre, när wij tilbidhie Gudz Son, ſom oß vthi Nattwarden närwarandes ſpijſar medh ſin eghen lekamen och blodh; vthan twert om är thet thet retta affgudherijt, neka Gudz klara ord, och efterfölia ſina bedrägeligha tanckar, ſåſom the Sacramenterare göra, när the icke troo wilia, at Chriſti ſanne lekamen och blodh ſkal wara vthi Nattwarden, icke heller bewijſa honom ther någhon wyrdning.

Georgius. Thet äro icke allenaſt the Sacramenterare, ſom ogilla ſacramentzens tilbidhielſe, och ſäya thet wara affgudherij, vthan ock ſå monghe andre, ſom ganſka hårdt emoot them bådhe ſcriffua och predika.

Chriſtoph. Thetta bekenner iagh ock; men hwadh kommer thet oß widh, hwadh ſom hwar effter

ter sitt hoffuud och godhtyckio gillar eller ogillar, medhan clart nogh är, at theras mening haffuer inghen fast och beståndigh grund medh sigh, sådana som thenna är, som här nu är föregiffuen. Icke dragha heller theße alle medh eenne lino, ty somblighe aff them såya, at man icke skal tilbidhia brödhet; men hoo gör thet? Man tilbedher jw icke brödhet (såsom tilförenne sagdt är), vthan Christi lekamen och blodh, som är medh bröd och wijn, ja, Christum sielff, som här medh är tilstädhes. Någhre andre aff them såya (såsom ock tu nu här sagdt haffuer): man skal icke heller tilbidhia Christi lekamen ꝛc., ty han haffuer thet icke vthtryckeligha budhet; men huru sådana theras och tin löse grund är omkull slaghen, haffuer tu nu j lengden wel förnommet. Och är stoort vnder, at thenna lärare, som sigh alleståds beröma, at the så hårdt hålla medh D. Luthero, icke skemmas widh gå ifrå hans grund och läro, ther the doch så ringa, ja, alzingen skäl retzligha haffua vppå stå; doch kan man wel merkia, at sådana förwetenheet är aff fiendanom, som vthi allo motto står ther effter, at han buller, twist och twedregt föröka skal, och ther medh så mykit skadelighare förwilla the eenfalligha siälar; men migh synes j thenna sakenne än nu spöria tigh någhot.

Thet må tu wel göra. Georgius.

Efter förbemelte predikanter ogilla (som tu sadhe) sacramentzens tilbidielse, lijka som Christoph.

aff-

affgudherij; hwij tilſtädhia the tå, at theras ſoknafolck, ſom är tilſtädhes j kyrkionne, när ſacreringen ſkeer, alle ſammans ſtå på knå?

Georgius. Thet tilſtädhia the (ſåſom iagh förnommet haffuer) för then ſkul, at the genom bönen, ſom aff kyrkiotienaren medh clara röſt tå warder föreläſen, ſigh beredha ſkole til at helſoſambligha anamma ſacramentet, men icke til at ſåledhes wyrda Herrans lekamen och blodh.

Chriſtoph. Ah ſee doch til, hwadh tu talar, när tu ſå ſägher, (icke til at wyrda Herrans ꝛc.). Jagh må ſäya tigh för ſann, at ſådana ord äro gudhfruchtigom menniſkiom faſt tung, ja, olijdheligen til at höra.

Georgius. Jagh förtalde tigh här icke ſå eenkannerligha min ſwar, uthan theras, the mägha wara hurudana the kunna.

Chriſtoph. Ja, ſådana ſwar äro j ſanning icke godh eller chriſtelighen; än tå, när ſamma theras folck anamma ſacramentet, hwarföre ſtå the ock tå på knå?

Georgius. Ther til weet iagh icke heller näghor annor orſaak.

Chriſtoph. Huru mykit bätter och chriſteligare ſwar och lärdom giffuer D. Martinus här om, ther han ſå ſägher: när man medh knäböyelſe anammar Herrans ſanna lekamen och blodh, faller thet j ſigh ſielfft, uthan all disputering, at man tå tilbedher. Sammalund äro ock thenna förbemelta D. Martini ord om thenna ſakenna, ſåſom monge aff hans

eghen

eghen mun hördt haffua: om iagh finge ſee (ſadhe han) then helgha Anda nedherkomma aff himmelen vthi duffuo lijknelſe, ſåſom Johannes Döparen honom ſägh, tå wille iagh nedherfalla på min knå, vphålla mina hender, och ſåya: o! helghe Ande, war migh nådheligh ꝛc.; ſkulle iagh ock tå thet ſamma icke göra hoos thet höghwerdigha ſacramentet, ther Chriſtus ſielff är närwarandes? Therföre är thet ock inghalund til lijdhande, at man ſådana åro och wyrdning, ſom ſkeer medh knäbögning och annat ſådant hoos ſacramentet, när thet effter Herrans inſättielſe warder förhandlat, förtalar, ſtraffar, förkaſtar och lijka ſom affgudherij fördömer; ty wordo icke the reknadhe för affgudhadyrkare, ſom j gambla teſtamentet nedherföllo och tilbådho för Herrans arck och nådhaſtolen, ſom war j tabernaklet och templet, icke heller therföre haldne, at the tå tilbådho arcken, vthan Herran ſielff, ſom ther hadhe vthloffuat ſigh wilia höra böner; huru mykit mindre ſkola the warda reknadhe för affgudhadyrkare, ſom vthi Nattwarden eller ſacramentet tilbidhia icke brödh eller wijn, vthan Herran Chriſtum, then retta och ſanſkylligha nådhaſtolen? Ja, hoo ſom helſt ock icke tå tilbedher Chriſtum, när han ſå beteer ſigh, ſom thet ſkeer j Nattwarden, huru ſkulle han tå retzligha tilbidhia honom vthi annor rum, ther han ſådana orſaak och tilfelle icke haffuer? Ty är thet ock itt ganſka ſtoort tekn ther til, at then men-

ni-

niſkian icke troor ſanna Chriſti lekamen och blodh wara tilſtädhes j Nattwarden, ſom ſigh ther icke wil ödhmiuka och tilbidhia, och moſte för then ſkul wara eens medh the Sacramenterare, åhuru hon ock ellies ſkrymtar och ſlijkt nekar.

Georgius. Hwadh ſkal man tå ſåya om them, ſom tilſtädhes åro j Nattwarden, och lijkwel intet gå ther til, ſåſom nw meſtadeels ſkeer?

Chriſtoph. Jagh håller thet ſå före, at alle the ſom åro widh handena, tå Herrans Nattward hållen warder, och höra Chriſti ord, ſom betygha, at hans helghe lekamen och blodh, ſom för oß vthgiffuen och vthguten är, ſannerligha är ther tilſtädhes, och warder ther för then ſkul vthdelat, at man hans döbh och pijno betenckia ſkal; ſkodha ock teſlikes medh ſin lekamligha öghon, huru thetta ſåledhes warder förhandlat; åhwadh the gå ther til eller icke, ſå ſkola the lijkwel medh lijka åro och wyrdning ther emoot ſigh bewijſa, Chriſtum, ſom vthi ſin lekamen och blodh ther är tilſtädhes, loffua, tilbidhia, åkalla och honom aff hiertat tacka. Och ſkal then meningen wara fierran ifrå oß, ſom någhre förwetne falla vppå, nemligha, at thet ſkal hetas wara wårs Herras lekamen och blodh them allenaſt, ſom på then tijdhen gå ther til; ty lijka ſom maat och dryck är thet, ſom thet är, och ſå bliffuer, än tå at iagh ſtår och ſeer vppå, at andre åta och dricka; ſammalund året och bliffuer Chriſti ſanne lekamen och blodh, och bör aff migh therföre hål-

hållet och årat warda, faſt iagh än på ſamma tijdh medh androm icke går ther til, lijkawiſt ſom, når iagh år tilſtädhes ther någhor döpes, at thet jw år een ſann döpelſe, emoot hwilko iagh migh gudheliga ſtella ſkal, thet iagh än ſielff tå icke döpes.

Migh ſynes, ſom emellan theßa twenna ordh (åhra och tilbidhia) moſte göras en åtſkildnat, effter thetta ordet (åhra eller wyrda) år meer almennelighit och ſtrecker ſigh wijdhare vth, än thetta ordet (tilbidhia); therföre, om man ſkal någhot effterlåta j thenna handelen, tå kunde iagh bätter lijdha, at Chriſti lekamen och blodh j ſacramentet ſadhes ſkola åras och wyrdas, än tilbidhias. Georgius.

Hår vthi må tu göra, ſom tigh ſynes, ty migh år lijka mykit, hwilket aff theßa ord man wil bruka j ſakenne, effter iagh finner, at ſcrifften ymſe brukar, ja, och ſå wel til menniſkiors, herrars och konungars, ſom til Gudz hedher, åndoch thet år en ſtoor åtſkildnat emellan then åro, ſom Gudhi bör, och then ſom menniſkiom tilkommer. Så haffuer tu ock wel förnommet, at åhwar iagh haffuer ſagdt, at man ſkal tilbidhia Herrans lekamen och blodh, år thet jw ſå förclarat, at ſamma tilbidhiande lendar in på Chriſtum ſielff, ſom aldrigh kan ſkilias widh ſin lekamen; therföre beſluter iagh ock thetta ſå, at hwar ſom helſt thetta werdigha ſacramentet rett och effter wårs Herras Jeſu Chriſti ordning warder förhandlat och brukat, tå år Chriſtoph.

thet tilbörlighit, at man Christum, som ther sammestadz medh sin lekamen och blodh är tilstädhes, på thet höxta ärar, åkallar och tilbedher j andanom och sanningenne medh hiertat, hwilket är thet retta tilbidhiandet; theslikes ock, at man sådana hiertans gudhelighet medh vthwertes åthäffuor, såsom är medh knäfall, henders vphäffning ꝛc., androm til exempel och rettelse, later vthbrista och kunnogha warda.

Georgius. Then oß strenger til at endeligha tilbidhia Gudh wår Herra Christum i Nattwarden, han förplichtar och binder oß til rum och städher, hwilket synes wara twert emoot thet Christus sadhe til then samaritiska quinnona,

Johan. 4. nemligha, at man hwarken j Jerusalem eller på Samarie berg skulle tilbidhia Gudh ꝛc.

Christoph. Hwar någhor så lärde, at man icke skulle må förhandla sacramentet, vthan på någhor besynnerligh rum, såsom budhet war j gambla testamentet, at man allenast vthi templet offra och bidhia skulle, så wore thet wel någhot, som tu här sägher; men hwem haffuer tu hördt slijkt tala eller föregiffua? Thet sägher man wel, at thet är tilbörlighit och rett, at wij tilbidhie Christum vthi hans Nattward; men man bekenner och ther bredho widh, at wij frijtt måghe hålla samma Nattward på hwadh rum, och när som helst oß sielffuom synes; och åhwadh rum wij oß ther til vthkore, thet gillar Christus, och wil ther wara medh oß tilstädhes, såsom han sielff-

ſielffuer loffuat haffuer, ſåyandes: hwar twå
heller tree åro förſambladhe j mitt nampn,
ther wil iagh wara mitt ibland them. Ellies Matth. 18.
år ock frijt tilbidhia och åkalla Gudh och
wår Herra Jeſum Chriſtum, hwar och når
wij wilie. Giffue Gudh, ath wij ſå wiſt wo-
re ther någhot flijtighe til! Är tå thetta icke
nogh? eller hwadh wille wij meer haffua,
medh mindre wij ſå wille vthtyda thenna frij-
hetena: efter all rum nu åro oß frij, be-
höffue wij platt intet rum meer til at åkalla
och tilbidhja Gudh; eller ock ſå: behöffue
wij nu intet tiena Gudhi? Doch kan iagh icke
troo, at tu een ſlijk vthtydelſe på thenna frij-
hetena göra eller gilla wilt.

Bort thet, vthan iagh går aldrigh ifrå Georgius.
then meningen, at oß jw bör altijdh och al-
leſtädz tjena Gudhi; ty ſåſom Gudh nu haff-
uer giffuit oß all rum frij til ſin tienſt, ſå
ſkole wij ock vthi all rum tiena honom ytter-
ligare än förr, ſåſom j Pſalmen ſtår: löff- Pſ. 103.
uer Herran all hans werck, vthi all hans
herradömes rum; och Paulus: iagh wil, at 1 Tim. 2.
männenar vthi all rum bidhia ſkola ꝛc.

Ja, ſå troor iagh ock; ty efter hans Chriſtoph.
gudhdomligha nådh är nw ſå mykit ſtörre
emoot oß bewiſſt j nya teſtamentet, än hon
war emoot Judarna j thet gambla, at han
nu icke binder oß til någhor beſynnerligh rum,
ſåſom tå ſkeedde, vthan later all rum och tij-
dher vnder wårt frija och eghit welkor; wo-
re thet een gråſeligha ſtoor odygd aff oß,

hwar wij ther emoot igen platt ingenſtädz wille tiena och tacka honom; hwarföre wij ock tå werde wore, icke allenaſt ſådana frijheet miſta, vthan ock ſå komma j dobbel större twång och träldom, än Judarna någhon tijdh vthi waret haffua.

Georgius. Thenna Chriſti ordh: hwar ſom helſt twå eller tree ſamman komma j mitt nampn ꝛc., ſynes tu ſå förſtå, at man kan och moſte haffua Chriſtum perſonligha tilſtädhes, på hwadh ſom helſt rum wij honom tilbidhie.

Chriſtoph. Huru förſtår tå tu ſamma ord?

Georgius. Så, at Chriſtus är endeligha vthi all rum hoos them, ſom honom vthi andanom och ſanningenne tilbidhia.

Chriſtoph. Ja, thet är wel rett; men är tå Chriſtus här på iordenne, vthi all rum icke ock ſå lekamligha? Eller hwarföre kallas han Immanuel, Gudh medh oß?

Matth. 1. Eſaie 7.

Georgius. Jagh nekar icke (ſåſom tu nu wel haffuer förnommet), at Chriſtus jw är här hoos oß, ock ſå lekamligha beteer och giffuer oß j Nattwarden ſin ſanna lekamen och blodh; men min mening är, at han icke ſå är j Nattwarden, eller ellies, ſom wij och all lekamligh creatur äre här på iordenne localiter & circumſcriptiue, författat och vthi naturligha mått medh wiß rum beſluten.

Chriſtoph. Thetta later man tigh wel til, ty ſådana legenheter är Chriſtus och hans lekamen ingalund vndergiffuin, vthan wår troo och bekennelſe är, at Chriſtus och hans helghe lekamen

kamen och blodh är vthi Nattwarden ſannerligha och weſentligha, doch vthi obegripeligha och oranſakeligha mått. Thetta wilia the Sacramenterare icke göra, vthan effter thet the icke kunna begripa vthi hurudana ſkick och mått Chriſtus ſkal kunna lekamligha wara j Nattwarden, neka the thet emoot hans clara och obedrägeligha ord, hwilket är een dieffuuls höghferdh, j thet the icke wilia lata Gudh haffua rett och wara ſanferdigh, medh mindre the aldeles och fulkomligha kunna begripa all the ärender, ſom han omtalar. Men ſlijkt ware fierran ifrå Gudz förſambling; ty wij begripet eller ey, hwadh ſom helſt Gudh talar, ſå moſte wij lijkwel giffua thy macht; therföre moſte wij ock troo, at ändoch Chriſtus nu icke är tilſtädhes här på iordenne, vthi then hampn och form, medh hwilko han lekamligha födder war och vthi hwilko han här wiſtades, för än han leedh döddhen, ſå är han lijkwel lekamligha hoos oß effter then form och ſkickelſe, ſom han ſielffuer ther til vthwaldt haffuer; ſå at jw ſå wiße ſom the woro på hans lekamligha närwarelſe, ſom medh theras ſeende ögon ſågho honom vthi hans naturligha och ſkenbarligha hampn och ſkapnat, then han war födder medh, ſå fulwiße kunne ock wij, ſom troo ſettie til hans gudhdomligha och obegripeligha ord, wara på hans lekamligha närwarelſe, vnder then form och öffuernaturligha ſkickelſe, ſom wij ſee vthi Nattwarden, ther

han genom kyrkiotienarens hand beteer, och giffuer oß ſin ſanna lekamen j brödh och ſin blodh j wijn. Ther medh haffue wij ock inghen orſaak til at twiſla, ån ſider medh the Sacramenterare platt förneka Chriſtum wara hår hoos oß på iordenne, vthan måghom ther på wara fullwiße, at han år hår bådhe lekamligha och andeligha medh ſin hela perſon; ſåſom tå han vppenbaradhes Paulo j
Act. 9. wåghen til Damaſko, war han wißerligha ther tilſtådhes vthi ſin hela perſon, effter ſom ock hans eghet taal clarligha beryghar, thet ſå lydher: jagh år Jeſus aff Nazaret, then tu förfölier; item, widh thet vplopet, ſom ſkeedde j Jeruſalem emoot Paulo, ſcriffuar Lu-
Act. 23. cas, at Herren ſtodh når honom om natte-na. Thenne ſamme Herren war jw Chriſtus, vthi ſin hela perſon ſulkomligh? Är tå Chriſtus alleſtådz, och hwar ſom helſt honom wara löſter, perſonligha hår på iordenne, ſå wel ſom j himmelen, och bör för then ſkul wedherkend och årat warda, ſynnerligha på the rum, ther han ſigh nådheliga beteer; hoo wil tå förbiudha, at man honom vthi Nattwarden tilbidhia ſkal? Böyer man doch ſin knå (ſåſom ock rett år), når Jeſu nampn nempnes; item, tå man ſiunger: Gloria Patri &c., Verbum caro factum eſt &c.; ſkulle ock thet ſamma icke må ſkee, når man conſecrerar, anſeer och vndfår ſacramentet? Eller ſkulle thet ſtå bätter ibland chriſtet folck, at man thes förinnan alzingen ödmiukt och gudhe-

gudheligheetz tekn bewiiſte, vthan ſtodhe raker medh teckt hoffuud och ſåghe bort annorſtådz, eller ock ſtodhe och ſnackade medh ſin näſta?

Hoo wille thet ſåya? Georgius.

Lijkwel haffuer man them ſeedt, ſom ſå göra, och låtas wara mykit godhe ther aff, at the ſåledhes kunna förachta thet, ſom andre rettſinnighe chriſtne genom ſina eenfaldigheet och gudheligha åthäffuor hålla j störſta wyrdning. Chriſtoph.

Man finner mongan dåra, ſom hwarken Gudh eller menniſkior achtar. Georgius.

Thet är ſant, lijkwel hielpa ſlijka diſputerningar om ſacramentet ganſka mykit ther til, och giffua ifrå ſigh een ſtoor förarghelſe, then hwar och een medh retto flij ſkulle, ſerdeles medhan Chriſtus ock ſå förſårligha haffuer hotat them, ſom förarghelſe åſtadhkomma. Chriſtoph. Matth. 18.

Skole wij ock tå alleſtådz tilbidhia wår Herra Chriſtum, ther han oß vthi någhra måtto beteedd warder, ſå måghe wij ock wel tilbidhia honom widh the belete, ſom hans pijno och dödh oß betekna och vppå minna. Georgius.

Thetta vndfaller iagh icke heller, ty thet är lijka mykit, hwadh tigh vpwecker til retta och ſanſkyllugha gudheligheet, förſt at tu henne företagher och ſielffuan Gudh tilbedher. Chriſtoph.

Thet är jw förbudhet tilbidhia belete? Georgius.

Thet är ſant; förbudhet är jw tilbidhia belete, ty thet är affgudherij; men tilbidhia Gudh vthi the rum, ſom belete äro, är icke Chriſtoph.

förbudhet, ellies hadhe Naaman aff Syrien icke mått tilbidhia Gudh j then affgudhens
2 Reg. 5. Rimons hws, thet doch Propheten Eliseus honom efterlät; än så mykit mindre kan thet wara förbudhet, at man tilbedher Christum, ther man en crucifix eller Christi belete haffuer för öghonen; ändoch thet är fast een annor skål medh belete, än medh Christi Nattward.

Georgius. Huruledhes?

Christoph. Medh belete haffuer thet sigh så, at ändoch beletet kan giffua tilfelle til at man kommer Christi pino och dödh (then han för wår saligheet lidhit haffuer) j hogh, så haffuer thet lijkwel icke thet nådha löfftet medh sigh, som sacramentet haffuer.

Georgius. Hwilket löffte menar tu?

Christoph. At Christus wil wara tilstädhes medh sin lekamen och blodh j Nattwarden, som honom til åminnelse hållen warder. Sådana hans löffte och förplichtelse gör oß wißare j sakenne, än någhot belete, ther före åhre wij ock honom wthi Nattwarden lijka som wthan all twiffuelsmål ther närwarandes; men hoos beleten (til hwilken han sigh icke så förplichtat haffuer), kunne wij thet samma icke göra, wthan allenaſt såsom tilförenna sagdt är.

Georgius. Ligger ock tå störſta machten ther wppå, at wij wthi förberörda måtto åhre och tilbidhie sacramentet?

Christoph. Thet haffuer iagh icke heller sagdt, wthan man bekenner thet frij, at hoo som helſt thetta sacramentet werdeligha wthi een rett troo, eff-

effter ſom thet aff wår Herra Chriſto inſatt och förordinerat är, förhandlar och brukar, han beteer och bewiiſar thy then aldraſtörſta och förnemligaſta ärona; och twert om, hoo ſom helſt icke medh een faſt troo til Chriſti ord och inſettielſe, eller annars, än thet aff wår Herra Chriſto förordinerat och inſatt är, och ther medh owerdeligha förhandlar och brukar thet, then ſamme bewiiſar Herranom Jeſu Chriſto och hans helgha ſacramente aldra ſtörſta ſmåleek och wanhedher, och warder ther medh ock han ſkyldigh til Chriſti lekamen och blodh, thet han än ellies j wthwertes måtto medh knäbögning, waxbrennande, rökelſe, medh klockobuller, medh gyllene kalckar, patener och annat ſlijkt, ſom ſedher haffuer waret, wille låtas ſtoorligha ärat, effter ſom ock then helghe Chryſoſtomus medh thenna orden och mong annor ſådana merkeligha giffuer tilkenna, ſåyandes: til thetta bord ſkal ingen Judas eller Simon komma, ty bådhe the äro för girughetennes ſkul förderffuade. Ther före låt oß tagha oß til wara för ſådana förderff, och tenckiom icke, at thet är nogh til ſaligheten, när man effter orett, ſom giord är fattighom enkiom och fadherlöſom, kommer och offrar på Gudz bord eller altare gyllene kalckar medh ädla ſtenar beprydda; wthan om tu rett wil åra thetta offret eller ſacramentet, ſå offra tina ſiäl, för hwilkas ſkuld han ſielffuer offrat är; henne ſkalt tu göra gyllene reen ꝛc. Wthaff thenna orden Homelia 60 in Matth.

förnimmer man wel, at hoo ſom helſt thetta höghwerdigha ſacramentet, ja, ſielffua Herran Jeſum Chriſtum rett och ſåſom honom är teckelighaſt åra wil, han moſte icke förachta thenna dyra ſkatten, vthan komma medh aldra störſta ödmiukt här til, åta och dricka efter hans befalning hans helgha lekamen och blodh, ſom för wåra ſynder vthgiffuen och vthguten är, och vndfå ſådana pant medh itt troghet hierta, ty vthi ſå måtto warder hans ſiäl gyllenne, reen och ſkäär (ſom Chryſoſtomus ſägher); ſåſom ock S. Act. 15. Petrus vthi Apoſtlagerningarna betyghar, at hiertan warda genom troona reengiord. Sedhan ſkal man loffua och priiſa Gudh, för ſina ſtora nådh och barmhertigheet, genom hwilka han för wåra ſkul haffuer vthgiffuit ſin eenda ſon j dödhen; tacka ock ſå wår kära Herra och Frelſare Jeſum Chriſtum, at han haffuer werdighas bliffua itt förſoninges offer för wåra ſynder, och theß til åminnelſe ſtichtat thetta helgha teſtamentet, och giffuit ſigh ſielffuan ther vthi oß til eghen; och at man ytermera haffuer ſin hiertans och innerligha bön til Gudh, för ſigh ſielff och för hela chriſtenheten, hwilket är ther ſanſkylligha rökelſet, ther medh man thetta helgha ſacramentet rökia ſkal; item, at man elſkar och hielper ſin arma näſta vthi hans åliggiande nödh; affſägs dieffuulen, ſyndena och alt thet ondt är, och aldeles förer itt bootferdigt leffuerne. Ja, then ſom ſå går til werka medh thetta

högh-

höghwerdigha ſacramentet, han haffuer then retta fruchtena ther aff, och åhrar thet på thet aldrahögſta.

Thetta gillar iagh; men hwi haffuer tu tå intet här om talat tilförennq? Georgius.

Ty iagh wel wiſte, at ingen är, ſom här om gör ſigh någhot bekymmer, eller ſå fierran haffuer någhon twiffuelsmål, ſå ſom tu och tine wedherlijkar twiflen, om man ock ſå ſkal medh itt gott ſamwett må wyrda och tilbidhia Chriſtum j ſacramentet, effter thet ſett, ſom tilförenna omtalat är, ändoch thet ena fölier aff thy andro. Chriſtoph.

Huru? Georgius.

Så, at ther man fulleligha troor, at wår Herre Jeſus Chriſtus, ſanner Gudh och menniſkia, ſittandes på Gudh Fadhers höghra hand, doch lekamligha närwarandes, ſielffuer genom kyrkiotienarens hand vthſkiffter och giffuer oß ſin helgha lekamen och dyra blodh, at wij thet äta och dricka ſkole honom til åminnelſe, aldeles ſåſom hans clara och obedrägheligha ord welleligha betygha; kan thet ock tå icke annars wara, än at ſamma troo jw vthbriſta och ſigh medh vthwertes tekn och åthäffuor, ſåſom är medh knäfall, henders vphäffning ꝛc., bewijſa moſte. Men ther thetta ock icke ſkeer, eller ther ſådana vthwertes wyrdning medh wilia och witſkap vthaff förachtelſe warder tilbaka ſatt, ſå är thet itt wiſt tekn, at then retta troon til Gudz helgha ord, retter kärleek til Herran och Frelſaren Jeſum Chriſtum ingalund är j hjertat. Än kan thet Chriſtoph.

ſkee,

skee, ja, thet skeer alt förmykit (Gudh bättret), at man vthan troon och kärleken til Gudh, medh skrymtan böyer kropp och knå vthwertes; men at een rettsinnigh trooghen och gudhfruchtig menniskia, som ellies obehindrat är, icke skulle ock så medh all ödmiukt och gudheligheet böya sin knå, när thetta höghwerdigha sacramentet warder vthi Nattwarden förhandlat, thet är icke mögheligh it.

Georgius. Så må tå nu thetta här widh bliffua; men iagh wil thet icke lenger för tigh fördölia, at hwadh som helst iagh här emoot tigh j sakenne talat haffuer, thet är icke heller för then skul skeedt, at iagh för min person thenna meningen om sacramentet aldeles så haffua skulle; vthan effter iagh aff någhrom sådana insaghor och genswar offta hördt haffuer, syntes migh nu, medhan tilfelle gaffs, settia tigh sådant före, på thet iagh, vthaff tin skål och förclaring vnderwijst och confirmerat, måtte bliffua så mykit skickelighare til at giffua them swar, som altijdh haffua munnen öpen til at här om tala, meer til ondo och förarghelse, än til förbättring.

Christoph. Ändoch jagh icke så skickeligh är, til at förhandla thetta ärendet, som thet sigh boorde; så hoppas migh lijkwel, at hwar och en rettsinnigh christen, then sigh medh godh och beståndigh (ändoch eenfalleligha föregiffuen) skål wil lata benöya, skal intet stoort wijdhare här emoot säya, hwarken vthi thet ena stycket eller thet andra; ther ock någhor wil wara eenträtten, och slett intet annat tillata eller gilla, än thet honom effter hans eghet hoffuud synes, medh then samma är förgeffues handla. Thet tycker migh doch wel wara, at tu så est til sinnes j sakenne, som tu nu på thet sidzsta haffuer tigh vplatet, och icke som tu tå tycktes, när saken stodh j handlingen; ty (thet iagh bekenna moste) tu haffuer flijteligha nogh gått här medh til werka, så at hwar the, som thenna meningen om förberörda articklar j sanningenne haffua, än sielffue skulle fördt theras eghen argument, hadhe the nepligha bätter och bequemlighare kunnet komma ther medh til wägha, än som således aff tigh skeedt är. Enden.

Tryckt j Stocholm aff Amund Laurentzson. 1562.

Hypotipoſes, ſive breves ſubiectiones, pro formandis moribus miniſtrorum verbi Dei, in variis ſuæ functionis partibus obeundis, Clero Dioceſis Upſalienſis propoſitæ, in ſynodo anno Chriſti 1566 *celebrata. Authore* Laurentio, *Epiſcopo Upſalienſi* *).

Circa doctrinam & prædicationem verbi.

Quia præcipuum eccleſiaſtici miniſterii munus eſt docere, diligentisſime legant, imo (ut *Hieronimus* hortatur) nunquam de manibus ſuis deponant paſtores eccleſiarum divinas ſcripturas, diſcantque ex eis, quod doceant & exhortari posſint in doctrina ſana, & contradicentes evincere, quemadmodum monet Apoſtolus. Tit. 1. 1

Quia vero vel mediocris diligentia legendis ſcripturis adhiberi nequit, niſi, domeſticarum rerum cura ſubinde prætermiſſa, in hæc Apoſtoli *Pauli* verba frequenter oculos defigant paſtores: nemo militans Deo, implicat ſe negotiis ſecularibus, ut ei placeat, cui ſe probavit; & in illud *Eccleſiaſtici:* cognitionem ſcripturarum acquiret, aliis rebus vacuus, & qui domeſticis negotiis non impeditur, ſapientiam percipit. 2

Ut

*) Palmſköldiana.

3 Ut autem ſtudium meditandi ſacras litteras in ſingulis paſtoribus eccleſiarum tanto magis excitetur & acuatur; placet aliquos nominare, qui, in annum futurum, ad habendam concionem ſynodalem, vulgari lingua aut latina, ſint præparati, quemadmodum & hactenus ſemper fuit uſitatum.

4 Et quia beatus *Petrus* jubet, nos ſemper paratos eſſe ad reſpondendum cuilibet petenti de ea, quæ in nobis eſt, ſpe; placet quoque, ut quæſtiones aliquot ex ſcriptura in medium proponantur, ad quas reſpondebunt ii, quibus id fuerit ab ordinario injunctum, idque latina lingua vel vulgari.

5 Utilis eſt obſervatio, ut textum evangelii aut epiſtolarum, quem pro concione interpretaturus eſt concionator, probe habeat exploratum præmeditatumque, antequam ſuggeſtum aſcendat; neque multorum ea eſt felicitas, ut omnia, quæ extempore dicant, ſint exacta. Veniat ſermo prius ad lineam rationis, quam ad linguam pronuntiationis; & *Syrach*: verba prudentium ſtatera ponderabuntur.

6 Quidam non abs re præcipiunt, pii concionatoris orationem debere eſſe modeſtam & verecundam, non affectate loquacem, quæque verba habeat ſimplicia quidem, verum in ſcripturis ſacris bene fun-

fundata. Omnis nempe oſtentatio odioſa eſt, potisſimum vero in evangelico concionatore, qui quanto propius ad apoſtolicum candorem accesſerit, tanto gratior piis auditoribus, tantoque fructuoſior erit ipſius ſermo.

Nec nihil eſt causſæ, cur admoneantur paſtores, ut ſe asſuefaciant ad moderationem vocis, utque ne inter concionandum vel immodice vociferentur, vel contra nimium ſubmisſe loquantur, quorum utrumque officit impedimentoque eſt auſcultantibus, quo minus recte dicta percipiant. Verba ſapientium (inquit *Eccleſiaſtes*) audiuntur in ſilentio plus, quam clamor principum inter ſtultos. 7

In pronunciatione ſolet multiplex eſſe vitium. Decet vero concionatorem ſacrum ea pronunciatio, quæ nec per omnia eadem ſit, videlicet quaſi eadem ſit continuo oberrans chorda, etiam in rebus diverſisſimis, nec rurſus ad hiſtrionicam varietatem immutata; ſed quæ modeſte rebus, de quibus dicitur, ſe accommodet, ac loquatur non tam manibus & digitis (ut Tiberium privignum admonuisſe fertur *Auguſtinus*), quam ore & lingua, inſtrumentis videlicet ſermoni a natura datis. 8

Ea diligentia, qua nonnulli varia *Neotbericorum* ſcripta legendo vagantur, curioſa magis, quam utilis & frugifera cenſe- 9

ſetur; perturbat enim lectoris animum hæc varietas potius, quam juvat, unde & quidam non multa, ſed multum eſſe legendum, monet. Igitur & opus eſt in auctoribus legendis delectu, videlicet, ne non neceſſariis onerati, ad neceſſaria perdiſcenda minus ſufficiamus, id quod *Senecam* innuere voluiſſe apparet, cum diceret: neceſſaria ignoramus, quia non neceſſaria diſcimus.

10 Nec eſt probandum, quod quidam ita addicti ſint poſtillis (quas ita vocant), ſive latiniis ſive ſvedicis, ut harum lectione contenti, ſcripturam ipſam legere ſuperſedeant. Etſi enim formulæ illæ concionum, in uſum ſimplicium paſtorum, utili conſilio conſcriptæ ſunt, nequaquam tamen in hoc ſunt ſcriptæ, ut vel deſidiæ ſint occaſio, vel a lectione ſacræ ſcripturæ quemcunque avocent, ſed potius, ut ad hanc, per huiusmodi formulas, ſimpliciores introducantur. Præterea non convenit, ut ſemper ſimus velut infantuli, quibus neceſſe habent nutrices cibum præmanſum in os inſerere; ſed debemus ipſi, ex ſcripturis diligentiſſime lectis, quæ pro ratione circumſtantiarum populo conveniant, nobis decerpere, atque ita ipſis vicisſim proponere.

11 Quidam ſtudio habent, cum in publicis concionibus de re quapiam agunt, magnam congeriem promiſcuarum ſententen-

tentiarum ſcripturæ in medium proferre; verum cum hoc nullo ſit delectu, eſt diligentia præpoſtera & inutilis; per hanc enim res magis obſcuratur, quam declaratur, auditorumque animi tali coacervatione obruuntur potius, quam docentur. Quare hanc rationem conducibiliorem ducant concionatores, ut ſicubi res poſtulet citationem ſcripturæ, ſint contenti una atque altera, ad ipſam rem proprie pertinente; quemadmodum præſtat in bello exercitum educere numero quidem mediocrem, ſed robuſtum, in arte militari recte inſtitutum, quam vel numeroſiſſimum, ſed rudem prorſus ac inexpertum.

Sunt rurſus alii, qui in hoc incum- 12
bunt, ut propoſitam ſibi certam quandam concionis formulam, etiam verbotenus ediſcant; verum cum id laboris ſit & infiniti & inanis, potior eſt ratio, ſi quis rem ipſam (ut ſupra monui) bene præmeditatam animoque fixam habeat, ordinemque, quo uti velit, præviſum; de verbis non admodum ſit ſollicitus, nam (teſte Poëta *Horatio*) verba proviſam rem non invita ſequuntur.

Quod autem quidam totam ſuam con- 13
cionem populo recitent ex poſtilla, ut tolerari poteſt ad tempus in ſimplicioribus inexercitatis, ita id nequaquam eſt probandum, ſi eodem modo perpetuo

pergant, tum enim liquido patet, illos hac commoditate abuti ad ſegnitiem & ſacræ ſcripturæ negligentiam, quod ferendum non eſt.

14 Et quia frequenter evenire ſolet, ut ſimplicium animi ex imprudentibus & minus cautis ſermonibus quorundam concionatorum, qui neque quid, quomodo & apud quos dicant, animadvertunt, vehementer offendantur, non poſtrema opera nobis danda eſt, ne quid hic peccemus, hoc eſt, ne quid in tractatione materiæ rarioris aut ſcrupuloſioris nobis incircumſpectius excidat, ac etiam ne intempeſtive ſermonem abrumpamus, unde facile oriatur ſcandalum. Qui incautus eſt ſermone (inquit *Salomo*), pungit quaſi gladio; lingua autem ſapientum ſalutaris eſt.

15 Quia Chriſtus diſcipulos vocat ſalem terræ, vos enim, inquit, eſtis ſal terræ; perſpicuum eſt, oportere in ore docentium eſſe etiam quandam acrimoniam, videlicet, cum communiora ac frequentiora multitudinis peccata liberius perſtringantur. Quemadmodum & *Paulus* præcepit diſcipulo ſuo *Tito*, durius reprehendere Cretenſes, ut ſani ſint, inquit, in fide. Attamen moderatione prudenti etiam hic opus eſt, videlicet, ne auditores nimia aſperitate offenſi, reddantur etiam deteriores.

Eth-

Ethnicorum ſcriptorum dicta, ſen- 16
tentias, hiſtorias & exempla citare quidem inter declarandum poteſt evangelicus concionator, attamen rarius, ac tum præcipue, cum forte res aliqua ſit vehementius exaggeranda, aut cum adverſus inſignem aliquem ac velut ethnicum errorem ſit diſſerendum, quemadmodum apparet feciſſe veteres tam Latinos quam Græcos. Alioqui quantum ad doctrinam fidei ac chriſtianorum morum, non video, quamobrem illa exiſtimentur crebrius eſſe uſurpanda; nam etſi illi de moribus multa recte ſcripſerint, naturali videlicet prudentia, tamen quia illa in ſcripturis ſacris ſunt tum certiora, tum abſolutiora, idcirco ex his potius, quam aliunde ſunt diſcenda, id quod & *Auguſtinus* ſignificat: ethnici ſcriptores ſunt nobis verborum, non rerum aut ſententiarum authores.

Quemadmodum fidelis diſpenſator ver- 17
bi divini nihil vel loquatur vel taceat in cujusvis perſonæ gratiam, ſed absque perſonarum reſpectu & doceat ſana & reprehendat vitioſa; ita nec convenit, ut in concione in quemquam affectu ulciſcendi atque lædendi potius, quam ipſum emendandi, invehamur, ut tamen quosdam facere compertum eſt. Data enim nobis poteſtas eſt (inquit *Paulus*) ad ædificationem, non ad deſtructionem.

18 In explicatione textus evangelici potest concionator aliquoties immorari, si locus occurrat, pro temporis ratione diligentius tractandus, reliqua materia textus tanto brevius perstricta, aut in totum prætermissa; immo hoc demum id est, quod nobis præcipiunt ii, qui dicendi tradunt præcepta, videlicet, ut obscura disseramus, manifesta perstringamus, & in dubiis immoremur.

19 Etsi *Lutherus* alicubi dixerit, modum concionandi non posse arte aut præceptis tradi, eosque longe errare, qui nimis anxie & superstitiose ad præcepta dialectica & rhetorica conciones suas informare conantur; attamen est necesse, ut qui de re aliqua sit dicturus, certam quandam rationem, quam inter dicendum sequatur, sibi habeat propositam, alioqui fiet, ut in incerto vagetur oratio, velut navis in vasto mari absque clauo.

20 Et quamquam multi sunt, qui hac tempestate methodos tractandi locos communes christianæ doctrinæ, ad usum in Theologia studentium conscriptos reliquerint; tamen quia nemo id muneris dexterius aut melius præstitisse videtur ipso D. *Philippo Melanchtone*, ipsius locos communes diligenter legant pastores, atque ita legant, ut & multa ex libro illo interim ediscant.

Ridi-

Ridicula, inepta, anilia, parum ve- 21
recunda, denique ſcurrilia, tantum abeſt, ut deceant concionatorem, ex ſuggeſtu dicentem, ut ne - - - quamvis chriſtiani nominis perſonam in ullo loco deceant. Immo, quæ hujus ſunt generis, Apoſtolus *Paulus* ne nominari quidem vult inter chriſtianos, quo magis mirum ſit, quamobrem quidam etiam ex ordine noſtro his temporibus illis delectentur.

Sed cum & mores quorundam ex 22
vulgo minus probati taxandi ſunt, cavendum eſt concionatori, ne nimium crasſe atque aperte de turpibus & inuſitatis criminibus ille loquatur, neve hæreticorum periculoſas, ſcandaloque plenas, ſed jam dudum antiquatas & quaſi ſepultas opiniones incauta commemoratione reſuſcitet; malum enim bene conditum movendum non eſt, ut habet commune dictum; alioquin ſit (ſicut eſt hominis natura), ut juniores his curioſius auſcultando cum ſummo ſuo periculo diſcant, quæ prius utiliter neſciverunt.

Jam cum modus omnibus in rebus 23
eſt optimum quiddam, ne oratio concionatoris exeat auditoribus in tædium, atque ita iis ſit minus fructuoſa, ſtudioſe curandum eſt, ut illa infra ſpatium unius horæ finiatur; hujus enim temporis modum, etiam in veterum ſcriptis, ſacris concionibus præſcriptum legimus, ut

Gregorii Nazianzeni, *Baſilii* ac nonnullorum aliorum.

24 De materia in ſacris concionibus tractanda, nil opus eſt hic loqui, extat enim parvis codicibus evangeliorum dominicalium, aliarumque feſtiuitatum ordo ſolennis, quem ex uſu jam omnes ſervamus; verum tamen ſi cui viſum fuerit in ſua parochia, hoc ordine nonnunquam intermiſſo, unum aliquem ex Evangeliſtis continuata interpretatione explicare, liberum eſto.

25 Præterea, ſi quando res ita ferat & neceſſe ſit, propter circumſtantias temporum, perſonarum, aut alias, aliquem locum tractare diligentius, poterit concionator totam illam uſitatam evangelii pericopen intermittere, quo tempore ad ſatisfaciendum propoſito non deſtituatur.

26 Expedit quoque, ut paſtores in ſuis concionibus nonnunquam ſeorſim admoneant ſingulos populi chriſtiani ordines ſui officii, videlicet, quid quisque cuique debeat, quid parentes debeant filiis, quid filii vicisſim parentibus, quid domini ſervis, quid ſervi dominis, quid mariti uxoribus, & quid rurſus uxores debeant maritis &c., atque ita exhortantur omnes, ut quisque pro virili hæc ſtudeat adimplere; nam & hunc exhortandæ eccleſiæ morem nobis in ſuis ſcriptis reliquerunt S. Apoſtoli, ut ſatis liquet in eorum epiſtolis. Etſi

Etſi nihil eorum, quorum nunc facta 27
eſt mentio, & ſimilium omittere debet evangelicus conçionator, tamen quia res ipſa non tam induſtria humana, quam Dei gratia ſita eſt, ſic ſemper ſe gerat, ac præcipue cum verbum Domini ſit publice annuntiandum, - - - - - - antequam prodeat in concionem, piis precibus ſe inſtruat ac præparet, quo divina gratia fultus, ea dicere valeat, quæ multum fructum afferant auditoribus, utque idem faciant auditores, eos diligenter admoneat; indignisſimum enim fuerit, ut id facere negligant aut ſuperſedeant chriſtiani veri Dei cultores, quod nunquam ſibi prætermittendum duxerint ethnici idololatræ, etenim (ut in eorum ſcriptis liquido apparet) in omni exordio mentionem faciunt illi numinis; & ait *Boëtius:* invocandus eſt omnium rerum conditor & pater, quo prætermiſſo, nullum vitæ fundatur exordium.

Immo, ſi quis valet, utiliſſimum quo- 28
que fuerit, ea, quæ pro concione dicenda ſunt, non ſolum exactiſſime habeat perpenſa præmeditataque, verum etiam annotata, inque juſtam concionis formam redacta; hæc enim diligentia & memoriam juvat, & efficit, ut concionator dicat ea, quæ dicenda ſunt, tum prudentius, tum certius.

29 Aſcenſo igitur ſuggeſtu primum hortetur paſtor populum ad precandum Deum pro gratia S. Sancti & fructu verbi, idque faciat non prolixa declamatione (ut quidam ſatis intempeſtive facere ſolent), ſed verbis paucis & ad rem compoſitis, ſimul recitando, præſertim ruri, orationem dominicam & alias Catechismi partes; deinde poſt lectionem textus evangelici, ſummatim proponat ſumma & præcipua capita textus, ad quæ in enarratione ejusdem ſubinde reſpiciat.

30 Nam ſicut frequenter monere ſoleo, hoc inprimis agendum paſtoribus, ut populus rudior ab eis diſcat Catechismi partes omnes, quare & in principio ſuæ concionis, easdem non negligent recitare, videlicet diſtincte expediteque, quo ſimplices facilius verba recitata percipiant ac memoria retineant.

31 Porro bis in anno, videlicet tempore quadrageſimæ & adventus Domini, ſumant ſibi paſtores Catechismum populo exponendum, ita videlicet horam concionis dividendo, ut ejus dimidium cedat expoſitioni Catechismi, reliquum autem dimidium interpretationi textus evangelici.

32 Solenne eſt concionem claudere exhortatione ad publicas preces pro omnibus neceſſitatibus eccleſiæ. Ea conſvetudo

tudo cum ſit neceſſaria, nunquam debet intermitti, præſertim cum etiam apoſtolica authoritate eccleſiis ſit commendata. Sic enim ad *Thimotheum* ſcribit *Paulus:* adhortor, ut ante omnia fiant deprecationes, obſecrationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & in eminentia conſtitutis, ut placidam & quietam vitam degamus cum omni pietate & honeſtate.

Ut autem orationes exiſtant tanto 33
efficaciores, citius a Deo impetrent, quod petant, non ceſſent paſtores adhortari populum ad poenitentiam & vitæ emendationem, quæ hoc rerum ſtatu in omnibus propemodum, proh dolor, eſt corruptiſſima, atque ideo noſtrarum precum impeditiua, ſicut & *Eſaias* ait: ecce, non eſt abbreuiata manus Domini, ut ſalvare nequeat, neque aggrauata auris ejus, ut non exaudiat; ſed iniquitates veſtræ diviſerunt inter vos & Deum veſtrum, & peccata veſtra abſconderunt faciem ejus a vobis, ne exaudiat &c. Ea enim oratio Deo gratiſſima nobisque fructuoſiſſima, quæ non tantum ex ore, ſed etiam ex corde, immo ex tota vita procedat; recedere enim ab injuſtitia (inquit *Syrach*), eſt deprecatio pro peccato.

Denique, quia *Syrach* inquit: ubi non 34

eſt auditus, non effundas ſermonem; taxent paſtores grauiter eos, qui in coetu eccleſiaſtico, ubi ſilentium eſt neceſſarium, ſuis intempeſtiuis, profanis, immo & impiis confabulationibus, tractanti verbum Dei, Sacramentaue adminiſtranti obſtrepunt, ac niſi reſipiſcant & deſiſtant ab hac impietate, excommunicentur.

Circa adminiſtrationem Baptiſmi.

35 Cum Chriſtus manifeſte negat, quemquam regnum Dei ingredi, qui non fuerit natus ex aqua & ſpiritu, perſpicuum eſt, non minus infantes quam adultos baptizandos eſſe, quemadmodum & *Auguſtinus* teſtatur, morem hunc, videlicet parvulos baptizandi, ab ipſis Apoſtolis deſcendiſſe, tametſi hujus rei in eorum ſcriptis nulla fit expreſſa mentio.

36 Exhortentur autem paſtores populum, ne parvulorum ſuorum baptiſmum differant (ut alioquin non raro fit), præſertim ſi appareat eos eſſe imbecilliores; nam hæc parentum negligentia nonnunquam facit, ut illi Sacramento ad ſalutem neceſſario excidant, unde ipſi parentes Deo aliquando reddituri ſunt rationem.

37 Et quia his periculis frequenter occaſionem præbent pericula, quæ vocant puerperalia, dum ob horum adparatum tempus extrahunt parvulorum parentes, de-

debent paſtores hunc abuſum non negligenter taxare, idque duplici ratione, nimirum, vel propter pericula jam commemorata, vel etiam propter luxum & inutiles expenſas, præſertim hoc tam difficili tempore.

Sciant etiam paſtores, infantes illos 38
baptizandos eſſe, in quibus evidens apparet veſtigium vitæ, tametſi exiguum; quod ſi non apparet, ſuperſedendum eſt baptiſmo, nam mortuos tingere aqua baptismatis, aliud nil eſſe cenſet *Chryſoſtomus*, quam ſancta in terram projicere.

Et quia, proh dolor, videre licet, 39
quam irreverenter vulgus hominum ſe gerit, aſſiſtens actui baptiſmi, taxanda & hæc irreligioſitas, monendus populus, ut diſcat divina hæc myſteria majori reuerentia contemplari, cogitando, præſentes eſſe non ſolum angelos, ſed etiam totam Trinitatem, Patrem, videlicet, Filium & S. Sanctum.

Neque eſt permittendum, ut ad ba- 40
ptiſmum offerant, ſeu compatres baptizandorum fiant ii, qui absque poenitentia in aliquo publico verſantur crimine; non enim convenit, ut illi ſponſores ſeu fidejuſſores ſint in ſalute aliena, qui fidem jam perdiderunt in ſalute propria.

Sed & parentes ipſi, publico crimine 41
polluti, ante actam poenitentiam, ſuorum infantum baptiſmo adeſſe permitten-

tendi non ſunt, videlicet, ut pudefiant peccatumque ſuum corrigant, ab eorum excluſi regeneratione, quorum ipſi ſecundum carnem fuerunt genitores.

42 Taxent etiam paſtores vel parentes baptizatorum, vel ipſorum, quos vocant patrinos aut ſuſceptores, qui circa illos exercent ſuperſtitioſa quædam, atque ita, quantum in eis eſt, infantum fidem corrumpunt, pro cujus ſinceritate atque integritate ſe paulo ante fidejuſſores ac ſponſores exhibuerunt.

43 De infantibus aut etiam adultis, de quorum baptiſmo nil certi conſtat, eo quod ejus rei nulli extant teſtes, ſint ne baptizati aut ſecus, aliud rite dici non poteſt, quam ut ſimpliciter atque abſolute debeant baptizari, id quod & veteres eccleſiæ gubernatores ſenſiſſe, teſtantur, eorum ſcripta & nonnullorum conciliorum decreta; unde colligitur, conditionalem baptismum, quem poſtea commenti ſunt *Papiſtæ*, in eccleſia chriſtiana locum non habere.

44 Alioquin nunquam debet baptismus iterari a quocunque - - ſive a *Papiſta*, ſive ab alio quovis ſectario, latina vel alia quavis lingua, rite in nomine Patris, Filii & S. Sancti fuerit adminiſtratus. Idem etiam *Auguſtinum*, immo totam veterem eccleſiam ſenſiſſe, hæc ipſius verba evidentiſſime arguunt: eccle-

cleſia idcirco non iterat baptismum, quod apud hæreticos datum eſt, ne judicare videatur ipſorum eſſe, quod Chriſti eſt.

Quia autem his temporibus plurimæ, proh dolor, contingunt infantum vel baptizatorum vel non baptizatorum oppreſſiones, ex nimia, haud dubie, parentum aut nutricum negligentia aut ſecuritate, & fortaſſe, quod ſatis timendum eſt, nonnunquam etiam parricidiali impietate; ſumma idcirco diligentia populum ſibi commiſſum admonere debent paſtores, ut ſibi ab horrendis hujusmodi caſibus, quanta poſſunt ſollicitudine, caveant, ne terra innocentum morte polluta, divinæ maledictioni reddatur obnoxia. 45

Inquirant quoque iidem paſtores quam diligentiſſime in oppreſſores memoratos ac facinus ab ipſis perpetratum, videlicet, ut ex facti circumſtantiis rite cognitis, ac poenitentiario publico per litteras indicatis, recte de illo judicari ac juxta qualitatem criminis diſciplina eccleſiaſtica imponi poſſit. 46

Circa adminiſtrationem Coenæ Dominicæ.

Quia coena dominica efficaciſſima eſt mortis Domini, qua redempti ſumus, commemoratio, diligenter admonere debent paſtores populum, ut frequentius ea utantur, idque corpus & ſangui- 47

ſanguinem Domini in fide ſumendo; nam is verus ac legitimus hujus ſacramenti uſus eſt, non autem ſolum ſpectando & adorando; quod etſi non improbatur, tamen ad hoc non eſt proprie a Chriſto inſtitutum, qui dixit: accipite, comedite, bibite; ac non dixit: ſolum ſpectate &c.

48. Et quia ſacrum hoc convivium propter edentes & bibentes inſtruitur, non convenit, ut ipſum unquam ſit absque convivis, ut nulli prorſus adſint communicantes, quemadmodum tamen, eccleſiarum magna culpa, etiamnum ſæpe contingit; viderint ergo paſtores, ut hic abuſus tandem ceſſet, ita ut in publica miſſa ſemper adſint aliqui communicantes, alioquin ſuæ negligentiæ reddent aliquando ipſi Deo rationem; abſurdum enim eſt, inquit *Lutherus*, immo perverſiſſimum, ſi miniſtri publicam coenam Domini parent & ornent, ubi nulli ſunt hoſpites, qui edant & bibant, ſicut abſurdiſſimum eſt, miniſtrum verbum ipſum publico miniſterio pronuntiare, ubi nullus eſt auditor.

49 Ne autem contingere poſſit, ut miſſam ſine communicantibus celebret parochus, probat idem *Lutherus*, ut communicaturi miniſtro ſe indicent, & illi omnes ad certum locum ſe recipiant, ſimiliter ut explorentur quidam; ſed exiſtimat eſſe ſatis, ſi id ſemel in anno fiet.

Etſi

Etſi Chriſtus ipſe nullum certum tem- 50
pus communicandi eccleſiæ ſuæ præſcri-
pſerit, ſed id unicuique ſub libertate re-
liquerit; cum tamen ex verbis inſtitutio-
nis perſpicuum eſt, ipſum voluiſſe, ut
quotquot chriſtiano cenſentur nomine,
non ſolum divino hoc Sacramento com-
municent, ſed etiam id frequenter faci-
ánt; taxandi ſunt illi, qui cum ſemper
communioni adſint, ne ſemel quidem to-
to anno cum aliis communicant. Un-
de & *Chryſoſtomus* ait: qui ſacris adſtat,
nec iis communicat, adſtat imprudens
ac improbus.

Porro, quamquam omnes ad frequen- 51
tiorem coenæ dominicæ uſum ſint invi-
tandi, illi tamen, qui ſe manifeſtis ſcele-
ribus polluerunt, ante profeſſionem ſe-
riæ poenitentiæ & vitæ emendationem,
item, qui laborant alicujus criminis infa-
mia, ante legitimam purgationem, ad-
mitti ad eandem non debent; accipiemus
ne cum illis corpus Domini, (inquit *Au-
guſtinus*), cum quibus panem edere pro-
hibitum.

Sed neque peregrini, quorum vita 52
ac conditio nobis eſt incognita, vel qui
adhuc neſciant recte recitare præcipua-
rum partium Catechismi partes, aut qui
cum proximo a ſe diſſidenti in gratiam
redire noluerint, aut denique dæmoniaci
ac furioſi, minime omnium vero publice
ex-

excommunicati & religionis contemtores, ad coenæ dominicæ communionem ſunt admittendi.

53 Quicunque eodem die, quo particeps factus eſt ſacramenti, non propter ſtomachi debilitatem, ſed ex ſuperfluitate cibi vel potus vomitum fecerit, communione ipſa ad tempus converſionis priuari debet, eo quod indigno modo, poſt tanti Sacramenti communionem, ſeſe habuerit, ipſumque profanaverit.

54 Quandoquidem divina omnia, quæ noſtro miniſterio commiſſa ſunt, ſollicite ac reverenter tractari debent, facile liquet, quanta ſacratiſſimo huic corporis & ſanguinis Domini myſterio debeatur reverentia; viderint ergo paſtores, ne quo modo fiat, ut per eorum negligentiam aut alia quavis ratione ipſum profanetur; irritam faciens legem *Moſis* (ad Hebræos inquit), absque ulla miſeratione moritur; quanto vero graviora ſupplicia meretur ille, qui ſanguinem Teſtamenti Domini profanaverit?

55 Itaque cum in privatis ædibus Sacramentum, ægrotantium causſa, conſecratum ſit, ſollicite curent paſtores, ut ita hæc res geratur, ne qua inde proveniat occaſio de ipſo minus pie ac reverenter ſentiendi.

56 Spectat & hoc ad hujus Sacramenti reverentiam, ut ipſius idonea ac legitima

ma ſit materia, quare ubi ea vel deficit, vel corrupta ſit, non debet dominica coena inſtrui; tolerabilius enim eſt, ea ad tempus carere, quam cum conſcientiæ ſcrupulo uſurpare.

Et quanquam minima videatur cura illa, quæ vaſculis & inſtrumentis, ad hujus ſacramenti uſum pertinentibus, impenditur; tamen, quantumvis hoc ſit exiguum, quia arguit nihilominus & ipſum pium ac Deo devotum animum, curent parochi, ut illa, ſi eſſe non poſſint pretioſa, ſaltem ſemper ſint munda & absque ſordibus. 57

Etſi præſentia corporis & ſanguinis Domini ultra actionem coenæ ſe extendere, rite credi non poteſt; tamen ſi quid poſt coenantes ſuperfuerit reliquiarum, id reverenter colligi & loco decenti & ad uſum coenæ proximæ ſervari debet. Nam ſi Dominus reliquias turbæ in ſolitudine ſatiatæ, ne perirent, colligi voluerit, quanto magis reliquias hujus ſacratiſſimæ coenæ indignis modis haberi aut tractari nolit. 58

Cum ſumtio ſacramenti euchariſtiæ eccleſiæ relicta a Chriſto ſit libera, nemo quidem ad ipſam eſt cogendus; attamen quicunque per contemtum ab ea diutius abſtinuerit, poſt unam aut alteram legitimam admonitionem eſt excom- 59

municandus, nam idem & ipſemet in ſe-ipſum prius exercuerat judicium.

60 Sponſo & ſponſæ in die ſolennitatis nuptiarum ſacramenti communio deneganda non eſt, ſi id petant; tamen viderint, ne vel propter conſuetudinem vel alias leves cauſas, ſed (ut par eſt) propter conſcientiæ conſolationem id faciant, alioquin tutius eſt, ut illi ab eo abſtineant. Prodeſt ergo, ut paſtor eccleſiæ illos prius examinet & inſtituat, tam de vero uſu ſacramenti, quam matrimonii contractu.

61 Compertum eſt, quod quidam ex paſtoribus in publica coena ita aliis diſtribuant euchariſtiam, ut eadem ipſi interim non utantur. Id, quia ſpeciem habet animi in chriſtiana pietate prorſus frigidi ac faſtidioſi, nequaquam probari poteſt. Deinde, quo pacto aliis perſuadebit, crebro utendum eſſe ſacra communione, qua ipſemet uti contemnit? Immo, quia plus exemplo, quam verbo moventur ſimplices, tali ſuorum paſtorum irreligioſo faſtidio ab ipſo ſacramenti uſu prorſus abalienantur.

62 Poſtremo, neminem latet, quantopere expetat communis populus ſibi ſolennia miſſarum celebrari, licet interim de communione ſacramenti prorſus nihil ſit ſollicitus; id quia vetus papiſticum fermentum redoleat, & damnabilem ſacratis-

tisſimæ rei abuſum foveat, taxandi ſunt frequenter homines iſti religioſisſimi præpoſtere, docendique de vero ac legitimo hujus ſacramenti uſu, qui in ſumtione potius, quam in inſpectione, conſiſtit.

Circa locum de Poenitentia & Abſolutione.

Quia quotidie peccant homines, & quidem grauiter, debet idcirco poenitentiæ prædicatio eſſe frequentisſima, ita enim & ipſe Dominus per Prophetam præcepit, inquiens: clama, ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam & anuntia populo meo ſcelera eorum. Ceſſationem ab hujusmodi clamore Dominus fieri non vult, quia non ceſſant homines a peccando, iramque ipſius provocando, tametſi ceſſatum jam dudum oportuit, ſicut teſtatur Apoſtolus: qui mortui ſumus peccato, quomodo adhuc vivemus in eodem? Eſt autem poenitentia (authore *Auguſtino*), bonorum & humilium fidelium poena quotidiana, in qua pectora tundimus, dicentes: dimitte nobis debita noſtra. 63

Debent autem paſtores populum ad poenitentiam exhortari, non tantum ſedulo prædicationis verbo, ſed etiam piæ converſationis exemplo, promptius enim id agendum imitandumque multitudo rudior ſuſcipit, quod animadvertit in ſuo rectore evidentius eminere; quare & tantopere in hiſtoriis eccleſiaſticis commen- 64

datur *Gregorius Nazianzenus*, Theologus dictus, quod is nihil unquam ſuis diſcipulis præcepisſet faciendum, quod ipſe prior facere non ſit aggresſus.

65 Porro ex eo, quod poenitentia ſ. vera ad Deum converſio, cordis contritione, fide, remisſionem peccatorum accipiente, & emendatione vitæ, tanquam integralibus ſuis partibus, conſtet; debent paſtores, in tractatione huius loci diſtinctionem hanc, tanquam verisſimam & ſacræ ſcripturæ analogam, ſequi, non attendentes, quid vel *Papiſtæ* de hac commenti ſunt, dum poenitentiam in cordis contritionem, oris confesſionem & operis ſatisfactionem ſecant, vel *Sacramentariorum* quidam a præceptoribus ſuis Wittenbergenſ. diſſentiendi ſtudio fidem poenitentiæ partem esſe negant, cum tamen ipſe *Auguſtinus* dicat: poenitentia, quæ a fide non procedit, utilis non eſt.

66 Cumque mors omnibus ſit certisſima, hora autem mortis incerta, ſedulo debent paſtores populum ſibi commisſum admonere, ne poenitentiam differat, ſed quam primum, relicto peccandi actu atque propoſito, ad veram converſionem feſtinet. Non tardes, inquit *Syrach*, converti ad Dominum, & ne differas de die in diem, ſubito enim venit ira illius. Unde *Chryſoſtomus:* bona eſt poenitentia, frater, ſi ſera non fuerit &c.

Item:

Item: poenitentia, priusquam poena inferatur, tempus habet & ineffabilem vim.

Quandoquidem confesſio, ſive ea quæ 67
Deo fit, ſive etiam quæ fit hominibus, publice vel privatim, veræ contritionis ſit effectus, tanto diligentius ad ipſam quoque rudem populum hortentur paſtores, quanto ſalubrior illa ſit, ſi rite peragatur; unde & *Salomon:* qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigatur; qui autem confeſſus fuerit & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur.

Etſi fatendum eſt, confeſſionem pri- 68
vatam, quæ ſacerdoti fit, cum propter alias cauſas, tum præcipue propter priuatam abſolutionem, cujus peculiaris vis eſt, rem eſſe non poſtremæ utilitatis; tamen quia nullo certo mandato Dei conſtat, pro re libera eſt habenda; id enim *Lutherus* docet etiam his verbis: confeſſio, inquiens, debet eſſe libera, nec, licet ſit ſalutaris, legem patitur, ſed tantum exhortationem; quare nec debent paſtores ad eam quemquam cogere, ſicut in papatu factum eſt, ſed tantum exhortationibus invitare.

Quemadmodum autem ad omnes re- 69
liquas ſuæ functionis partes ſtudioſe exſequendas, ſemper & ubique parati eſſe debent animarum curatores, ita & confeſſiones ſuorum parochianorum, ſive communicare voluerint, ſive ſecus, non

gravatim audiant, ac quæ res illa poſtulat, non gravatim exſequantur. Porro eos, qui ad communionem ſunt accesſuri, audire posſunt, vel in die feſto, aut dominica, qua coena publica eſt futura, vel pridie ejus diei.

70 In privatis his confesſionibus examinandi ſunt juniores, aut alioquin ſimplices chriſtianarum rerum rudes, cum de aliis necesſariis, tum imprimis de iis, quæ pertinent ad doctrinam Catechismi, & quos animadverterint ea utcunque didicisſe, ad coenam dominicam admittant, eos vero, qui ea nondum didicerant, aut non admittant, aut certe non niſi intercedente ſponſione aliquorum hominum admittant. Quod ſi in poſterum idem quoque neglexerint & ſuos ſponſores fefellerint, propter hujusmodi contemtum & fraudem a communione omnino ſunt ſuſpendendi.

71 Prudentia vero, quæ miniſtro evangelii nunquam non eſt necesſaria, ſicut Chriſtus ait: eſtote prudentes ſicut ſerpentes &c., ita imprimis requiritur in audiendis ſimplicium ac rudium confesſionibus, tum propter alias causſas, tum maxime, ne quo modo fiat, ut per incautas ſuper peccatis interrogationes illi offendantur deterioresque reddantur potius, quam ædificentur, quemadmodum non raro fieri ſolet; ex eo enim di-

diſcunt, cum ſuo dampno, quæ prius utiliter neſciverunt; ſicut & ſupra dictum eſt.

Cum tempore ſolenni, videlicet in quadrageſimà, univerſaliter audiri ſoleant confeſſiones, poſſunt quidem paſtores ſe mutuo juvare, ut mos eſt; attamen ſi cui ex adjunctis paſtoribus quidpiam innotuerit, quod intereſt, paſtori loci eſſe cognitum, non debet ei occultari, modo non ſit alicui in præjudicium, nam ſtudioſe cavendum eſt, ne ſecreto commiſſa in dampnum aut manifeſtam infamiam ipſius, qui bona fide concrederit, effutiatur, quemadmodum nonnunquam per quosdam, cum magno interim miniſterii probro, fieri compertum eſt; nam iſtiusmodi futilitas efficit, ut nemo poſtea eccleſiæ miniſtro quidquam audeat credere, ſicut ait *Syrach:* amicum fugari ſecreti reuelatione. Cavendum quoque, ne paſtores hac occaſione, videlicet, quod ſimul ſint, & ſe mutuo juvent in audiendis confeſſionibus, abutantur ad crapulam & ebrietatem, ſcurriles & parum verecundos ſermones, aut alias quaslibet leuitates, ob quas male audiunt quidam. 72

Si quis vero paſtorum hunc laborem ſolus obire, ſuorumque parochianorum defectus aliave neceſſaria audire maluerit, quo his cognitis tanto melius ſcire queat, quidnam remedii cuique ſit adhi- 73

bendum, faciat, ut libuerit, modo nihil eorum, quæ hæc res poſtulet, intermittatur.

74 Et quia juxta regulam illam: venia non datur, niſi correcto, antequam confitentes abſolvantur, diligenter interrogari debent, num revera velint vitam ſuam emendare, ac præcipue, num illis, a quibus offenſi aut læſi ſunt, velint remittere, aut quos illi forte læſerant, ſibi vel verbo vel facto rurſus velint reconciliare; quod ſi promittant, incunctanter abſolvant. Si vero hoc promittere noluerint, inabſolutos, hoc eſt, ligatos dimittant; tamen non ſine ſeria increpatione & admonitione, ut a diaboli laqueis reſipiſcant, ſicut Apoſtolus ait, 2 Tim. 2.

75 Abſoluti vero debent quoque admoneri, ut ſibi in poſterum diligentiſſime caveant, non ſolum a peccatis ipſis, quibus hactenus fuerant obnoxii, ſed etiam ab omni peccati occaſione, ut videlicet fugiant loca, perſonas & quascunque illecebras, quibus ad recidivationem ſollicitentur, orentque inſuper ſerio Deum, ut ipſis miſericorditer opituletur, & ſathanæ inſidiis omnique malo ipſos propitius liberet.

76 Et quia jam dudum per Dei gratiam apud omnes obſolevit antiquatusque eſt papiſticus ille abuſus, latinis verbis abſolvendi etiam eos, qui hujus linguæ pror-

prorſus ſunt ignari, non amplius opus eſt hac de re verba facere; tantum meminerint paſtores, ut talem abſolutionis formam ſibi eligant, quæ & brevitate & evidentia commendetur, ſive ſit ea, quæ in Enchiridio Svedico extat, ſive quævis ei ſimilis, eamque memoria complectantur.

Satisfactio nulla debet confitentibus 77
proponi, præter ſolam mortem Chriſti. Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris, inquit *Johannes*, non pro noſtris autem tantum, ſed & totius mundi; ſufficit ergo dicere promittenti ſeriam emendationem verba hæc Chriſti: vade & noli amplius peccare. Sic & *Chryſoſtomus* ſentit, in hunc modum ſcribens: ego teſtificor & fide jubeo, fore, ut, ſi noſtrum quisque, qui pro peccatis obnoxii ſumus, recedens a priſtinis malis ex animo, vere promittat Deo, ſe poſtea ad illa nunquam rediturum, nihil aliud requirat ad ſatisfactionem ulteriorem.

Spectat etiam ad paſtores inquirere 78
in mores & vitam eorum, qui ſubierunt publicam poenitentiam, num videlicet illi fideliter præſtent ea, quæ ipſis fuerant injuncta, aut ſecus; & ſi quid minus recte & plene fieri intelligant, tenentur eos ſerio admonere periculi, cui ſe exponunt, non ſolvendo fidem Deo & eccleſiæ promiſſam; eſt ſiquidem hoc non poeni-

tentem, ſed hypocritam agere, ac Deo & hominibus illudere.

79 Ne vero videri poſſit, nos velle conſtitutis in publica poenitentia aut etiam excommunicatis viam emendationis claudere, poſſunt paſtores eos in eccleſiam intromittere ad audiendas ſacras conciones, nam hanc gratiam etiam Ethnicis & Turcis non poſſumus denegare; & apparet ex quibusdam veterum ſcriptis, catechumenos & poenitentes ad primas preces in ſynaxi, & ad ſacras conciones admitti ſolere, ad actum vero myſterii & communionis minime.

Circa Excommunicationem.

80 Excommunicare, eſt hominem facinoroſum, impoenitentem & incorrigibilem, tanquam putridum membrum a corpore eccleſiæ reſecare, ligando eundem in peccatis ſuis, quemadmodum *Paulus* de Corinthio illo, nefario inceſtu polluto, fieri mandavit, & ipſe Chriſtus, cum de eo, qui eccleſiam non audierit, dixit: fiat tibi ſicut ethnicus & publicanus.

81 De excommunicatione debent paſtores populum ſibi commiſſum diligenter admonere; quod etſi multis videtur eſſe res non magni momenti, tamen ſi authoritatem inſtituentis conſideres, eſt certe res graviſſima, ad quam merito expaveſcere debent homines omnes, Chriſtum

ſtum confitentes; ſeparat enim revera hominem a conſortio Dei & omnium ſanctorum angelorum & hominum, & ligatum in peccatis tradit ſathanæ.

Nemo publico crimine pollutus, mox 82
a prima peccati perpetratione excommunicationis gladio eſt feriendus, ſed debet paſtor eum prius, juxta Chriſti præceptum, ſemel atque iterum admonere; ſi tum reſipuerit ac poenitentiam ſubierit, bene, ſin minus, ſequatur paſtor intrepide doctrinam Chriſti, obſtinatumque excommunicet. Qui enim emendari deſpiciunt, inquit *Proſper*, & in ſuo morbo perſiſtunt, ſi moribus depravatis in ſanctorum ſocietate permanſerint, eos exemplo ſuæ perditionis inficiunt.

Cum illo, qui poſt legitimam admo- 83
nitionem propter capitalia crimina & pertinaciam eſt excommunicatus (nam ſubito, leviter, aut propter ſecularia negotia, debita, aut id genus alia, non exercetur excommunicatio), nemo debet tanquam cum fratre chriſtiano converſari, ſed omnes debent eundem, juxta Chriſti doctrinam, habere tanquam ethnicum & publicanum, non tamen ipſum odiſſe, tanquam inimicum, ſed ut fratrem corrigere, quemadmodum *Paulus* docet; nam a quo indixit Apoſtolus ſeparationem, inquit *Auguſtinus*, non præcidit dilectionem.

Qui-

84 Quicunque, ſententia excommunicationis contempta, excommunicato non veretur communicare, debet & ipſe, niſi corrigat, tanquam criminis ejusdem particeps, communione eccleſiæ privari; attamen quædam perſonæ excipiuntur, utpote uxor, liberi, ſervi & ancillæ; item, qui cum eo aliquid commercii habent in rebus politicis; item, quibus nondum innotuit, talem eſſe excommunicatum; ii poſſunt impune excommunicato converſari.

85 Si contigerit, ut aliquis legitime excommunicatus & a liminibus eccleſiæ excluſus, cordis ſui duritia excæcatus cedere noluerit, tum tenetur eccleſia ipſum etiam cogere, ut exeat, aut paſtor loci ſuſpendat officia omnium ſacrorum, donec ille ceſſerit; mulctam autem hujus ſuſpenſionis ſolvet ille, cujus cauſſa hoc factum eſt.

86 Nemo debet publice excommunicari, niſi ipſius culpa ſit notoria & manifeſta; nam, quemadmodum excommunicationis ſententia formidanda eſt, cum fuerit legitima & juſtis de cauſſis lata, ita non debet temere aut cauſſa minus exacte inveſtigata a quoquam ferri; queritur enim apud *Ezechielem* Dominus de iis, qui morti adjudicant animas innoxias, & moerere faciunt corda juſtorum.

Circa

Circa Dies feſtos.

Tertium præceptum Decalogi jubet 87
ſanctificari ſabbathum. Etſi autem hoc præceptum, quantum ad ſpeciem, cæremoniale atque ideo cum ceteris cæremoniis judaicis abolitum atque abrogatum ſit, juxta doctrinam Apoſtoli *Pauli*, qui ait: nemo vos judicet in cibo aut potu, aut parte diei feſti; tamen quia, quantum ad genus, hoc præceptum adhuc firmum ſtat ſtabitque perpetuo, nam neceſſe eſt, certum aliquod tempus exiſtere, quo ad ſacra eccleſia Dei conveniat, non minus in novo Teſtamento, quam in veteri, debent feſta legitima ab omnibus obſervari; quare taxandi ſunt illi, qui feſtis diebus abutuntur ad negotia profana, neglectis ſacris.

Feſta autem abrogata, ut ſunt *Mar-* 88
tini, *Clementis*, *Catharinæ*, *Nicolai*, conceptionis *Annæ*, translationis *Erici*, *Sigfridi*, ad vincula *Petri*, *Georgii*, inventionis crucis, dedicationis, reliquiarum, *Magdalenæ*, *Olai*, aſſumptionis, nativitatis, exaltationis crucis, *Birgittæ*, undecim millium virginum, & ſi qua ſunt alia ejus generis, populo ex ſuggeſtu denuntianda & in memoriam revocanda non ſunt, ut tamen quidam adhuc facere dicuntur; ſed neque debent paſtores accedere ad convivia ruſticorum, quæ dedicationum & patrociniorum diebus illi etiam

etiam jamnum celebrare non verentur, videlicet ne facto, vel exemplo id comprobare videantur, quod verbo improbent ac damnent.

89 In ſolennioribus illis feſtis Chriſti, videlicet, nativitatis Domini, Paſchæ & Pentecoſtes, item, per tempus quadrageſimæ, non debet pompa nuptialis in coetu eccleſiaſtico admitti, videlicet, ne ſobria gaudia ſpiritus, profanis gaudiis carnis, quæ ebrietate, crapula & id genus aliis conſtant, contaminentur.

90 Et quia ſathanæ cooperatione eo res inter chriſtianos deducta eſt, ut feſtis diebus, qui religioni dicati ſunt, longe plura graviora deſignantur peccata & ſcelera adverſus mandata Dei, quam diebus aliis quibuscunque; idcirco debent paſtores ſuas eccleſias diligenter & ſerio admonere, ut ab hoc periculoſisſimo & damnabili abuſu tandem abſtineant, atque ita divinam iram in ſeſe provocare deſiſtant, ne quando fiat etiam inter nos, quod Dominus per prophetam *Amos* minatur populo Iſraëlitico his verbis: convertam feſtivitates veſtras in luctum, & omnia cantica veſtra in planctum. Nam ſi illi, qui diebus ſacris ſacra negligunt, grandi culpa non vacant; quid de eis cenſendum putas, qui etiam pesſima quæque tum deſignant?

Circa Cæremonias & Ritus Eccleſiaſticos.

Viderint etiam paſtores, ut ſolennes 91
ritus circa quamlibet partem miniſterii eccleſiaſtici, decenter ac cum debita gravitate peragant. Etſi enim hæc res leviuscula videtur, non raro tamen fit, ut, ſi vel negligentius curatur, vel prorſus contemnitur, non levem pariat in rebus ſacris jacturam; quamquam, quo pacto leve videri aut dici poſſit, quod ad divini cultus vel ornamentum vel ordinem pertineat?

Dent etiam operam paſtores, ut in 92
ſolenni tono & accentu cantus eccleſiaſtici ſint uniformes, conſvetum & huic eccleſiæ proprium in lectionibus evangeliorum, epiſtolarum, prophetiarum collectarumque ſervando tonum & accentum; etſi enim hæc res alioquin eſt indifferens; tamen quum in omnibus oportet aliquem certum eſſe ordinem, neque hic probanda eſt quorundam ſive negligentia ſive curioſitas, qui accentus peregrinos, vel a ſe confictos, inter canendum uſurpant.

Et quia ſuperioribus annis de ſolen- 93
ni accentu, quem in pronuntiatione cantus eccleſiaſtici ſervat eccleſia Upſalienſis, pauca quædam annotavimus, poſſunt juniores, quibus hæc res minus eſt cognita, annotationes illas inſpicere, atque inde quem & qualem accentum ſi-

gna

gna ſeu puncta ſingularum diſtinctionum poſtulant, utcunque percipere.

Circa Imagines.

94 Etſi olim vehemens & diuturna in ecclesia de imaginibus fuerit contentio, tolerandæ ne ſint, an ſecus; tamen ſanior pars eo ſemper inclinavit, ut tolerarentur quidem imagines, ſed ita ut idolatria & abuſus omnis excluderetur. Sic & *Gregorius* ad *Servium*, Epiſcopum Maſſilienſem: idcirco pictura in eccleſiis adhibetur, ut hi, qui literas neſciunt, ſaltem in parietibus videndo legant, quæ legere in codicibus non valent; tua fraternitas & illas ſervare, & ab earum adoratu populum prohibere debuit. Sic etiam *Lutherus:* verarum ſtatuarum aliquis uſus eſſe poteſt, videlicet, ut admoneant de hiſtoria.

95 Ubi autem imago ſive ſtatua aliqua venerit in abuſum, quemadmodum in papatu factum eſſe ſcimus, ſi aliter emendari non poteſt, tollendam eſſe ſtatuam pii ac docti omnes cenſent. Sic & *Lutherus* ſentit, inquiens: & nos quoque hortatores ſumus, ne ſcandaloſæ imagines in templis tolerentur; etſi enim verbo eruditos hæ non movent, tamen cavendum eſt imperitis, nam ſcandali occaſionibus remotis, minus periculorum erit.

Non

Non tamen ſunt imagines per tumul- 96
tum ex templis exturbandæ, ut *Carol-ſtadius* & ſui complices tentaverunt, ſed ad mandatum vel permiſſionem magiſtratus; quod & his verbis innuit *Auguſtinus:* ſævire in ſimulacra, non accepta poteſtate vel a magiſtratu vel eorum dominis, eſt furioſorum circumcellionum, non chriſtianorum. Sic & *Lutherus:* non prohibui, ſed permiſi, ut imagines aboleantur, modo id fiat absque tumultu, per ordinariam poteſtatem.

Cum ergo, ut negari non poteſt, plu- 97
rimus fuerit in templis imaginum abuſus, propter quem merentur inde pro magna parte ejici, & in comitiis Arbogenſ. ab ordinaria poteſtate permiſſum eſt, ut tam altaria, quam imagines, quæ per ſuperſtitionem ultra modum creverant, e templis ejicerentur; debent paſtores operam dare, ut id, quatenus commodius fieri poteſt, ubique ſeu in omnibus eccleſiis ad effectum perducatur, quemadmodum in nonnullis jam dudum eſt factum.

Circa Viſitationem infirmorum.

Officium, quod debent ægrotis, moritu- 98
ris vel mortuis, ut ſtudioſe exſequantur, viderint eccleſiarum miniſtri, non ſolum ad vitandas delationes malevolorum, omnia eorum facta odioſius perſcru-

tantium, ut his proximis annis factum eſt, ſed etiam propter conſcientiam; obligantur enim paſtores divino mandato, ut gregi ſibi commiſſo attendant, cum ſemper, tum inprimis, ubi ultima neceſſitas ingruerit alicui. Unde & *Jacobus* ait: infirmatur quis inter vos, accerſat presbyteros eccleſiæ, & orent ſuper eum.

99 Nec etiam hoc officii ſubtrahant illis, qui propter ſua malefacta jam dudum obſtinati ſeu excommunicati fuerunt, ſi forte vel tum, hoc eſt, cum jam videantur morituri, Deus dat illis poenitentiam, ut reſipiſcant a diaboli laqueo, a quo capti detinentur, ſicut ait *Paulus*; quia poenitentia nunquam ſera eſt, ſi vera fuerit; exemplum hujus rei probat vel ipſe latro, non ita multis horis ante mortem ad Chriſtum converſus; quia nullus hominum debet, ſub ſpe miſericordiæ Dei, in ſuis remanere peccatis, cum etiam in ipſo corpore, inquit *Auguſtinus*, nemo velit, ſub ſpe futuræ ſalutis, diutius ægrotare.

Circa Matrimonium.

100 In conjungendis perſonis matrimonialibus, nunquam ita feſtinent paſtores, quin eorum nomina ante ſolennem deſponſationem, pro more, publice ex ſuggeſtu denuntient, niſi forte caſus aliquis talis fuerit, ut dilationem res non patiatur

tur, & certum interim ſit, nullum legitimum obſtare impedimentum.

Sed nec peregrinæ perſonæ temere 101
& ante diligentem inquiſitionem ad contrahenda matrimonia ſunt admittendæ; ſunt enim multi, qui vel propter impiam curioſitatem, vel alioquin ex pravo animo præſens conjugium ſpernunt, utque novum inire liceat, ad loca incognita ſe conferunt.

Conjugia perſonarum multum impa- 102
rium, videlicet, ubi altera nimium juvenis, altera ſenex exiſtat, quia plerumque eſſe ſolent infortunata, præſtat, ſi quo modo fieri poſſit, diſſuadendo impedire, quam feſtinantius copulare, ne quo modo fiat, ut factum præceps atque præproperum diuturna ſequatur poenitentia, cujus rei exempla paſſim obvia ſunt.

Sic etiam, ubi perſonarum conjungen- 103
darum vel alterutra vel utraque annos juſtæ ætatis nondum attigerit, matrimonialiter conjungendæ non ſunt, tum quia honeſtas jubeat tempus legitimum exſpectare, tum etiam quod ætas immaturior, quænam ſint jura conjugii, minus intelligat; unde fit, ut talia conjugia vix unquam firma exiſtant.

Violenta conjugia, & ubi altera per- 104
ſonarum vel prorſus tacet, vel diſertis verbis negat, copulare paſtores nequa-

quam præſumant; eſt enim conſenſus utriusque partis vere de ſubſtantia hujus contractus, ita ut, quando is non intercesſerit, ſtuprum rectius, quam matrimonium dicatur. Accedit, quod hujusmodi conjugia plerumque funeſtos habere ſolent exitus, quemadmodum multis exemplis probari poteſt.

105 Quantum ad prohibitionem conjugiorum, ratione conſanguinitatis & affinitatis, ſciant paſtores, in eccleſiis noſtris infra quintum gradum lineæ inæqualis ea conjungi non debere, niſi cum certis perſonis propter certas cauſas fuerit dispenſatum, id quod ad ordinarium loci erit rejiciendum.

106 Hæc ergo pauca rerum, ad noſtrum miniſterium pertinentia capita, vobis, fratres, in præſenti conventu proponere viſum fuerit, non quaſi nova aut vobis incognita, ſed ut vobis ea in memoriam reducerem, ut occaſio vobis fieret, de his & aliis hujusmodi gravioribus latius cogitandi, tum, ſi quid interim cuiquam veſtrum in mentem venerit, hic monendum haberet, quo imitaretur.

De Moribus & Vita Miniſtrorum in genere.

107 Poſtremo, quia veriſimum eſt, quod quidam eleganter ait: lingua ſvadet, vita perſvadet; dent operam eccleſiarum miniſtri, ut non ſegnius integræ, honeſtæ

ſtæ & piæ vitæ exemplo, quam pura & incorrupta doctrina, gregi ſibi commiſſo præeant. Sic & alius quispiam: ea demum eſt vera harmonia, ſi vita concordat cum oratione bona. Et *Hieronymus:* ſacerdotis os, mens manusque concordent; alioqui bene quidem loqui & male vivere, aliud non eſt, quam, ut ille ait, id quod una manu porrigitur, altera rapere; unde & *Paulus* ait, epiſcopum oportere eſſe irreprehenſibilem & inculpatum.

Et quia ejusmodi nunc ſunt mores 108
mundi, ut manifeſte liqueat, ipſum inclinare ad ruinam, immo, currere ad interitum; tanto minus convenit, ut miniſtri evangelii, quos Chriſtus ſalem terræ & lucem mundi vocat, ſint velut ſal fatuatum, & lampadem evangelicæ veritatis tenebrarum operibus obumbrent; alioqui cogitare debent, neque falli, neque fallere poſſe eum, qui partem infidelis ſervi cum hypocritis ponendam eſſe, conteſtatur.

Principio igitur ſtudeant paſtores ec- 109
cleſiarum ſobrietati, quæ mater & cuſtos eſt tum prudentiæ, tum continentiæ, immo, omnium pulcherrimarum virtutum; pinguis venter, ut juxta *Hieronymum* græcum habet proverbium, non gignit ſenſum tenuem; & *Syrach* ait: operarius ebrioſus non ditabitur; ſupple, ſi

non pecunia, multo minus divina ſapientia, quæ, juxta dictum ſapientis, non habitabit in corpore ſubdito peccatis; non ergo ſectentur & ament epulas & convivia commesſatorum & crapulantium. Bonum eſt gratia ſtabilire cor, ad Hæbreos inquit, non eſcis, quæ non profueruut ambulantibus in eis; & Chriſtus: non graventur corda veſtra crapula & ebrietate.

110 Deinde præbeant ſeſe modeſtos ac comes omnibus, ſumentes doctrinam & exemplum a Chriſto ipſo, dicente: diſcite a me, quia mitis & humilis ſum corde; nihil enim æque odit Deus, ac faſtum & arrogantiam, ut & beatus Apoſtolus *Petrus* teſtatur, inquiens: ſuperbis reſiſtit Dominus, humilibus autem dat gratiam. Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus, inquit *Paulus*; & ad Thimotheum, ubi enumerat virtutes boni miniſtri, etiam modeſtiæ mentionem facit. Verum quantopere putavimus ab hac virtute alienos eſſe illos, qui ne veſtem quidem decentem & homini modeſto ſimplicitatisque chriſtianæ amanti convenientem ferre poſſunt, quales nunc multi, etiam ex noſtro ordine, paſſim conſpiciuntur.

111 Cum evangelicus miniſter ſit præco pacis æternæ, nobis per Chriſtum partæ, nihil eſt ab ejus officio alienius, ſtudio

dio ſerendi diſcordias, ſive pertinacius fovendi, ut tamen nonnulli faciunt, etiam ex rebus non magnis magnas ſuſcitando contentiones & rixas. At ſervum Domini, inquit *Paulus*, non oportet litigare, ſed manſvetum eſſe ad omnes.

Valde autem dedecet miniſtrum evan- 112
gelii lites ſectari in foro ſeculari; eo igitur, niſi coactus, venire non debet, etjamſi per hoc dampni aliquid ſit ſuſtinendum, nam facilius fertur damnum rei familiaris, quam chriſtianæ pietatis, quo haud afficitur ille, qui lucri causſa litem intendit cuique in foro ſeculari; ait enim *Auguſtinus:* lucrum in arca, damnum in conſcientia; & *Paulus:* cur non potius injuriam patimini? cur non potius damnum accipitis?

Non ſint, inquit *Paulus*, iracundi, & 113
cum hoc neque impatientes, cupidi vindictæ; qui vindicare vult, a Deo inveniet vindictam, inquit *Syrach.* Non aſperi, non moroſi, duri, ſævi, immites, minaces atque inclementes. Noli eſſe ſicut leo in domo tua, inquit idem *Syrach.* Sed ſint leves, manſveti, faciles, humani, clementes, in tolerandis injuriis patientes; in patientia una poſſidebitis animas veſtras, inquit Chriſtus. Petulantia, procacitas, ſcurrilitas, & id genus alia, quæ a leuibus hominibus frequentius uſurpari ſolent, tantum abeſt, ut deceant mini-

ſtrum evangelii, qui omnibus honeſtatis & gravitatis exemplar præbere tenetur, ſicut beatus Apoſtolus *Petrus* inquit: ſitis exemplaria gregis &c.; ut etiam mimos & moriones propter hæc vitia non libenter videant vel audiant viri, chriſtianæ pietatis ſtudioſi; & tamen neſcio, quamobrem quidam, noſtri ordinis homines, his tantopere delectentur.

114 Porro, de ſermonibus etiam inverecundis, impudicis, obſcoenisque, quibus in conviviis & compotationibus uti dicuntur quidam, quid dicam, eos ne decere perſonam eccleſiaſticam, quos ne gentes quidem, quæ honeſtiores eſſent, ferre potuerint in hiſtrionibus, ut proverbium habet: noli coram *Catone* agere floralia; & *Paulus* promiſcue inter chriſtianos obſcoenitatem, & id genus alia, ne nominari quidem vult.

115 Quidam profani, immo, exſecrandi homines, qui horrendis juramentis per mortem, per ſanguinem & quinque vulnera Chriſti asſeveverunt, ſolent nonnunquam, cum ob id reprehenduntur, ad excuſandam ſuam blasphemiam, allegare exempla miniſtrorum verbi, & quidem non omnino fruſtra; ſunt enim quidam ex ordine noſtro, qui, proh dolor, ab hoc nefario ſcelere non ſunt alieni. Verum quam hæc res ſit in perſona eccleſiaſtica intolerabilis, vel puer indicare poteſt;

eſt; quam primum igitur ſe corrigant & in viam redeant, qui huic flagitio ſunt obnoxii, alioquin haud dubie experientur effectum horum verborum Chriſti: væ, per quos veniunt ſcandala.

Cum avaritia ſit, ut ab Apoſtolo *Paulo* definitur, ſimulacrorum cultus, & Chriſtus negat quemque Deo & mammonæ ſervire poſſe, jubetque ab omni avaritia cavere; non eſt obſcurum, quantopere interſit omnium, potisſimum vero miniſtrorum verbi, ſe ab hac peſte illibatos cuſtodire, maxime cum in eam tam facilis ſit lapſus, & ſcriptura in illam toties & tam acerbe invehitur. A minimo usque ad maximum, inquit *Jeremias*, omnes avaritiæ ſtudent; a propheta usque ad ſacerdotem, cuncti faciunt dolum; & *Salomon*: conturbat domum ſuam, qui ſectatur avaritiam; qui autem odit munera, vivet. Merito igitur omnes eccleſiarum miniſtri cum Pſalmographo oraverint: Domine, inclina cor meum in teſtimonia tua, & non in avaritiam. 116

Et quia ſpecie avaritiæ non caret, cum miniſtri nimium ſevere extorquent a ſuis pauperibus parochianis debita pro labore in miniſterio; item, cum, ſua parochia tamquam tenui ac macilenta faſtidita, pingviorem ambiant, ut nunc 117

fere communis mos eſt; viderint paſtores, ne hac ratione famæ prodigi, & ſibi ipſis & miniſterio obſint. Non male ſapit ille, qui ſua ſparta contentus vivit, & eam ornat, ſicut eſt in proverbio. Porro illos, qui fraudulenter & malis artibus alienum acquirunt beneficium, paſtore legitimo per violentiam exturbato, non tanquam eccleſiæ miniſtros admonendos, ſed tanquam fures & latrones, oſtium ovilis Chriſti perfringentes, divinæ ultioni reliquendos duco; neque enim tales ovium Chriſti ſalutem, ſed velut ventris animalia hoc ſolum, quo ſe ipſos paſcant atque ingurgitent, quærunt. Interim tamen vos moneo, ne ſit inter vos, qui, iſtorum exemplo, velit tam ſe ipſum, quam miſeras Chriſti oves perdere, ſicut ait Chriſtus: fur non venit, niſi ut furetur & mactet ac perdat.

118 Nec nihil eſt cauſſæ, cur vos admoneam, ſuper negotio contrahendi matrimonium, videlicet, ut in hac re ad id, quod honeſtum eſt & miniſterium noſtrum deceat, reſpiciatis. Quisquis ex noſtro ordine contrahere matrimonium decreverit, honeſtam & probam ſibi deligat perſonam, maxime virginem; nam audio, quosdam adeo indiſcrete hic ſe gerere, ut etiam perſonas viliſſimas pes-

pesſimæque famæ ſibi aſſocient, cum ſummo probro & miniſterii contemptu; non enim omnia hic expediunt, quæ utcunque ſunt licita. Quare ſi cui veſtrum poſthac conjux ducenda eſt, non quod inconſiderata libido ſuggerat, ſed quod honeſtas & eccleſiaſtici miniſterii dignitas poſtulet, ſibi ante oculos proponet; id enim quoque eſt in Domino nubere, quemadmodum *Paulus* præcipit.

Inter alia, quæ *Paulus* a presbyteris 119
exigit, etiam eſt diligens cura liberorum; ſic enim habent ipſius verba: liberos habeat in ſubjectione, cum omni reverentia. Item alibi: qui liberos habeat fideles, non obnoxios crimini luxus, aut non tractabiles. Prodeſt enim recta ac diligens veſtrorum liberorum educatio, non tantum vobis & filiis ipſis, ſed etiam toti eccleſiæ, contemplanti exemplum, juxta quod & ipſa ſuos educet liberos.

Nec reprehendendum duco, quod qui- 120
dam vehementer in id incumbant, ut liberi ſibi in beneficiis ſuccedant, modo pari ſtudio contenderent, ut ita in literis & bonis moribus educarentur, quo ad tale munus idonei ac digni inveniantur; alioquin valde periculoſus eſt ipſorum conatus & ſibi & liberis, id quod

quod exemplum ſacerdotis *Eli* evidentiſſime oſtendit. Viderint ergo paſtores, ut recte & ſibi & ſuis proſpiciant, ita, ut liberos ſuos vel non idoneos, vel ante legitimam ætatem, ſibi ſucceſſores fieri non procurent.

Een liten Vnderwijsning,

huru christet folk
må warda förmanat
til Sacramentet,
eller
wårs Herras Jesu Christi
Nattward.

Doct. MAR. LUT.

Vtsatt aff Tydzkon på Swensko.

L. P.

Nt så är kommet och bliffuit j brwk öffuer hela christenheten, at man döpa låter barn och öffuermaghar, och med theras doop icke töffuar til thes the opwext och kommen åro til lagha ålder, wett och förstånd, tyckes migh ythaff Gudz besynnerligha rådh och försyyn skeedt wara; ty hwar thet icke så wore, och man, besynnerligha nu på thenna tijdhen, ingen döpa skulle, förr än han wore fullwext och gammal, troor iagh fulleligha, at icke tiyends parten aff folket skulle döpt warda; ja lenge, lenge sedhan hade wij tå, så mykit oß sielffuom står til görandes, warit Turckar och Hedningar. Ty ther man icke wore döpt och christnat, wårdadhe han sigh icke heller mykit om gå til predican och christna manna samqwemd, utan twert om förachtade alt thet, the ther hadhe för hender, bådhe lärdom och annat, som ther til dragher, at man skal wara from och godh, effter som störste parten ock än nu gör thet samma, ey thes mindre, at the åro döpte, och wilia kallas christne. Hwad kan man tå wel tenckia om sijdher warda wille, ther så monge gingo odöpte? Hwad annat, än bare hedendomen öffuer alt? Och hwar än

några

några kunde finnas ibland, som vnder tijden sökte til predican och christna manna samqwemder, ther the hörde talas både om döpelsen och annat, så giorde the thes heller så brått ther intet til, vthan skutet vp och fördrögde med sitt doop, alt in til thet ytersta; aldeles såsom man nu, så gott som alment, gör medh boot och bättring; ty vnder thet nampnet, at man sigh bättra wil, når han warder gammal, bedriffuer han frijt j sin vngdom och helsodaghar hwad skalkheet och bowerij, honom löster.

Och thor iagh frijt settia widh, hwad som skal ske, om thetta så icke är j sanning, nemligha, at dieffuulen slijkt haffuer j sinnet med the Widderdöpare, som så hårdt ther på falla, at man ingen barn döpa skal, vtan haffua theras doop fördrag, til thes the gamle warda; ty så tencker then gamle och listughe ormen: kunde iagh man först komma barna dopet aff wåghen, sedhan wore migh icke mykit före så beställat medh the gambla, at the töffuadhe medh sitt doop, och scriffuit in til dragnebalken, til thes the vthrasat hadhe, eller ock alt in til thet ytterste; theß förinnan kunde iagh ock sackta thet åstad komma, at the intet skötte om predicanen, eller om någhot at lära, antingen om Christum eller döpelsen; ther til medh är migh så mykit bättre göra, at then store ochristne hopen j werldenne, är tilförenne allersammans min, nemligha, Turcker, Tattarer, Hednin-

ningar och Judar, hwilke alle giffua ifrå sigh itt ganska welligt och drägtigt exempel; brister så omsijdher medh them ther på vth, at the fritt och vppenbart så thora säya och bekenna: hwad sägher man migh mykit om döpelse, euangelium, christendom ꝛc.? Ther store hopen är, ther wil iagh ock bliffua; ty hoo kan troo, at Gudh för twå eller tree christnas skul, skal wilia fördöma hela werldena? Then arma, vsla och elenda hopen befaler iagh then och then; hwad skulle iagh leggia migh nedh och pracka medh them ꝛc.? See, thetta wil dieffuulen haffua, och ther faar han efftet vthi förbemeldta Widderdöpares anslagh.

S. Augustinus, then helge och christelighe läraren, scriffuar enstadz om sigh sielff, at hans modher, som ganska froom war, sampt medh andra hans hulda wener, kommo til wägha, at thet sådhes fördrögt bleff medh hans döpelse; ty the meente, at samma fördröyelse skulle wara honom nyttugh, så fierran, at han thes förinnan kunde komma öffuer thet skedhet, vthi hwilko mestadeels alle plägha wara lööslätuge och ostaduge til sinnes; och skulle så teste bätter kunna halla, hwad man j döpelsen vthloffua pläghar, nemliga, at han icke åter skulle falla j synd och laster ꝛc. Men thenna godha meningen löckades them icke bätter än så, at jw lenger på ledh, jw lenger kom *Augustinus* bådhe ifrå doop och euangelium, til thes han ock omsi-

dher

dher föll in vthi the Manicheers ketterij, ther han tå bådhe Christum och hans döpelse icke allenaſt förachtade, vthan ock så vppenbarliga beſpottade, och höll ther vppå j niyo åår, til thes han wardt tretiyo åra gammal, och war tå mödha och arbete på alla ſidhor, förr än han kunde komma ther vth igen, så at hans modher ganſka mongan hetan tåår ther öffuer ſella moſte; så dyrt köpte hon ſin godha mening och gudeligheet, ther hon tilholpet hadhe fördröya ſins ſons döpelſe.

Ty dieffuulen ſeer wål, hurudana menniſkian år och huru obenåghen til alla gudomligha ſaker, effter ſom thet ock nogh vppenbart år, at ibland tiyo finnes nepligha en, ſom ſtoort begårar weta, eller efterfråghar, hwad döpelſen haffuer inbåra, ja, ſom then minſta tankan haffuer ther om, än ſidher han ſkulle tacka Gudh ther före, at han til döpelſen kommen år, eller låter ſigh någhot wårda om itt chriſteligit leffuerne, thet döpelſen retteligha betyder och kråffuer, ſåſom thet ock ther widh vthloffuat år. Effter thet nu gåår ſå nödugt til och ſå mykin mödo koſtar, wara chriſten, än tå at man dagligha lårer, bedher och öffuar döpelſen; kan hwar och en wål tenckia, hwad tå wille aff warda, ther man icke wore döpt och aldrig hörde Gudz ord, ty ſielffua döpelſen haffuer medh ſigh en ſtoor fordeel och en ſtarcka förmaning, genom hwilka å jw några omſidher moſte beweekte warda, ſå at the nå-

ghot yterligare tenckia på ſakena, ån en odöpter hedninge.

Thetta alt må man ock clarligha merkia på ſacramentet, wårs Herras lekamens och blodz, ſom nu ſå alment förſummat och förachtat warder; ty ſå ſteller ſigh nu ther emoot nåſtan hwar man, lika ſom ingen ting wore vthi hela werldenne, then man båter vmbåra kunde, ån åwen thet; och wiljom ey thes mindre alle hetas wara chriſtne, låtandes oß ſå tyckia, at effter wij åre frij wordne ifrå Påwans twång, ſom med ſtreng bodh hwar och en nödgadhe til ſacramentet, ſkole wij nu intet yterligare wara plichtughe til at brukat, vthan kunne thet wäl låta beſtå och fritt förachta; ja, en part är ock wäl widh then meningen, at thet ſkulle ey ſtoort ſkadha, at thet aldrigh någhorſtädz worde brukat, vtan bleffue ſlått nederlagdt. Men theße ſom nu ſå åro til ſinnes, giffua ther medh clarligha tilkenna medh huru ſtoor kärleek och gudheligheet the tå gingo här til, och huru godhe chriſtne the på then tijdh woro, när the här til widh bans plicht genom Påwans ſtadgar woro betwingadhe. Man lärer ock ſå här aff, huru wäl man kan göra folket fromt och chriſtet medh lags twång, ſåſom Påwen haffuer meent och företaghit at göra; doch ſåledes j ſanningenne intet annat giordt, ån falſka, ſkrymterſka, owilioga och twingada chriſtna; men en ſådana nödd och twingat chriſten är en ganſka kärkommen och welfegnat geſt i himmelriket,

riket, til hwilken Gudh een synnerlig lust haffua moste, så at han setter honom ther fremst ibland sina englar; ja, ther heluetet är aldra djupast.

Men iagh skåtz nogh föret, at wij som vthi sielawårdnatz embete stadde äre, Predicare, Prester och Biscopar, finnes wara thetta en stoor del wållandes, ther medh wij städie then meniga hopen alt för mykit sielffzwold i sakenne, och icke så hårdt vppå driffue, förmane, straffe och widh hålle, som oß göra boorde, och wårt embete kräffuer, vthan låties, soffue och snarcke, jw så fåst wij, som the; intet wijdhare tenkiandes, än så: hoo som kommer, han komme; hoo som icke wil komma, han må göra huru han wil. Ther medh äro tå bådha delarna, the som låra skola, och lärde warda, stadde j stoor fara; ty effter wij noogsamt wete, huruledhes wår hätzke och ilfundige fiende dieffuulen ingen dagh håller helgh, vthan iempt och samt medh sina englar omkring gåår, sökiandes hwem han vpsluka må, såsom S. Petrus sägher, och altijdh frestandes bådhe oß sielffua och them, som vnder wår wårdnat äro, haller tilbaka, hindrar, seenkar, gör oß lata och toomligha til allahanda Gudz tienst, ther medh han tå bådhe doop, sacramentet, euangelium och all Gudz ordning åt minsto förswaghar, hwar han henne ellies icke förlegger medh allonne; therföre skulle ock wii tilsenckia ther emoot igen, huruledes wij wårs

Herras retta englar och wechtare wara måtte, til at waka och emoot sådana dieffuulens onda englar öffuer Gudz folck ijdkeligha wacht och wård hålla, lårandes och förmanandes j tijdh och otijdh, medh all sachtmodugheet och lårdom, såsom S. Paulus sinom lårjunga Timotheo befalte, at dieffuulen jw icke så alztinges fritt och möddholöst skulle kunna fremia sin onda wilia.

Ty wil iagh ock hår medh haffua bådhe migh sielff och alla Kyrkioheerdar, Prester och Predicare förmanta, kårligha bidiandes, at the samt medh migh vthi thetta och all annor nödtorfftigh stycker itt ganska flijtigt vpseende på folket haffua wilia, hwilket Gudh genom sins kåra sons Jesu Christi blodh sigh til arffs och eghendom förwerffuat haffuer, och til sin döpelse och ewigha rike kallat och komma låtet, och oß vnder stoort wijte, och wid en ganska streng rekenskap tilgårandes, befalat, såsom oß allom nogh år kunnogt; ty hwar wij, som vthi sådana embete och befalning stadde åre, oß hår medh förfume eller latzligha och otroligha handle, tå skole wij lenge ther effter bijda, at folket sigh sielfft manar hår til, effter wel år på synt, huru trögt thet går ån tå til, at komma någhra fram til sacramentet, når wij handle hår thet bästa och troligaßta, som oß kan wara mögelighit; ty (såsom sagdt år) dieffuulen år framme medh sina englar, at han alleståds må hindra och igenhålla.

Ther

Ther til medh bör thet ock så wara, at menige man skal retta sigh effter oß och höra wår ord, och icke twert om, at wij oß retta skole effter them och theras wåsende. Och hwad skulle wij göra medh Prester och Predicare, når folket kunde lära och förmana sigh sielfft? Christus hadhe ellies wel hafft thet fördragh, och ingalund låtet sigh thetta embetet så mykit kosta. Eller för hwar skul haffne wij taghet oß thetta embetet uppå, medhan wij icke troligha lära och förmana wilie? Therföre, hwar wij ock så hålle fram här medh, och icke tencke til at låta oß meer wårda om sakena, ån som nu skeer, så kommer thet omsijdher wißerligha ther til, at wij icke warde reknadhe en penning bättre, ja, til äwentyrs slemmare, ån någhon tijdh the påweske hår til dags warit haffua, hwilke och platt ingen wårdnat haffua taghit sigh til om folket, antingen medh lärdom eller förmaningar.

Ån tå iagh ock wel weet, at några finnas wel altijdh medh ibland, the ther så ilhärde och förstockade äro, at the platt intet achta, hwad man lärer eller förmanar; men hwadh kunne wij här meer til göra? Ty moste wij ock så låta gåår, och göra såsom wij mercke, at Christus sielffuer, hans Apostlar samt medh alla Propheterna (hwilkom thet samma ock wedherfoors) giordt haffua. Matth. 12 klagar Christus, at hans Judar hwarken dantza eller göria wille, åhwad heller man för them hadhe frögdasong eller sorga-

ſong. Item, S. Paulus, 2 Timoth. 4. ſägher, at then tijdh ſkulle komma, vthi hwilkom man helſoſam lärdom icke ſkulle kunna lijdha; lijkwel biudher han, at man icke för then ſkul ſkulle låta aff lära och förmana, vthan heller thes flijteligare hålla ther vppå; ty thet wete wij jw och åre ther wißa vppå, at predicoembetet är Gudz eghen ordning, hwilken budhet och befalat haffuer, at man lära och förmana ſkal, och at ſlijkt aldrigh kan affgå vthan frucht, ſåſom Eſ. 55 ſägher; ſkulle then fruchten än icke större wara, än til en enſamman Zacheum, eller en tollenär, eller ock en aff röffuarenar på korſet. Thet kan ey annars wara, än at när man flijteligha lärer och förmanar, jw nägghre ſundne warda ibland medh, ſom tenckia på theras döpelſe, ſå luſt och kärleek til ſacramentet, hwilket Chriſtus ſå dyrligha förwerffuat, och ſå mildeligha them ſkenckt haffuer; på hwilkas exempel ſedhan ock the andre ſigh nägghot ſtöta, och ther öfwer warda til äwentyrs ock the rettadhe; efter ſom tilgår, ther then ene kniffuen hwäter then andra.

Doch ſkal ingen thetta ſå tagha, lijka ſom jag här rådde, at man medh lagh och bodh twinga ſkulle folket til at på wißa tijdher och daghar gå til ſacramentet, ſåſom Påwen giordt haffuer; ty genom ſådana twång warder intet gott vthrettat j ſakenne, ſåſom ock wel påſynt är vnder Påwans regemente, ther man haffuer wel genom ſådana me-

medhel bekommet maak och godha daghar, icke behöffuandes arbeta medh lårande och förmanande til ſacramentet; men ſåledes åro lijkwel ſamweten förd vthi ſkadheligha ſnaror och hechtelſe, och haffuer ſå lychtas, at man vthan luſt och wilia, thet är, vthan all nytto och förbättring, haffuer moſt löpa här til, och kunde för then ſkul dieffuulen aldrigh någhon tijdh närmeer gåt och medh större behendugheet rama ſin fordeel, til at platt förleggia thetta ſacramentet, ån äwen medh ſådana lagh; ty ändoch ſå haffuer ſyntz, lijka ſom wij hade hafft ſacramentet, ſå haffuer thet thes heller icke annat waret, ån ſkalen ther aff och itt blott ſken; men retta kernan och krafftena hadhe han oß bortta. Thet war wål kallat Chriſti ſacramente; men man hadhe thet lijkwel ſå förwandlat, at ther war ingen ſacraments art igen, vthan war nu intet annat, ån itt blott menniſkio offerwerck, ther medh man meente ſigh aff Gudhi mykit förſkylla kunna.

Wijdhare ſkole wij betenckia, at Gudh icke heller ther til haffuer ſtichtat predicoembetet, at thet ſkulle göra honom förſumeligha, lata och ſåkerſamma Preſter och Predicare, eller owilioga och nödugha chriſtna. Ja, hwilken ſom helſt icke gerna och medh godh wilia kan wara chriſten, eller ſåledhes gå til ſacramentet, han haffue thet fördragh, och fare hwart han kan; Gudh kan doch inga nödugha tienare lijdha, ſåſom S. Paulus ſå-

gher, 2 Cor. 9: en gladhan giffuare elſkar Gudh. Vthan ther til är Predicoembetet ſtichtat, at Predicarenar ſkola wara flijtighe, lära, förmana, locka, tubba och töya ſolket ther til, at the gerna och medh en godh wilia tiena Gudhi och vndſå hans ſaligha gåffuo j ſacramentet; ja, at the löpa medh macht här til, rijffuat och ryckiat til ſigh, ſåſom Chriſtus ſägher, Matth. 11: himmelriket lijdher wold, och woldzwerckare rijffuat åt ſigh. The ſielar, ſom mätta och här widh leedze äro, wämia och miſlijka, them wil Gudh intet haffua, vthan them ſom hungra och törſta, fijkias och ſlijtas här om, ſåſom Chriſtus ock ſägher, Matth. 5: ſalighe äro the, ſom hungra och törſta effter rettwiſona, ty the ſkola warda mättade.

Och på thet enfallighe Preſter och Predicare mägha förnimma, hurudana och hwad för orſaker tienligha äro, ther man wil göra ſolcket welwiliat til at beſökia ſacramentet och Herrans Jeſu Chriſti nattward, och ſåledes vthan lagh och menniſkio twång, aff ſigh ſielfft begärar warda ther aff deelachtigt, haffuer iagh här effter någhor ſtycke föregiffuit. The ſom ſielffue kunna thetta bätter göra, the behöffua thenna min tienſt intet, vthan är them nogh, at the här igenom bliffua förmante; men the andre, ſom icke haffua rädh til at göra bättre, mägha tå leta ſigh någhot här vth, thet til ſakena tiena kan, eller ock någhor ſtycker här aff läſa för ſolket ord frå

ord

ord, hwar them så synes, på thet ther til genom Gudz nådh en tijdh komma måtte, at thenne helsosamma nattwarden ibland christet folk worde rett och werdeligha brukat, och icke så skendeligha förachtat. Och wil iagh theße stycker skiffta j twå delar; then förste kommer wår Herra Christo sielff widh; then andre oß, som wilie wara christne.

Om then förste.

Til thet förste, är tilbörlighit, at hwar och en christen menniskia wel weet och troor, at thetta högwerdigha sacramentet, wårs Herras Jesu Christi lekamens och blodz, icke vthaff några menniskio vptenckt eller vpfunnit är, vthan är aff samma wår Herra Jesu Christo sielff, efter Gudh Fadhers godha och nådeligha wilia, stichtat och vprettat, och thet icke heller för fåå eller oskåligh diwr skul, vthan för menniskiorna, synnerligha för wåra skul, som Christna menniskior äre, vthaff aldra största hierteligh och grundlöös kårleek, oß til een helsosam brukning är förordinerat och insatt. Hwar nu itt christet hierta thetta rett betenckia wille, huru kunde annars wara mögeligit, än at man sigh jw låte sådhes beweka, och worde här til benåghen, ja, medh största lust och kårleek begåradhe komma här til? Men ther ock någhor är, som vthi så måtto intet kan warda beweekt, om en sådana kan man tå icke hel-

ler annat säya, än at han icke then minsta gniston eller en droppa haffuer vthi sigh aff nägghra the tanckar, som een christen menniskia här om haffua bör; vthan at han intet bättre är, än en hedninge, then icke troor, at Christus thetta sacramentet insatt och til at bruka befalt haffuer; än så mykit mindre troor han ther, at slijkt vthaff en så stoor, hiertelig och grundlöös kärleek skal skeedt wara; ty om han thet retteligha trodde, kunde han ingalund sigh så förachteligha här emoot hålla.

Therföre må ock wäl hwar och en giffua acht på sigh sielff och ransaka sitt eghit hierta, först, om han ock retzligha troor, at Christus Gudz son thetta sacramentet för wåra skul stichtat och här qwart efter sigh låtit haffuer; ther näst, om han teslikes troor, at thet vthaff en så hierteligh, stoor och grundlöös kärleek skal skeedt wara. Troor tu tå thetta icke, så weet thet tilförenne, at tu ingalunda äst Christen, vtan en affselligh och fördömd Hedhninge och Turck, ty tu håller platt intet hwarken aff Christo sielff eller hans befalning, hwarken aff hans kärleek eller trooheet, vthan steller tigh aldeles såsom alt slijkt wore lögn och geckerij. Twert emoot, hwar tu ock thetta troor, så lärer tigh (vthan twiffuel) samma tijn troo hålla widh tigh sielff j hiertat itt sådant taal: sij, tu wilt heta och wara christen, och weest at Christus thetta sacramentet ther til ordinerat och skickat

kat haffuer, at thet vthaff hans folk och tiänare skal brukat warda; nu låter tu thet bestå, åår ock annat, tridie, fierde ꝛc., så at tu slått intet gåår ther til. Merk doch huru thetta rijmar sigh medh christna manna skick och åthåffuo! Hwad geller, at tu tå skalt skemmas widh tigh sielff och begynna fruchta; skeer thet ock icke, så år intet twiffuelsmål ther vthi, at tu ingalund troor thetta sacramentet wara Christi ordning; och ther medh liugher tu ock tå skendeligha når tu sägher, at tu sliikt troor, ther medh tu ock dobbelt werre åst, ån någhor Hedninge eller Turck; ty itt år thet, at tu icke troor, thet andra, at tu ån tå liugher ther offuan vppå, säyandes tigh thet troo, thet doch icke år sant.

Hår kant tu tå sielffuer merkiat, och moste bekenna, at alt thetta onda, lögn, skrymterij, falskheet, Gudz ordnings förachtelse, trögheet, ofliijt, låtie och försummelse til at bruka sacramentet, item, otacksamheet, och thet man så skendeligha förglömer wårs Herres Jesu Christi stora och obegripeligha kårleek til oß, alz och alz sloter thet vthaff otroone, nemligha, at hiertat icke troor, at Christus sielffuer thetta sacramentet aff så stoor hiertans kårleek stichtat haffuer.

Ty hwad som helst man icke troor, thet achtar han heller intet, åhrar, prisar eller älskar, vthan platt förachtar och försmår; ther man ock någhon ting således förachtar, fara låter och förglömer, så år thet tekn nogh

ther

ther til, at man ther intet affhaller, icke troor, eller någhot ther om föter. Twert emoot, hwad som helst en troor, giltar och macht giffuer, thet ware sigh ondt eller gott, thet kan han ingalunda så förachta. Är thet gott, så haffuer hiertat lust och wilia ther til; är thet ock ondt, så stygges och skyyr hiertat ther widh, effter som ock thet samma skee pläghar vthi falska troo och meningar, nemligha, at man full offta fruchtar, ther ingen fahre är på ferde, och gläder sigh ther ingen glädje är; så qwickt itt ting och hwerffuelt är troon.

Therföre skulle Predicarenar med all flijt hålla folkena före thenna förste orsakena, at the henne genom wål betenckia och troo måtte, thetta sacramentet wara Gudz nådeligha och faderligha ordning, för wåra skuld stichtat och insatt; icke så, at man här medh någhon nödga wil til troona, vthan man giffuer tilkenna, hwad til troona hörer, på thet hoo som helst en rett christen wara wil, han må weta, hwadh och huru han troo skal, så at han vnder sådana nampn och skeen icke bedragher sigh sielff, hållandes sigh för christen, ther han j sanning icke är, vthan heller är werre än någhor Hedninge. Om nu någhor wil platt affsäyas och förneka Christum, så wel med munnen, som tilförenne medh gerningarna, görandes sigh til en uppenbara Hedninga, ther må han rådha före; wij nödhge honom intet, ey heller om honom

skö-

ſköte, annars, ån at wij thetta ſåve honom, nemligha, at then ſåledes icke troor, han är fördömd. Then kommer wål, ſom honom nödgar och döma ſkal; wij haffue giordt wårt hår til, och wiliom wara vthan ſkul; ty ther må hwar och en ſigh fulleligha efter retta, at wår kåre Herre Jeſus Chriſtus intet ſkemt eller ſåfengio hadhe för hender, når han thetta ſacramentet för oß menniſkiona ſtichtade; ther före wil han icke heller, at thet ſkal bliffua förachtat, liggia ſåfengt och obrukat, lijkawiſt ſom wij hadhe thet intet behoff; vthan hans wilie är, at thet ſkal wara hos oß vthi ijdkeligh öffning, lijka ſom thet ting, thet oß ganſka ſtorligha är aff nödhen.

Och hwar thet ån faſt wore en ſlett ting, at wij thet ylatt intet behöffde, eller någhor nytto ther aff haffua kunde, lijka ſom thet ther hwarken nådh eller hielp oß tilſkaffadhe, vthan wore ellies en blott Gudz befalning och lagh, then Gudh aff oß kraffde och wille om eens, at wij ſå göra ſkulle; ſå ſtodhe oß ån tå ingalund til görandes, at wij thet ſå fritt förachta och förſumma måtte, vthan oß boorde ån tå, för ſamma Gudz bodh ſkul, hållat kårt, öffuat och åhrat, efter thet Gudh ingen ting på biudha och befala kan, medh mindre thet är gott, åhrligit och höghloſlighit. Nu är thet icke heller en ſå ſlett ting, at thet allenaſt ſkulle haffua vnder ſigh en ſlijk blott ſåfeng och gagnalödss befalning, then wij ån tå fulborda moſte, lijka ſom Ju-

dar-

darna theras offer och vthwertes åthäffuor, vthan nytto och nödhtorfft, allenaſt ſigh til tungha och plicht hålla moſte, och woro ther medh twingadhe och fångne, liſka ſom thet haffuer ſigh vthi thet werldzligha regementet medh trälar och liſſeegna; vthan thet är itt dygdaſamt, ympnogt och nådharikt ſacramente, fult medh godheet, ſaligheet och oſäyeligha häffuor; ther före ſkal thet ock än ſå mykit heller högt åhrat och flijteligha brukat warda.

Och på thet tu thetta någhorledes förnimma må, ſå beſkodha man thetta medh thet förſta, nemligha, at Chriſtus haffuer inſatt thetta ſacramentet, ſom han ſielff ſägher, ſigh til åminnelſe. Thetta ordet, åminnelſe, merck och begrunda wel, ty ther aff må tu ganſka mykit lära beweekt och förmanat warda. Men iagh talar än nu intet om then nytto, ſom wij vthi ſacramentet ſökia och haffua mäghe, vthan allenaſt om thet wår Herra Chriſto och Gudhi ſielff tilkommer, och här til förorſakar, huru mykit thet är aff nödhenne til gudhdomlig åhro och tienſt, at wij thet offta och flijteligha bruke, effter ſom han ſielffuer här vthi clarligha ſetter ſamma ſin gudhdomlig åro och tienſt, biudhandes, at man thet göra ſkal, honom til åminnelſe. Eller hwad är hans åminnelſe annat, än predica och vthropa, höra, tacka, åhra och priſa hans nådh och barmhertigheet, then han oß j Chriſto bewiſſt haffuer? vthi

hwil-

hwilkom han all sin gudhdomliga åhro och tienst stelt haffuer, så at han Christo förvthan, platt inghen åhro, eller gudztienst gillar eller haffua wil; ja, honom förvthan anammar han intet sådant, ey heller wil någhors menniskios Gudh wara; ty haffuer han ock sin eghen gambla gudztienst, som påbudhen war j Mosi lagh, samt medh all annor gudztienst vthi hela werldenne, åhuru stoor, skön och gammul hon warit haffuer, platt falla låtet och fördömt, såsom scrifften mongestädz clarligha betyghar.

Monge åro wål altijdh medh ibland, som synas gerna wilia tiena Gudhi, och haffuer vthi then meningen mykit företaghit wordet vnder Påwans wåsende. En part haffuer gåat pelegrims resor til then helga graff, S. Jacob, Room ꝛc.; en annar tagher sigh mykin och longsam fasto vppå. Somlige haffua giffuit sigh i clöster; somblighe köpt sigh afflat; och hoo kan thet alt förtälia, som wij hår til dags aff dieffuulens tilskyndan och eghen gudheligheet oß vthwaldt haffue til gudztienst? Ther medh wij icke allenast förmörkrat, vthan platt nedherlagdt haffue thenna sanskylligha och retta gudztienslen, nemligha, wårs Herras Christi åminnelse och hans pinos åhra, then Gudh sielffuer stichtat och therom betyghat haffuer, at hon år honom behagheligh, hwarföre han ock haffuer henne så stichtat, at hon altijdh bliffua skal, lijka som then, medh hwilko honom aldrigh kan noogsamligha

gha och tilfylleſt tient warda; ty hoo kan fulkomligha och tilfylleſt komma Gudz och hans welgerningar ihogh? Hwilken kan noghſambligha prijſa, loffua och tacka honom och wår Herra Jeſum Chriſtum, för hans pijno och dödh, ſom han lijdhit haffuer för wåra ſkul? Hwarföre, om tu tå wilt gå̊ then retta wåghen, och göra Gudhi en tacknemligh och ſanſkylligh gudztienſt, och retzligha åhra wårs Herras Jeſu Chriſti pijno och dödh, ſå tenck vppå̊ och gack ijdkeligha til ſacramentet, vthi hwilko (ſom tu hår hörer) hans åminnelſe, thet är, hans loff och åhra ſtelt är, och öffua j ſå motto, eller hielp til at öffua ſamma åminnelſe, ſå warder tu wel all annor falſk och ſielff dichtat gudztienſt förgåtandes, ty henne giffs tå intet rum, medhan tu ellies hår medh öffuerflödeligha nogh ſåår til ſkaffa, ty för offta eller för mykit kan inghen prijſa, tacka och loffua Gudh j Chriſto.

Thet tyckes wål ſå, ſom thenna åminnelſen ſkal wara en ringa gudztienſt, effter hår medh icke föres ſtoort vthwertes prål medh ſynnerligh och herligh klädher, medh margahanda ſtåtlighå och ſkenrika åthåffuor, koſteligha klenodier och annat ſlijkt, medh hwilko man werldzlighom menniſkiom plågar fylla bådhe öron och öghon; vthan alt warder hår vthrettat medh blotta ordet, hwilket för werldenne haffuer wål itt ringa anſeende; men huru hårlighit och koſtelighit thet är för

Gudh

Gudh och hans englar, thet kan hwarken någhot ögha see, eller öra höra, eller ock någhot hierta begripa. Ja, så haffuer thet sigh medh all Gudz ord och werck, at the medh förstå anseendet äro ringa och fögho för sigh, ty wilia the ock medh stoor flijt, gott opseende och fult älffuar beskodd och begrundat warda. Hoo som helst thetta ock så göra wil, han warder wel förnimmande, huru stoor och härligh the äro. Gudh sägher sielffuer, Ps. 50: then som tacksägelse offrar, han prijsar migh. Men hwadh är thetta annat sagdt, än så mykit: then tackoffer gör, han gör migh (så mykit honom tilkommer) til rettan Gudh, och håller migh för en rett Gudh; såsom twert emoot, the werckoffrare tagha Gudhi ifrå hans gudhdomligha äro, och göra aff honom en affgudh? ty then som icke tackar lijka som för nådh och oförtienta welgerningar, vthan wil medh gerningar, förtiena hwadh han aff Gudhi haffua skal, then samme haffuer ingen rettan Gudh, vthan gör inwertes j hiertat, och vthwertes j gerningarna en annan falskan Gudh aff them retta, thet är, vnder thens retta Gudzens nampn; såsom han ock fulloffta, vthi Propheten Esaia, och the andra Propheterna, öffuer thenna wrongheten fast claghar, och förbiudher j första bodhet, at man icke skal göra sigh andra Gudhar, ja, at man ock honom sielff icke annars gör, än hån är.

Wilt tu ock tå endeligha göra tigh Gudh,

så kom hijt och hör til, ther tu må lära then rätta konsten, then tigh icke fehla skal, så at tu worde görandes någhon affgudh, vthan skalt kunna göra then retta Gudhen til en rettan Gudh; icke så, at tu skulle kunna göra gudhdomlighit wäsende och natur, ty sådhes är och bliffuer han ogiord til ewigh tijdh, vthan at tu må göra honom tigh til Gudh, så at han må ock warda tigh, tigh sägher tagh, för en Gudh, såsom han är en retter Gudh för sigh sielff; men then konsten finner tu tå igen vthi thenna orden: thet görer til mijn åminnelse, så at når tu kan retteligha hålla hans åminnelse, haffuer tu sådana konst nommet. Legg tigh för then skul win om, at tu kan komma honom ihogh, thet är (såsom tilförenne sagdt är), predica, prijsa, loffua, höra, achta och tacka för nådhena, som tigh j Christo bewijst är. See, gör tu thetta, så bekenner tu medh hierta och mun, medh öron och ögon, medh krop och siel, at tu intet haffuer giffuit Gudhi tilförenne, ey heller förmå giffua, vthan, at tu alt samman haffuer och tagher förgeffues vthaff hans milda hand, synnerligha sanskylligha rettferdigheet och thet ewigha lijffuet. Men når så skeer, tå haffuer tu giordt honom tigh til en rettan Gudh, och haffuer hans gudhdomliga åhro vprettat, och widh macht hållet; ty then samme är then rette Gudhen, som allom giffuer, och intet aff någhrom tagher; then allom hielper, och ingen hielp igen vndfär;

item,

item, then andra lårer och regerar, och aff ingom lård och regerat warder, och snaraſt ſagdt, han göör och giffuer allom alt, och behöffuer ingens mans; och alt tolket gör han om ſuß, aff blotta nådh, vthan all förtienſt, them ſom thet intet åro werde eller förtient haffua, ja, alt ondt och heluetit förtient haffua; ſee, en ſådana åminnelſe, bekennelſe och åhro wil han haffua.

Så år wel ſant, at thenna Gudztienſten ſynes (ſom ſagdt år) ſlett och eenfalligh, vthan werldzligit bram och ſken, ſå at hon lekamligha, hwarcken öron fyller eller öghon, men hon fyller lijkwel hiertat, hwilket ellies hwarcken himmel eller iord fylla kan; men når hiertat fult år, ſå moſte ock bådhe öron och öghon, mun, näſar, krop och ſiel, och all ledhamoot medh wara full, ty ſåſom thet ſigh haffuer medh hiertat, ſå haffuer thet ſigh ock medh all ledhamoot; och warder ſå ther medh hwad ſom helſt på menniſkionne år als och als ijdhel tungor, fulla medh Gudz loff och tackſåyelſe. Ty år ock tå thetta wel en annor prydhelſe, ſkrudh och ſmycke, än the gyllenne meßoreede, monſtrantz, kalkar ꝛc.; ja, alla keyſare, konunga och påwakronor, och ſedhan hwad ſom helſt thet wara kan för prydning, ſom hela werlden åſtadhkommer, och tycker mon om wara, år icke annat til reknandes, än ſom leer och träck på markenne, emoot thenna herligha Chriſti åminnelſe; ther medh ock en rettſinnigh tancke om thenna

Gudztienſten, klingar och lydher bätter, lommar widhare och ſiermer, än alla trommor, baſuner, orgor, klockor och hwadh thet mera wara må på iordenne, ſom liwdh giffuer, woret än alt ihoop, och klingadhe alt tillika, ſom thet meſt förmåtte. Wthi ſå måtto är här medh wäl itt annat liwdh på iordenne, och höres een ſögho ting wthan effter in j öronen, men innan effter aff hiertat gångandes, höres thet wth ſå görligha och ſkarpt, at all menniſkligh ſong, ja, alt thet j hela werldenne liwdh giffuer ifrå ſigh, må wäl reknas ther emoot, lijka ſom thet wore bådhe domdt och ſtumdt.

Men at loffua Gudh och tacka, ſkal wara ſå mykit ſagdt, ſom prydha honom och hedhra; thet lärer ſcrifften mongeſtädz, och ſerdeles Exod. 15, wthi Moſi loffſong, ther ſå ſtår: han är min Gudh, jagh wil hedhra honom; han är min fadhers Gudh, och iagh wil wphöya honom. Här hörer tu tå, huruledhes tu kant hedhra, wthſmyckia, beprydha och måla tin Gudh alſom ſkönaſt och härligaſt, lijkawiſt ſom bådhe medh krantz och krono, ſpan och ſpenger, kädho och belte, och koſtar tigh än tå hwarcken penningar, gul eller ſilff, wthan at tu allenaſt troor medh hiertat, bekenner och loffuar medh munnen, medh öronen gerna hörer hans nädhes loff och åhro, ſåſom tilförenne ſagdt är. Hoo ſom helſt nu een ſådana prydhning ſinom Gudh icke giffua wil, hwadh ſkulle honom annat we-

wedherfaras, ån at han ther öffuer moste förblindat warda och galen? så at han thes förinnan går til och prydher stock och steen, beläte, taflor, kyrkior, altare kläddher ꝛc., och wender alla sina förmågho och åghodelar til thenna och annor sådana falsk och fördömd eghen Gudztienst; icke så at man allahanda vthwertes prydhning ogillar, vthan at slijkt icke skal kallas Gudztienst; ån så mykit mindre är til lijdhande, at thet förhindra eller förmörckia skal thenna enigha, retta och sanskyllugha Gudstienſten. Men hwar ock slijkt skal någralunda kunna lijdhet warda, så moste thet hielpa til at foordra thenna tacksäpelse Gudztienſten, ellies ware thet platt ogilt och fördömdt, samt medh all werck, medh hwilkom man nådh aff Gudhi och himmelriket köpa och förwerffua wil.

Hwar tu nu ån slett ingen annor orsaak eller nytto aff thetta ſacramentet haffua kunde, ån thenna åminnelſen allena, skulle tå ock then samma icke wara nogh til at wercka och driffua tigh här til? Skulle tu icke så tenckia widh tigh ſielff: nu wel, thet iagh wiſte migh ån ellies ingen nytto här aff, så wil iagh likwel gå här til, min Gudh til prijs och åhro, och wil hielpa til at hålla hans gudhdomligha åhro wid macht, och wara ther vth om, at han för en rett och sanskyllugh Gudh må hållen warda? Kan iagh, eller må icke predica, så wil iagh doch höra predican; ty then ſom vthi så måtto hörer, han

hielper ock til at åhra och tacka Gudh, efter at ingen predicare kan ther wara, som ingen tilhörare är. Kan iag icke heller höra, så wil iagh likwel wara ibland them som höra, och åtminſto medh gerningen och min lekamen wara tilſtädhes; och hwar iagh än intet meer kunde åſtadhkomma, så wil iagh likwel vndfå ſacramentet, för then orſaken ſkul, at iagh medh ſådana åminnelſe må bekenna och betygha, at iagh ock en aff them är, ſom gerna wilia prijſa och loffua Gudh, och wil alt ſå min Gudh til åhro anamma ſacramentet, och ſkal ſådana åminnelſe wara Herrans åminnelſe för migh, medh hwilko iagh tencker på hans nådh, ſom han migh j Chriſto bewijſt haffuer, och tackar honom therföre.

Ty thet är ock ingen ſå ringa ſaak, at en gerna wiſtas når then hopen, ſom loffuar och tackar Gudh, ſåſom wij må merckia aff the gambla ſädher, hwilke medh ſtoor trengtan, thet haffua begårat. Pſ. 42 ſägher then helghe Dauid: jagh wille gerna gå medh hopen, och wandra medh them til Gudz hws, med glädhe och tackſäyelſe, ibland then hopen, ſom högtijdh håller; item, Pſ. 118: man ſiunger medh glädhe om ſegher vthi the rettferdigas hyddom; och ſedan mongeſtädz meer haffuer man ſådant j ſcrifftenne; ty then ſom ſåledes är når hopen, han är deelachtigh aff all then åhro och tackſäyelſe, ſom Gudhi ther ſkeer. Therföre moſte thet ock wara en öffuer

mät-

måtton ſtoor wanart och wrongheet, ther en menniſkia kan göra Gudhi en ſådana tacknemligh tienſt och åhro, then hwarcken penningar eller arbete koſtar, vthan kan alt ſammans medh hörande, anammande och itt tackſamt hierta vthrettat warda, och gitter ån tå thetta icke giordt, och medh ſå ringa ting wara ſinom Gudh til wilia; och wore doch tilbörlighit, at man ſökte alt in til werldennes enda, hwar ther en ſådana hoop, ſom prijſadhe och loffuadhe Gudh, ſtodhe til ſinnande, på thet man måtte warda medh the heligha deelachtigh. Thet år landkunnogt, huruledes man j förtijdhen haffuer pläghat löpa til helgha manna graffuar, klädher, been ꝛc. til Room, Hieruſalem, Compoſtella och otälieligha flereſtädz, allenaſt för then ſkul, at man måtte få ſee ther been, ſteen, trå, iord och annat ſådant, och tenktes thes förinnan icke eens på Chriſtum; men nu år j ſkadhen, ther tu boor, eller j tijn ſoknakyrkio, thet år, hardt för dörenne, år Chriſtus ſielffuer tilſtädhes medh lekamen och blodh, medh ſin åminnelſe, loff och åhro, lijkwel kan tu icke fåått aff tigh, at tu går ther til, och vthi ſå måtto gör bijſtånd vthi Gudz loff och tackſäyelſe; ty år tå ock klart vppå tagha, at tu icke ſåſom en rett Chriſten hörer til Gudz förſamling, vtan vnder Chriſtet nampn hörer til dieffuulens hoop och ſelſkap.

För then ſkul må man ock wäl ſäya, at thet icke wore rett, hwar ſlijkom förachtarom

och affelligom Chriſtnom här medh icke miſ-
ginge, ſå at the, theras ſkendeligha otackſam-
heet til hemd, wordo beſätte och bedraghne
aff dieffuulen, och aldrigh någhon tijdh nå-
ghot hörde eller rett lärde om ſacramentet
och thes ſaligha bruk; effter ſom tilgånget är
ynder Påwans wäſende, ther man haffuer
ther aff giordt itt offer och en marcknats han-
del, ther medh hwar och en moſte köpa ſigh
ſyndernas förlåtelſe, och hielp j alla ſine nödh;
item, man haffuer ock ſattet in j monſtrantz
och ciboria, boret thet omkring j proceß, och
bedriffuit therj medh mongahanda geckerij, til
thes thet ock omſijdher är ſå förſtympat och
förſpilt wordet, at man ther aff icke meer
haffuer igen behållet än halffdelen, och moſte
man än tå för ſådana gruffuelighit miſhan-
del, vthgiffua bådhe löſt och faſt; och är ſå
ther til kommet, at theße lärare, ja, bedra-
gare och glupande vlffuar, ther öffuer ſå rike
och mechtighe wordne äro, at the ock Key-
ſare, welliga Konungar och Förſtar wijdt öff-
uergånget haffua; och är ſå rett, ty medh
the froma åſtu from, och medh the argha
och affwogha åſtu affwogh, ſägher Dauid,
Pſ. 18. Hwij haffua the förachtat thenna ret-
ta Gudztienſten och Chriſti åminnelſe, ſom
doch är ſå ſtoor, herligh och Gudhi tacknem-
ligh, och koſtar doch hwarken mödho eller
arbete? Therföre må man ock ſå haffuat, når
man icke annars wil, thet är, man må tå
haffua och behålla lögn och bedrägherij, bå-
dhe

dhe til liff och siel, effter man icke mera lust och kärleek haffuer til sanningen och rena Gudztienst.

Men hoo som widh förberörda mening håller Christi åminnelse, och åhrar hans dödh och piino, han må wel wara oredder och säker för allahanda wilfarelse och dieffuulens bedrägherij; och än tå han icke mykit kostar här uppå, så skaffar han lijkwel otaligha nytto, och synnerligha gör han Gudhi tweggiahanda stora tienst och åhro. Then förста, at han icke förachtar, thet Gudh sielffuer stichtat haffuer, såsom monge göra, uthan underdånigha och gerna brukar thet; hwilken åhra (uthan twiffuel) Gudhi är ganska mykit tacknemligh, effter han sådana sacrament ingalund förgeffues, uthan til at bruka, insatt haffuer, och mishaghar thet stoorligha, såsom intet är undrandes, när man later thet bliffua obrukat; ty then thet gör, han steller sigh lijka som han hölle Gudh för en geck, then onyttugh ting oß föreſatt, och icke wist hadhe, hwad deel wij behöffue, eller lijkawist som Gudh wore såsom en löös och bedrägeligh krämare, then medh flerd och gamla förskaladhe waror omginge och oß uthbudhe; och hoo kan förtälia all then wanhedher, som Gudhi och Herranom Jeſu Christo allena ther medh skeer, at man hans sacrament så förachtar, oöffuat och säfengt liggia låter? Och än wilie wij, som slijkt aldrameſt göre, icke heta Papiſteſke, uthan Euangeliſke. Sådana

gråseligh Gudz wanhedher förtagher och afsteller then menniskia, som sigh troligha och iidkeligha håller til sacramentet och thenna Gudz ordningen vthi så måtto gerna åhrar; therföre warder ock Gudh (vthan twiffuel) honom åhrandes igen, liika som en rettsinnugh och troghen Christen, effter som ock scriffuit står, 1 Sam. 2: then migh åhrar, honom wil ock iagh igen åhra; men hoo migh förachtar, han skal igen förachtat warda.

Then andra åhran, hwilka han, som gerna går til sacramentet, gör Gudhi, är at han hielper til at hålla Herrans Jesu Christi åminnelse widh macht, som ther vthi står, at man predicar hans nåd, loffuar och tackar honom för hans saligha pijno och dödh, genom hwilken wij arma förtappadhe menniskior igenlöste åre; för hwes åminnelse skul, Gudh thetta sacramentet förnemligha stichtat haffuer, och stijkt aff oß ther vthi kräffuer och eskar, på thet han vthi Christo kend och för wår Gudh må hållen warda. Men huru stoor och härligh thenna Gudz tienſten är, haffuer man hördt här tilförenne, nemligha, at gudhdomligh åhra ther medh warder vpphållen, och at man vthi så måtto gör eller håller Gudh för en rettan och sanskyllughan Gudh, hwar före ock Gudh vthan twiffuel, honom ther emoot igen komma låter til gudhdomligh åhro, och gör ock aff honom en Gudh, eller itt rettsinnugt Gudz barn; och hoo kan ock alt vprekna, som thenna gudz-

tien-

tienſten och åhron ſkaffar? Man tackar icke allenaſt här medh och loffuar Gudh j Chriſto, aff hwilkom thenna gudhdomliga ordningen vthgången är, vthan bekenner ock ſå yppenbarligha för werldenne ſamma ſin Herra Chriſtum, och at han är och bliffua wil en Chriſten; ther medh han tå begår och vthrettar, tillijka och på en tijdh, en rett Preſts twenne högſta och ypperſta embete. Ther medh at han tackar och loffuar Gudh, offrar han Gudhi thet retta och ſanſkyllugha offret, ſom tackoffer och loffoffer kallas, hwilket all offer, Gudztienſt och godha gerningar wijdt vthöffuergår; men medh thet han bekenner Chriſtum, predicar han och lårer alla, huruledhes the på Chriſtum troo ſkola; ſåledhes hielper han tå til at förôka och widh macht hålla chriſtendomen, ſtyrcker Gudz ordh och ſacramente, hielper til at vmwenda ſyndare och förleggia dieffuulens rike; ſummarum, åhwadh ſom helſt thet helgha euangelium vthrettar j werldenne, ther hielper han medh til, och är deelachtigh aff ſådana werk; men hoo kan ock all then nytto förtälia, ſom thet haffuer medh ſigh?

Här twert emoot är och åter betenkiande, hwad the åro för arma och vſla menniſkior, ſom ſacramentet förachta, och til thes bruk ſå förſumelige och late åro, hwilket man thes lettare merkia må, at wij thet andra nu hördt haffue. Förſt wanhedra the Gudh ſielff vthi hans ordning, och hållan

icke

icke bättre än en geck, at han sådana Gudz tienst, som intet behöffues, förordinerat och stichtat haffuer; ja, effter the icke troo, at ther någhor Gudztienst eller gudhdomlig ordning wara skal, äro the gråselighe Gudz försmådare, ty medh samma sin otroo hålla the Gudh för en liughare och skendeman, hwilket iw clarligha är försmåda honom. Sedhan förachta the ock Christi åminnelse, then Gudh vthi samma sacrament stichtat haffuer, och ther hallen warder, och göra Christi pijno ingen åhro, tacka honom intet therföre, bedriffuandes vthi så måtto then aldrastörsta last som finnas kan, nemligha otacksamheten; ja (thet än så mykit werre är), the ställa sigh aldeles såsom the ther nödhugt höra, at Christo och hans helgha pijno skal någhon åhra giord warda; eller lijka som, at the icke gerna äro ther stadde, ther man loffuar och tackar Gudh; medh hwilko the tå förtagha gudhdomligh åhro, förhindra och förmena honom wara theras Gudh, och icke tilstädia, at han må för en Gudh j Christo kender warda, såsom tilförenne sagdt är; och (så mykit til them står) lagha the thet så, at wårs Herras Jesu Christi bittra och saligha döödh, sampt medh all Gudz åhro, vthi hela werldenne platt intet gella skal, vthan hwad ther til hörer skal återwenda, och dieffuulen j then stadhen åhrat och dyrkat warda; ty the ästa intet om, huru Christi pijna må åhrat, hans åminnelse hållen, hans ordh predikat,

eller

eller Gudh aff menniſkiomen kend warda; ſådant är mykit werre, än ther en kaſtadhe treck och oreenligheet på Gudz beläte, eller ock Chriſtum ſielff perſonligha wanähradе och förſmäddе, ſåſom Judarna giorde.

Ther til medh giffua the ock vthi ſå måto androm itt ganſka ondt och förargelighit exempel, och warda för then ſkul ſake til alla them, ſom ſigh på theras exempel förargha och ſacramentet teſlikeſt förachta och öffuergiffua; ther medh (ſå mykit them widhkommer) warder tå Chriſti åminnelſe nedherlagd och giord til intet, och ſedhan på endalychtenne moſte ock tå wår chriſteligha troo alſammans falla och borto bliffua. Ther nu ſå ſkeedde, ſom (Gudh bättret) alt för mongeſtädz ſkeer ibland them, ſom doch wilia warda kalladhe Chriſtne; monde thet ſkola vnder wara, om Gudh tå hemſökte oß medh allahanda pläghor, hunger, peſtilentie, krijgh och örligh, och hwadh thet wara kunde, ſom förfärlighit och ſkadelighit är? Ja, all lekamligh pläghа är här för ringha, och wilia för then ſkul ock ewigha och odrägheligha pläghor här effter fölia, ther man icke allenaſt ſå förachtar och wanhedrar Gudh, vthan ock ſå all tilbörligh tackſamheet emoot Herran Jeſum Chriſtum, vthaff retta dieffuuls wanart nedhertegger och falla låter.

Thet war vppå budhet j gambla teſtamentet vthi Gudz lagh, at Juda folket ſkulle årligha hålla högtijdh och åminnelſe aff

thes

theras vthtogh aff Egypten genom röda haffuet, thet är, at the ſkulle tacka och loffua Gudh, för then hielp och förloſning, ſom han them vthi then mätto bewijſt hadhe; och kunna the helghe Propheter thetta wercket aldrigh full prijſa; och wij Hedningarna, ſom ellies hörde dieffuulen til, och platt ingen rett hadhom til Chriſti kundſkap, än ſidher til hans nådz deelachtigheet, årom likwel här til kompne, och aff alt gott, ſom Chriſtus giordt och förwerffuat haffuer, deelachtighe wordne, hwilken oß icke vthaff Egypten och röda haffuet, vthan ifrå ſyndenne, döden och helwetit, dieffuulen, Gudz grymma wredhe och all iemmer förloßat haffuer, och haffuer oß fördt icke in vthi thet lekamligha landet Canaan, vthan haffuer leedt oß til itt ewigt land och rike, ther wij niuta ſkole nådh, rettferdigheet, fridh, frögd och ſaligheet å förvthan enda, medh Gudhi och all hans helghon; och haffuer han alt ſådant vthrettat, icke genom Moſen eller någhon engel, vthan genom ſigh ſielff, medh ſå ſtoor werck och wedhermödho, at han ther vthöffuer full medh hiertans ångeſt haffuer ſwettat blodh. Och hwadh tunga kan någhon tijdh vthtala, eller ock hierta betenckia, then ſtora nådh och barmhertigheet, ſom Gudz Son oß bewijſt haffuer, ſynnerligha j thet han ſigh på korſet ſå iemmerligha wille förſmådha, ſkemma, pijna och döda låtha?

Och för alt thetta ſkal han än tå aff them,

för

för hwilkom han sådant lijdhet haffuer, ingen annor tack haffua förtient, ån at man icke skal gita eens kommat ihogh, eller någhot ther om höra, eller ock icke skal gita waret ibland them, som hans åminnelse hålla, honom tacka, och hans sacrament honom til åro bruka, vthan moste hetas aff them alt slijkt haffua stichtat, och ther til kallat, platt förgeffues och säfengt, hwilke gå thes förinnan och göra hwadh them löster, frätza, swelgha och annat thet som ån är werre. Man må här wel säya, at vnder är, at sool och måne sigh här öffuer icke förwandla och theras sken bortwenda. Skulle Gudh och strax så låta skee, som han retten ther til haffuer, för sådana otacksamheet skul, så wexte nu meer hwarcken löff eller gräs, och icke nedhkomme på iordena en regndroppe. Judarna som wår Herra Christum korsfeste och pijnte, woro onde nogh; men wij Hedhningarna äre ån tå halffuo werre, som så skendeligha hans pijno och dödh förachte, och therföre äre honom så otacksamme, som icke gite giordt honom så mykit til wilia och åhro, at wij hans så höghlofligha ordning och sacrament brukade, och hans åminnelse vthi så mätto widh macht hölle. Til sådant alt är nu Påwen och hans andeligha partij första vphoffuet och retta orsaken, som aff thetta sacramentet giordt haffua itt offerwerck, och ther medh nedherstoppat och borttröffuat christenhetenne thetta sanskyllugha bruket, som är loff och tack-

säyel-

säyelse; ty annat haffua the icke sielffue ther vthi sökt, än theras eghet werck och förtienst; thet samma haffua the ock lärdt andra, ja ock twingat them ther til medh bodh. Hwadh skal man tå ther om säya, at the then ena wesentligha delen ther aff, som är Herrans Christi blodh, haffua mentigha christenheten-ne aldeles ifrå taghet?

Doch haffua the thes förinnan lätet så, som the göra wille sacramentet stora ähro, när the settiat in j gyllenne monstrantz, författat och förhandlat medh gyllene kalkar och patener, beſmoordt fingren på Presterna, brukat ther til alt thet som herlighit och kostelighit waret haffuer, corporal, meßokläder, altarekläder, taflor, liws, fanor och mongahanda proceß och song, thet är, the haffua säledhes sijlat myggior och hela cameler vpſwolghet; ty hwadh kan alt sådant göra aff sigh, wore thet än hundradhefalt så mykit, när retta grunden och förståndet ther om är bortto? eller när haffua the ther itt ordh omrördt, at thet skal wara wårs Herras åminnelſe, at man vthaff en hiertans kärleek thet bruka, och lijka som en gudhdomligh ordning hedhra och ähra skal, Christum här vthi prijsa, hans pijno och dödh til ähro thet anamma, bekenna hans nådh och gåffuo, som han vtan all förtienst och wåra gerningar oß skenckt haffuer? Ja, när man wender thetta twert om, och går här medh alt anſyles och affwogt, så haffua the wa-

waret flijtige nogh, och meer än nogh; ty the haffua medh alla macht lärdt, såsom the än nu lära, folket byggia på theras eghna gerningar och frij wilia; haffua ock så giordt aff sielffua sacramentet itt menniskio werck, och, snarast sagdt, altsammans haffua the här vthi skemt och omwendt, och wilia sigh än tå hwarken bekenna eller bättra, vthan heller sådana theras wrongheet och gräseligha mishandel, thet mesta the förmå, förswara och förfechta. O Gudh! o Gudh! huru lenge wilt tu thetta aff them lijdha? Huru lenge wilt tu fördröyat och icke straffa thenna försmådare, medhan the görat så öffuermåtton grofft och olijdelighit?

Men på thet iagh en gång må komma ifrå thetta stycket, så haffuer tu här nu en ganska stoor och dråplig orsaak, som tigh dragha må til sacramentzens retta och ijdkeligha brukning, och komma titt eghit hierta til, at thet förmanar tigh widh thetta settet: hwadh dröyer iagh här så lenge medh? Hwi försumar iagh migh ther medh, som doch så stoor macht vppå ligger? Nu wil iagh doch gå til sacramentet, icke at iagh ther medh, lijka som medh min eghen gerning, stoor ting förtiena skal, icke heller för Påwans bodh, eller kyrkionnes lydhno skul; vthan iagh wil thet göra minom Gudh til loff och ähro, som thet för then skul stichtat haffuer, at man thet anamma skal. Jagh wil ock görat min Herra och Frelsare Jesum Christum til kärleek

och tackſägelſe, ſom ſin pijno och döödh til åhro migh thet inſatt haffuer, at iagh thet bruka och honom tacka ſkal, på thet iagh må wara en aff them, ſom honom för hans pijno och bittra döödh gladeligha tacka, och icke ſkal warda funnen ibland the förachtare och otackſamma, giffuandes androm någhot ondt och förargelighit exempel, medh hwilko iagh tå worde aff theras förachtelſe och otackſämheet deelachtigh, vthan heller twert om, at iagh må giffua androm itt gott exempel, lockandes vthi ſå måtto ock them här til, at the teſlikes tacka och loffua Herran för hans welgerning; ther medh iagh ock tå hielper til at ſtyrckia och widh macht hålla Chriſti åminnelſe, och ther til medh bekenner (ſåſom en chriſten bör) min Herra Chriſtum för alla werldenne. Sådana tackoffer wil iagh honom göra, thet iagh ån alzintet annat gagn ther aff haffua ſkulle, ty thet ſkal wara min tackſägelſe, then iagh göra wil minom Herra Chriſto för hans bittra pijno och döödh, then han för mina ſkul lijdhit haffuer.

Men jagh förſeer migh här til hwar och en, ſom til euangelii kundſkap kommen är, at nu icke ſkal wara ſtoort aff nödhenne medh mong ordh låra, hwadh thetta är, ſom kallas Chriſti åminnelſe; ty thet är offta ſagdt, at thet icke är ſå förſtåndandes, eller är ſå betrackta wårs Herras pijno och döödh, at man ther öffuer ömkar ſigh, och begråter then ſtoora werck och ſwedha, ſom Chriſtus på

then

then tijdh leedh ꝛc., effter som nägbre haffua plägbat här omgå medh, lijka som medh en godh gerning, menandes thet wara en stoor gudztienst, medh hwilko man kan och moste förtiena Gudz nädh och syndernars förlätelse; vthan thet är retzligha Christi åminnelse, när man begrundar hwadh orsaken här til waret haffuer, besinnar och troor then krafft och nytto, som Christi dödh medh sigh haffuer, så at wåra gerningar och förtienst vthrettar här aijzintet. Menniskligh frijwilie är dödh och förlorat, men wij moste allenast genom Christi dödh frelste warda ifrå alla synd, och bliffua rettferdighe; så at thet bliffuer en kennedom eller åminnelse aff Gudz nädh j Christo, och icke en gerning aff oß Gudhi giord. Emoot thenna grunden och troon strijdher hela papisterijt medh sin stichr, clöster, eghna påfunder och werck; ther til medh, haffua the ock giordt aff sacramentet en tolcken samma gerning, dock större och almennelighare, än nägbor annor; ey thes sidher, at ingen ting kan finnas, som mindre tilfelle giffuer, til at beröma wåra eghna gerningar, än äwen thet. Ther medh haffua the tå vndertryckt och nedherlagdt Christi rettsinnigha åminnelse, och förwandlat thenna nädhefulla Gudz ordningen vthi en så förfärlig och gräselig styggelse; ty tagh ock tu tigh här före wäl til wara, och see tigh före, at tu här intet annat gör, än tackar och loffuar tin Herra Christum för hans pijno och dödh, och Gudh Fa-

ther för hans nådh och barmhertigheet, och thes til tekn och bekennelſe anammar ſå thetta werdigha ſacramentet medh glådhe.

Thetta ware nu om thet förſta ſtycket, eller om the orſaker ſagdt, hwilka oß ther til beweka ſkola, at wij medh luſt och kärleek måghe gå til ſacramentet, nemligha, at wij här medh tacke och loffue Gudh wår himmelſka Fadher, bekenne wår kära Herra Jeſum Chriſtum, och bewiſſe honom wår kärleek; giffue wår näſta itt gott exempel til förbättring; och ſedhan til at ſtyrckia ſacramentzens retta bruk, chriſten läro, troo och hwadh ſom hela chriſtendomen tilhörer. See, theße äro the retta och ſanſkylluga orſakerna, ſom oß här til dragha ſkola, intet anſeendes om wij här medh någhot förſkylla kunne eller ey; ty wij äre än tå plichtuge til alt ſådant, efter thet är jw en almenneligh Gudz befalning, at wij honom tacka och loffua ſkole, Chriſti pijno och döddh elſka och ähra, förbättra wår näſta, och tilhielpa, at chriſten lära, troo och hwadh ſom helſt til chriſtendomen hörer, må bliffua beſtåndande och hållas widh macht; ſå mykit heller ſkole wij ſådant göra här widh, ſom är en beſynnerligh ordning til theßa ſtycker aff Gudhi egentligha ſkickat, til hwilka han oß ock ſå liufligha lockar och kallar. Och hwar wij än icke wille eller kunde anammat, ſkole wij lijkwel gerna wara tilſtådhes, och ſee huru thet aff androm anammat warder, och höra til, huruledhes Gudh och wår Herre

Je-

Jeſus Chriſtus priſſat och loffuat warder; ty ſådant kommer icke aff eghen gudheligheet, eller aff menniſkiors kohr, vthan thet är grundat på Chriſti klara ordh och befalning, ſå lydandes; thet göre̊r til min åminnelſe.

Then andre Delen.

Här til är än nu intet talat om then nytto, ſom wij vthi ſacramentet ſökia och finna kunne, vthan man haffuer allenaſt låtet förſtå, huru nyttigt thet är til Gudz och wårs Herras Jeſu Chriſti loff och åhro, til wår näſtas förbättring, tilj euangelii, troonnes, ſacramentens och hela chriſtendomens förfordring och ſtadſeſtelſe; ändoch, hoo kan alt ſå fulkomligha begripa, hwadh här medh är för nytto och beſtånd, när man ſåledhes prijſar Gudh, tackar Herranom Jeſu Chriſto, och åhrar hans pijno och döddh, förbättrar ſin näſta, är behielpeligh til at foordra och widh macht hålla then euangeliſka läron, ſacramenten, ſamt medh hela chriſtendomen; item, tilhielper affſtyra och förtagha alt thet, ſom här emoot faller? Lijkwel på thet wij mägtſe teſte bätter och yterlighare förnimma, hwilken en ymnogh och nådharijk ordning och ſtichtelſe thenna är, och ſedhan haffua henne ſå mykit kärare och j större wyrdning, brukandes henne teſte meer och flijteligharе; wilie wij nu ock beſee, hwadh för nytto och ſegnat oß ſielffuom beſynnerligha ther vthi

vthbudhen och giffuen warder, och huruledhes Christus icke heller oß vthi thetta ſacramentet ſåledhes förgetet haffuer.

Til thet förſta, lijka ſom iagh tigh här tilförenne haffuer förmanat, at tu thet ordhet (til min åminnelſe) ganſka wel och flijteligha merkia ſkulle, therföre, at Chriſtus thermedh töyer och lockar tigh til ſacramentet på thet aldraklarlighaſta, nemligha, at tu honom til wilia och tacknemligheet, och hans bittra dödh til loff och åhro gerna ſkalt gå här til, eller jw åt minſto, gerna wara tilſtådhes ther thet haffz för hender. Medh ſamma flijt är ock här thet ordhet (för idher) til merckiande, ther Chriſtus ſägher: then för idher vthgiffuen, item, then för idher vthguten warder; ty ſå dyyr och dråpeligh ordh åro här thenna tw, nemligha, mijn och idher, at hwar thet wore aff nödhenne, ſkulle tu medh retto tigh icke beſwära, til at dragha effter thetta ſacramentet öffuer hundradhe, ja ock ån tuſende milor wägh; ty når tu betencker, hoo then är, ſom ſägher: min, thet görer til min åminnelſe; ſå warder tu jw befinnande, at thet är icke någhor ſlett, ringa eller tigh obekend perſon, vthan at thet är ewigha Gudz Son, Jeſus Chriſtus, tin eghen elſkelighe Herre och Frelſare; hwilken ock ſitt eghit blodh för tigh vthgutet haffuer, och tu begärar medh thetta ordhet (min) intet annat aff tigh för alt thet, ſom på tin ſaligheet koſtat är, ån at tu wille thet doch rett förſtå, troot,

ta-

taghat til tacka och weta honom therföre loff och prijs, effter thet haffuer doch ſtått honom ſå dyrt, och icke ſå ſkendeligha förachtar och ſå alztinges litet håller aff hans ſacrament, låtandes thet liggia obrukat.

Teſlikes när tu betencker, hwilke the äro, ſom han omtalar, ſåyandes: för idher, ſå warder tu ock wel warſe, at the icke heller äro tigh ſå fremmande, vthan at tu ſielffuer, iagh och alla menniſkior medh tigh, för hwilka han döödhen lijdhet haffuer, äro the ſamme. Men haffuer han ock för wåra ſkul lijdhet döödhen, ſå är lätt til merckia, huru ther aff följer, at wij vthi ſynd, döödh, heluete och vnder dieffuulen waret haffue, effter ſom och ordhen thet ſamma clarliga giffua tilkenna, lydhandes, (för idher) vthgiffuen til ſynderneſ förlåtelſe; ty ther ſynd är, ther är ock döödhen, ſom är ſyndennes retta löön. Är tå ock döödhen ther, ſå kan icke fehla, at dieffuulen och heluetit aldrigh äro tådhan; för then ſkul hielper ock ſådana betenckiande ther til, at tu teſte ſlijtelighare moſte tacka honom, och teſte heller hans pijno til åhro gå til ſacramentet, ty hwilken är then menniſkian, ſom fulkomligha betrachta och beſinna kan, hwadh thet är för en nådh och welgerning, at han ifrå ſynd, döödh, heluete och all iemmer löös och frij, och ther til medh rettferdigh, from, leffuande och ſaligh giord är, förvthan all ſin eghen förſkyllan och tilhielp, allena genom Gudz Sons döödh och pijno?

för hwilket alt, han ån tå intet annat begår, ån at man thet kennes och troor, loffuar honom och tackar, och icke så skendeligha förachtar och öffuergiffuer.

Så är nu thetta, then förſta fruchten och nytan, ſom tu bekommer aff ſacramentet och thes brukning, at tu ther medh warder tögd och framgiord til at betenckia ſådana welgerning och ſtora Gudz nådh, medh hwilko tin troo ſedhan opweckt, förnyiat och ſå förſtercкt warder, at tu icke lätteligha på thet ofall komma kan, at tu förachtar och förgäter tin elſkeligha Frelſare och hans hårda dödh, eller ock tin eghen ſtoora, margfalligha och ewigha nödh, vthaff hwilka han tigh holpet haffuer. Jagh menar, at ſådana nytta jw icke kan reknäs för någhor ſlett och ringa ting; ja, hwar ån ingen annor nytta folgde medh ſacramentzens brukning, ån thenna aleena, at tu ther medh kan opweckias, til at betenckia ſådana Chriſti welgerning, och tin eghen nödh, och vthi ſå mätto framlockat warda, til at troo och elſka tin kära Frelſare, ſå wore thet ån tå nytta och frucht ſtoor nogh; ty en ſådana troo, är oß ther til ganſka mykit aff nödhenne, at wij icke draghes ifrå Chriſto, vthan bliffue owijkelighe, och hålle oß hårdt widh honom, hwilket henne förvthan ingen menniſkia retteligha göra kan; ty twert emoot är otroon på en ſå fahrlig, åträgen och daghlig fiende, then oß ifrå wår elſkeligha Frelſare och hans helgha pijno och dödh

tren-

trengia och skiija wil, at ingen för honom kan blifwa beståndande, annars än at han genom troon förlaghat och öfwerwunnen warder. Thet skeer medh platz nogh, ther wij äre städugt och iemligha så til wijs hålle uppå och driffue, öffue och upwecke thenna troon, at wij kunne blifwa widh oß, så at wij icke förgåte Christi lijdande och welgerning; hwadh skulle icke tå skee, når man dragher sigh platt här ifrå, går här medh om, antingen sielan, eller och aldrigh, och Herrans åminnelse så dårligha förachtar och fara later?

Then andra nyttan som här medh följer, är, at hwar som helst troon uthi så mått uppfriskat och förnyiat warder, ther warder och hiertat uppfriskat och fråghet giordt, til at elska sin nästa, och göra alt gott, förstercker och förmanner sigh til at stå emoot synden, och allahanda diefwulens frestelse; ty troon kan ingalund wara fåfeng, hon moste bära frucht och öffua kärleken, görandes gott och haffuandes thet ondha fördragh. Then helghe Ande, som ther är tilstädhes, låter icke til, at man skal wara fåfeng, uthan gör oß wilioghа och bequemma til alt gott, och alffuarsamma, flijtigha och redhobogna emoot diefwulen och alt ondt; så at en Christen menniskia genom sådana sacramentzens retta och ijdkeligha brukning meer och meer förnyias och tilwexer j Christo; effter som och S. Paulus oß lårer, at wij dagh wedh dagh skole förnyias och tilwexa. Twert emoot, hwar en

haller sigh ifrå sacramentet, tå fölier then skadhen ther medh, och kan aldrigh fehla, at hans trod warder jw daghom swåghre och kollare, hwar aff tå wijdhare fölia moste, at han ock uthi kärlekenom seen, trögh och kolen warder, oluſtigh til alla godha gerningar, oſickelig och owiliogh til at stå thet ondha emoot, och får så widh thet settet, jw lenger uppå lijdher, jw mindre luſt til sacramentet, til thes han omsijdher begynnar leedhas widh och förtrytta, at tenkia på sin kära Herra och frelsare Jeſum Chriſtum; warder så j sigh sielff så platt förderffuat, benäghen och redhoboghen til alt ondt, ty dieffuulen som så seer sin fordeel, haffuer sigh genstan framme, och låter icke för aff medh äggiande och driffuande, än han haffuer kommet honom bådhe på synd och skam.

Och wil iagh til wärdnaghel settia allom them, som sigh wilia warna låta, för itt exempel, thet iagh sielffuer försökt haffuer, theraff man må lära hwilken en liſtugher skalk dieffuulen är. Ther är migh några reſor wedherfaret, at iagh haffuer hafft luſt til sacramentet, och satt migh före på then eller then daghen gå ther til; när tå then daghen kommen war, så haffuer migh then luſten warit förgången, eller ellies någhot hinder förekommet, eller haffuer tyktz migh ther til oſickeligh; ther medh haffuer iagh tå tenckt widh migh: iagh wil nu låta beſtådt, och gå ther til om söndagh näſtkommandes. När nu ock

then

then ſöndaghen kommen war, ſann iagh migh intet ſkickelighare ån förr; ty ſköt iagh thet åter vp til näſta ſöndaghen; och lycktadhes ſå ther medh, at the ſöndaghar wordo migh ſå monga, at iagh hadhe näſtan bleffuet ther platt ifrå. Som nu Gudh gaff nådhena, at iagh förmerckte, thet icke annat wara ån dieffuulens ſkalkheet, ſadhe iagh: wilt tu then wåghen vth ſathan, ſå faar hwart tigh ſynes medh tin och min ſkickeligheet! Sleet migh ſå löös vthaff ſådana dieffuuls ſnaror, och gick vthan all wijdhare förtröffuan til ſacramentet, och thet några gånger oſcrifftat, hwilket iagh ellies icke göra plåghar; men iagh giörde thet dieffuulen til förtreet, ſynnerligha ther iagh ingha groffua ſynder wiſte medh migh.

Ther medh haffuer iagh tå befunnet thet hos migh ſielff, at hwar en ån inghen luſt eller hoogh haffuer til ſacramentet, och liſkwel ſetter ſigh j tanckan alffuarligha före gå ther til, ſå gör ſamme tancke och ſielffua wercket en luſt aff ſigh, och fördriffuer all oluſt och ſåfengha tanckar, ſom hindra plågha, och ſådana oluſt åſtadhkomma; ty thet är itt nådharijkt och krafftigt ſacramente. Hwar en medh någhon alffuarſamheet tencker ther vppå, och ſkickar ſigh ther til, tå vptender thet, reeter och dragher hiertat meer och meer in til ſigh. Förſöket man, och hwar tu thet icke ſå finner i ſanningen, ſå ſägh, at iagh haffuer lughet. Hwadh geller, om tu icke warder

för-

förnimmande, huru liſteligha dieffuulen ſåledes haffuer apat tigh, och hållet tigh ifrå ſacramentet, at han widh thet ſettet medh tijdhen måtte komma tigh ifrå troon, och at tu platt förgåta ſkulle, tin kåra Frelſare och tin eghen nödh.

Och hwar tuån ellies inghen orſak eller nödh hadhe gå til Sacramentet, ſå wore thet ſamma orſaak ſtoor nogh, at tu tin nödh och briſter icke kenner, och för then ſkul åſt kåll och oluſtigh til ſacramentet; ty når tu ſådana oluſt finner hoos tigh, hwad är thet annat, ån at tu oluſtigh åſt, til at troo, tacka och tenckia på tin kåra Herra och Frelſare, och på alla the welgerningar, ſom han tigh genom ſin bittra dödh bewijſt haffuer, på thet han tigh ifrå ſyndh, dödhen och heluetit förloßa, och tigh rettferdigh, leffuande och ſaligh göra måtte? Men når tu ock thenna oluſten hoos tigh beſinner, hwadh wilt tu tå tiltagha? Hwar medh wilt tu titt kålla hierta opwerma? Hwar menar tu thet är, ſom tigh til tack och loff, opweckia, locka och fremia ſkal? Menar tu at thet kommer aff tigh ſielff; eller at dieffuulen ſkal giffua tigh ther til rum och tilfelle, ther til hielpa och hålla? Ja, ther effter ſkalt tu wel lenge bijdha; ty är ock ingen annor rådh på ferde, wthi ſådana fall, ån at tu tigh håller hijt til ſacramentet. Här är then eelden, ſom hiertan opwenda kan; här moſte tu betenckia tin nödh och nödhtorfft, och tins Frelſares welgerning

höra

höra och troo, så får tu itt annat hierta och andra tanckar.

Therföre är thet ock så rett, och vthaff Gudz besynnerligha rådh skeedt, at wij här på werldenne vthi en sådana stadhga och skick bliffua moste, ther wij daghliga stå til kamps medh wåra hätzska och eenträgna siendar, som äro synden, dödhen, dieffuulen, werlden, kötet och allahanda genwerdugheet, på thet wij skole trengias til at sökia til Gudh om hielp, then han genom ordhet och sacramenten bewijsa pläghar, hwilket wij ellies inghalund giorde, vthan wordom säker och sömpnoge, såsom Christus beteknar medh the tiyo jungfrur, Matth. 25. Men effter theße stöffuare eller jagohundar altijdh ock så tätt fölia oß på foot, hålla the oß waakna, at liikawist som en vthiaghat hiort trengtar efter watnet, skole ock wij sammalund vthi wår frestelses swett och mödho ropa til wår Gudh om hielp, såsom then 44 Psalmen innehåller; ther medh warder tå wår troo wel öffuat, förfaren och starck, så at wij vthi Christo således wel rotade, stadugt bliffua mäghe.

Men om tu wille säya, at tu ingen sådana frestelse, som komma aff syndene, dieffuulen, kötet, werldenne ꝛc., j tigh förnimma kan, och åst ther medh frij för thenna kampen, haffuer för then skul icke heller sacramentet så stoort behooff; ther til swarar iagh tigh så: iagh kan icke wel troo, at thetta talet skal wara titt fulla alffuar, så at tu ibland all

Gudz

Gudz helgon, som någhon tijdh på werldenne waret haffua, skalt nu wara then endeste, som beröma kan, at tu slijkt j tigh icke kenner eller besinner; men hwar iagh ock wiste, at thet wore tigh alffuar, så wore wel werdt, at å hwar tu ginge eller framfore, at man ringde för tigh medh alla klockor, och så ropadhe: hörer til och skodher alt folck, här går fram en ny heligh man, som är vthöffuer all helgon, hwilken ingen synd j sigh förnimmer eller haffuer. Doch wil iagh säya tigh vthan skemt retta sanningen: är thet så, at tu ingen synd kenner medh tigh, tå äst tu wißeligha j syndenne platt dödh, och synden regerar weldeligha j tigh, och ther man än om the groffua synder, som är hoor, moord, rooff, stöld, höghferd, girugheet, öffuerflödugheet, haat, nijt ꝛc. intet tala skulle, så är lijkwel thet synd nogh, och meer än nogh, at tu ingen lust eller begåran haffuer til sacramentet; ty ther på kan clarligha merkt warda, at tu j tigh ingen troo haffuer, intet achtar Gudz ordh, at tu haffuer förgåt Christi pijno och dödh, och äst öffuerfull medh otacksamheet, och allahanda inwertes och andeligh styggelse.

Therföre, om tu tigh sådana finner, som doch ingen sigh retzligha finna kan, nemligha, at tu icke j tigh kenner synd, dödh ꝛc., är tå mitt rådh, at tu medh henderna tagher på tigh sielff, på mun, näsar, öron, eller hwilket ledhamoot tigh synes, och ken til, hwadh heller thet är steen, eller är thet kött. Är

thet

thet kött, gott, gott, så troo tå ſcrifftenne, ſom thetta ſå clarligha beryghar, lydandes: köttet ſtrijdher emoot andan; item, Rom. 7, vthi köttet är intet gott; och ſådant monge ſtädz meer; ty må tu ock tå wel, effter ſom tu hörer ſcrifftenes ordh lydha, ſåya til tigh ſielff: jagh kan jw thet icke vndfalla, at iagh haffuer kött på kroppen; therföre moſte ock thet fölia, at ther vthi intet gott boor; för then ſkul moſte thet ock wißeligha ſå wara, at ſå lenge jagh haffuer kött på min lekamen, ſå är migh ock wißeligha aff nödhenne, at iagh går til ſacramenter, til at ſtyrckia min troo och anda emoot köttet, ſom medh andan ſtrijdher. Vthi ſå måtto ſkalt tu tå troo ſcrifftenne, ty hon liugher intet för tigh; men medh titt eghet kennande och icke kennande, är thet owiſt och fehlar; ty ändoch ſynden genom Chriſtum wel är förlåten, och ſå til wijs öffuerwunnen, at hon oß icke fördöma eller wårt ſamwet beklagha kan, lijkwel är hon än nu ſå fierran quarr och tilſtädhes, at hon oß freſta och wår troo öffua och pröffua kan.

Sammalund, om tu icke kenner werlden och hennes art, ſå må tu ſee omkring tigh hwar tu åſt ſtadder, om tu icke boor och wiſtas ibland folk, ther tu iemligha och alſtädhes hörer och ſpör alzköns laſter, hoor, moord och dråp, woldzwerck, wilfarelſe, ketterij, förfölielſe och allahanda iemmer. Når tu och thetta ſeer, hörer och ſpör, ſå må tu thes heller troo ſcrifftenne, ſom ſägher: then

ther

ther ſtår, han ſee til, at han icke faller, och weta, at ſlijkt geller ock tigh til, ty vthi ſådana ſtycker kant tu ſå ſnart falla, ſom någhor annar, icke allenaſt medh hiertat, vthan ock ſå medh gerningen; ty thet kan jw henda medh tigh, at tu hatar tin owen, och gör honom ſkådha, förhindrar och förtagher honom hans gagn. När tu tå alt ſådant beſinnar, kan icke annars wara, ån at theſſe tankar moſte jw fölia medh, och löpa tigh j ſinnet: ja ſannerligha, nu kan iagh clarligha ſee och merckia, hwar iagh är ſtådd, nemligha, icke j himmelen eller j någhot thet rum, ther man heligheet, dygd, rettferdigheet, fridh och frögd alment bekomma eller förmådha kan, vthan är ſtådd j thenna onda och ylla werldenne, och boor (ſåſom Gudh til Prophoten Ezechiel ſadhe) ibland ſcorpioner och hwaß törne, ther allahanda ſynd och laſt öfuerflödher, och kan ther medh ſackta ſkee, at iagh ock ther vthi faller; therföre mercker iagh ock nu thet wel, at ſå lenge ſå ſtår, och iagh j thenna ſyndafulla och bedröffuade werldenne leffua moſte, behöffuer iagh ſå ganſka wel ſacramentet, och hwadh ſom helſt Gudh migh til hielp och tröſt ſtichtat haffuer, på thet iagh må kunna hålla migh härdt widh min Frelſare, och förſtercka mina troo, til at göra werldenne itt manlighit motſtånd, och bliffua bewarat ifrå ſynd och laſt; ty thet ſkalt tu ock här ihoghkomma, at ändoch Chriſtus haffuer wel öfuerwunnet werldena

för

för oß, så at hon icke kan twinga oß til synd, är hon likwel så sierran än nu widh macht, at hon oß förfökia, förfölia och j mongahanda måtto quälia kan, at wår troo och stadugheet j Christo må beprööffuat och rettskafft funnen warda.

Theslikes om tu icke heller någhot kennet til döödhen hoos tigh, så må tu gå til beenhuset och grifterna på kyrkegården, eller ock åter troo scrifftenne, som sägher: thet är allom menniskiom förelagdt, at the itt sin döö skola; ther warder tu tå sammalund förnimmandes, at tu öffuer thetta haffuet icke än nu kommen åst, vthan haffuer döödhen för tigh, och at tin graff bijdhar effter tigh ibland the andra, och weest tigh therföre ingen dagh frij; ty giffs tigh åter här orsaak nogh til at så tenckia: thetta är wist så sant, jagh är än nu intet then fienden förbij kommen, jagh moste ock medh döödhen en gång til mangels, hwilket icke heller wil wara så lått, eller alt medh wijsom tilgå; ty haffuer iagh ock wel för then skul behooff gå til sacramentet och förstercka mina troo, om (til åwentyrs) döödhen råkar hastigt vppåkomma, at han migh tå icke förskrecker och driffuer ifrå min Herra Christum til wanhopp; ty thet skalt tu weta, warder thet ock så en gång fielffuer wel rönandes, at döödhen är en ganska gruffuelig fiende, olijdeligh them som icke troo, och them som kleentrogne äro, fast förskreckeligen; och åndoch Christus haffuer ock wel honom

öffuerwunnet, at han oß icke vpſuelga eller behålla kan, ſå är han lijkwel än nu tilſtädhes, at han oß förſkreckia, medh förtuiflan anfechta och wåra troo vthi then måtton öffua kan.

Widh ſamma ſettet, om tu icke kenner dieffuulen och hans anſlagh, huruledhes han en menniſkio til miſtro, förtwiflelſe och förſmådelſe driffua kan; ſå ſett troo til ſcrifftena, ſom thetta nooghſambligha kundgör och betyghar, ſynnerlig medh then helga Hiobs. Dauids, S. Påuels, och ſedhan andra helga mänz, thera wedherlikars exempel, hwilka han vthi ſå måtto plåghat haffuer, och ther medh tigh än nu ſå plågha kan. Ther aff giffs tigh än tå ytterlighare tilfelle, ſå tenckia widh tigh: ſannerligha är dieffuulen än nu en förſte, hwilken iagh icke än är vndkommen, vthan ſeer nu, at ſå lenge iagh här bliffuer vthi hans förſtadöme och rike, är jagh för honom aldrigh ſäker; ther före moſte iagh witia och beſökia ſacramentet, och halla migh härdt in til min hielpare och Frelſare Jeſum Chriſtum, på thet min troo må daghliga meer och meer förſterckt warda, at dieffuulen migh medh ſin påla och ſkarpa ſpetz icke igenomſtinger, eller medh ſin glödande och belibbade ſkott dräper ꝛc.; ty ändoch wel är ſant, at Chriſtus haffuer öffuerwunnet oß dieffuulen, ſå är han lijkwel ſå fierran bliffuen en Herre j thenna werldenne, at han oß medh then ſkarpa, ſubtiligha och fahrligha an-

deli-

deligha freſtelſen anfechta och ſåledes wåra troo öffua kan.

Thetta haffuer iagh ſå grofliga och tårfligha moſt vthſlå och föregiffua, för the groffua och oſkickeligha chriſtna ſkul, ſom icke kunna tenckia longt om kring, at the måtte förekomma dieffuulens anfal, vthan låta ſåſom ingen fahre år på ferde, och ſåſom the hwarken Gudh eller hans ordh behöffde, ſoffua och ſnarcka ſom ſåkerſt, til thes, at för än the weta ordhet aff, warda the aff dieffuulen ſå förraſkade, at både troo och godha gerningar borttapade åro, och åro nu wordne platt oduglighe til alt gott. Men thenna fiendarna haffuer Gudh oß igenleeffdt, at wij ſkulle någhot haffua tilſkaffa, och icke warda late och ſåkerlåtughe, ſåſom ſcriffuit ſtår, Jud. 1, at han widh ſamma ſettet oß til exempel leeffde några Konungar och Förſtar quarra aff the Cananeer, Iſraels fiendar, på thet the ſkulle lära ſtrijda, och vthi ſtridz handel öffuade warda; ty Gudz ordh år alzmechtigt; ſå år ock troon och anden quick och kryy, wiliandes altijdh någhot haffua til beſtella. Och effter ordhet ſå mechtigt år, moſte thet inga ringa, vthan the aldramechtigaſta fiendar haffua, på hwilkom thet ſin macht bewijſa och prijs winna må, nemligha, ſådana ſom theße fyre åro, kötet, werlden, döödhen och dieffuulen; för thenna ſaken ſkul kallas ock Chriſtus Herren Zebaoth, thet år, en hårs Gudh, en krijgs Herre, then altijdh

medh krijgh och örligh omgår, ja, sådana krijgh besynnerligha, som nu sagdt är.

För then skul ligger ock största machten ther vppå, at wij behålle Gudz hylleſt och wenskap, at han oß vthi thenna handelen hielpa må, och icke ther aleena, vthan wij moſte ock wara fullwiße och förſäkrade här om, at han oß hielpa wil; men huru kunne wij någhon tijdh här om warda fulwiße, medh mindre han giffuer oß itt wiſt och otwiffuelighit tekn om sina nådh och kärleek til oß? Thetta haffuer han ock nu giordt medh ſacramentet, hwilket han oß föreſtelt haffuer til itt wiſt ſins nådz och kärleeks tekn til oß; ty ſacramentet är jw icke tekn til hans wredhe? ja, hwar han hadhe welet bewijſa sin wredhe på oß, hadhe han intet ſådana eller ſå liufflighit tekn vthgiffuit; vthan thet är tekn til hans aldraſtörſta kärleek och grundlöſa barmhertigheet. Och huru kunde han doch någhon tijdh ſtörre kärleek, och mera barmhertigheet bewijſa, än ther han, ſå til wijs, gaff ſin eghen ſanna lekamen och blodh oß til tröſt och ſpijsning, at thet icke allenaſt itt nådhatekn, vthan ock en ſpijs wara ſkulle, medh hwilkom wij oß wedherqweckia och ſtyrckia kunne, ther wij ſtadde äre vthi hans häärlåghre och daghliga medh honom kempe? Och är thetta then retta beſoldningen och vnderhållet, ther medh han ſin häär och krijgzfolk ſolderar och vppehåller, til thes the omſijdher ſå öffuerhandena, och behålla marckena

na medh honom. O, hwilket gott mynt är thetta! Bättre gull och finare silff, item, nyttzligare och kräseligare spijs, sötare och liuflighare wijn, kan ingen någhon tijdh bekomma, och thet så rundeligha och rijkeligha, at stoor bådhe åhra och glädhe medh är, så at en wel må haffua lust til at wara j thenna hårferden.

Men här sägher någhor: å huru liufligh̃it och tryggelighit tu gör thetta sacramentet, lijkwel är thet fast förskreckelighit, som S. Paulus här omtalar, 1 Cor. 11, ther han så sägher: then som owerdeligha äter aff thetta brödhet, och dricker aff thenna kalken, han äter och dricker sigh domen, och är skyldigh til Herrans lekamen och blodh; ther medh gör han oß blödugha och skyp för sacramentet, ty hoo är then, som sigh här til kan hålla werdugh? Swar.: thet är wel sant, at S. Paulus så sägher; men man moste doch achta, til hwilka och hurudana han talar, nemligha, til och emoot them, som här til gingo lijka som swijn, och giorde aff sacramentet itt lekamlighit skråzerij, och handladhe här medh icke annars, än som thet hadhe waret ellies slett brödh och wijn, thet man brukar för sigh daghliga; ther til medh förachtade the hwar then andra, hållandes måltijdh icke tilhopa, såsom skee skal vthi Herrans natward, vthan hwar och en giordet för sigh. Men thet wij nu haffue talat, är talat om them, eller them til förmaning, som troo, at

thet icke är någhon swijna måltijdh, vthan at thet är Christi sanna lekamen och blodh; troo ock at Christus haffuer thet insatt sigh til åminnelse, och oß til tröst; the ther gerna wilia wara christne, loffua, prijsa och tacka sin Herra och Frelsare, hwilkens nådh och gunst the gerna haffua wilia; men the fruchta lijkwel, at the ther til äro owerdighe, och bliffua för then skul ther ifrå, warandes genom sådana falska fruchtan förhindrade och affskreckte.

Therföre sägher iagh, at tu ingalund skalt see vppå tigh sielff, huru werdigh eller owerdigh tu äst, vthan tu skalt see på tin nödhtorfft, och huru stoorligha tu behöffuer Christi nådh; när tu tå således förnimmer tin nödh, och ther medh begärar tröst och styrkelse, så äst tu skickeligh och werdigh noogh; ty han haffuer thet icke stichtat för them, som aldeles helbregda och vthan wanck äro, vthan at thet skal wara en spijs för krancka sielar, genom hwilken the skola wedherqwäkias, helas och ferdighe warda til Gudz loff och åhro. Doch skalt tu för alt annat thet anse, at åhuru werdigh eller owerdigh tu äst, så är lijkwel tin Herre Christus werdigh nogh, at tu honom loffuar och tackar, och hielper til at hans ordning och stadge må bliffua widh macht, såsom tilförenne sagdt är. Tu äst ock ther til plichtigh, och haffuer thet vthloffuat i döpelsen; ty må tu ock wel så tencka medh tigh, när tu anfechtas aff tin owerdigheet:

heet: nu wel, år iagh owerdigh til at vndfå ſacramentet, ſå år min Herre Chriſtus teſte werdighare, at iagh honom ther medh tackar och loſſuar, och hans ordning åhrar, effter ſom iagh icke annars medh lijka göra kan, för then förplichtelſe ſkul, ſom iagh i dopet giordt haffuer; theſlikes ſägher jagh ån nu, år iagh owerdugh, ſå trenger migh lijkwel lijka ther til; then ſom tiggia wil, han kommer icke widh wara blygher; åhwar blyghachtigheet ock tienar, vthi eens fattigs mans hws haffuer hon jw ingen platz; ja, Chriſtus ſielffuer prijſar en framfoos och blygdalöös biddare, Luc. 11. Sij, ſåledes haffuer tu nu tweggiahanda fulgodha orſaker til at anamma ſacramentet; then förſta, at tu ther medh tackar och loſſuar tin Herra Chriſtum; then andra, at tu ock tigh ſielffuom vthi ſå måtto ſkaffar nådh och tröſt når Gudh. Theße twenne ſätt kunna ingaledes wara ond eller misbruk, vthan åro rett och Gudhi behageligh; ty medh Gudhi kunne wij icke handla, vthan j tweggiahanda måtto, nemligha ſå, at wij honom antingen tacke, eller ock bidie. Medh tackſäyelſen hedhre wij honom för then nådh och gåffuo, ſom wij allaredho vndfått haffue; medh bönen hedhre wij honom för then nådh och gåffuo ſkul, ſom wij ån nu gerna hadhe; ty hoo ſom helſt medh ſådana mening går til ſacramentet, hwadh gör han annat, ån lijka ſom han ſå talade til Gudh medh ſielffua gerningenne: Herre, iagh tackar tigh för all

then nådh, tu migh bewijſt haffuer, och bedher, at tuån ytermera wilt migh förlåna mina wedhertorfft. Sij, thetta är nu ſacrificium laudis, och ſacrificium orationis; meer kant tu ock intet göra Gudhi, eller större hedher honom bewijſa.

Ty må tu ock tå beſkodha, hwilket itt herlighit ſacrament thetta är, ther medh tu bådhe gör til lijka; tackar Gudh för hans förra welgerningar, och bedher om tilkommande. Men hoo kan någhon tijdh fultacka eller fulbidhia? ty är här ock platt ingen orſaak til at kåtas och låtias widh, vthan twert om, thet är här på ferde, ſom ſtoorligha vptender och framſtyrcker, at man ſacramentet medh luſt och hiertans glädhe anamma ſkal, ſå at man her wel må ſåga om ſacramentet, thet Chriſtus ſadhe til läriungarna, at monge helighe Konungar och Propheter hadhe thetta gerna hördt och ſeedt, ſom wij nu höre och ſee, och fingo doch icke. Ja, hadhe thet ſå waret them giffuit, ſom thet nu oß är; o! hwilken glädhe ſkulle the hafft ther widh; hwilken hiertans brinnande kärleek ſkulle the ther til hafft; huru ſtorligha ſkulle the förundra ſigh öffuer oß, för ſådant ſaligt welkor ſkul, ſom wij nu haffue fram för the! Men twert om, huru ondt ſkulle och thet haffua giordt them, hwar the hadhe ſeedt, at wij thet ſå ſkendeligha förachte? och ån ſkulle thet mykit werre giordt them, hwar the ſeedt hadhe then gruſſueligha och förbannade marcknatz handel,

del, som the påweſke ther aff giordt haffua medh allahanda penninga meßor.

Therföre så ſee tu grant til, at tu icke annars brukar thetta ſacramentet, ån widh thenna twenna ſetten, nemligha, at tu tackar och bedher, opinione laudis & precis, och tagh tigh wara för the påweſkas ſtyggelſe, hwilke här aff göra itt offer, icke ſådant, ſom nu är omtalat, ther medh man tackar Gudh för hans förra welgerningar, vthan ſådant, ſom the mena ther til tiena ſkola, at the ther medh, lijkawiſt ſom medh en godh och förtienande gerning, allahanda tilkommande nådh förſkylla kunna, och thet icke allenaſt för ſigh, och til ſit eghet behooff, vthan ock ſå för allom androm, hwilkom the ſådana theras meßeoffer widh then grunden vthſålia.

Men tu ſkalt vthi thetta ſacramentet tacka Gudh, och hielpa til hans prijs och loff, ſom honom bör för hans förra welgerningar, ſynnerligha för then löſn, ſom tigh i Chriſto wedherfaren är, och ſedhan bidhia om then deel, tigh ån nu fattas, och gerna haffua wilt; ſå kan tu ingen marknat eller förtienſt göra ther aff, then tu androm vthdeela eller ſålia må; hwar och en moſte här för ſigh ſielff tacka och bidhia, ſamt medh andra vthi förſamblingenne.

Så mykit haffuer migh ſyns på thenna tijdhen j ſakenna tala, prædicaromen, ſom icke kunna ſielffue bättre görat, til en liten rettelſe och förmaning, bidhiandes, at the ſå-

dant medh flijt för then menigha man handla och driffua wilia; ty ändoch alleſtädz wel finnas ibland medh hårdnackade och förſtockadhe menniſkior, ſom ſådant intet achta, ſå warder thet lijkwel hoos mongha haffuandes ſin frucht, efter ſom man ſåya pläghar: itt gott ordh, thet råkar jw någhorſtädz itt gott rum; och ſägher Gudh ſielffuer, Eſ. 55: mitt ordh ſkal icke fåfengt til migh återkomma, vthan ſkal alt vthretta, hwar til iagh thet ſendt haffuer. Men ther ock någhre woro, ſom alla ſådana förmaning platt förachtadhe, ſå at the vthi theras welmågho och helſodaghar til ſacramentet aldrigh gå wilia, doch begårat (ſåſom vndertijdhen wel ſkeer) på thet ytterſta; theßa ſamma ſkal man låta ſå bliffua, och giffua them thet intet; ty ther the ſå haffua leffuat ſom hundar och ſwijn, ſå åro the thet werde, at man låter them ſå döö, ſom hundar och ſwijn, medh mindre ther kan finnas (hwilket medh ſlijka menniſkior ſiellan ſkeer) thes större teekn til rett ijdher och ångher och itt troghet hierta; ty Chriſtus lårer thet ſielff, at wij icke ſkole kaſta perlor för ſwijn, ey heller giffua hundomen thet helgha. Thet pläghar ock ſå aff Gudz beſynnerligha ſtraff och vppenbara hemd offta ſkee medh ſlijka förachtare, at the icke bliffua werdighe til at bekomma ſacramentet på theras ytterſta, ändoch the thet tå gerna hadhe, och aff preſtomen intet ſondt eller wågrat worde, ther på ock wel i thenna tijdhen mong för-

förſkreckeligh exempel hendt haffua, them iagh nu beſtå låter. Sådana fahrligheet och ſielawådhe ſkulle ock ſå werdſkylt beweka thenna hårdhiertade och förkolnade chriſtna, hwilke effter ingen nu driffuer them til ſacramentet medh bodh, ſå ſom vnder Påwan ſkeedt år, bliffua ther ifrå, ſomlighe j tryy, fyra, fem år, ſomlighe ock wel j tiyo eller tolff, misbrukandes j ſå måtto then chriſteligha friiheten, ſigh til en ewigh ſkadha och förderff; ty medhan tu ſå hoghmodeligha förachtar Gudh och hans ſacrament vthi thina wel daghar, behöffuer tu intet vndra, om han förachtar tigh igen vthi thine nödz tijdh, ſåſom han ſägher, Prov. 1: effter iagh nu kallar, och j neken thet, iagh vthrecker mina hand, och inghen achtar ther til; ſå wil iagh ock lee åt idhra ofård, och begabba idher, når thet kommer, ſom j fruchten; item, ſtrax ther effter: the ſkola åkalla migh, men iagh ſkal intet ſwara; the ſkola bittidha ſökia migh, och intet finna; therföre at the hatadhe lärdom, och wille icke haffua Herrans fruchtan, och lyddhe intet hans rådh ꝛc. Thetta är och aldeles rett, når en wil hetas chriſten, och likwel ſå förachtar Chriſtum och hans ſacrament, ther medh han thet nampnet bär, icke annars än til ſkam, at han thet icke bekommer j ſin nödh och kranckheet, ſom han ſå hogmodeligha förachtade, och icke bruka wille, når han wel måtte och hadhe ſin helſo.

Icke ſå, at man här medh någhon twinga

ga wil, lijka ſom medh bodh, eller någhon ſynnerligh tijdh föreſättia til at beſökia ſacramentet, ſåſom tilgånget är vnder Påwan; ty Gudh wil ingen nödughan tienare haffua, mykit mindre wil han någhot någhrom giffua emoot hans wilia och begåran; men iagh förmanar allenaſt, och ſåghe gerna, at hwar och en nödgadhe ſigh ſielffuan til at gladheligha vndſå en ſå ädla, begärligh och helſoſam ſkatt til wåra ſielar, och ther bredho widh låta förſtå huru ſtoort mishagh Gudh ther widh haffuer, at man hans vthbodna nådh och welwilliogheet ſå ſkendeligha förachtar; om thet ellies någhot ther til hielpa kunde, at menniſkiorna okuffuade och laghlöſt wandes widh ſacramentet igen; ty thenna ſtoora och gråſeligha förachtelſen och otackſamheten, ſom här omtales, är ock wel faſt större ſtraff werd, än thet kan wara, at en moſte vmbåra ſacramentet på ſitt ytterſta, ſåſom thet ock wißeligha ſlijkom förachtarom faſt ſwårare och förſkreckligare warder j ſinom tijdh vppå kommandes.

Ty tenck doch medh tigh ſielff, hwilken en oſickeligheet, otackſamheet och olijdeligh förachtelſe moſte thenna wara. Tilförenne vnder Påwans regemente, när wij nödde och twingade wore til ſacramentet, lopp hwar man ther til, endoch man thet icke thes heller penninga löſt bekomma kunde, och ſingom thet än tå icke heelt, vthan halffparten ther aff allenaſt; ja, ock thet ſom än ſå mykit were

re war, wij moſte anammat icke oß til nytto och Gudhi til åhro, ſåſom thet ſigh boorde, vthan på thet man icke ſkulle hetas wara Påwans bodh olydugh, ſom befalat haffuer, at thet lijka ſom en ſynnerligh gudztienſt och förtienſt göras ſkal; ty Påwan ſpör icke ſtoort ther effter, huru man må thet rett, ſigh ſielffuom til nytto, och Gudhi til åhro bruka; icke tala heller hans lärare ther någhot om; vthan ther ſtår han alt effter, huru han må haffua och behålla lydhno; ja, når man wil korteligha ſåyat, ſom thet är j ſanningen, wij moſte thå anammadt medh wår dråpeligha ſkadha bådhe til lijff och ſiel; ty ingen lärde tå någhot om troona, vthan thet moſte alt wara en godh getning, then man bewijſte Gudhi; ther medh lågh tå thet retta bruket, nyttan och fruchten aff ſacramentet nedhre och war allom förddold.

Men nu medhan man haffuer thet icke allenaſt penningalöſt och förgeffues, vthan ock ſå lärer thet retta bruket ther medh, och in ſumma, man kan och må nu brukat rett, Gudhi til prijs och åhro, och ſigh ſielffuom til gagn och beſtånd; och ſtellom oß än tå hår emoot, ſå alztinges oſkickeligha och ſkamligha, lijka ſom wij icke wore menniſkior, än ſidher chriſtne, vthan twert emoot, lijka ſom wij wore ſtock eller ſteen, then thet hwarken behöffuer eller begära kan; wore thet tå vnder, om Gudh oß för ſå grooff mishandel plåghade? Ja, hwar och en ſom wil rett be-

ken-

kenna, moſte ſåya, at Gudh handlade emoot oß rettwijſligha, om han låte komma öffuer oß hunger, peſtilentie, krijgh och alla pläghor; ty haffue wij ock nu intet annat wenta, ſom vthaff itt ſå gruffuelighit ſielafengſle och Påwans fördömeligha ſnaror genom en ſå ſtoor Gudz nådh förloßadhe åre, och lijkwel för ſådana förloßning icke allenaſt intet tacke, vthan och ſå nådhena, ſom oß här bredho widh tilbodz ſtår, begabbe, lijkawiſt ſom wij henne intet behöffde eller bruka kunde.

Therföre må iagh ock wel lijka ſom vthi Gudz ſtadh ſå ſåya til ſlijka förachtare: wilt tu icke åta eller dricka aff min nattwardh, then iagh tigh ſielffuer ſå wel och kärligha bereedt haffuer, tå wil iagh tilſkicka tigh j then ſtadhen hunger och ſwult, ſå at tu hwarken morghonwardh eller nattwardh haffua ſkalt. Åſt tu ſå mått, at tu intet orckar åta aff min maat, ſå ſkal iagh göra tigh hungrogh nogh, at tu icke heller haffua ſkalt tin maat. Wilt tu icke haffua liſſtzens brödh, ſom iagh tigh ſå rikeligha tilbiudher, ſå haff tigh peſtilentia, ſkelffuo och allahanda kranckheet, och döö bort för itt ondt moot. Wilt tu icke anamma ſacramentet, ther vthi iagh tigh min kärleek, nådh och frijdh tilbiudher, ſå må tu tå haffua krijgh och örligh, vpror och twedregt, medh all oroligheet; ty huru ſkulle Gudh annorlunda handla medh oß? Huru ſkulle han ock thet kunna lenge lijdha, at hans nådh ſå ſkendeligha, jw lenger jw

meer

meer, förachtat, och otacksamheten större och större warder? och haffuer honom doch thetta så mykit kostat, ja, hans eende Son moste lijdha döddhen ther öffuer; ty kan han ock icke lengher så fördraghat, medh mindre han någhot gråselighit straff öffuer oß gå låter, såsom wij ock nu wel haffue en stoor deel j handom rööm. Wij trenge honom ther til, at han nådhena ifrå oß tagha moste, och låta wredhena haffua sin gång; han kommer icke åt annorlunda handla medh oß, för sådana wår förachtelse och otacksamheet skul, then inghen enda haffuer.

Men nu wil iagh haffua giordt mitt här til, och trooligha förmana predicarenar, at the migh här vthinnan äro behielpelighe, inghen tijdh försumandes sigh medh låron och förmaningen, at wij fiendanom ju någhot affbruk göra måtte, och Gudh icke så alztinges grofligha til wredhe vpreet worde. Thet kan doch icke annars wara, än at man finner jw någhor froom hierta ibland, som sådant tagha til godho, och sigh bättra; men så mykit the andra obootferdigha widhkommer, wil iagh wara vthan skul; theras blodh ware öffuer theras hoffuudh; thet är them öffuert nogh sagdt. Then alzmechtighe ewighe Gudh, som är en Gudh til alla nådh och barmhertigheet, förlåne oß sin helgha Anda, then oß vpwecker och förmanar, ath wij medh all flijt och alffuarligha måge sökia hans prijs och åhro, och medh hiertans gudheligheet

heet honom för hans otaligha och öffuerſuinnerligha ſtoora welgerningar och gåffuor tacke; genom Jeſum Chriſtum wår Herra och Frelſare, hwilkom ware loff och tack, åhra och prijs ewinnerligha, Amen.

Tryckt j Stocholm
aff Amund Laurentzſon, MDLVIII.

Thetta *Regiſter* lydher på Klocko Skatten öfuer Wpſala Stiigt a).

Laghundh Heredt.

Här til egher Nils Wargh b) att ſwara.

Hjellſtba.

Klockan med annan ſmåan Kopar wogh II ℔ II ℄ penningar för-tionde LI ₳ penningar II:CXXX c) ₳ penning. för affrad IX ₳.

Ffiitia.

II Klockor I℔ VIIII ℄ penningar X ₳ penningar XX ₳.

Giriiſtba.

Twå Klockor om	—	—	III ℔.
Lös kopar	—	—	VII ℄.
Penningar	—	—	I:CVI ₳.
Penningar för Tionde	—		XX ₳.
Penningar för Tionde af Arnöö Landbor	—		IX ₳ III öre.
Penningar pro Agrario d)	—		XII ₳.

Kulla.

Kopar	—	—	III ℔ VII ℄.
Penningar	—	—	XXII ₳.
Penningar	—	—	IX ₳.

a) Fortſättning af hwad Del. 2, ſid. 295 är införd. Benägit meddelat af Herr Probſten Nordin.

b) Befalningsman uti Lagunda, Trögd och Åſunda Härad, hwilken förrättat denna upbörd.

c) Wil ſäga ℔30 mark.

d) Agrarium kallades inkomſten af uthyrde åkerſtycken, ſom tilhörde Kyrkan.

Biskopskulla.

Twå Klockor om	—	III Stt VI ett.
Lös kopar	— —	VI ett.
Penningar	— —	XIX ₰.
Silff	— —	XV löde ₰.

Fröslunda.

Kopar	— — —	IX ett.
Silff	— — —	I löde ₰.
Penningar	— —	XL ₰.
Penningar	— —	VI ₰.

Långbathora.

Twå klockor om	—	IIII Stt IX ett.
Lös kopar och thenn	—	I Stt.
Silff	— — —	XXVI lod.
Penningar	— —	XXXV ₰.
Penningar	— —	XIIII ₰.
Penningar	— —	IIII ₰.

Nysåthra.

Twå klockor med annan lös kopar		II Stt V ett.
Silff	— —	II löde ₰ V lod.
Penningar	— — —	L ₰.
Penningar	— —	XV ₰.

Wid thenna Kyrkor följde kläpperner.

Trögdenn.

Liidzleena.

Klockan om	—	V Stt VI ett.
Annan kopar	—	II Stt och X ett.
Penningar	— —	I:CXL ₰.
Decime nichil	— —	—
Silff	— —	VI löde ₰ V lod.

Husa-

Huſaby Siutofft.

Klockan wog — II ℔ IIII ℔.
Lös kopar — — IX pund.
Penningar — — LXX ₳.
Penningar — — XXXVI ₳.

Villebergha.

En klocka om — I ℔ V ℔.
Lös kopar — — X pund.
Silff II löde ₳ V lod minus I quint.
Penningar — — XLIIII ₳.
Penningar — — XXIIII ₳.

Löth.

En klocka om — — II ℔.
Lös kopar — — IX pund.
Silff — IIII löde ₳ minus I quintin.
Penningar — — X ₳ II öre.
Penningar — — XL ℔.

Hakeſta.

En klocka om — — XVII ₳.
Lös kopar — — VII pund.
Penningar — — XL ₳.
Penningar pro Decimis — XXX ₳.

Weckoll.

En klocka om — VI ℔ III ℔.
Lös kopar — — XIII ℔.
Penningar — — XIII ₳.
Penningar för Decimis — XLIII ₳.

Törsuij.

En klocka — — I ℔ X ℔.
Silff — — — I löde ₳.

Huſeby Trögdtt.

Twå klockor — — II Stö.
Kopar — — — IX Ctr.
Silff II löde ℔ IIII lott minus I quintin.
Penningar — — XIII ℔.

Bondarnöö.

En klocka och annan kopar wog XIII Ctr.
Penningar — — XXX ℔.

Valby.

En klocka och lös kopar om V Stö III Ctr.
Silff — — III löde ℔
Penningar för Tionde — XVI ℔.
Penningar — — XX öre.

Buglöſa.

Klockan wogh — II Stö minus I Ctr.
Lös kopar — — XVII Ctr.
Silff — — — I löde ℔.
Penningar — — I:CXXVI ℔.
Penningar för Tionde — XXX ℔.

Lidzla Kyrkia.

Klockan om — II Stö III Ctr.
Lös kopar — — VI Ctr.
Silff — II löde ℔ minus I lott.
Penningar — — I:CVIII ℔.
Penningar — — XXVIIII ℔.

Herkebergh.

Twå klockor — IIII Stö III Ctr.
Penningar — — I:C ℔.

Åſunda Herett.

Tijllinghe.

Twå klockor om — VII Stö III Ctr.

Silff

Silff — — V lödе ℔.
Penningar — — LIIII ℔.

Svijnegarnn.

För klockan gaffs Silff — XLIX lödе ℔.

Nåås.

Klockan om — IIII ℔ III ℔.

Tedha.

Twå klockor mitt annan kopar wogh tilhopa — — III ℔ I ℔.
Silff — — II lödе ℔ III lott.
Penningar — — XVI ℔.

Bredz Kyrkia.

Klockan wogh — III ℔ V ℔.
Silff et Sacram. kar wogh IIII lödе ℔ III lodh.

Sparſåtra.

Kopar en klocka — II ℔ XIIII ℔.
Silff — — III lödе ℔.
Penningar — — XXX ℔

Wårfru Kyrkia i Enekiöpung.

En klocka — — II ℔ I ℔.

S. Ilians.

En klocka — — VI ℔.

S. Oloffs.

Klockan wogh — II ℔ VI ℔.

Wtaff *Cloſtrett.*

Klockan — — I ℔ II ℔.

Summan på Koparen klockor och annan malm wtaff Lagundh, Trögdung och Åsunda

da Herett, som är Nils Warghs foghterij löper LXXXIX Stt VI ctt.

Summan på penningar XVII:CXXX e) ℛ I öre.

Summa på Silffrett Nijetie halff setthe f) löde ℛ I lott I quintin.

Aff alla Kyrkor i Lagund folgde kleppener mitt. Til them må the swara som Klockoner upbar eller annamadhe.

Thetta *Register* lydher påå Klocko Skatten 1531. Aff Gestringhalandh.

Waalboo.

Klockan wogh	—	III Stt III ctt V ℛ.
Silff	—	V löde ℛ V lodh I quintin.
Penningar	—	XXXII ℛ I öre.
Penningar af Kistone	—	XXVII ℛ.
Penningar decimis	—	XIIII ℛ.

Hæsundha.

Kopar	— —	II Stt II ctt.
Silff	— —	XII löde ℛ.
Penningar af Kistone	—	XC ℛ.
Penningar for tionde	—	XXVII ℛ.
Penningar for affr.	—	XXIIII ℛ.

Fernebo Kyrkia.

Klockan wogh	—	II Stt VI ctt IIII ℛ.
Annan kopar	— —	VII ctt.

Silff

e) Wil säga 1730 marker.

f) Wil säga 95½ mark.

Silff — IIII löde ₰ VII lodh II quintin.
Penningar — — II ₰.
Penningar för tionde — X ₰.
Penningar utaff Kistone — X ₰.

Årsunda.

En klocka om — III Stt III ctt.
Gaffs them ighen aff samma klocko XVII ctt.
Penningar for tiond. — V ₰.
Penningar aff Kistone XXVII ₰ I öre.

Tårsaker.

Klockan wogh III Stt IX ctt minus IIII ₰.
Silff — — VII löde ₰.
Kopar — — — VII ctt.
Penningar — — VII ₰.
Penningar för tionde V ₰ I öre VI pgr.
Penningar aff kistone — II ₰.

Offuansiö.

En klocka — IV Stt minus V ₰.
Lös kopar — — VI ctt V ₰.
Silff — — III löde ₰ V lodh.
Penningar — — XCV ₰.
Penningar för tionde — XXI ₰.
Penningar utaff kistone — XXXIX ₰.

Wchlaboo.

Gaffs for klockan kopar — II Stt.
Silff — — III löde ₰ III lodh.
Penningar XXXVIII ₰ minus I öre.
Penningar för tionde — XIII ₰.
Penningar aff kistone — XIIII ₰.

Hambrunge.

Twå klockor och annan kopar wogh tilhopa — II Stt II ctt III ₰.

Silff — — XIIII lodh.
Penningar för tionde XIII ℔ II öre.
Penningar aff kistone — XXXV ℔.

Hilla Kyrkia.

Gaffs för klockan raa kopar — IX ℓ℔.
Silff — — IIII löde ℔ II lodh.
Penningar til — — XX ℔ I öre.
Penningar för en liusa staka — III ℔.
Penningar utaff kistone — VI ℔.
Penningar for tionde — XI ℔.

Gestla.

Råa Kopar — — II S℔.

Summa på Koparn aff Gestringhi landh löp. XX S℔ VIII ℓ℔ VIII ℔.

Summa på Silffrett utaff Gestrichelandh L löde ℔ VI lodit I quintin.

Summa på penningar aff Gestrichlandit VI:CXXXVII ℔ I öre VI penningar.

Aarum efter Gudz Byrdh *MDXXX.*

Thenne *Contracter* åro giorde med Clerkerydh uti all stichten för the borgaleye the åt wår Nådighe Herre årligha holla skulle, på ath the hans Nådhe therföre årligha en *Summa* utgöra skola och wara frij för förenämpde Borgaleye a).

Först Clerkerijdh utöffuer alt Upsala stichi

a) Benägit meddelt af Herr Probsten Nordin.

Om *Erici.* } sticht skall geffua wor nådighe Herre för theres borgaleye I:M mark. ortog.

Om *Erici.* Item, Clerkerijdh i Aabo sticht skall giffua wor nådighe Herre för theres borgaleye arligha VI:C mr. ort.

Item, Clerkerijdh uti Linchepungz sticht skall årliga giffua (*Summan* ej utsatt.)

Om *Michaëli.* Item, Clerkerijdh i Skara sticht skall årligha giffua ꝛc. I:M markr. penninga.

Om Samting. Item, Clekerijdh uti Strengnås sticht skall ꝛc. IIII:C mark. ort.

Om Prestamöteth. Item, Clerkerijdh uti Westrårs sticht skall giffua ꝛc. II:C mr. ort.

Item, Clerkerijdh uti Wexyö sticht ꝛc. (*Summan* ej utsatt.)

(*Summan* - - ej utsatt.)

Thet *Register* lydher på the Contracter som giorde åro medh Bisperne, Capitlen och Clostren i all Stichten.

Aff Bispen i Ååbo.

Item, Skall Bispen i Ååbo giffua wor Nådighe Herre utaff Biskops stolens renta årligha, först

Redha penning.	—	I:M mark. Om *Erici*,
Shmör	—	IX Lester.
Geddor	—	X Skipp.
Lax	—	III Lester.

Korn — VI Leſter
Rogh — VI Leſter } Om *Erici.*
Haffre — IV Leſter

Kornet och Roghen ſkal han wenda i penningar till godh rekning i år och thet annet ſkall han lata koma hiit till Stockholm.

Aff Capitulum i Åabo.

Item, Skall Capitulum i Åabo giffua wor Nådighe Herre årligha utaff theras renta, förſt

Redha penninga — VII:C mark.
Shmör — — IV Leſter.

Aff Erke-Biſpen i Upſala.

Aff Capitulum i Upſala.

Item, Skall Capitulum i Upſala giffua wor Nådighe Herre utaff theres renta årligha — — VIII:C mark.

Aff Biſpen i Linchepung.

Item, Skall i Linchepung giffua wor Nådighe Herre årligha utaff Linchepungs Sticht II:M mark. penningar helfftena utgiffuandes om Petri och helfftena för Jull.

Och ther till — 1½ Leſter Shmör, utgiffuandes om Birgitte i Surkepung.

Theremot ſkall han beholla all Biſcops tyonden öffuer alt Stichtet och ſolutionem procurationis; theſlikes proſtadömet i Linchepung quitt och frijt.

Aff Capitulum i Linchepung.

Item, Skall Capitulum i Linchepung giff-

giffua wor ꝛc. utaff theras renta VIII:C mark. penningar utgiffuandes om Pedhers meßan.

Aff Biſpen i Skara.

Item, Skall Meſter Sven giffua wor Nådighe Herre utaff Biſcops ſtolens renta XII:C mark. penninga. Utgiffuandes om Michaëlis, och ther uppå ſkall han beholla all tyonden, Biſcops landborna och theres renta, undantagandes the ſom under Lekköd liggia, theſliks han beholla Biſcops fodhringen aff Preſterna och ſina eghna landboor. Men medh fodhringen aff Kyrkia landborna theſlikes ſakören utaff them och ſina eghna landbor ſkall han ſigh intet medh befatta, ej heller medh the ſakören aff Preſterna ſom falker medh them på tingen, utan för lönſkaldghe aff Preſterna thet ſkall han beholla.

Theſlikes ſkall han beholla Domproſtadömet i Skara quitt och frijt under ſamma Summa. Och ſakören aff Skara Stadh i förlening. Men ſkatten ſom är L. mark penningar ſkall han årligha giffua wor Nådighe Herre.

Aff Skara Capittell.

Item, Skall Capitulum i Skara giffua wor ꝛc. årligha utaff theres renta II leſter Shmör utgiffuandes om Laurentii i Lödeſa.

Aff Biſpen i Strengnäs.

Item, Skall Biſpen i Strengnäs giffua wor N. H. utaff Biſcops ſtolens renta uti Streng-

Strengnäs XII:C mark. penningar, och beholla fodhringen och sakören aff Biscops stolens eghna landboor.

Aff Capitulum i Strengnäs.

Item, Skall Capitulum i Strengnäs giffua wår N. H. årligha utaff theras renta IIII:C mark. ortug utgiffuandes om Prestamotet.

Aff Bispen i Westrårs.

Item, Skall Bispen i Westrårs giffua wor Nådighe Herre årligha utaff Biscops stolens renta i Westrårs som är Biscops tijonden och solutio procurationis II:C mark. ortug. utgiffuandes om Prestamotet.

Aff Capitulum i Vestrårs.

Item, Skall Capitulum i Vestrårs giffua wor N. H. årligha aff theres renta I:C mark. ortug, utgiffuandes om Prestamotet.

Aff Bispen och Capitulum i Wexijö.

Item, Skall Bispen och Capitulum i Wexijö giffua wor N. H. årligha utaff theres renta II lester Shmör, utgiffuandes om Hösten i Kalmarna.

Item, Skall Bispen enskyldt giffua wor Nådighe Herre för Biscops sakören utaff alt Stichtet I:C mark. penningar.

Thenne *Contract* är giord medh Clostren.

Vastena Closter.

Item, Skall Abbatißan i Vastena giffua wor

wor Nådighe Herre årligha utaff Cloſterſins Renta IIII:C mark. penningar utgiffuandes om Peders-meßan.

Vreta Cloſter.

Item, Skall Abbatißan uti Wreta giffua wor N. H. utaff Wreta och Aſkaby Cloſters renta IIII:C mark. penningar, utgiffuandes om Peders-meßan.

Skeninges Cloſter.

Item, Skall Abbatißan uti Skeninges Cloſter giffua wor N. H. årligha utaff Cloſterſens renta I:C mark penningar ortug, utgiffuandes om Peders-meßan.

Alvaſtra Cloſter.

Item, Skall Abboten i Alwaſtra Cloſter giffua wor N. H. årligha utaff Cloſterſens renta I:C mark. ort. och ½ leſt Shmör, Pengarna utgiffuandes om Påſka, och ſhmöret om Bartolomei i Surköping.

Nydala Cloſter.

Item, Skall Gudmund Pedersſon giffua wor N. H. utaff Nydala Cloſters renta årligha II leſter Shmör, utgiffuandes om Laurentii i Lödeſa.

Varnem Cloſter.

Item, Skall Abboten i Warnem giffua wor N. H. årligha utaff Cloſterſens renta I:C mark. ortug, och I leſt ſhmör. Pengarna utgiffuandes om Preſtamotit och ſhmöret om Laurentii i Lödeſa.

Gudhem Cloſter.

Item, Skall Abbatißan i Gudhems Cloſter

ſter giffua wor N. H. årligha utaff Cloſterſens renta I leſt ſmör, utgiffuandes om Laurentii i Lödeſa.

Riſeberga Cloſter.

Item, Skall Abbatißan uti Riſeberga Cloſter giffua wor N. H. utaff Cloſterſens renta I:C mark. ort. utgiffuandes om Samtingen.

Juleta Cloſter.

Haffuer Olaff Arendsſon i förlåning, och är ingen Contract ännu giord medh.

Eſkilsztuna Cloſter.

Item, Skall Prioren giffua ꝛc. ꝛc. (*Summan* ej utſatt).

Skoo Cloſter.

Item, Skall Abbatißan uti Skoo Cloſter giffua wor N. H. årligha utaff Cloſterſens renta III:C mark. ortug. utgiffuandes om Diſting.

Vorfruberga Cloſter.

Erneſt i förlåning.

Rentan af Prebenda Animarum i Åbo VIII tun. Smör.

Dito Dito af Nya kor ſtundom III ſtundom IV tunnor Smör.

Wij efterſcreffne Koperbergzmen Selffberſz-
men, Jernberſzmen och menige almoge
ſom byggia och boo j alla dalar *) Lathin
edher förſta Biſcop Göſtaff meth idhert par-
ty, ath wij haffwe offta oc tith förnummid,
idher ſcriffwelſze wara, komidh här i dalarne
holkith idher ecke görß behoff, förty thet är
alth lygn och bedragerii ꝛc. ffram deles fför-
nimme wi ath i akte drage oß i fraa thet
huldſkap och mandſkap ſom wij haffwe til-
ſacht Högboren förſte wåår Nadige Herre
Konwng Göſtaff plichtoghe äre, och jemwel
worth fädernes riche; huilchet Gwdh och San-
cte Eric förbiudhe ath i nogen tidh medh
edher falſke twngo oc bedragerij ſkwlle faa
macht heller framgongh medh, och ſom i och
ſcriffwe, ath wij haffwe här nokot Lutherij,
heller wantro hwilchet icke finnes kan ath wij
haffwe här ander troo än fädrer och förel-
drer haffue hafft för oß, och finnes i idher
ſcriffwelße ath i late gåå för tidende, ath i
ſkolee fornya Chriſtendomen här i Riket i gån,
huilchet wij jngen troo heller lith ſäthia thil
oß drager wel thil minnes huad Konwngh
Kriſtiern loth göra i Stocholm, thet han
loth åffhugga Biſcopar Prelather Riddare oc
Ridderzmensmen oc thet bedreffz medh idert
och edhre medhielpares rådh oc telſkyndelße,
och wore i ekke her till fridz medh ath i ſaa
bedreffwe edert Tirannij med the leſſwende,
wthan låte graffwe wpp Her Sten Gudh
hans

*) Originalet meddelt af K. A. R. Weſterdahl.

hans ſiel nadhe oc flere ſom tolige hade lidhit döddhen för Sueriges riches ſkuldh, fframbeles ſcriffwe wij och om edher Chriſtendom ſom i beuiſte om longefredagh moth fatige Suenſke men huilchet doch war ith bödhelß embethe och ecke Biſcops Embethe, jwther oc wtländningher låäte i högtidelige begraffwe i kyrkogård, och fatige Suenſke men lote i begraffue wndher galgan, för ſlicth oc anneth ſådant ocriſteligith Regementhe behöffue i inthe wende idert ſinne heller näße hiith, wthan om ſwa wore ſom för tidendhe gåår ath i wele geffue idher in i dalar medh idher hop oc party, åre wij ſaa alle thijl ſinnes oc om eenß at wij wilia woge waar halſz ther wöffwer ſaa monge ſom her i dalar XV åår gamble åre, medhan ſkecth och pill recke kan theruthinnan ſkole i aldrich tuiffle, och betencker medh idher ſielff ath i och edher medhengare wore aldrich Sueriges men hulle heller troo Thy wederſepes wij idher menige man.

Ware ödmiwklige helße och tropheth altidh medh war herre *) kåre herre wij edhre tromen i menege Dala aampnni ederth herredöme medh thenne waare ſcriffuilſe huruledes Sueriges rike wär wth ſett ſidhen Kwngh Kriſtiern fick waaldh om ther medh falß breff oc däcktingen ſom erkebiſcop Iacop j hans

*) Utaf en ſamtidig Copie, benägit meddelt af Herr Probſten Thenſtedt i ſtora Tuna.

hans tijdh och sidhen erkebiscop Trolle oß
owerendes brwgge oc skyndedhe oppaa riket
och oß alla baade födhe och ofödhe til ewigh
skadha oc forderff om theres regement len-
ger her i riket hafde warith tell stath som
edher kåre herre well wetterligit er och allom
klarligha for öghon war fförsth ath then tijdh
Kwngh Kristiern och erkebiscop Göstaff medh
syn hop som medh honom fraan syn retthe
infödhe herre her Sten Gudh hans siäl na-
dhe och oß alla och fraa sith retthe fädernes
rike fraanfalne waare in til wilenskan herre
rikesens fiende Kwng Kristiern finghe Stoc-
holm och Swerges rike medh falske dagtingan
loffuede Kwngh Kristiern oc erkebiscopen
oß allom baade aandelikom och werslikom
wngom och gamblom rikom och fattigom ath
huat som skeeth war i gamble Kwngh Kri-
stierns oc hans faders Kwngh Hansse tijdh
som segh och trengdhe medh slagh och örligh
aff waare infödde forredhere telskyndan moth
waar bescreffne lagh her och moth waar we-
lie oc samticken her j riket skulle alt wara tel
giffuit oc forgätit oc alle skolle nyte sith arff
och egeth oc bliffue wed sancte Erec Kwnghs
lagh frihet oc gamble godhe sidwenie som wa-
rit haffuer ꝛc. Hure the oß thet hallit haffue
thet forbarme seg alsmectig Gud offwer, oß
er i sanningh aff nakrom waarom godom we-
nom vnderwisth som Kwnggens oc erkebisco-
pens wpsaath wisthe athe hade acthet göre
thry gestebodh i Swerige om the längher raa-

dit haffth hadhe: Thet förſte geſtebodh giorde han i Stocholm j hans kröningh, ther tel bödh han ſyne wenner ſom honom medh forråderi hulpe j riket biſcopa riddara friborne alle ſwerges ädlingha oc köpſtasmen och theras godhe huſtrvr medh them huruledes hans geſtebod lyctedes kwnne theres fattige huſtrvr oc flere ſom når ſtadde waare oc medh ſtor nödh vnkomme ſegie ſom ſaagho biſcoper riddere friborne men och borgere ſom ther tel ſtädes waare odömdhe oc oſkrefftade lida then ſmälighe dödh oppaa Stocholms törgh och ſaago theres blodh rinna i alla gathu mwnna och theres nakna hudlöſe kroppe oppenbara liggia i try dyghn for ſwin oc hundha oppa torget ſom annen oſkälig creatur alle gode infödde Swenſke blode tel ſtorr ſörgh harm oc forſmädilße ꝛc. Kwngh Rodus leth i ſyna geſtebodh affliffua en man oc er ther fore forddmdher i heluethe, Kwngh Kriſtiern oc erkebiſcop Göſtaff lothe ſaa maange biſcopa präſther mwnkar riddere friborne men köpſtasmen oc bönder affliffua wtan ſak moth ſith breff oc lyffthe oc welle ath wi ſolle haffue them en nw för waar herre ſaa lenge athe kunne wthödhe alt Swenſth blodh aff landit oc beſtyret medh wthlenſth folk igen ſom the allerédhe begynthe naar the lethe affliffua alle ſwerges ädlinge oc beſette riket igen oppa ſlotthen oc annerſtas ſom oß ſidan twungit haffua danſke tyſke ſkotthe hollendere oc allehande vtlensfolk ſkalka forredara ſiöröffuara

oc

oc allehande ilgerningar men for hoffuesmen igen, hwru eder kære herre oß oc alle gode tro inföde Swenſke men ſtadt thet lenger tel ath lidha aff them thet ſeitie wi in tel gudh i hymmerike oc alle gode criſne meniſkior ꝛc. Thet annet geſtebodh ſkulle haffue ſtandit om faſtelags tidh effter hans kröningh paa Weſterars ſloth oc i Weſterars ther tel wnde han haffue bwdtet alle hereshöffdinge och the ſkolle haffue hafft medh ſegh alle Sueriges lagböcker alle borgersmen beſte köpſtasmen och alle fracheſte *) bönder aff Dala och offuer alt Sueriges rike them hade han alle actet affliffa medh ſaadanne ſmälich dödh ſom han giorde i Stocholm oc latith opbränne alle waare laghböcker oc ſiden plaagett oc twingett oß vthan lagh oc reth ſom annen oſkälig creatur. Thet tridie geſtebodh hade han actet halle medh then menige man i Sueriges rike welle haffue farit ſyna Erics-gatu medh then rytthere hop han hade oc wellett haffue latet affliffua alle beſte böndher oc te andre welle han latet hwgge handh oc foth aff oc ſomlige welle han haffue latet ſkäre näßen vtaff oc mwnnen op tel örenen oc ſendet them ſaa aff landet allom tel vidwndher oc Suenſkom mannom tel euigh ſkam och forſmeelſe for

*) Fråck alacer, ſtrenuus. Þo at badi vâri ſterker oc frekner, quamvis robuſti ſimul & ſtrenui eſſent. Hid fråknaſta lid *Olafs* Kongs, viri exercitus *Olavi* regis manu promptiſſimi *Ol. Tryggv. Sag.* Se *Ihre* Gloſſarium, vocab. *fråck.*

ſaadana ocriſteligh ſtycke han bruket haffuer in oppa ſwenſke blod oß fattige men oc mere hade actet brwka om the hår längre bliffuet hade, Therfore nödgade han oß tell ath ecke halle hanom thet hulſkap oc troſkap wi hanom tilſachth hade, hade han hallet oß wed Suerges lagh ſom han oß medh ſyn helgans eedh ſworeth, han hade wel bliffuit herre oc kwngh i Suerge oc barn effter hanom ſaa lenge . . . . . och ſkyldh oc halle hanom for waar naadugeſte herre. Thet ſettie wi in tel Gudh oc alle retwiße meniſker, kåre herre for ſadana oredelige oc okriſtelige gerninger han brwkadhe medh oppaa oß fattige Suenſke men Thaa haffue wi keſth oc taget eder werdughet for herre oc hoffuisman offuer Dale oc menige Suerges rike bediandes eder for gudz ſkyld oc alles waare welferd ſkyld at i aldregh tage til naade then erkebiſpen ſom oß thenne ſkadhen oppaa kwmmet haffuer Waare her naken ſom wille haffue hanom her in i riket ſamtycker thet aldreg for ty wi weliom aldreg lida hanom her i riket effter thenne dagh for the ſaker ſkyldh ſom forenempde ſtaar. Tekkes eder ſamtycke med naken andeliken eller werſligen ſom erkebiſpen welle haffua hith in igen thaa kwnne wi ingelunde halle eder thet hulſkap oc troſkap ſom wi eder loffuet haffue, Men wi welle bidie gud om ſyne naadher oc ſyelffue ſepe nep for erkebiſpen oc all oreth thet beſte

oc

oc ytherſte alsmectug gud oc alle helge Suerges parroner geffuer oß naadhen tell oc ſaa ſtraffa them ſom hanom will haffue in i riketh igen ath waar barn oc effterkommande ſkolle wethe ther aff ſeya. Gud forlaathe her Sten hade han, neffſt erkebiſpen oc flere hans medh hallere taa hade ryket oc wi aldreg kommet i then ſkaade oc forderff wi nw wtt komne åre for hans warkunligheth ſkwldh, ſkule wi en en tidh gaa wth wi wele ingen forredere ſpara huar wi kwnne them opſpöria. Kåre herre tagen oß fattigmen ecke til mystycke ath wi ſaa dierfflige ſcriffue eder waar mening tell for thy wi wethe huad oß foreſtaar om Kwngen oc erkebiſpen bliffue raadande. Huat eder liwffth år göre wi alle gerna thet gud kenne her medh ederth herredömb altid gud befalendes medh liiff oc ſiäll. Scriffuet i twne tisdagen neſth effter ſancte Seffredz dag anno Domini MDXXII.

Wi epther ſcreffna Mora Orßa och Kopparbergxmen helſom eder alle ware tro bröder och wenner ther byggia och boo i Helſingelandh ewinneligha och kerligha medh warom Herra Jheſu Chriſto *) Kåre wenner haffwin wi ffaath breff aff war Kwnung Göſtaff Eriksſon ath wi ſkulom komma till eth Herra motthe till Söderköpungh i Öſter-

*) Originalet benägit meddelt af K. A. R. Weſterdahl.

gothlandh hwilkiith wi wederſadhum ffructandes ther wthij nager ylffwndwgh ffalſkheeth heller ſtemplan oß allom tiil ſkadha och ffördeff ſom nw blijwer all ffor lenghe tiil ſtath at kyrkior och klöſther miſth monſtrancia och kalker och fflere clenodia ſom gudz embete ſkulle wppehalles medh olägherlik ſkatter wppa lekthe och lerdhe ydkeligh wppalagdh och hwar dagh ytermer wppalegges och ſwarlighe twinges fför then wille tro Lwtherſs ſkul ſom ſwa öffördnwmſteligh in i rijkijth indragin är alle criſna menniſkior tiil ſtoor ſäle wadhe och fforderff tiil liiff och ſäl om gud medh ſyna nadher och criſna menniſkiorß ſamfelningh och moteſtandh kan thet ekke formena och fforwika och thet beſtella i godha mottha Haffwin och wi ſamffelth eth landztingh ſtandandes i Twna medh thet ffördtha wi ffaa ſwar ffra edher ighen Och thy önſkia wi gerna aff edher naghra men aff hwarjo ſokn medh en ffarth tiil thet ffornemde landztingh och ſamffelle oß ath bliffwa alle en man äå hwad wppa gonger ſom nw alle ſtorſthe makth wppa ligger Her om gören ſom war tro är tiil eder och trogne bröder bör ath göre Eder här medh alsmächtog gud befallendes Scriffwiid j Mora ſynedaghen neſth epther ſancti Erici dagh anno Domini MDXXVII Wnder Jwnker Nils Stwres Signeth epther thy landſens Secreth war ekke tiil ſtedes.

Wii efftherſcreffne Mons medh gudz nade Biſkop j Strengenäß *) Larens Siggesſon Swerges Rikes Marſch, Johan Twrsſon, Knut Andersſon, Bencht Nilsſon, Bôrge Nilsſon, Karl Erichsſon, Pædher Horrd Riddere — — — — — — — —, Pædher Erlandsſon, Hanns Kyle, Joan Olsſon, Pædher Larsſon, Nils Krwmme, Lasſe Twrsſon, Mats Kôrningh, Chriſtiern Larsſon, Tord Persſon, Jwar Mansſon, Anders Hansſon, Engelbrecht Larsſon oc Karl Benchtsſon Wâpnere, Swerges rikes Rad och men pa menighe Ridderſkapet oc freſſes weghne i Vpland nw forſamblede her i Stokholm, Helſe eder alle andelige och werdzlige ſom bigge oc boo pa Kopperbergit oc Daalerne, kerlige medh gudy. Kere gode wenner wii giffue edher til kenne hwrwledes wi forſamblade her i Stokholm haffue nw warid til ſamtals oc orde medh Högmectug förſte war kåreſte nadigeſte Herre Konung Göſtaff oc förnwmid aff nogre breff oc article ther hans nade åre komne til honde, at nogre wti Smaland oc Weſtergötland jnnan Radz oc wtan haffue taged ſig et orad fore oc ganſke ſtort obeſtond, gripid hans Nades ſyſter oc fogether wtan all redelig förwarning, tagendes ſig wrſach aff then del hans nade haffwer faat Riikenne til hielp aff Kirker och Clöſter åffther alt

*) Originalet benägit meddelt af Herr Probſten Thenſtedt i Stora Tuna.

Rikesens Radz och menighe almogens samtykke then ther skedde i westeraars möte som then besiglede breff wtuiße, hwilke ther inthet täncke wppa then troskap hulskap oc manskap the hans nade lofwad oc swrid haffwe oc än hälsten myndre achte eller begrunde hwad skade oc förderiff ther wil effther fölie i riket medh cristhne manna blodz wtgiwtelse, mord oc brand, oc mykid anned otaligit onth, som aff inbördes örlighe oc twedrecht plägher äffther fölge Riket oc alle Swerges inbyggere till ewig förachtning oc förtal wti alle främende land, the doch noch offwer oß ropa och seya at ui aldrig kunne nogen Herre eller Konungh lyde och wil tha ther medh lychtes at alles waare omylde heske syende Konnungh Cristiern oc hans medhielpere Erchebispen oc hans parti komme i skilzmeßonne med oß sedan ui inbyrdes saa örliget haffwe oc taghe saa Riket in ighen farendes med alle Swenske men som the tilförende giort haffwe og eder allom wittherligit är ꝛc. Hwarföre bedie ui eder alle sammans oc förmana wm nogra sadanna breff, tyende, bwd, eller handlingh hender komme til edher i fraa the landzendher at j them ey achte wille, noghen tröst eller bestand görendes til sadanna theres oredelige handling oc förretagilse, wthan bliffwer aldeles wid hans Nades Högmechtughet Eders oc alles waare rette Herre oc Konungh, hollendes honom hulskap troskap oc manskap som i hans Nade medh hand oc mwn swridh

ridh haffwe, saa som cristelige tro Dandemen bör at göre oc edre fädre oc föräldre för eder giort haffwe, haffwen i nogra brister eller saker emot hans Nade, hans Nades fogether eller embetzmen, tha haffwer hans nade loffwet oc tilsacht oß wppa alles eders weghne at ther skal komme god bott wppa, oc hwariom oc enom satigom oc riikom skal ske lagh oc råät äfther thenne dag, holles wid gode gamble sydwänger, som i ytermere aff hans nades Högmechtighetz egid breff wäl förnymmendes worde Wii loffwe eder pa gud oc ware äre oc reedlighet, som wi hans nade oc saa swrid oc loffwad haffwe at ui aldrig wille falle i fraa hans Nades högmechtighet heller i fraa edher ther i wille faste staa med hans Nade, wthan bliffwe alle en man med eder til at affwerye alles eders oc war eghen skadhe oc förderff som oß oc eder hende kan aff sadanna jnbyrdes örlige och wpreßninghar ther i inthet wdi tweka skole Tesliges oc tilseye wij eder alwarlige at hwad hans Nade eder loffwar eller loffwad haffwer skall obrwtelige halles, ther i eder frij til förlathe wille Hwar ui kwnne wette alles eders gode gagn oc beste wele oc ui altid gerna göre Gud kenne, then wi edher alle her medh befale til ewig tid ꝛc. Giffwit aff Stokholm arom ꝛc. MDXXIX Sancti — — — under ware signeten.

Alla the Dandemen *) ßom byggia och boo offwan långehedhenna Helße wii Borgemeſtara Råd och menigheten j Stocholms ſtad kerliga medt gudt Kere wenner wii haffwe förſtandit idett breff kommen wara för nagre få daga ſedhan til Högmectig förſte Konung Göſtaff wår kåre nadigeſte Herre j hwilcke j beclaghe wm någon ſtycke ßom j vdi ßamma breff föregiffwa, och wm the icke botade wårda förware j hans nåde att han j idhar landzenda ſkal haffwa en ogönſtug almoge ꝛc. Så giffwa wii ider tilkenne att oß witterligit är wm the klocker och annet ther j wm röre ßom nw i thenne winter aff kirkerner vtåſkadt är, att thet är icke annerlunda ſkeett vthan medh Rikeſens Radz radh för the ſwåra giäld ſkuld ſom Rikit vti kommedt är j Lybko och andra Tyſka ſtäder vthi K. Criſtierns vtdriffwelſe att the mätthe bethalade bliffwa, och Rikit ther medt ſtå j frid och wenſkap medt ſamma ſtäder och wara theß mectogarre emott for:de K. Chriſtiern vm han biuder ſeg hiit igen ſom til äwentyrs nw på färde är Sſåå haffwer dogh icke warid hwarken wår nädigeſte Herres eller Rikeſens Rådz ſinne eller meningh att något ſkulle eſkias eller wttagas aff kirkerner j then mått on mere en ſom then meneman wälwilleliga ſamthyckia wille Hwad ther offwer ſkeett är thed är hans nåde och Ri-

*) Originalet benägit meddelt af Herr Probſten Thenſtedt i Stora Tuna.

Rikeſens Råd högeliga emott och wilia thet wål rätta letta och ingalunda betunga ider eller någon meer ån ſom ider ſiälff täckes wälwilleliga undergå Epther ſåå år ſynes oß att hwarken j eller någon kan ther vtinnan giffwa hans nåde ſåå mykin ſkuld ßom nu ſkeer ey heller för then ſwenſka meßon ſkuld, ther j vm röre epther hans nåde jngen haffwer ther til nödt eller trångt vthan latiid them ther medt bethemma ßom förfarne åro j ſcriffterne och gudz ord, the ther och mena ſegh haffwa ſå god ſkål til, att the ther vm öffuerbödige åro ſtå til ſwars före jn för alla werldene Och formerkia wij wål att then ſak rörer oß her j Stocholm ſtad alt ßom måſt på, epther wij ſamma ſwenſka meßo j en tiid long hafft haffwe ther oß doch ingen menniſke, vthan klara gudz ord tiltwingat haffuer och mena wii at i eller någon anner ther aff ingenn ſkada ſkeer, epter j åre ju frij til att holla idra meßor ſåſom ider ſiälff täkkes och haffwer menniſkan ju mera gudelighett ther aff att hon hörer någott gott på ſiit egit modersmål ån på itt främmande tungemål Oß tykker puran ſnippeligit wara at ui mera ſkola foracta wårt modersmål ån the j Tyſsland Liiffland Danmark och annor land flere theres modersmål föracta, wthan låtha the nu j hwart landit meßa på theres egit modersmål ån doch thet til åwentyrs ider och androm ſom thetta ån nu icke ſport haffwe icke heller retzliga vnderwiſte åren tyckes thet

ſelſynt wara Och kunne wii wäl liida at nå-
gra idra ſendningebudt en eller twå aff hwar-
io ſokn gåffwe ſig hiit til oß j ſtaden på nå-
gon tiid til att göredes, att the matte her
få ſiälffwe ſe och höra om the ſedwenior wii
optagit haffwa äro ſåå onde oc oriſtelige ſom
för ider ſeges Och wele wii ſtåå them före
all koſt och täring både aff och til och ſå len-
ge the her äre Och förtencker ider wäl kåre
gode wenner att ider landzenda och war ſtad
Stocholm haffwa i förtiden warit och än nu
äre i itt wänligit förbund medt hwarannan
och haffwa ingen ting företagit thet Rikit el-
ler Herſcapet på goldit haffwer then andra
parten oåttſpordt förſee wii oß til ider at i
wiid ſamma förbund bliffwen och haffwen
råd och dådt medt oß förra än i någott drå-
peligit företaga thet hela Rikenä motte kom-
ma til ſtort bekymber kan henda at i icke ta-
ga ider til wara för them ſom ider föregiff-
wa medt then ſwenſka meßan och annadt ſå-
dant thet ider til ingen ſkada kommer, och
är doch icke thet ſom the mena, vthan ther
fara the epter at ui ſkole begynna någon twiſt
her inbyrdes, och ſå ſkall K. Chriſtierns
partiie komma i ſkilsmeßon baade parte-
nar til forderff, ſåſom wii wäl måga kun-
na beſinna aff the anſlag och regemente ſom
han för hender hade thå han her i Rikit
war, ther j wäl haden något aff förnummit
och andre flere om han her länger bliffwit
hade, att ſådant är än nw för hender haff-
we

we wii giffwit thenna war ſendingebudh Biornn Biörnsſon oc Niels guldſmedh j befalningh att giffua ider ythermera ſkål och bewiſningh på, och att förwerha oß medt ider hwad wii ſkole formoda oß aff ider om för:na förbund ther wii icke letteliga ifrå treda på wåra ſido och att giffwa ider tilkenna at ui icke acthe tredha ifrå thet huldſkap och manſkap ſom wii war nådigeſte herre konung Göſtaff ſagt haffwe, och ju måſt medan wii förnimme att ſådanne fare på färde åt aff K. Criſtierns partie ſom för:nit är bedie wii kerliga at i för:na wår ſendingebudz werff wilia höra oc ſedan giffwa them the ſwar ſom Rikene och os alla kunna gangnelig och beſtendug wara j långden Hwar wii holla oß hårdt jn til hwar annan epter för:na förbundz lydelße och icke ſöndrom oß ifrå hwar annen för en ringa ſak ſkuld vthan höra hwar anners goda råd, hoppes oß til gud at ui wål wilie taga wår ſaker ſå före, at ui alla och hela riket måge ther med bliffwa vthan fara Ther gudh oß allom ſina helga nåd till unne, then wij ider befale j hwad måtto wii kunne wara ider til wilia och kerlech göra wii thet altiid gerna Scriffwit j Stocholm Fredaghen näſt för Palmeſonedagen Arom ꝛc. MDXXXI vnder wår ſtadz Secret.

Wij efterſcreffne koperbersmen ſelffbergsmen iernbergsmen och menighe Daler, hel-

helſe eder Dannemen alle ſom biggia och bo ii menighe Helſingie landh kerlighe medh gudh *) Kere wenner och brödher ſom eder alle wetherligit är att then tiid Konung Goſtaff wår kere Nådigeſte Herre begynthe anama rikit och regementhet in, thå war här i rikit en ſtor twedrekth och olag wtaff wtlenſka men thå hadhe wij wår myndwgha ſenninghabådh thil eder ſforhörandes om thet broderſkap och ſforbwndh ſom i fordom tiidh wåre foreldre for oß gyorth och forbundit hadhe thå komme ſfornemdha wår ſenningabodh hem tiil oß bebodandes oß godh tiendhe, att i och wii ſkwlle alle ware en man, å hwadh oß på gonga ſkulle antinge wtaff wtlenſke eller inlenſke Herrer, Thå må j kere wenner och brödher wetha att Konung Goſtaff war nadigeſte Herre hadhe ſin mindwga ſenningabodh hiith op tiil oß i dalerne fyerde dagh Påſke om någhre wardande ärendhe ſom menighe rikit geller på, Thå kwnne wij inghen ſwar giffwa hans nådh ther oppå ffor ån ſom menighe rikit haffwer waridh tiil hopa, thy thet wil så wel gella eder tiil ſom oß, thy haffwom wij i the helge trefålighedz nampn aktadh hålla iith möthe i arbogha om Sancte Eriks dagh neſthkommandes, thy ther är mith i landiith ther att ffor handla beſlutha och offueruägha nagra menigemans wärdande ärendhe ſom oß alla på rörer meſth om then twedrekth ſom i then helgie

*) Originalet meddelt af K. A. R. Weſterdahl.

gie criſteligha tro vpkommyn ær ſom wij ſſor ogom haffue om kirkior och kloſther i holke ſſordom plägadhe oppehollas gudz loff och tidegerdh och nw nederlaghde och ſſoraktadhe äre hwar ſſore bedie wij eder kere wenner och bröder att i wtſkykke tiil ſſornemde möthe XII myndwgha men aff hwarie häradhe tagandes inghen ſſorſwmelſe här ſſore ſom oß allom makth på ligger Eder alle kere wener här medh gudh befallendes aff Twna Landztingh 4:ta die paſche wnder landzens inſigel Anno Domini 1531.

Nouerint *) vniuerſi quorum intereſt ſeu intereſſe poterit in futurum quod conſtituto Nob. N. dei gracia epiſcopo &c. in domo capitulari ſororum monaſterii noſtri impendendo officium viſitacio-

*) Ex Cod. Mſcr. Bibl. Upſ. n. 6. p. 78. Om denna viſitation ſom förrättades af Biſkop Canutus Riddarens och R. Rådets Bo Boſons ſon 1419. anföres diar. Waſtenenſe p. 61.: in die Ægidii (1 Sept.) intravit Dominus *Kanutus* Epiſcopus Lincopenſis in conventum ſororum, impendens officium viſitationis, & cum eo duo de Capitulo, videlicet Dn. M. præpoſitus & *Olavus Pauli* canonicus, moratusque eſt Epiſcopus in clauſtro ſororum quaſi per IX horas, nec unquam ita realiter proceſſit in hoc monaſterio ſicut pro tunc. Et de reformatis fecit litteram, ubi patet de tunc actis. Sequenti die intravit ad fratres, ubi etiam aliqua reformauit.

cionis pro ut nobis de precepto regula ſ:ti ſaluatoris competere dinoſcitur inuenimus infra ſcripta puncta minus debite per ſorores iuxta regulam obſeruari, que nos fautore deo auctoritate ordinaria in ſtatum debitum reformare ſatagimus ac ita reformata perpetuis temporibus futuris irrefragabiliter precipimus obſeruari. Puncta autem ſunt hec quod abbatiſſa & ſorores receperant dona & iocalia a ſecularibus indifferenter. Item quod Laice perſone intrauerant clauſuram monaſterii. Item quod ſorores tam ferialibus quam feſtiuis diebus loquuntur ſecularibus eciam temporibus non concesſis. Item quod equalitas in corrigendis excesſibus non ſeruatur. Item quod non fuerat factus computus per abbatiſſam temporibus debitis. Item quod oblata monaſterio non fuerant examinata quomodo fuerant acquiſita. Item quod equalitas in menſura ciborum non fuerat obſeruata. Predicta igitur puncta volumus & precipimus jure & ſimpliciter ſecundum textum regule monialibus obſeruari. Preterea ſtatuimus de voluntate & conſilio conuentus quod nulle litere de magnis & arduis negociis ſigillentur ſigillo conuentus absque ſcitu conuentualium & conſenſu. Item quod nulla ſoror prebendam ſuam in cibo & potu emittere preſumat de cetero quibuscunque perſonis

ſed

ſed per diſpenſatrices de ordinacione & licencia abbatiſſe. Item quod omnes qui commedunt in refectorio regulari ſint contente de hiis que conuentualiter miniſtrantur nec cuiquam mittant porcionem prebende ſue niſi placuerit collateralibus excepta abbatiſſa. Item quod abbatiſſa omnes ſorores equaliter ſicut filias diligat nec propter vnam vel duas reliquas habeat in faſtidio & contemptu ſed benignam omnibus prebeat audienciam. Item quod Abbatiſſa rixallas non foueat aut quomodolibet paciatur. Detractrices & referendarias non audiat, niſi conuocetur illa ſoror contra quam querimonia intentatur. In ſuper volumus quod ſupradicta per confeſſorem & fratres conformiter obſeruentur. Item propoſitum & queſitum fuit coram nobis in capitulo fratrum qui ſint fratres pro ſenioribus reputandi. Ad quod ſecundum ſapientis ſententiam reſpondimus quod ſenectus venerabilis eſt non diuturna neque annorum numero computata propter quod ſeniores iudicandi ſunt qui morum maturitate aliis preeminent licet ab aſſumpta computacione monaſtica fuerint juniores. Item quod omnia quibuscunque ſororibus vel fratribus oblata ponantur ad altare beate Birgitte & diſtribuantur ſicut unicuique expedierit iuxta preceptum abbatiſſe. Item quod ſe-

creta monaſterii ſecularibus nequaquam divulgentur diſtrictisſime prohibemus. Item quod non colligant inutiles ſeculares perſonas ad expenſas monaſterii ne monaſterium nimis oneretur. Item caueatur ne conſtruantur edificia circa ſepta monaſterii nimis prope. Acta & ſtatuta fuerunt hec looo vero ſupra Anno Domini MCDXIX prima die menſis ſeptembris aſsidentibus nobis capitularibus noſtris dominis N - - prepoſito noſtro Lincopenſi & N - - canonico ibidem nec non fratre N - - confeſſore generali & aliis quatuor ſenioribus fratribus ejusdem monaſterii &c. In quorum omnium audienciam ſigillum noſtrum preſentibus duximus appendendum.

Allom mannom ſom thetta breff ſee åller hôra *) helſom wer Ragnilder bårghrdotter abbadiis j mwnkaliiff ordinis S. Saluatoris Confeſſor generalis oc ſyſtrer oc brôder ther ſammaſtadhz kårlica medh warom herra ſaker theß at thenna brefförare E. ſkal fara wars cloſtirs ärinde ther oß ligger ſtoor makt vppa, uppa herdmark oc til oſlo **) oc annarſtadz tiit wer honom ſânt hafwom Thy bidiom wâr alla godha mân ſom han tilkommer i framfârd oc heemfârd oc ſârdelis

*) Ex Cod. Mſcr. Bibl. Upſ. n. 6. 4:to. p. 88.
**) Opſlo.

lis war nadhoghs herra konungz foghate syslomen oc wmbwdzmän ath the honom främme oc fordhå styrke oc behelpelike wari for gudhz skuld jomfrw maria oc sancte birgitto oc hwarghin hindre åller hindra laten a mote rät, löntakande aff alzmäktoghum gud som alla godh gerninga aatirlönare är hwilkit wer oc gerna for skulla wiliom i allo godho moth hans fordharom äpter waare formaghan, Oc til sanninde här wm tha sattom wår waart insigle for thetta breff som giort war j mwnkaliif Anno domini MCDXL. ipso die beati Mathei Apostoli & Evangeliste.

Aue Maria *) Idher härraboom oc fadherlike nad nödgums wi kungöra. at saker fatigdoms oc hardha tiid som her är j bärgwin **) for then stora ofrid j sion är, at här ej komber sighling aff städerna som förra är want Ok thy faa wi änkthe köpa til waara wphälde bärning oc liiffödho Thy fly wi nw til idhra fadherlika naadh odmiwkelika oc kärlika idher bidhiande at i for gudhz skul jomfrw maria oc sancto birgitto wäl görin som wi hopas, oc sälin os, nokra kirkio soknor af idhrom tiwnd ther näst waare at föra til Oßlo Oc haffwum wi nw sänt til idher waarom bwdh thenna brefforare L. at köpa

*) Ex Cod. Mscr. Bibl. Upſ. n. 6. 4:to p. 88.
**) Staden Bergen i Norige.

oß nokod til berning wm idher naadh wil oß nokod ſälia i theßo ſtorä nödh oß vppa ligger hwat wi kwnnom ey nw betala thet wiliom wi idher gärna framdelis ſända äpter thy idher täkkis oc j pröwin at möghelikit är Swa bidiom wi ok idher at j wilin wäl göra oc ſtädia oß tigia nokra almoſa häldzt i korne oc gaawin idhert breff ther vppa til klärkeriid oc almoghan ther idher täkkis hwilkit idher gudh äuärdelika löna oc wi gärna forthjäna wilia i allo godho, gudh alzwalloghen göme idher badhe til liff oc ſiäl nw oc äuerdelica Scriptum Munkaliiff.

Aue Maria *) Saker thes ath gudh alzwalluger haffwer idher kallad oc tilſkipat aff ſinne helgha nadh oc gifwid makt oc wälle aff hulko fatighe oc widherthorfftoghe magha ſik wänta oc hopas ſtörk hiälp oc beſtandilſe hwarföre wi ſly til idhar herradom oc ärlicheth konnokt görande ſtora nöd oc fatigdom ſom oß vppa genger j thy at ey kom ſigling til bärgwen j aar ſom want war formeer, oc wi enga räntho haffwom j korne vnder kloſtrid ther wi kunnom oß aff bärgha, Ok driffwer oß ſtor nöd til at köpa oc tigia oc ſökia wara bärning langt i fraa thet wi ſkulom liſwa aff Ok wm thäßin ärinde haffwom wi ſänt waart bwdh thenna breffö-

rare

*) Ex Cod. Mſcr. Bibl. Upſ. n. 6. 4:to. p. 88.

rare Laurens ꝛc. j Oßlo biſcopsdöme ödmiw-kelica bidhiande idher herradom at i warin honom behelpelike at han matte waar ärinde ther främia antighe tigia äller köpa oß nokod til bärning ſom wi hopas alt goth til idher herradoom oc gärna fortiena wiliom j alle godho. Oc ſkullin i witha for ſanna at wi wiliom oc ſkulom idher oc idher waarnad jämpn haffwa j waara bönehalle ſom wi daghlika görom gudh alzmäktoghär oc jomfrw maria oc ſancta birgitta idher gömä beware oc ſtyrke j alla godhe nw oc äwerdheliка. Scriptum Munkaliiff ꝛc.

Nobili magnifico & famoſo viro Domino *Sigbwrd joan*. preclaro dapifero regni Norwegie cum tocius humilitatis reuerencia hec litera preſentetur.

Univerſis ſancte matris eccleſie filiis ad quorum noticiam preſentes litere pervenerint, Nicolaus miſeratione divina Epiſcopus Lincopenſis ſalutem & graciarum celeſtium continuum incrementum *) (cum ad promerenda ſempiterna gaudia, ſanctorum ſuffragia ſunt nobis quam plurimum oportuna) loca ſanctorum pia & prompta devocione ſunt a Chriſti fidelibus veneranda, vt dum

*) Originalet på Pergament, meddelt af K. A. N. Weſterdahl.

dei honoramus amicos, ipſi nos amabiles deo reddant & illorum nobis vendicantes quodammodo patrocinium apud ipſum, quod noſtra merita non obtinent, eorum mereamur intercesſionibus obtinere. Cupiens ergo ut parochialis eccleſia ſancti Olavi in Thingſtadh noſtre dioceſeos congruis honoribus veneretur & a Chriſti fidelibus jugiter frequentetur omnibus & ſingulis vere penitentibus & confeſſis qui ad eandem eccleſiam ſollempnitatibus infraſcriptis videlicet nativitatis domini circumciſionis Epyphanie cene paraſceues paſche pentecoſtes aſcenſionis trinitatis & corporis domini noſtri iheſu chriſti nec non in quatuor precipuis feſtivitatibus videlicet nativitatis annunciacionis purificacionis & aſſumpcionis marie virginis glorioſe in vtroque feſto invencionis videlicet & exaltacionis ſancte crucis beatorum iohannis baptiſte petri & pauli (ac omnium apoſtolorum & evangeliſtarum ſanctorum) Olavi dicte eccleſie glorioſi patroni Erici Laurencii Henrici Eſkilli Eraſmi & Botvidi martyrum Martini Nicolai Ansgarii Sigfridi David. Abbatis Auguſtini Gregorii Ambroſii Jeronimi Bernardi Dominici & Franciſci confeſſoris, Michaëlis archangeli, Marie Magdalene, Anne matris marie, Birgitte ſponſe Chriſti Barbare Dorothee Agate Lucie Agnetis Kathe-

therine Eliſabeth vndecim Milium virginum, omnium ſanctorum, die commemoracionis, animarum ac anniuerſaria ipſius eccleſie dedicacionis die cauſa deuocionis oracionis ſeu peregrinacionis accesſerint, miſſas predicaciones verbi dei & alia diuina ibidem audierint, cimiterium pro animabus fidelium ibidem ac vbicunque in Chriſto requieſcencium exorando circumierint, corpus dominicum ſeu oleum infirmorum ad infirmos ſequti fuerint ſepulturis mortuorum deuote interfuerint, & qui ad fabricam ejusdem eccleſie vel ad ipſius ornamenta melioranda maioranda vel reparanda in ſuis teſtamentis vel extra per bona ſubſidia manus porrexerint adiutrices eis eciam qui pro pace & tranquillo ſtatu regni Deum pie exorauerint, nec non & illis qui ſub pulſu campane de mane vel hora veſperorum more Romane eccleſie, oracionem dominicam & ſalutacionem angelicam flexis genibus ter deuote dixerint, quociens premiſſa vel aliquod premiſſorum ſincero affectu fecerint tociens de omnipotentis dei miſericordia & beatorum petri & pauli Apoſtolorum eius auctoritate confiſi ſingulis diebus predictis annuatim, quadraginta dies indulgenciarum de iniunctis eis penitenciis miſericorditer in domino relaxamus. Datum apud eccleſiam Thingſta-

dha predictam Anno domini Milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo ſecundo. Die beate Priſce virginis & matris. Noſtro ſub Secreto appoſito preſentibus impendenti in euidenciam premisſorum.

Nobili & in Chriſto ſibi dilecto domino domino Akoni *) militi ac inclite domine domine Mektille conſorti ſue predilecte & frater haquinus prior ſkarenſis ordinis fratrum predicatorum **) ſalutem & augmentum continuum celeſtium

*) Denne Åke torde haſwa warit Åke Axelſon Tott, ſom blef Ståthållare på Wardbergs ſlott 1470, ſe Dalin Sw. R. H. D. 2. p. 785. Et annat prof på hans nit at ſå del af de andeliga häfwor har Lagerbring anfört i ſina Handlingar, Tom. I. p. 135. hwaråſt finnes et bref ifrån en Eric Rector domus Hoſpitalis Sancte Birgitte de urbe, förmodeligen Ericus Waſtonis ſom ſkickade honom et aflats bref ifrån Rom med 5 Cardinalers underſkrift, ſom koſtat 5 Renſka Gyllen, med de orden: Hafde Gyllena warit flere, tha hafde aflatit wordit mere. Wille Herr Åke hafwa et ſtort, ſom kunde gagna hans Sockne Kyrka til ewig tid, ſå koſtade det 10 Ducater. Stiernman i Höfdinga minne p. 146 anför en Åke Akelſon Tott, Ståthållare på Örebro 1432. och på Wiborg 1466, gift med Måretha R. R. Benct Uddeſons dotter. Är han den ſamme, ſå har antingen Stiernman läſt orätt Måretha för Mechtila, eller kan Mechtila och Måretha hafwa warit den ena Åkes förra, den andra Åkes ſednare huſtru.

**) Originalet på Pergament, meddelt af R. A. R. Weſterdahl.

um graciarum exiſtente veſtre vt audiui erga noſtrum ordinem deuocionis affecione & illius vsque in finem perdurante fauorabili continuacione veſtris ſatisfaciens deſideriis vos tamquam ſpeciales benefactores & amicos noſtri ordinis ad omnia ſuffragia fratrum noſtri conventus tenore preſencium recipio plenam vobis participacionem. Omnium bonorum concedens que per ipſos die noctuque in miſſis oracionibus predicacionibus ieiuniis vigiliis abſtinenciis laboribus ceterisque deuotis exerciciis fieri donauerit copioſa clemencia ſaluatoris Volo inſuper & ordino vt anime veſtre poſt deceſſus veſtros fratrum noſtri conuentus ſuffragiis & oracionibus recommendentur in noſtro conuentuali capitulo cum veſtri obitus ibidem fuerint nunciati Reuerendus eciam magiſter ordinis noſtri ruinoſa conuentui noſtro pie compaciens participes vos fecerat omnium bonorum que fieri per fratres & ſorores ordinis noſtri dominus per mundum donauerit vniuerſum. Cuius literas ſuper hoc nobis datas jn conuentu cum diligencia reſeruamus In cuius conceſſionis teſtimonium Sigillum mei officii preſentibus eſt appenſum Datum ſcaris Anno Domini MCDLX dominica tercia poſt feſtum paſche.

Humili rocommendacione reuerenciam & ſalutem In domino ſemper premiſſas *). Kåre werdigeſte Herre beſunnerlighe gode wen werdiges edher nade wele wedhe thet iach år nw aldeles redhe ſaa thet iach acther i thee helga trefollighetz nampn ath legge her wt fra byn i dagh medh flere theße gode men ſom mich ſcole fölge thenne reſo Och takker iach och theße godhe men edher nade och teſliges edher nades årlige Capitel ödmyge och kerlige fore the werdige helgedoma ſancte Ericx baner ſom edher nade nw ſendhe os hiit medh the werdige Herre Docthor mattes och Docthor eric hwlkit iach och theße godhe men haffwe nw anamit och vnfangit her wdi Stokholms kirkie medh then ſtörſthe ödmiwcth och werdigheth jach och the epther war yterſthe fornympſth göre kwnne och wele wii medh gudz hielp haffwa thet i thenne reſo wdi then werdigheth ſom os retthelighe bör göre altzmektugh gudh och ſancte Erich medh alle Sueriges patroner wnne oß nw lykke och ſegher ath faa j mothe the omille criſtenhetens then helge kirchens och rygeſens fyendhe i thenne reſe ſom jach medh liff och macth gerna wil ladhe finne mich oſpar och weluiligh ther til fframbelis kåre werdigiſthe Herre ſender iach nw

*) Utur en ſamtida afſkrift meddelt af K. A. R. Weſterdahl. Sten Stures och Rikſ. Råds quittence på St. Erics baner ifrån Upſala år anförd af Hadorph Chron. Rythm. p. 355.

nw idher nadhe thet oppne breff ſom idher nadhe war begerendhe oppa idher nadhes och capituli wegne Och wil iach nw ſcriffwe til then werdighe Herra biſcop Cort i Strengnes om thetta breff wndher rigeſens clämme Och befaller jach nw i thenne min franware gudh altzmectig ſancte Erich och edher nade thertha righe teſliges min kåre huſtru och alt thet godha gwdh haffwer mich wnth er gudz förſyn thet mich wardher forſtakkith i thenne reſe taa bidher iach idher nade at i werdigens wele haffwe min kere huſtru i edher nades forſwar kennet gudh then man år ekke i werlden ther iach ſether bether tro til en til edher nade och wil iach altiidh gerna wara idher nade til al wilie kerligh och beſtant ſwa lenge gudh ſpar mich i liffwit ꝛc. Kere werdigiſte herre ther fattes nager jncegle fore thetta breff ſom år Knwth eſkilſons Sten twrſons och Sten criſtierſons tha haffwa the ekke theres jncegle widh handen och Sten twrſon tappede ſith i ſommers nidher widh Calmara bidher jach edher nade adi haffwen ingen mishagh ther wdinnan i nager modhe jach takker och edher nade gantzſke kerlige for thet ſwaffwal och bly ſom edher nadh haffwer mich ſenth jach wil medh gudhs hielp dele thet medh criſtenhethens fiende thet yterſthe gudh giffwer migh nadher til, fframbeles kåre werdigiſthe Herra ſom taladh warth i Deffwenſzöö ſwndh at herre Bencth criſtierſon gudh hans ſiel nadhe ſkulle haffwa

wa-

waridh hos edher nade hwar behoff hade giorth Taa haffwa theße gode men alle samtyght ath epter thettha rykidh ar idher nade befalit i min franwara, tha ar thet i edher nade macth ath seya til hwem som edher nade sielff tekkis ther til haffwa taa skal thet wara i edher nades macht ꝛc. hwadh tyände iach framdeles i thenne reso kan forfara them wil iach edher nade gerna tilscriffwe och i hwlkin matthe iach kan ath wara eder nade til al wilie gönsth och kerligh gör iach altiidh gerna edher nade her medh gudh och sancte Eric medh liiff och siel ewinneliae befalendes Snarligha scriffwadh vppa Stokholm vnder mith jncegle Anno &c. XCV.
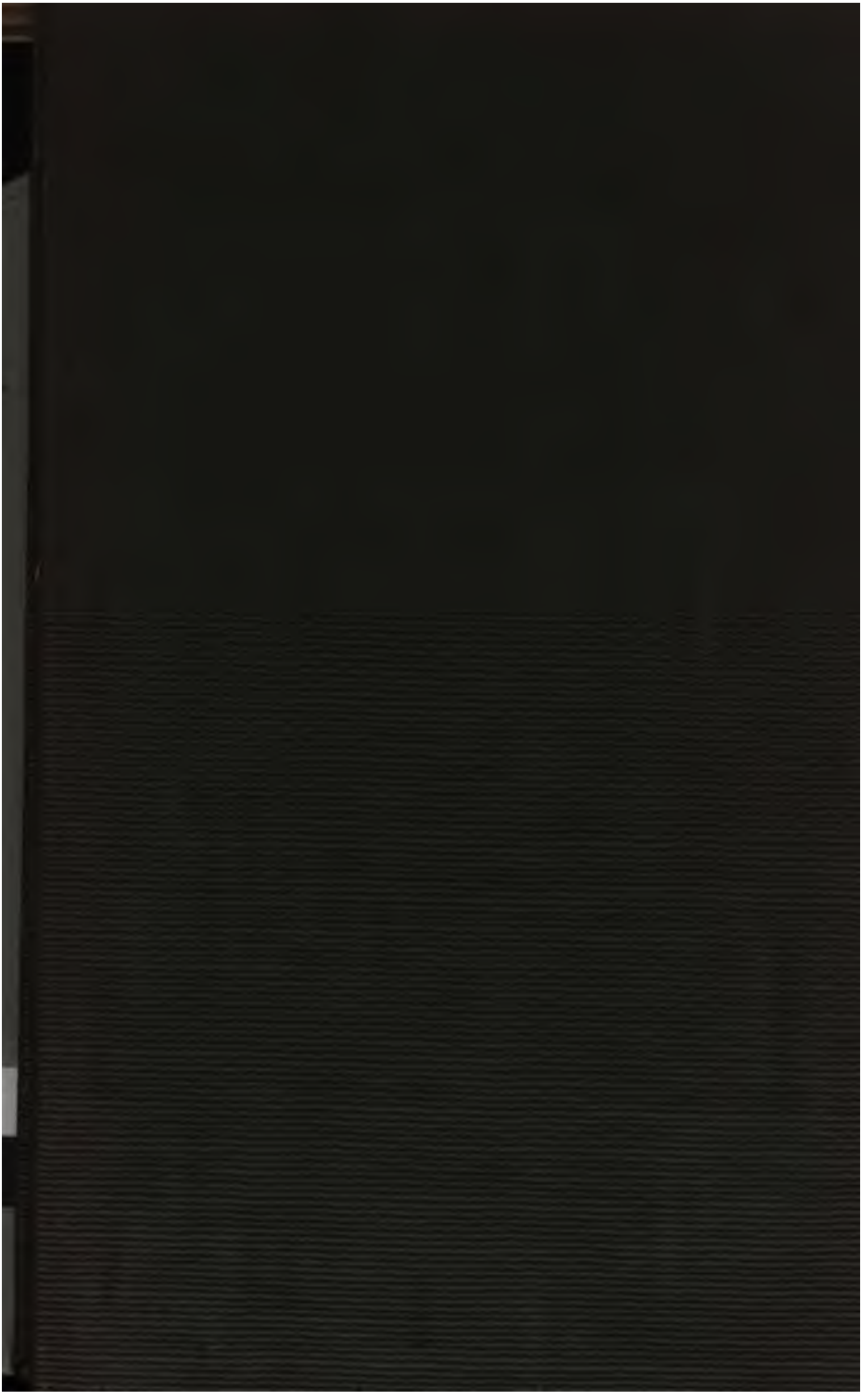
Steno
sture miles &c.